

**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΒΑΛΚΑΝΙΚΩΝ, ΣΛΑΒΙΚΩΝ ΚΑΙ ΑΝΑΤΟΛΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΑΝΩΤΑΤΗ ΔΙΑΚΛΑΔΙΚΗ ΣΧΟΛΗ ΠΟΛΕΜΟΥ**

**ΔΙΑΤΜΗΜΑΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ
ΣΠΟΥΔΩΝ ΣΤΙΣ ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΚΑΙ ΑΣΦΑΛΕΙΑ**

Διπλωματική Εργασία

**«Η στρατηγική της Ελλάδας απέναντι στην Τουρκία την τελευταία πενταετία
υπό το πρίσμα των μελετών των μικρών δυνάμεων»**

**Επίβλεψη: Ρεβέκκα Παιδή
Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Πανεπιστημίου Μακεδονίας**

Σύνταξη: Σάββας-Άγγελος Χρηστίδης

Δεκέμβριος 2022

**Η στρατηγική της Ελλάδας απέναντι στην Τουρκία την τελευταία πενταετία
υπό το πρίσμα των μελετών των μικρών δυνάμεων**

ΣΕΛΙΔΑ ΣΚΟΠΙΜΑ ΚΕΝΗ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Στην εργασία επιχειρείται η μελέτη της στρατηγικής που ακολούθησε η Ελλάδα, υπό την οπτική γωνία των μελετών των μικρών δυνάμεων, απέναντι στην Τουρκία, κατά το διάστημα Ιουνίου 2017–Οκτωβρίου 2022.

Κατ' αρχάς καταγράφεται το θεωρητικό πλαίσιο για την κατανόηση λειτουργίας του συστήματος Διεθνών Σχέσεων και του αγώνα των μικρών κρατών, με συγκεκριμένη στρατηγική, να αξιοποιούν ευκαιρίες για να επιβιώσουν και να ευημερούν, με έμφαση στη θεωρία του καταφυγίου (shelter theory) και της εσωτερικής και εξωτερικής εξισορρόπησης. Στη συνέχεια, παρουσιάζεται η εξωτερική πολιτική της Τουρκίας, υπό τον Πρόεδρο Recep Tayyip Erdoğan, κυρίως κατά την τελευταία πενταετία, σε ένα ευρύ φάσμα σχέσεων με άλλες χώρες και οργανισμούς, ώστε να φανεί ο χαρακτήρας και η στρατηγική της.

Τέλος, μελετώνται τέσσερις (4) περιπτώσεις της ελληνικής στρατηγικής απέναντι στην Τουρκία, και όχι μόνο, κατά το διάστημα Ιουνίου 2017 – Οκτωβρίου 2022, ώστε να εξαχθούν συγκεκριμένα συμπεράσματα αν η στρατηγική που επιλέχθηκε από δύο διαδοχικές κυβερνήσεις ήταν και παραμένει αποτελεσματική, καθώς δεν επρόκειτο για μεμονωμένα περιστατικά, αλλά ενταγμένα στο περιφερειακό και διεθνές σύστημα ισχύος και με συνεχιζόμενες επιπτώσεις: Μεταναστευτική κρίση, 2020-2022, Κρίση πανδημίας Covid-19, 2020-2022, Κρίση στο Αιγαίο, καλοκαίρι 2020 και Στρατηγική συνεργασία Ελλάδας με άλλες χώρες και πολυμερές διπλωματία Ελλάδας.

ABSTRACT

The paper attempts to study the strategy followed by Greece, from the perspective of small states' studies, vis-à-vis Turkey, during the period June 2017-October 2022.

First of all, the theoretical framework for understanding the operation of the International Relations system is recorded and the struggle of small states, with a specific strategy, to take advantage of opportunities to survive and prosper, giving an emphasis on the shelter theory and internal and external balancing of a state. Then, the foreign policy of Turkey, under President Recep Tayyip Erdoğan, mainly during the last five years, is presented in a wide range of relations with other countries and fora, so that its character and strategy can be clearly recorded.

Finally, four (4) cases of the Greek strategy towards Turkey (and not only) are studied, during the period June 2017 – October 2022, in order to draw specific conclusions if the strategy chosen by two successive governments was and remains effective, as it was not for isolated incidents, but integrated into the regional and international power system and with ongoing effects: Migration crisis, 2020-2022, Covid-19 pandemic crisis, 2020-2022, Crisis in the Aegean, summer 2020 and Greece's strategic cooperation with other countries and multilateral diplomacy of Greece.

Η στρατηγική της Ελλάδας απέναντι στην Τουρκία την τελευταία πενταετία υπό το πρίσμα των μελετών των μικρών δυνάμεων

Δηλώνω υπευθύνως ότι όλα τα στοιχεία σε αυτήν την εργασία τα απέκτησα, τα επεξεργάστηκα και τα παρουσιάζω σύμφωνα με τους κανόνες και τις αρχές της ακαδημαϊκής δεοντολογίας, καθώς και τους νόμους που διέπουν την έρευνα και την πνευματική ιδιοκτησία. Δηλώνω επίσης υπευθύνως ότι, όπως απαιτείται από αυτούς τους κανόνες, αναφέρομαι και παραπέμπω στις πηγές όλων των στοιχείων που χρησιμοποιώ και τα οποία δεν συνιστούν πρωτότυπη δημιουργία μου.

Σάββας Άγγελος Χρηστίδης

**Η στρατηγική της Ελλάδας απέναντι στην Τουρκία την τελευταία πενταετία
υπό το πρίσμα των μελετών των μικρών δυνάμεων**

*Στην οικογένειά μου και ιδιαίτερα στη σύζυγό μου Κατερίνα
για την αμέριστη υποστήριξη που μου παρείχε*

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ	1
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1	4
ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ - ΜΕΛΕΤΕΣ ΤΩΝ ΜΙΚΡΩΝ ΔΥΝΑΜΕΩΝ	4
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2	18
ΕΞΩΤΕΡΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΟΥΡΚΙΑΣ ΚΑΤΑ ΤΑ ΕΤΗ 2017-2022	18
Σχέσεις Τουρκίας με Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής (ΗΠΑ) και ΝΑΤΟ	20
Σχέσεις Τουρκίας με Ρωσική Ομοσπονδία	23
Σχέσεις Τουρκίας με Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ)	26
Σχέσεις Τουρκίας με κράτη στην ευρύτερη περιφέρεια (Ανατολική Μεσόγειος, Βόρειος Αφρική και Μέση Ανατολή).....	30
Σχέσεις Τουρκίας με Κίνα	37
Σχέσεις Τουρκίας με Αφρική.....	41
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3	44
ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ ΑΠΕΝΑΝΤΙ ΣΤΗΝ ΤΟΥΡΚΙΑ ΚΑΤΑ ΤΑ ΕΤΗ	44
2017-2022 ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΤΗ ΜΕΛΕΤΗ ΠΕΝΤΕ ΠΕΡΙΠΤΩΣΕΩΝ (CASE STUDIES)	44
1. Μεταναστευτικό, 2020-2022	44
2. Κρίση πανδημίας Covid-19, 2020-2022	55
3. Κρίση στο Αιγαίο, καλοκαίρι 2020.....	62
4. Στρατηγική συνεργασία Ελλάδας με άλλες χώρες και πολυμερής διπλωματία Ελλάδας	75
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4	84
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	84
ΕΠΙΛΟΓΟΣ	92
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	93
ΒΙΒΛΙΑ.....	93
ΆΡΘΡΑ & ΜΕΛΕΤΕΣ ONLINE	97
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ι	i
ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΟ ΕΛΛΗΝΟΤΟΥΡΚΙΚΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ	i
ΙΟΥΝΙΟΣ 2017-ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ 2022	i

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η εργασία αποσκοπεί στην ανάλυση των ελληνοτουρκικών σχέσεων, κυρίως από την οπτική γωνία της στρατηγικής της Ελλάδας απέναντι στην Τουρκία, κατά την τελευταία πενταετία, συγκεκριμένα από τον Ιούνιο του 2017 μέχρι τον Οκτώβριο του 2022, με έμφαση στην εξέταση τεσσάρων (4) περιπτώσεων, υπό το θεωρητικό πρίσμα των μελετών των μικρών δυνάμεων ή κρατών.

Θα αξιοποιηθεί ως θεωρητικό εργαλείο ανάλυσης συγκεκριμένη βιβλιογραφία της επιστήμης των Διεθνών Σχέσεων και κυρίως μελετών για τις δυνατότητες των μικρών δυνάμεων όσον αφορά στην επιλογή στρατηγικής για την αξιοποίηση ευκαιριών και δυνατοτήτων σε ένα άναρχο, μεταβαλλόμενο, δύσκολο προβλέψιμο σύστημα Διεθνών Σχέσεων.

Η ευρύτερη περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου, της Βόρειας Αφρικής και της Μέσης Ανατολής, όπου ανήκει και η Ελλάδα, έχει υποστεί, κατά την τελευταία κυρίως δεκαετία, σημαντικές γεωπολιτικές αλλαγές, όπως θα παρουσιαστεί κατωτέρω στην εργασία. Οι ανακαλύψεις στον τομέα της ενέργειας και κυρίως τα κοιτάσματα φυσικού αερίου στο θαλάσσιο χώρο, οι αναδυόμενες νέες ισορροπίες ισχύος, ανταγωνισμοί και συμμαχίες, το αυξημένο ενδιαφέρον για τα τεκταινόμενα εκ μέρους μεγάλων εξωτερικών δυνάμεων της διεθνούς σκηνής και οι νέες επιταγές ασφάλειας με επίκεντρο τον άνθρωπο – όπως οι αραβικές εξεγέρσεις και η μεταναστευτική κρίση – είναι οι κύριες αλληλένδετες δυναμικές του νέου περιβάλλοντος στην περιοχή.

Στο πλαίσιο της παρούσας εργασίας, θα επιχειρηθεί η καταγραφή και ανάλυση της στρατηγικής της Ελλάδας, υπό το πρίσμα των μελετών μικρών δυνάμεων, απέναντι στην αναθεωρητική πολιτική της Τουρκίας, από το 2017 ως το 2022. Δύο κύρια ερευνητικά ερωτήματα που τίθενται είναι τα ακόλουθα:

1. Η στρατηγική που ακολουθείται εκ μέρους των δύο διαδοχικών ελληνικών κυβερνήσεων (2017-2019 ΣΥΡΙΖΑ-ΑΝΕΛ, 2019-2022 Νέα Δημοκρατία, ΝΔ) εντάσσεται στο θεωρητικό πλαίσιο για την αύξηση της ισχύος των μικρών κρατών;
2. Η ακολουθούμενη στρατηγική της Ελλάδας είναι αποτελεσματική στην πράξη;

Η στρατηγική της Ελλάδας απέναντι στην Τουρκία την τελευταία πενταετία υπό το πρίσμα των μελετών των μικρών δυνάμεων

Αναφορικά με την καταγραφή του θεωρητικού πλαισίου αξιοποιούνται επιστημονικές μελέτες και άρθρα στην επιστήμη των Διεθνών Σχέσεων. Για την καταγραφή των κινήσεων της Τουρκίας και της στρατηγικής της Ελλάδας, οι πληροφορίες προέρχονται από ανοιχτές πηγές, ήτοι ανακοινώσεις, δελτία Τύπου, συνεντεύξεις και επίσημους ιστότοπους υπερκρατικών και διεθνών θεσμών όπως του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου και του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών (ΟΗΕ), όπως και δημόσιων φορέων της Ελλάδας και της Τουρκίας, κυρίως των γραφείων Πρωθυπουργού και Προέδρου, υπουργείων Εξωτερικών και Άμυνας, καθώς και ρεπορτάζ, άρθρα γνώμης και αναλύσεις σε έντυπα και διαδικτυακά Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας (ΜΜΕ), μονογραφίες και βιβλία για την εξωτερική πολιτική, την άμυνα και την ασφάλεια στην ευρύτερη περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου.

Τέλος, η δομή της εργασίας είναι η ακόλουθη:

Στο πρώτο Κεφάλαιο παρουσιάζεται η θεωρητική προσέγγιση της έννοιας του μικρού κράτους ή δύναμης, της ισχύος και της αναζήτησης θέσης (status) των μικρών κρατών, με έμφαση σε παραμέτρους της θεωρίας του καταφυγίου (shelter theory) και της στρατηγικής εσωτερικής και εξωτερικής εξισορρόπησης.

Στο δεύτερο Κεφάλαιο παρουσιάζεται η εξωτερική πολιτική της Τουρκίας υπό τη διακυβέρνηση Recep Tayyip Erdoğan, κυρίως κατά την τελευταία πενταετία και με έμφαση στη συμπεριφορά της με μεγάλες χώρες και υπερεθνικούς οργανισμούς, καθώς και στην ευρύτερη περιφέρεια της Ανατολικής Μεσογείου, Βορείου Αφρικής και Μέσης Ανατολής, εντός της οποίας ανήκουν και η Ελλάδα και η Κύπρος.

Στο τρίτο Κεφάλαιο μελετώνται τέσσερις (4) περιπτώσεις της ελληνικής στρατηγικής απέναντι στην Τουρκία, κατά το διάστημα Ιουνίου 2017 – Οκτωβρίου 2022: Μεταναστευτική κρίση, 2020-2022, Κρίση πανδημίας Covid-19, 2020-2022, Κρίση στο Αιγαίο, καλοκαίρι 2020 και Στρατηγική συνεργασία Ελλάδας με άλλες χώρες και πολυμερές διπλωματία Ελλάδας.

Κριτήρια επιλογής για την περιπτωσιολογική μελέτη είναι η μεγάλη ένταση ή/και κορύφωση φαινομένων, την οποία εμφάνισαν σε ένα συγκεκριμένο χρονικό διάστημα, η υψηλή αξία των περιπτώσεων στο σύστημα όχι μόνο των διμερών, αλλά και των

Η στρατηγική της Ελλάδας απέναντι στην Τουρκία την τελευταία πενταετία υπό το πρίσμα των μελετών των μικρών δυνάμεων

περιφερειακών και διεθνών σχέσεων, καθώς και η σημασία της εξέτασης και αξιολόγησης της ακολουθούμενης στρατηγικής από την Ελλάδα, υπό το πρίσμα της θεωρίας των μικρών κρατών.

Στο τέταρτο Κεφάλαιο εκτίθενται τα Συμπεράσματα που εξάγονται από τη μελέτη και απαντώνται τα προαναφερόμενα ερευνητικά ερωτήματα

Η εργασία ολοκληρώνεται με σύντομο Επίλογο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ - ΜΕΛΕΤΕΣ ΤΩΝ ΜΙΚΡΩΝ ΔΥΝΑΜΕΩΝ

Στο πρώτο Κεφάλαιο καταγράφεται το θεωρητικό πλαίσιο περί της έννοιας του μικρού κράτους, της ισχύος και της αναζήτησης θέσης (status) των μικρών δυνάμεων ή κρατών¹, ένα πλαίσιο που έχει οικοδομηθεί από κλασικούς και σύγχρονους αναλυτές του διεθνούς συστήματος και των ισορροπιών μεταξύ κρατών κυρίως από την οπτική γωνία του πολιτικού ρεαλισμού και νεορεαλισμού, που συνιστά ένα χρήσιμο εργαλείο ανάλυσης εξελίξεων στη διεθνή σκηνή και στις περιφερειακές σκηνές.

Οι διεθνείς σχέσεις αναφέρονται κυρίως στις σχέσεις μεταξύ κρατών, αλλά και μεταξύ διεθνών οργανισμών ή και μεταξύ διεθνών οργανισμών και κρατών², ενώ ως προς το περιεχόμενο εντοπίζονται κυρίως στο πολιτικό και το στρατιωτικό επίπεδο, χωρίς να αποκλείονται η οικονομία, η κοινωνία και ο πολιτισμός, ιδιαίτερα στη σημερινή εποχή.

Από τις απαρχές της παρατήρησης και καταγραφής των διεθνών σχέσεων στην αρχαιότητα, όπως από τον Θουκυδίδη και τον Ηρόδοτο, ως τη διαμόρφωση του σύγχρονου διεθνούς συστήματος, το οποίο έχει ως συμβολική αφετηρία τη Συνθήκη Ειρήνης της Βεσφαλίας του 1648 μ.Χ. και με σημαντικό σταθμό το σχηματισμό των εθνών-κρατών το 19^ο αιώνα, φαίνεται ότι οι σχέσεις μεταξύ συλλογικών δρώντων και η συνολική δυναμική που δημιουργείται, μεταβάλλονται και εξελίσσονται συνέχεια, άλλοτε προοδευτικά και άλλοτε απότομα, με αποτέλεσμα, οι τρόποι με τους οποίους επηρεάζονται τα μικρά κράτη να μην είναι συγκεκριμένοι και προβλέψιμοι. Ως εκ τούτου, τα μικρά κράτη θα πρέπει να παρατηρούν προσεκτικά και να μελετούν το άναρχο και ως εκ τούτου ανασφαλές διεθνές σύστημα³, να προβαίνουν σε σωστή 'ανάγνωση' του μεταβαλλόμενου συστήματος και να διαθέτουν την ικανότητα της πρόβλεψης, προκειμένου να προσαρμόζουν τη στρατηγική τους.

Αυτό που φαίνεται ωστόσο να παραμένει αναλλοίωτο στο χρόνο είναι ότι πρωταρχικός στόχος όλων των κρατών όπως είχε προσδιοριστεί πρώτα από τον Θουκυδίδη, τον αρχαίο ιστορικό, αναλυτή και «πρώτο συγγραφέα διεθνών σχέσεων», σύμφωνα με τον Καθηγητή

¹ Στην εργασία θα γίνεται χρήση αμφότερων των όρων: Μικρό κράτος και μικρή δύναμη, με την ίδια σημασία.

² Κουσκουβέλης, Ηλίας. Εισαγωγή στις Διεθνείς Σχέσεις. Αθήνα: Εκδόσεις Ποιότητα, 2007 (ε' έκδ.), σ. 37.

³ Bull, Hedley. Η άναρχη κοινωνία: Μελέτη της τάξης στην παγκόσμια πολιτική (επιστ. επιμέλεια Ηλ. Κουσκουβέλη). Αθήνα: Εκδόσεις Ποιότητα, 2001.

Η στρατηγική της Ελλάδας απέναντι στην Τουρκία την τελευταία πενταετία υπό το πρίσμα των μελετών των μικρών δυνάμεων

Ηλία Κουσκουβέλη⁴, είναι η επιβίωσή τους. Ο ίδιος υπογραμμίζει ότι στο θεωρία του πολιτικού ρεαλισμού για την παρατήρηση και ερμηνεία των Διεθνών Σχέσεων κυριαρχεί η παραδοχή ότι τα κράτη, ανεξάρτητα από την κατηγορία στην οποία εντάσσονται, Μεγάλες Δυνάμεις ή μικρές δυνάμεις, λειτουργούν με βάση το «εθνικό» τους συμφέρον και υπέρτατο εθνικό συμφέρον είναι η ασφάλεια του κράτους, η επιβίωσή του, που επιτυγχάνεται μέσω της ισχύος⁵. Το ζήτημα ασφάλειας είναι αυτό που καθοδηγεί τη συμπεριφορά όλων των κρατών στο άναρχο διεθνές σύστημα. Συνεχώς επιδίωξη τους είναι να αποκτήσουν περισσότερη ισχύ προκειμένου να διασφαλίσουν την επιβίωσή τους. Μάλιστα το δίλημμα της ασφάλειας δημιουργεί φόβο ο οποίος επηρεάζει καθοριστικά τη διαδικασία επιλογής της στρατηγικής των μικρών κρατών, όπως στην περίπτωση της Ελλάδας, σύμφωνα με τους θεωρητικούς του πολιτικού ρεαλισμού⁶.

Στην εξέλιξη αυτής της σχολής σκέψης που ονομάζεται δομικός ρεαλισμός ή νεορεαλισμός, ο θεμελιωτής Kenneth Waltz επισημαίνει πως «πέρα από το κίνητρο της επιβίωσης, οι στόχοι των κρατών μπορεί να εμφανίζουν άπειρη ποικιλομορφία: μπορεί να κινούνται από την φιλοδοξία να κατακτήσουν τον κόσμο, μέχρι την επιθυμία απλώς να αφεθούν στην ησυχία τους. Η επιβίωση είναι προαπαιτούμενο, για την επίτευξη οποιωνδήποτε στόχων μπορεί να έχουν τα κράτη, πλην του στόχου να προωθήσουν την εξαφάνισή τους ως πολιτικών οντοτήτων»⁷. Η κύρια διαφορά των νεορεαλιστών από τους κλασικούς ρεαλιστές είναι η έμφαση που δίνεται όχι στη φύση των ανθρώπων, όπως οι κλασικοί ρεαλιστές, αλλά στη δομή του παγκόσμιου συστήματος (system structure), που ορίζεται σαν η κατανομή δυνατοτήτων (distribution of capabilities) ανάμεσα στους δράστες στην παγκόσμια σκηνή, ειδικά τους πρωταγωνιστές δράστες ή Μεγάλες Δυνάμεις, στοιχείο που παίζει καταλυτικό ρόλο στον καθορισμό του ενδεχομένου του πολέμου ή της ειρήνης. Για τους δομικούς ρεαλιστές, όπως ο Waltz, ένα διπολικό σύστημα (bipolar) οργανωμένο με συμμαχίες γύρω από δύο ανταγωνιστικούς πόλους δύναμης, όπως στον Ψυχρό Πόλεμο, διασφαλίζει περισσότερο

⁴ Κουσκουβέλης, Ηλίας. Εισαγωγή στις Διεθνείς Σχέσεις. Ο.π., σ. 37.

⁵ Κουσκουβέλης, Ηλίας. Εισαγωγή στις Διεθνείς Σχέσεις. Ο.π., σσ. 58-60.

⁶ Η πρώτη διατύπωση του πολιτικού Ρεαλισμού ως θεωρία προήλθε από το έργο του Edward Hallett Carr «Η Εικοσαετής Κρίση», «The Twenty Years Crisis, 1919-1939: An Introduction to the Study of International Relations» που κυκλοφόρησε το 1939. Εισηγητής του κλασικού ή πολιτικού ρεαλισμού θεωρείται ωστόσο ο Hans J. Morgenthau, ο οποίος διακατεχόμενος από τον πεσιμισμό της ετοιμοθάνατης Δημοκρατίας της Βαϊμάρης δίνει έμφαση στην ισχύ ως τον πιο σημαντικό παράγοντα στη διεθνή πολιτική και ανάγει την αιτία για την ανταγωνιστική ή συγκρουσιακή επιδίωξη μεγιστοποίησης της ισχύος στην ανθρώπινη φύση.

⁷ Waltz, Kenneth N. Θεωρία διεθνούς πολιτικής (Μτφ.: Κωνσταντίνος Κολιόπουλος). Αθήνα: Εκδόσεις Ποιότητα, 2011, σελ. 203.

Η στρατηγική της Ελλάδας απέναντι στην Τουρκία την τελευταία πενταετία υπό το πρίσμα των μελετών των μικρών δυνάμεων

την ειρήνη, ενώ ένα πολυπολικό (multipolar) σύστημα είναι πιο πιθανό να οδηγήσει σε πόλεμο.

Παρόλο που μέχρι σήμερα δεν χρησιμοποιείται ένας σαφής, κοινά παραδεκτός ορισμός για τα μικρά κράτη στο πεδίο της Πολιτικής Επιστήμης και ειδικά των Διεθνών Σχέσεων, παρατηρείται ωστόσο η ευρεία υιοθέτηση της παραδοχής πως η ισχύς και η πολιτική των κρατών -που κατά τον εισηγητή του πολιτικού ρεαλισμού Hans J. Morgenthau, δεν είναι τίποτε άλλο παρά «η πάλη για την ισχύ»⁸- οι δύο έννοιες ταυτίζονται και αποτελούν το κύριο αντικείμενο μελέτης των δύο προαναφερόμενων επιστημών⁹.

Περαιτέρω, στη βιβλιογραφία των Διεθνών Σχέσεων καταγράφονται διάφορες απόπειρες προσδιορισμού των συντελεστών ισχύος και σύνθεσης καταλόγων για την ισχύ ή τη μη ισχύ των κρατικών δρώντων, άρα του ορισμού μικρών και μεγάλων κρατών. Αναφέρονται συντελεστές όπως γεωγραφία, έκταση, φύση των συνόρων, πληθυσμός, εθνική ομοιογένεια, κοινωνική συνοχή, πλουτοπαραγωγικός πλούτος, οικονομική και τεχνολογική ανάπτυξη, στρατιωτική προετοιμασία ή ποιότητα της διπλωματίας¹⁰ ή ακόμη πολιτισμική ταυτότητα¹¹, χωρίς όμως αυτοί οι κατάλογοι να θεωρούνται πλήρεις και ικανοποιητικοί για να περιγράψουν τόσο τις ισορροπίες ισχύος σε συνθήκες ειρήνης ή σε κατάσταση πολέμου.

Η πιο συχνά υιοθετούμενη κατηγοριοποίηση αφορά στους **υλικούς ή αντικειμενικούς**, τους **λειτουργικούς** και τους **υποκειμενικούς συντελεστές**¹². Η γεωγραφία, ο πληθυσμός, οι πλουτοπαραγωγικές πηγές και οι ένοπλες δυνάμεις συνθέτουν την πρώτη κατηγορία συντελεστών ισχύος. Ειδικά για τη γεωγραφία αξίζει μία πρόσθετη επισήμανση. Ο έμπειρος πολεμικός ανταποκριτής και διπλωματικός συντάκτης του Sky news, Tim Marshall, έχει επισημάνει πως «η ανάδειξη της γεωγραφίας σε καθοριστικό παράγοντα στον ρου της ανθρώπινης ιστορίας ενδέχεται να εκληφθεί ως μια ζοφερή ανάγνωση του κόσμου, γι' αυτό

⁸ Morgenthau, Hans J. *Politics among nations: The Struggle for Power and Peace*. New York: Knopf, 1948.

⁹ Κουσκουβέλης, Ηλίας Ι., *Εισαγωγή στις Διεθνείς Σχέσεις*. Ο.π., σ. 139.

¹⁰ Ο Thorhallsson προτείνει ένα πλαίσιο μεγέθους (πληθυσμός και επικράτεια), μέγεθος της κυριαρχίας (έλεγχος εσωτερικών υποθέσεων και αναγνώριση), πολιτικό μέγεθος (στρατιωτικές και διοικητικές δυνατότητες, εγχώρια συνοχή και συναίνεση εξωτερικής πολιτικής), οικονομικό μέγεθος (ΑΕΠ, μέγεθος αγοράς και ανάπτυξη), αντιληπτικό μέγεθος (δηλαδή πώς ένα κράτος γίνεται αντιληπτό από εσωτερικούς ή εξωτερικούς παράγοντες), και το μέγεθος προτίμησης (οι ιδέες, οι φιλοδοξίες και οι προτεραιότητες των εσωτερικών ελίτ σχετικά με το ρόλο τους στο διεθνές σύστημα).

¹¹ Βλ. θεωρία Huntington, Samuel P. *Η σύγκρουση των πολιτισμών και ο ανασχηματισμός της παγκόσμιας τάξης*. Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη, 2019 (γ' έκδ.).

¹² Aron, Raymond. *Paix et guerre entre les nations*. Paris: Calmann-Lévy, 1962.

Η στρατηγική της Ελλάδας απέναντι στην Τουρκία την τελευταία πενταετία υπό το πρίσμα των μελετών των μικρών δυνάμεων

και δεν αντιμετωπίζεται ευμενώς από κάποιους θεωρητικούς κύκλους»¹³. Και παρόλο που η σύγχρονη τεχνολογία και η εξέλιξη των οπλικών συστημάτων συχνά υποτάσσει τους άτεγκτους κανόνες της γεωγραφίας, ωστόσο αυτή και η ιστορία της εγκαθίδρυσης των εθνικών οντοτήτων εντός των πλαισίων της διατηρούν τη σημασία τους για την κατανόηση του σημερινού και του αυριανού κόσμου. Ακόμη, το πολιτικό σύστημα, η διοίκηση, η ικανότητα στρατιωτικής κινητοποίησης και η θέση στο διεθνές σύστημα ενός κράτους αποτελούν τους παράγοντες που καθορίζουν τη λειτουργία ενός κράτους στο εσωτερικό και στο εξωτερικό, αποτελώντας τους λειτουργικούς συντελεστές. Επιπρόσθετα, η ικανή ή ανεπαρκής ηγεσία ενός λαού και το αυξημένο ή ελλειμματικό διεθνές κύρος ενός κράτους, το οποίο σχηματίζεται από τις ικανότητες και τον τρόπο συμπεριφοράς του στο διεθνές σύστημα, συνιστούν τους κύριους υποκειμενικούς συντελεστές ισχύος.

Τα μικρά κράτη διαθέτουν εξ ορισμού λιγότερους συντελεστές ισχύος σε σύγκριση με τα μεγάλα, ισχυρά κράτη, ωστόσο δεν είναι αμελητέα η δυναμική και ο ρόλος τους στο διεθνές σύστημα και την εξέλιξή του. Η Annette Baker Fox αναγνωρίζεται ως η πρώτη θεωρητικός που με τη μελέτη της με τίτλο «Η ισχύς των μικρών κρατών (The Power of Small States) του 1959 φαίνεται να εγκαινίασε την ενασχόληση των πολιτικών επιστημόνων με τα μικρά κράτη. Στο έργο της ερευνήσε τον τρόπο που χρησιμοποιούν οι κυβερνήσεις μικρών κρατών για να αντισταθούν στις πιέσεις των Μεγάλων Δυνάμεων σε περιόδους κρίσης, στη συγκεκριμένη περίπτωση, κατά τη διάρκεια του Β΄ Παγκόσμιου Πολέμου. Για πρώτη φορά ασχολήθηκε με τη δημιουργία ενός θεωρητικού πλαισίου για το ρόλο που μπορούν να διαδραματίσουν τα μικρά κράτη στις διεθνείς σχέσεις, αναδεικνύοντας τη σημασία της γεωστρατηγικής, καθώς και την επιτυχή χρήση των διπλωματικών μέσων, λαμβάνοντας υπόψη εσωτερικούς και εξωτερικούς παράγοντες¹⁴.

Ακόμη, ο Robert Keohane ήταν από τους πρώτους θεωρητικούς, στα τέλη της δεκαετίας του 1950 με αρχές της δεκαετίας του 1960, που είχε αντιληφθεί ότι η μελέτη μόνο των μεγάλων δυνάμεων δεν ήταν αρκετή για τη μελέτη των Διεθνών Σχέσεων. Είχε σημειώσει χαρακτηριστικά: «Αν οι Λιλιπούτειοι μπορούν να δέσουν τον Γκιούλιβερ, ή να τον κάνουν να πολεμήσει γι' αυτούς, τότε θα πρέπει να τους μελετήσουμε με την ίδια προσοχή όπως και τον

¹³ Marshall, Tim. *Αιχμάλωτοι της γεωγραφίας* (νέα αναθεωρ.έκδοση). Αθήνα: Διόπτρα, 2022, σ. 28.

¹⁴ Baker Fox, Annette. *The Power of Small States: Diplomacy in World War II*. Chicago: The University of Chicago Press, 1959.

Η στρατηγική της Ελλάδας απέναντι στην Τουρκία την τελευταία πενταετία υπό το πρίσμα των μελετών των μικρών δυνάμεων

γίγαντα»¹⁵. Ο ίδιος είχε μελετήσει τη στρατηγική συμπεριφορά των μικρών κρατών, συμμάχων των ΗΠΑ, στις δεκαετίες του 1950 και 1960, δηλαδή στο πλαίσιο ενός διπολικού διεθνούς συστήματος του Ψυχρού Πολέμου, αναλύοντας μία στενή και πολυδιάστατη σχέση αλληλεξάρτησης μεταξύ της μεγάλης δύναμης και των μικρών συμμάχων που περιφέρονται γύρω της. Είχε διαπιστώσει «τη μεγάλη επιρροή των μικρών συμμάχων» των ΗΠΑ ως ένα απρόβλεπτο αλλά φυσικό αποτέλεσμα της παγκόσμιας ενεργού εξωτερικής πολιτικής τους.

Μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου το διεθνές σύστημα χαρακτηριζόταν ως μονοπολικό λόγω της κυριαρχίας των ΗΠΑ. Μετά το πέρας σχεδόν τριών δεκαετιών, το διεθνές σύστημα εισήλθε σε περίοδο μεταμόρφωσης και πλέον στην τρίτη δεκαετία του 21ού αιώνα έχει καταστεί ιδιαίτερα πολύπλοκο και αλληλένδετο λόγω της οικονομικής και τεχνολογικής εξέλιξης. Οι Ρ. Παιδή και Α. Wivel επισημαίνουν ότι οι πρώτες τρεις δεκαετίες μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου ήταν εξαιρετικά καλές για τα μικρά κράτη. Από το 1990 έως το 2018 ο αριθμός των μικρών κρατών στο διεθνές σύστημα αυξήθηκε από 130 σε 150. Πάνω από τα μισά νέα μικρά κράτη γεννήθηκαν από τη διάλυση του ανατολικού μπλοκ και την κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης. Οι νεορεαλιστές έχουν επισημάνει ότι η ασφάλεια των μικρών κρατών και η επιβίωσή τους έχει άμεση σχέση με τη δομή του διεθνούς συστήματος, καθώς τα κράτη δεν λειτουργούν σε κενό. Τα μικρά κράτη λόγω έκτασης καθίστανται ευάλωτα στις ανασφάλειες του άναρχου διεθνούς συστήματος και το γεγονός ότι διαθέτουν περιορισμένη δύναμη επηρεασμού της λειτουργίας του συστήματος προστίθεται στα αρνητικά σημεία. Τα μικρά κράτη δεν μπορούν να βασιστούν στους δικούς τους πόρους για την εθνική τους ασφάλεια. Επομένως η εξαφάνιση, η επιβίωση και η δημιουργία των μικρών κρατών είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με το συστημικό περιβάλλον. Επιπλέον το είδος του συστήματος είναι ο βασικός επεξηγηματικός παράγοντας στην εξωτερική πολιτική των μικρών κρατών¹⁶.

Χρήσιμες είναι οι επισημάνσεις των Παιδή και Wivel, αναφορικά με τις δυνατότητες ευελιξίας των μικρών κρατών, ενταγμένα πάντα στο ευρύτερο σύστημα Διεθνών Σχέσεων κατά τη δεδομένη χρονική περίοδο¹⁷. Σε ένα μονοπολικό σύστημα τα μικρά κράτη έχουν μια

¹⁵ Keohane, Robert O. "Lilliputians' dilemmas, Small States in International Politics" στο Christine Ingebritsen, Iver Neumann, Sieglinde Gstöhl & Jessica Beyer (eds.), *Small States in International Relations*. Reykjavik: University of Washington Press, Seattle & University of Iceland Press, 2006, σ. 75.

¹⁶ Pedi, Revecca & Wivel, Anders. «What future for small states after unipolarity? Strategic opportunities and challenges in the post-American world order» στο Græger, N., Heurlin, B., Wæver, O., Wivel, A. (eds), *Polarity in International Relations: Governance, Security and Development*. Palgrave Macmillan, 2022, σσ. 127-147.

¹⁷ Ο.π.

Η στρατηγική της Ελλάδας απέναντι στην Τουρκία την τελευταία πενταετία υπό το πρίσμα των μελετών των μικρών δυνάμεων

τάση εφελκυσμού από την ισχυρότερη πλευρά με αποτέλεσμα να ανταγωνίζονται μεταξύ τους με σκοπό να αποκτήσουν την εύνοια της υπερδύναμης, οπότε είναι αναγκασμένα να εργάζονται σκληρά για να συνεισφέρουν στην ασφάλεια και τη γεωπολιτική σταθερότητα. Ένα διπολικό σύστημα θεωρείται από την πλειονότητα των μελετητών ως το πιο ωφέλιμο για τα μικρά κράτη και αυτό αυξάνει όσο πιο έντονος είναι ο ανταγωνισμός μεταξύ δύο μεγάλων δυνάμεων. Βέβαια, ο ανταγωνισμός αυτός είναι επιθυμητός μέχρι το σημείο που μπορεί να οδηγήσει σε πόλεμο και να θέσει σε κίνδυνο την επιβίωση του διπολικού συστήματος. Το κύριο επιχείρημα των πολιτικών επιστημόνων είναι ότι όσο η ένταση μεταξύ των δυο μεγάλων χωρών είναι υψηλή τα μικρά κράτη βρίσκουν περιθώρια ευκαιριών να προασπίζονται τα συμφέροντά τους, ενώ μία σημαντική γεωπολιτική θέση τους παρέχει επιπλέον οφέλη¹⁸. Περαιτέρω, σε ένα πολυπολικό σύστημα, όπως είναι σήμερα το διεθνές σύστημα, παρέχονται ευκαιρίες στα μικρά κράτη να αυξάνουν την αυτονομία τους. Μια πολυπολική ισορροπία που αποτελείται από πολλές δυνάμεις με αντικρουόμενες απαιτήσεις επιτρέπει στα μικρά κράτη να αντισταθούν στις πιέσεις στρατιωτικών δυνάμεων ανάμεσα στις αντιμαχόμενες μεγάλες χώρες. Η πολυπολικότητα είναι καλή για την ασφάλεια των μικρών κρατών, στην περίπτωση της λειτουργίας ενός συστήματος ισορροπίας ισχύος, αλλά ταυτόχρονα περιορίζει την ικανότητα των μικρών κρατών να πετυχαίνουν τους δικούς τους στόχους, παρατηρούν οι Παιδή και Wivel¹⁹. Τέλος, τα μικρά κράτη μπορεί να αντιμετωπίσουν αυτό που ο Richard Haass έχει ονομάσει μη πολικό διεθνές σύστημα, στο οποίο οι εμπορούμενοι κίνδυνοι και απειλές είναι λιγότερο προβλέψιμες, όπως και τα δικαιώματα και οι υποχρεώσεις των κρατών²⁰.

Ακόμη, οι Παιδή και Wivel καταγράφουν την άποψη διεθνολόγων όπως των Abrahamsen, Andersen and Sending (2019) ότι στο σημερινό, μεταβαλλόμενο και πολύπλοκο διεθνές σύστημα τα μικρά κράτη είναι, αντί για απλά πιόνια στη διεθνή σκακιέρα, μπορούν να λειτουργήσουν ως «χρήσιμοι διορθωτές» σε έναν παγκοσμιοποιημένο, αλληλεξαρτώμενο

¹⁸ Οι Παιδή και Wivel αναφέρονται στους Baldacchino 2009, Barston 1973, Handel 1981, Keohane 1971, Maass 2014, Rothstein 1966, Sutton and Payne 1993, Vandebosch 1964, Vital 1967. Βλ. Pedi, Revecca & Wivel, Anders. «What future for small states after unipolarity? Strategic opportunities and challenges in the post-American world order», ό.π.

¹⁹ Αναφορά των Παιδή και Wivel σε ανάλυση του Rothstein, 1966. Βλ. Pedi, Revecca & Wivel, Anders. «What future for small states after unipolarity? Strategic opportunities and challenges in the post-American world order», ό.π.

²⁰ Αναφορά των Παιδή και Wivel σε θεωρητικές προσεγγίσεις των Liska, 1968 και Maass, 2014. Βλ. Pedi, Revecca & Wivel, Anders. «What future for small states after unipolarity? Strategic opportunities and challenges in the post-American world order», ό.π.

Η στρατηγική της Ελλάδας απέναντι στην Τουρκία την τελευταία πενταετία υπό το πρίσμα των μελετών των μικρών δυνάμεων

κόσμο²¹. Έξυπνα και επιχειρηματικά μικρά κράτη έχουν την ευκαιρία να επηρεάσουν τις διεθνείς ατζέντες, εάν διαθέτουν την απαραίτητη τεχνική εμπειρογνομosύνη και διπλωματικές δεξιότητες. Λόγω της αλληλεξάρτησης των δυνάμεων σε πολλά πεδία, όπως σε οικονομία, εμπόριο, κλίμα και τεχνολογία, τα μικρά κράτη μπορούν να αξιοποιήσουν τις συζητήσεις με τις μεγάλες δυνάμεις με στόχο να ενισχύσουν τη δική τους ασφάλεια και επιρροή.

Ειδικά, αναφορικά με τη συμπεριφορά των μικρών κρατών στο σύστημα Διεθνών Σχέσεων, έχει εξελιχθεί η θεωρητική προσέγγιση του K. Waltz του 1979 περί αναλογίας μεταξύ των διεθνούς συστήματος και της αγοράς²². Συγκεκριμένα, σύγχρονοι ερευνητές όπως οι P. Παιδή και K. Σαρρή, διαπιστώνουν ότι τόσο τα κράτη όσο και οι επιχειρηματίες ενεργούν ως πολλαπλασιαστές, και οι δύο ασχολούνται με τη συνεργασία και τον ανταγωνισμό, με απόλυτα και σχετικά οφέλη, αντιμετωπίζουν διαρθρωτικούς περιορισμούς και πρέπει να αντιμετωπίσουν τις δυσκολίες της αβεβαιότητας και της αναρχίας, της έλλειψης πληροφόρησης και συχνά της ύπαρξης σπάνιων πόρων²³.

Οι Παιδή και Σαρρή σημειώνουν χαρακτηριστικά: Αν οι μεγάλες δυνάμεις ενεργούν ως μεγάλες επιχειρήσεις, τότε τα μικρά κράτη ενεργούν ως μικρές επιχειρήσεις. Ο δημοφιλής όρος του «μικρού, αλλά έξυπνου κράτους» ('small but smart state'), που χρησιμοποιήθηκε ευρέως από τους θεωρητικούς των Διεθνών Σχέσεων, τέλη 20ού με αρχές 21^{ου} αιώνα, φαίνεται ότι χρειάζεται σήμερα αποσαφήνιση και μελέτη της στρατηγικής ενός «μικρού, αλλά έξυπνου κράτους», ώστε οι παραπάνω ερευνήτριες οδηγούνται στην υιοθέτηση του όρου «μικρό και επιχειρηματικό κράτος» ('small and entrepreneurial state') και στη μελέτη παραμέτρων μίας κατάλληλης, αποτελεσματικής στρατηγικής για την επίτευξη των στόχων του. Φαίνεται πως τόσο σε θεωρητικό πλαίσιο όσο και στην πράξη αναδεικνύεται πολύ πρόσφορη η έννοια του σύγχρονου «μικρού και επιχειρηματικού κράτους», που καλείται να προασπίσει ζωτικά συμφέροντα σε ένα άναρχο, ραγδαία μεταβαλλόμενο διεθνές σύστημα. Η στρατηγική του συνδέεται με την ειδική επιχειρηματική δράση. Έχει να κάνει με περιορισμένους πόρους, εγρήγορση στις ευκαιρίες, προνοητικότητα, δημιουργικότητα, καινοτομία, αλλαγή και παραγωγή αξίας σε ένα ανταγωνιστικό περιβάλλον²⁴.

²¹ Αναφορά των Παιδή και Wivel στο Pedi, Revecca & Wivel, Anders. «What future for small states after unipolarity? Strategic opportunities and challenges in the post-American world order», ό.π.

²² Waltz, Kenneth N. Θεωρία Διεθνούς Πολιτικής. Αθήνα: Εκδόσεις Ποιότητα, 2011.

²³ Pedi Revecca & Sarri, Katerina. «From the 'Small but Smart State' to the 'Small and Entrepreneurial State': introducing a framework for Effective Small State Strategies within the EU and Beyond» στο Baltic Journal of European Studies, 9(1), 2019, σσ. 3-19.

²⁴ Ο.π.

Η στρατηγική της Ελλάδας απέναντι στην Τουρκία την τελευταία πενταετία υπό το πρίσμα των μελετών των μικρών δυνάμεων

Στην πράξη, οι Κίνα και ΗΠΑ είναι πιθανό να παραμείνουν πολύ ισχυρότερες από οποιονδήποτε άλλον ανταγωνιστή στο μέλλον. Οπότε, οι πιο σημαντικές προκλήσεις και ευκαιρίες για τα μικρά κράτη προκύπτουν από το πώς αυτές οι ηγεμονίες και οι κανόνες εμπλοκής τους διαπραγματεύονται εσωτερικά μεταξύ αυτών και των άλλων κρατών. Αυτό απαιτεί από τα μικρά κράτη να επιλέγουν τις μάχες τους με σύνεση, να δίνουν προτεραιότητα στους πόρους τους και να προωθούν δίκτυα με άλλα μικρά κράτη που επιδιώκουν να επιβιώσουν σε μια μεταμονοπολική διεθνή τάξη. Επομένως, τα μικρά κράτη ορίζονται σύμφωνα με την τρωτότητά τους ή την έλλειψη δυνατοτήτων, ή με όρους που αφορούν τον πληθυσμό, την οικονομία και τη στρατιωτική ισχύ ή και την αποτελεσματικότητα της εσωτερικής δημόσιας διοίκησης. Όμως το πραγματικό μέγεθος ενός κράτους μπορεί επίσης να εξαρτάται από το πώς γίνεται αντιληπτό από εσωτερικούς και εξωτερικούς δρώντες. Φαίνεται μάλιστα ότι τα μικρά κράτη δεν στερούνται πόρων. Μπορούν, λόγω χάρη, να ασκούν «ήπια» ισχύ μέσω της διπλωματικής υπεροχής, της φήμης και των εκκλήσεων προς την παγκόσμια κοινή γνώμη²⁵.

Ποια είναι όμως αυτή η στρατηγική που εξυπηρετεί τον στόχο επιβίωσης και εμπλουτισμού της ισχύος των μικρών κρατών μέσα στο περίπλοκο σύστημα των διεθνών σχέσεων; Ο Κ. Κολλιόπουλος επισημαίνει ότι «στρατηγική είναι η σύζευξη μέσων και σκοπών υπό το πρίσμα πραγματικής ή ενδεχόμενης σύγκρουσης. Με άλλα λόγια, η στρατηγική συνίσταται στο τρίπτυχο "μέσα – σκοποί – αντίπαλος". Εφαρμόζοντας τα παραπάνω στο πεδίο της διεθνούς πολιτικής, μπορεί να ειπωθεί ότι η στρατηγική συνίσταται στη σύζευξη μέσων και σκοπών ενός κράτους υπό την επίδραση του διεθνούς ανταγωνισμού τόσο στην ειρήνη, όσο και στον πόλεμο.(...) «Όταν χρησιμοποιούνται όλα τα διαθέσιμα μέσα ενός κράτους (στρατιωτικά, διπλωματικά, οικονομικά κλπ.) για την επίτευξη των πολιτικών αντικειμενικών σκοπών του ενόψει πραγματικής ή ενδεχόμενης σύγκρουσης, τότε μιλάμε για υψηλή στρατηγική (grand strategy)»²⁶ των κρατών, όχι μόνο των μεγάλων κρατών, αλλά και των μικρών. Η προώθηση και επίτευξη των μακροπρόθεσμων στόχων ενός κράτους συνιστούν το προνομιακό πεδίο της υψηλής στρατηγικής. Η ανυπαρξία της υψηλής στρατηγικής επιτρέπει

²⁵ Bailes, Alyson J. K., Thayer, Bradley A. & Thorhallsson, Baldur. «Alliance theory and alliance 'Shelter': the complexities of small state alliance behaviour» στο Third World Thematics: A TWQ Journal, 1:1, 2016, σσ. 9-26, σ. 12.

²⁶ Κολιόπουλος, Κωνσταντίνος. Η στρατηγική σκέψη από την αρχαιότητα έως σήμερα. Αθήνα: Εκδόσεις Ποιότητα, 2008 (β' έκδοση), σ. 44.

Η στρατηγική της Ελλάδας απέναντι στην Τουρκία την τελευταία πενταετία υπό το πρίσμα των μελετών των μικρών δυνάμεων

στη στρατιωτική στρατηγική να υποκαταστήσει τη μακροπρόθεσμη πολιτική στόχευση, με ενδεχόμενα καταστροφικά αποτελέσματα²⁷.

Ο διεθνολόγος Αθανάσιος Πλατιάς συγκεκριμενοποιεί τα βήματα που κάθε κράτος χρειάζεται να ακολουθεί στον επιτυχή σχεδιασμό της υψηλής στρατηγικής του:

→ Να κάνει ακριβή διάγνωση του διεθνούς περιβάλλοντος, ώστε να καθοριστούν οι απειλές, υπαρκτές ή δυνητικές, κατά της εθνικής ασφάλειας, καθώς και οι διάφοροι περιορισμοί και οι ευκαιρίες που προκύπτουν. Η υψηλή στρατηγική δεν διαμορφώνεται σε έναν πίνακα 'tabula rasa', αλλά θα πρέπει να εναρμονίζεται με το σύγχρονο και εξελισσόμενο διεθνές περιβάλλον, τον καταμερισμό ισχύος και τη γεωπολιτική πραγματικότητα.

→ Να καθορίσει τους πολιτικούς στόχους που θα επιδιώξει η υψηλή στρατηγική, με βάση τα διαθέσιμα μέσα, αλλά και τις απειλές, τους περιορισμούς και τις ευκαιρίες που διαγνώστηκαν στο διεθνές περιβάλλον. Καθώς οι διαθέσιμοι πόροι δεν είναι απεριόριστοι, θα πρέπει να υπάρχουν όρια στους επιδιωκόμενους πολιτικούς στόχους. Αν οι στόχοι της υψηλής στρατηγικής υπερβαίνουν τα διαθέσιμα μέσα, τότε το στρατηγικό οικοδόμημα κινδυνεύει να καταρρεύσει (υπερεξάπλωση) και το κόστος που θα επωμιστεί το κράτος που έχει χαράξει αυτή την στρατηγική θα είναι μεγαλύτερο από το όφελος των προσπαθειών, οπότε η ισχύς του θα υποστεί μακροπρόθεσμη κάμψη.

→ Να καθορίσει τον αποτελεσματικότερο συνδυασμό των διαθέσιμων μέσων για την προώθηση ιεραρχημένων πολιτικών στόχων. Τα μέσα πρέπει να είναι εναρμονισμένα με τους στόχους ώστε να αποφευχθεί η άσκοπη σπατάλη πόρων και προσπάθειας. Τα μέσα που μπορεί να χρησιμοποιηθούν εναντίον ενός αντιπάλου καθορίζονται από τη σχετική ισορροπία δυνάμεων με αυτόν. Επιτυχημένες αποδεικνύονται οι υψηλές στρατηγικές που θέτουν σκοπούς που είναι συμβατοί τόσο με την ισορροπία ισχύος, όσο και με τα διαθέσιμα μέσα (στρατηγική επάρκεια).

→ Να διαμορφώσει προσεκτικά την «εικόνα» που παρουσιάζει η υψηλή στρατηγική στο εξωτερικό και στο εσωτερικό, ώστε η κοινωνία να υποστηρίζει ενεργά την

²⁷ Κάππης, Βασίλης, «Υψηλή Στρατηγική και μικρά κράτη: Έννοιες ασύμβατες;», σσ. 1-23 στο Σαββίδης, Πέτρος (επιμ.). Άμυνα και Ασφάλεια μικρών κρατών: Η περίπτωση της Κύπρου. Λευκωσία: Εκδόσεις Αρματολός, 2021, σ. 3-4.

Η στρατηγική της Ελλάδας απέναντι στην Τουρκία την τελευταία πενταετία υπό το πρίσμα των μελετών των μικρών δυνάμεων

υψηλή στρατηγική της ηγεσίας και του κράτους, με συνέπεια όλα τα μέλη της κρατικής οντότητας να εργάζονται προς έναν κοινό σκοπό. Η εσωτερική νομιμοποίηση αποτελεί αναγκαίο όρο για την επιτυχία μιας υψηλής στρατηγικής. Η υψηλή στρατηγική θα πρέπει να απολαμβάνει νομιμοποίησης και στο εξωτερικό, να συμβαδίζει δηλαδή με τις επικρατούσες διεθνείς αξίες και το πνεύμα της εποχής (διεθνής νομιμοποίηση)²⁸.

Στο πλαίσιο της εργασίας υιοθετείται η παραπάνω ανάλυση της «υψηλής στρατηγικής» κρατών οιασδήποτε μεγέθους, και έκτοτε θα χρησιμοποιείται ο όρος «στρατηγική» για όλα τα κράτη. Σήμερα, οι αναλυτές των Διεθνών Σχέσεων ολοένα περισσότερο επικεντρώνονται στην παρατήρηση και τη μελέτη της στρατηγικής των μικρών κρατών εντός του διεθνούς συστήματος ισορροπίας ισχύος, παράλληλα με τις αναλύσεις που είναι αφιερωμένες στις μεγάλες δυνάμεις, δηλαδή τα κράτη με αυξημένη ισχύ που γίνονται πόλοι συμμαχικών συνασπισμών συμφερόντων. Παρατηρείται μεγάλη ποικιλομορφία των διαθέσιμων στη διεθνή βιβλιογραφία κριτηρίων και εγγενείς πολυπλοκότητες της οποιασδήποτε κατηγοριοποίησης κρατών. Ο Β. Κάπης σημειώνει ότι η έννοια του μικρού κράτους χρησιμοποιείται στην ευρεία της μορφή, συμπεριλαμβάνοντας κράτη με διαφορετικά οικονομικά, στρατιωτικά, εδαφικά και πληθυσμιακά θεμελιώδη μεγέθη. Όμως κοινός παρονομαστής αυτών των κρατών είναι η ποιοτική διαφοροποίηση από μεσαίες και μεγάλες δυνάμεις με σημαντική αυτονομία δράσης σε τουλάχιστον περιφερειακό επίπεδο²⁹.

Στο πλαίσιο της παρούσας εργασίας υιοθετείται ο όρος «μικρό κράτος» ή «μικρή δύναμη» που έχει διατυπωθεί από τον Ηλ. Κουσκουβέλη, και με δεδομένα την εξελικτική θεωρητική μελέτη και τα τρία προαναφερόμενα κριτήρια³⁰, δηλαδή είναι το κράτος που «αναγνωρίζει ότι δεν μπορεί μόνο του να εξασφαλίσει την ασφάλειά του με τη χρήση των δικών του δυνατοτήτων και πρέπει να στηρίζεται κυρίως στη βοήθεια άλλων κρατών, θεσμών, διαδικασιών ή εξελίξεων για την προστασία του»³¹. Σύμφωνα με τα παραπάνω κριτήρια και ορισμό, στην κατηγορία των μικρών δυνάμεων ανήκουν η Ελλάδα και η Κυπριακή Δημοκρατία.

²⁸ Πλατιάς, Αθανάσιος. Διεθνείς σχέσεις και στρατηγική στον Θουκυδίδη. Αθήνα: Βιβλιοπωλείον της Εστίας, 2010 (στ' έκδοση).

²⁹ Κάπης, Βασίλης, «Υψηλή Στρατηγική και μικρά κράτη: Έννοιες ασύμβατες». Ό.π.

³⁰ Κουσκουβέλης, Ηλίας Ι., Εισαγωγή στις Διεθνείς Σχέσεις. Ό.π., σσ. 147-186.

³¹ Κουσκουβέλης, Ηλίας Ι. «Στρατηγική μικρών κρατών στο διεθνές σύστημα: η περίπτωση της Κύπρου» στο Παπαπολυβίου, Πέτρος, Συρίγος, Άγγελος Μ., Χατζηβασιλείου, Ευάνθης (επιμ.). Το Κυπριακό και το Διεθνές Σύστημα, 1945-1974: Αναζητώντας θέση στον κόσμο, σσ. 398-399. Αθήνα: Πατάκη, 2013.

Η στρατηγική της Ελλάδας απέναντι στην Τουρκία την τελευταία πενταετία υπό το πρίσμα των μελετών των μικρών δυνάμεων

Όμως, ποια στρατηγική θα πρέπει να ακολουθούν τα μικρά κράτη για να επιβιώσουν, να προστατεύουν αποτελεσματικά τα εθνικά τους συμφέροντα, να νιώθουν ασφάλεια και να ευημερούν; Καθώς η πολιτική έρευνα στρέφεται ολοένα περισσότερο τις τελευταίες δεκαετίες στο ρόλο και τη δράση των μικρών κρατών, σημαντική εμφανίζεται η «θεωρία του καταφυγίου», με βάση την κοινή παραδοχή πολιτικών επιστημόνων πως τα μικρά κράτη είναι πιο ευάλωτα σε σύγκριση με τα μεγάλα και μεσαία κράτη.

Οι θεωρητικοί Bailes, Thayer και Thorhallsson επισημαίνουν τις στρατηγικές που μπορούν να ακολουθήσουν τα μικρά κράτη για την ευημερία και την επιβίωσή τους: Στρατηγική της «εξισορρόπησης», της σύμπλευσης με σκοπό την εξαγωγή οφέλους, της «ουδετερότητας» και της αναζήτησης «καταφυγίου - συμμαχίας»³².

Αναφορικά με τον τρόπο που χρησιμοποιούν τα κράτη για την εξυπηρέτηση των συμφερόντων τους στο διεθνές σύστημα ισχύος, ο Κουσκουβέλης έχει αναλύσει την εξισορρόπηση ως μία μάλλον αμυντική στρατηγική με περιεχόμενο την αύξηση ισχύος του κράτους για την αντιμετώπιση της ισχύος ή και απειλής εκ μέρους ενός ή περισσοτέρων αντιπάλων. Μπορεί, δε, να διακριθεί σε εσωτερική και εξωτερική. Η εσωτερική ενδυνάμωση αφορά στις προσπάθειες ενός κράτους να αναβαθμίσει τις αμυντικές της ικανότητες με την εντατικοποίηση της εκμετάλλευσης εγχώριων παραγόντων ισχύος, ενώ η εξωτερική εξισορρόπηση αφορά στη «διαμόρφωση συμμαχιών με σκοπό την αναβάθμιση της ισχύος μέσα από τη συνεργασία και τη συγκέντρωση πόρων πολλών κρατών με κοινές αμυντικές ανάγκες»³³.

Η Παιδιά σημειώνει ότι οι προαναφερόμενες στρατηγικές διαθέτουν πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα και οδηγούν σε νέα διλήμματα και προκλήσεις³⁴. Ακόμη, παρατηρεί πως η εξωτερική ενδυνάμωση, δηλαδή η αναζήτηση βοήθειας από το εξωτερικό περιβάλλον, από μόνη της δεν διασφαλίζει την επιβίωση του κράτους, παρά δημιουργεί επιπλέον διλήμματα, όπως αυτό της εγκατάλειψης, στην περίπτωση που οι επιδιώξεις των Μεγάλων Δυνάμεων εξυπηρετούνται με τέτοιο τρόπο που να πλήττονται τα συμφέροντα του μικρού κράτους. Περαιτέρω, η εξωτερική ενδυνάμωση μπορεί να οδηγήσει σε ένα άλλο δίλημμα, αυτό της

³² Bailes, Alyson J. K., Thayer, Bradley A. & Thorhallsson, Baldur. Ό.π.

³³ Κουσκουβέλης, Ηλίας Ι., Εισαγωγή στις Διεθνείς Σχέσεις. Ό.π., σσ. 212-213.

³⁴ Pedi, R. «Small States in Europe as a Buffer between East and West» στο Baldacchino, G., & Wivel, A. (eds), Handbook on the Politics of Small States, Cheltenham: Edward Elgar, 2020.

Η στρατηγική της Ελλάδας απέναντι στην Τουρκία την τελευταία πενταετία υπό το πρίσμα των μελετών των μικρών δυνάμεων

παγίδευσης όπου περιορίζεται η αυτονομία του κράτους και ενεργεί με σκοπό την εξυπηρέτηση των συμφερόντων της Μεγάλης Δύναμης.

Η στρατηγική των μικρών κρατών θα πρέπει να είναι πραγματιστική, ευέλικτη και να ανταποκρίνεται στις προκλήσεις, καθώς «το μικρό μέγεθος συνδέεται με συνεχές αίσθημα ανησυχίας για τις διεθνείς πολιτικές μεταβολές», σύμφωνα με τον Toms Rostocks, όπως αναφέρει η Παιδή³⁵. Σύμφωνα, δε, με τον Jean-Marc Rickli, η αυτονομία δεν μπορεί να αντιμετωπίσει τους κινδύνους, οπότε η στρατηγική ασφάλειας των μικρών κρατών πρέπει να ευνοεί τη συνεργασία. Ο καλύτερος τρόπος για να επιτευχθεί κάτι τέτοιο είναι η συμμετοχή και η άσκηση επιρροής, είτε μέσω της ένταξης σε οργανισμούς ασφαλείας είτε μέσω της συμμετοχής σε συμμαχίες³⁶. Ο Nicola Contessi προσθέτει ότι τα μικρά κράτη με αυτή την στρατηγική επιτυγχάνουν μία "διασπορά χαρτοφυλακίου», καθώς καταφέρνουν να συντηρούν καλές σχέσεις με αντιπάλους, ενδυναμώνοντας την ασφάλειά τους μέσω της μίας δύναμης και συντηρώντας στενές οικονομικές σχέσεις με την άλλη δύναμη³⁷.

Η θεωρία του καταφυγίου (shelter theory)³⁸ αναδεικνύεται σε ένα χρήσιμο εργαλείο για την εξέταση της στρατηγικής των μικρών κρατών στο σύγχρονο, μεταβαλλόμενο σύστημα διεθνών σχέσεων, το οποίο τείνει να καθίσταται πολυπολικό ή απολικό, σύμφωνα με τους θεωρητικούς. Η συγκεκριμένη θεωρία απορρίπτει τη βασική υπόθεση του νεορεαλισμού ότι όλα τα κράτη είναι «λειτουργικά αδιαφοροποίητες» μονάδες με την ίδια αποστολή εντός του διεθνούς συστήματος. Το θεωρητικό πλαίσιο μπορεί να σχηματιστεί σε έξι βασικές παραδοχές³⁹:

1. Τα μικρά κράτη συνιστούν διαφορετικές πολιτικές, οικονομικές και κοινωνικές μονάδες σε σχέση με τα μεγάλα κράτη. Έχουν διαφορετικό σημείο εκκίνησης, έστω και εάν εμφανίζονται ίσα στους κόλπους υπερεθνικών οργανισμών, καθώς διαθέτουν διαφορετικούς

³⁵ Αναφορά σε Pedi, Revecca & Wivel, Anders. «What future for small states after unipolarity? Strategic opportunities and challenges in the post-American world order». Ο.π.

³⁶ Rickli, Jean-Marc. «European small states' military policies after the Cold War: from territorial to niche strategies» στο Cambridge Review of International Affairs, Volume 21, Number 3, September 2008, σσ. 307-325.

³⁷ Contessi, Nicola P. «Foreign and Security Policy Diversification in Eurasia: Issue Splitting, Coalignment» στο Problems of Post-Communism, London: Routledge, 2015, σσ. 299-311.

³⁸ Bailes, Alyson J. K., Thayer, Bradley A. & Thorhallsson, Baldur. Ο.π. Ακόμη, βλ. Διάλεξη Παιδή, Ρεβέκκας για τη Θεωρία του Καταφυγίου των μικρών κρατών στην Ανώτατη Διακλαδική Σχολή Πολέμου, 19^η Εκπαιδευτική Σειρά, 16.2.2022.

³⁹ Ο.π.

Η στρατηγική της Ελλάδας απέναντι στην Τουρκία την τελευταία πενταετία υπό το πρίσμα των μελετών των μικρών δυνάμεων

(λιγότερους) πόρους και κατά συνέπεια υπάρχει εκ των πραγμάτων ανισότητα. Στα μικρά κράτη παρατηρείται μεγαλύτερη τρωτότητα και μικρότερη επιρροή από τις μεγάλες δυνάμεις, ενώ υπάρχουν και διαφορετικά επίπεδα τρωτότητας και επιρροής μεταξύ τους.

2. Λόγω της διαφορετικότητάς τους, οι σχέσεις των μικρών κρατών εντός των συμμαχιών, τόσο στο εσωτερικό όσο στο εξωτερικό επίπεδο, είναι διαφορετικές από αυτές των μεγάλων δυνάμεων. Λόγου χάρη, άλλη αξία έχει το NATO για τις ΗΠΑ στο εσωτερικό και στο εξωτερικό της χώρας και άλλη αξία του NATO για την Ελλάδα στο εσωτερικό ή το εξωτερικό της περιβάλλον. Είμαστε σύμμαχοι σε μια συμμαχία με κοινούς κανόνες και αξίες, ωστόσο δεν είμαστε ίδιοι. Στο σημείο αυτό έγκειται ο πυρήνας της θεωρίας του καταφυγίου, καθώς το μικρό κράτος αναζητεί καταφύγιο και μάλιστα σε ένα συνεχώς μεταβαλλόμενο σύστημα διεθνών σχέσεων.

3. Παλαιότερα οι ερευνητές χαρακτήριζαν τα μικρά κράτη ως «καταναλωτές ασφάλειας», ενώ αυτό δεν ισχύει απόλυτα. Τα μικρά κράτη επωφελούνται συνήθως δυσανάλογα από τη συμμετοχή τους σε μια συμμαχία, διότι είναι περισσότερο καταναλωτές ασφάλειας από ότι πάροχοι ασφάλειας.

4. Τα μικρά κράτη χρειάζονται πολιτικό, οικονομικό και κοινωνικό καταφύγιο για να ευημερήσουν. Είναι χαρακτηριστικό το γεγονός ότι για ορισμένα κράτη αποτέλεσε υπαρξιακά κομβικό ζήτημα η ένταξή τους στις ευρωατλαντικές δομές. Στη σύγχρονη εποχή, η επίτευξη αυτονομίας γίνεται όλο και δυσκολότερη. Αν και το σημερινό σύστημα διεθνών σχέσεων προσφέρει μεγαλύτερα περιθώρια αυτενέργειας ή αυτόνομης δράσης για τα μικρά κράτη, αυτή η δράση πρέπει να υλοποιείται πάντα εντός της διεθνούς συνεργασίας. Τα μικρά κράτη έχουν ανάγκη τις συνεργασίες για να ευημερήσουν, δηλαδή καταφύγια, κάτι που δεν μειώνει την ικανότητα τους, αλλά αυξάνει την απαίτηση να μπορούν να παράγουν αξία. Για παράδειγμα, η ΕΕ αποτελεί για την Ελλάδα – και την Κυπριακή Δημοκρατία – ένα πολιτικό, οικονομικό και κοινωνικό καταφύγιο, ενώ το NATO συνιστά για την Ελλάδα ένα καταφύγιο για ασφάλεια. Βέβαια, με βάση τη νέα Στρατηγική Πυξίδα που εκδόθηκε το Μάρτιο του 2022, η ΕΕ επιδιώκει να αποκτήσει στρατηγική αυτονομία για θέματα ασφάλειας και άμυνας, κι έτσι στο μέλλον μπορεί να καταστεί επιπλέον καταφύγιο ασφάλειας.

Η στρατηγική της Ελλάδας απέναντι στην Τουρκία την τελευταία πενταετία υπό το πρίσμα των μελετών των μικρών δυνάμεων

5. Οι κοινωνικές και πολιτισμικές διαστάσεις αυτών των σχέσεων είναι σημαντικές για μια μικρή κοινωνία. Το «ανήκομεν εις την Δύση»⁴⁰ ήταν σημαντικό υπαρξιακά απόφθεγμα για την Ελλάδα, όσο και για την Κύπρο και τις ανατολικές χώρες, προκειμένου να αποδείξουν ότι ανήκουν στην Ευρώπη και αποτελούν μέλη του δυτικού κόσμου. Υπενθυμίζεται ότι η Ουκρανία επιθυμεί από το 2014 την ένταξή της στην ΕΕ.

6. Η «αναζήτηση καταφυγίου» μπορεί επίσης να έχει σημαντικό κόστος στην αυτονομία για τα μικρά κράτη. Κατά συνέπεια δεν αρκεί μόνο η αναζήτηση του καταφυγίου, αλλά απαιτείται και μια εξισορρόπηση ανάμεσα στη διάθεση για επιρροή και στην αυτονομία, δηλαδή την ικανότητα εσωτερικής ενδυνάμωσης-αυτοβοήθειας, την ικανότητα να παράγουν μόνα τους τα μικρά κράτη αξία. Τα μικρά κράτη αντιμετωπίζουν μια συνθήκη που τους υπαγορεύει ότι έχουν ανάγκη τη διεθνή συνεργασία, αλλά η τελευταία δεν είναι αρκετή, καθώς χρειάζονται εξίσου την «αυτοβοήθεια» (εσωτερική ενδυνάμωση) και την εξωτερική ενδυνάμωση. Ωστόσο τα παραπάνω απαιτούν την εξασφάλιση κατάλληλου καταφυγίου.

Στα επόμενα Κεφάλαια θα εξεταστούν:

→ Η μακροπρόθεσμη στρατηγική, με έμφαση στις κινήσεις 2017-2022, της Τουρκίας ως μίας αναθεωρητικής δύναμης της περιφέρειας της ευρύτερης Ανατολικής Μεσογείου, με επιθετική ρητορική και συμπεριφορά έναντι της Ελλάδας.

→ Η στρατηγική της Ελλάδας έναντι της τουρκικής πολιτικής υπό το πρίσμα των μελετών των μικρών δυνάμεων, κυρίως μέσω της μελέτης τεσσάρων (4) χαρακτηριστικών περιπτώσεων που εκδηλώθηκαν, εντός του χρονικού διαστήματος Ιουνίου 2017 – Οκτωβρίου 2022.

→ Τα εξαγόμενα Συμπεράσματα της εργασίας.

⁴⁰ Φράση του Κωνσταντίνου Καραμανλή που ειπώθηκε δημόσια στα πρώτα χρόνια της Μεταπολίτευσης κι έγινε έκτοτε γνωστή στο δημόσιο λόγο και στην επιστημονική ανάλυση.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

ΕΞΩΤΕΡΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΟΥΡΚΙΑΣ ΚΑΤΑ ΤΑ ΕΤΗ 2017-2022

Στο παρόν Κεφάλαιο θα εξεταστεί η εξωτερική πολιτική της Τουρκίας υπό τη διακυβέρνηση Recep Tayyip Erdoğan, κυρίως κατά την τελευταία πενταετία και με έμφαση στη συμπεριφορά της με μεγάλες χώρες και υπερεθνικούς οργανισμούς, καθώς και στην ευρύτερη περιφέρεια, εντός της οποίας ανήκουν και η Ελλάδα και η Κύπρος.

Στις Διεθνείς Σχέσεις και στην Ανάλυση Εξωτερικής Πολιτικής, η έννοια του αναθεωρητισμού μπορεί να χρησιμοποιηθεί για να ερμηνεύσει τη διεθνή συμπεριφορά ενός κράτους (*state behaviour*). Ιστορικά, η σύγχρονη έννοια του αναθεωρητισμού έχει τις ρίζες της στην έννοια του Ιμπεριαλισμού της εποχής των αυτοκρατοριών (λατ. *imperium*=απόλυτη ισχύς, εξουσία). Αφορά συγκεκριμένα στην επέκταση της ισχύος και της κυριαρχίας ενός ιμπεριαλιστικού κράτους μέσα από την κατάκτηση ξένων εδαφών ή τον πολιτικό-οικονομικό έλεγχο ξένων περιοχών. Γι' αυτό τον λόγο, ο ιμπεριαλισμός κατάντησε να θεωρείται ηθικά κατακριτέος, ιδιαίτερα μεταπολεμικά και κυρίως στη μετααποικιακή εποχή. Ως έννοια χρησιμοποιείται ακόμα ως εργαλείο καταδίκης ή απονομιμοποίησης των εξωτερικών κινήσεων ενός κράτους που εκλαμβάνονται ως εχθρικές ή ανεπιθύμητες από τρίτα κράτη. Έτσι, θα μπορούσε να πει κανείς πως λόγω της ευρείας και αδιάκριτης χρήσης, εφόσον απέκτησε, επιπλέον, ηθικές και ιδεολογικές διαστάσεις, η εν λόγω έννοια έχασε την ουσία της.

Ωστόσο, οι θεωρητικοί της Σχολής του Ρεαλισμού συμφωνούν στον ευρύ ορισμό της αναθεωρητικής διεθνούς συμπεριφοράς, ότι δηλαδή συνίσταται στην προσπάθεια ενός κράτους να αλλάξει, δηλαδή να αναθεωρήσει το διεθνές ή γεωπολιτικό 'status quo' προς όφελός του. Βέβαια αυτός ο ορισμός είναι ευρύς και αφηρημένος. Για παράδειγμα, οι προσπάθειες της κυβέρνησης μίας χώρας για την οικονομική της ανάπτυξη και την αύξηση της στρατιωτικής ισχύος, μέσω σύναψης συμφωνιών και συμμαχιών δεν συνιστούν αυτόματα αναθεωρητικές κινήσεις.

Ο κύπριος διεθνολόγος Ζήνων Τζιάρρας σκιαγραφεί μερικές σαφείς αναθεωρητικές στρατηγικές που προκύπτουν μέσα από τη βιβλιογραφία: Ο εδαφικός επεκτατισμός, η δημιουργία ετεροβαρών διασυνοριακών εξαρτήσεων που παρέχουν τη δυνατότητα ελέγχου, οι πολιτικές δημογραφικής μηχανικής σε ξένες περιοχές, ο έλεγχος κοινωνικών, οικονομικών και

Η στρατηγική της Ελλάδας απέναντι στην Τουρκία την τελευταία πενταετία υπό το πρίσμα των μελετών των μικρών δυνάμεων

πολιτικών δομών μέσω τοπικών αντιπροσώπων, η απόκτηση διασπαστικού ρόλου σε πολιτικές διεργασίες ή αποφάσεις ξένων κρατών, οι πολιτικές, στρατιωτικές και νομικές προσπάθειες αναθεώρησης και επαναπροσδιορισμού συνόρων ή θαλασσιών ζωνών και η ανατροπή τρίτων κυβερνήσεων ή καθεστώτων⁴¹.

Ως προς τους παράγοντες που προκαλούν τον αναθεωρητισμό, έχουν διατυπωθεί πολλές απόψεις. Η νεοκλασική ρεαλιστική Σχολή καταλήγει συνοπτικά ότι ο αναθεωρητισμός πυροδοτείται από έναν συνδυασμό παραγόντων: Τις απειλές που παράγει το διεθνές σύστημα και τις ευκαιρίες που δημιουργεί (συνήθως εξαιτίας των κενών ισχύος), σε συνάρτηση με τα ταυτοτικά και ιδεολογικά χαρακτηριστικά των πολιτικών ελίτ αλλά και τις υλικές ανάγκες της χώρας σε επίπεδο πόρων. Με άλλα λόγια, ένα κράτος, ακόμα και να θέλει να καταστεί μεγαλύτερη δύναμη από ό,τι είναι, δεν μπορεί να το πράξει αν δεν έχει τους κατάλληλους πόρους κι αν δεν το επιτρέπει ή δεν το επιβάλλει – με σχετικούς όρους – το περιβάλλον του⁴².

Είναι ενδιαφέρον ότι οι αναθεωρητικές κι επεκτατικές πολιτικές συχνά δικαιολογούνται και νομιμοποιούνται από τα κράτη που τις εφαρμόζουν στη βάση συγκεκριμένων απειλών ασφάλειας και της ανάγκης για άμυνα και προστασία. Δεν είναι τυχαίο το ότι τα δόγματα εθνικής ασφάλειας αυτών των χωρών προσδιορίζονται ή επαναπροσδιορίζονται, επίσημα ή ανεπίσημα, ώστε να ερμηνεύουν την εθνική ασφάλεια στη βάση της αντιμετώπισης απειλών που βρίσκονται εκτός των συνόρων τους.

Η απειλή στην εθνική ασφάλεια χρησιμοποιείται παραδοσιακά από την Τουρκία, αλλά και από άλλες δυνάμεις μεγάλου μεγέθους στη διεθνή σκηνή, όπως τις ΗΠΑ και τη Ρωσική Ομοσπονδία σήμερα, οι οποίες επιδιώκουν να έχουν και το ρόλο του διαμορφωτή της διεθνοπολιτικής ατζέντας (*agenda setting role*), ενώ παρουσιάζονται ως πάροχοι ασφάλειας (*security providers*). Η Τουρκία επιδιώκει αυτό το ρόλο, με βάση το αναθεωρητικό της ιδεολογικό σχήμα, κυρίως υπό την ηγεσία του κυβερνώντος Κόμματος Ευημερίας και Ανάπτυξης (ΑΚΡ)⁴³ και ιδιαίτερα σε σχέση με τους τουρκογενείς και μουσουλμανικούς πληθυσμούς εκτός συνόρων της. Στο πλαίσιο της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής, αυτοί οι

⁴¹ Τζιάρρας, Ζήνων. «Γεωπολιτικός αναθεωρητισμός και Ουκρανικό». *Geopolitical Cyprus: Eastern Mediterranean & Middle East Insights*, 6.4.2022. Διαθέσιμο στο <https://geopoliticalcyprus.org/2022/04/06/anatheoritismos-kai-oukraniko/> (Πρόσβαση: 1.8.2022).

⁴² Ο.π.

⁴³ Το Κόμμα Δικαιοσύνης και Ανάπτυξης (τουρκικά: Adalet ve Kalkinma Partisi, AK PARTİ) ιδρύθηκε στις 14 Αυγούστου 2001, υπό την ηγεσία του Recep Tayyip Erdoğan.

Η στρατηγική της Ελλάδας απέναντι στην Τουρκία την τελευταία πενταετία υπό το πρίσμα των μελετών των μικρών δυνάμεων

πληθυσμοί ονομάζονται συγγενικές κοινότητες / *akraba topluluklar* ή *kin communities*, ώστε να δικαιολογεί την εμπλοκή της σε ξένους χώρους. Επιπλέον, έχει συστήσει κρατικούς θεσμούς προς τούτο, όπως είναι π.χ. η Προεδρία για τους Τούρκους του Εξωτερικού και οι Συγγενικές Κοινότητες (YTB)⁴⁴.

Η εξωτερική πολιτική του Προέδρου, Recep Tayyip Erdoğan, και του Υπουργού Εξωτερικών της Τουρκίας, Mevlüt Çavuşoğlu (Αύγουστος 2014-Αύγουστος 2015, 24.11.2015 – σήμερα), κατά την εξεταζόμενη πενταετία (2017-2022), εμπίπτει στον ορισμό της αναθεωρητικής/επεκτατικής πολιτικής, σύμφωνα με το λεκτικό και την πρακτική που ακολουθήθηκε απέναντι στην Ελλάδα, την Κυπριακή Δημοκρατία και την ευρύτερη περιφέρεια της Ανατολικής Μεσογείου, τα τελευταία πέντε έτη. Επισημαίνεται ότι στην Ελλάδα, η ίδια περίοδος χαρακτηρίζεται από την αλλαγή στην εξουσία, κατόπιν διενέργειας πρόωρων εθνικών βουλευτικών εκλογών στις 7 Ιουλίου 2019: Κυβέρνηση ΣΥΡΙΖΑ-ΑΝΕΛ (2015-2019) και την κυβέρνηση της Νέας Δημοκρατίας/ΝΔ (2019-σήμερα).

Κρίνεται σκόπιμη, στο σημείο αυτό, η εξέταση της μακροπρόθεσμης πολιτικής της Τουρκίας στο επίπεδο των διεθνών και περιφερειακών σχέσεων, όπως εμφανίζεται δημόσια σε λεκτικό και έμπρακτο επίπεδο.

Σχέσεις Τουρκίας με Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής (ΗΠΑ) και NATO

Η κεφαλαιώδους σημασίας αμερικανοτουρκική συμμαχία, τόσο για τη Βορειοατλαντική Συμμαχία (NATO) όσο και για την ευρύτερη περιφέρεια της Ανατολικής Μεσογείου, Μέσης Ανατολής και Βαλκανίων, η οποία αποτέλεσε βασικό πυλώνα της περιφερειακής και παγκόσμιας κατανομής ισχύος κατά την περίοδο του Ψυχρού Πολέμου και κατά την πρώιμη μεταψυχροπολεμική περίοδο, φαίνεται να πνέει τα λοίσθια, όπως διαπιστώνουν αρκετοί διεθνολόγοι.

Κατά τη διάρκεια του διπολισμού και του ανταγωνισμού ΗΠΑ – Σοβιετικής Ένωσης μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, η γεωστρατηγική αξία της Τουρκίας για τις ΗΠΑ καθοριζόταν από τρεις συνδεδεμένους παράγοντες: πρώτον, τον φιλοαμερικανικό/φιλοδυτικό προσανατολισμό της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής – που επισφραγίστηκε με την ένταξη

⁴⁴ Τζιάρρας, Ζήνων. «Γεωπολιτικός αναθεωρητισμός και Ουκρανικό», ό.π.

Η στρατηγική της Ελλάδας απέναντι στην Τουρκία την τελευταία πενταετία υπό το πρίσμα των μελετών των μικρών δυνάμεων

της χώρας στο NATO, το 1952- μετά τις επαναστατικές μεταρρυθμίσεις του Mustafa Kemal Atatürk (1881-1938). Δεύτερον, καθοριζόταν από τη γεωγραφική εγγύτητα της χώρας με τη Σοβιετική Ένωση, σε συνδυασμό με το γεωγραφικό και πληθυσμιακό της μέγεθος, αλλά και με τις δυνατότητες του στρατού της. Τρίτον, καθοριζόταν από το ρόλο και τη θέση της Τουρκίας στην ευρύτερη Μέση Ανατολή. Ο πρώτος παράγοντας είναι μεταβλητός, ενώ οι άλλοι δύο αφορούν σε πληθυσμιακές και γεωφυσικές σταθερές. Κατά συνέπεια, από τα μέσα του 20ού αιώνα κι εξής, ο φιλοαμερικανικός προσανατολισμός της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής αποτελούσε τη «λυδία λίθο» των αμερικανοτουρκικών σχέσεων, όπως σημειώνει ο πολιτικός επιστήμονας και διεθνολόγος Μιχάλης Κοντός⁴⁵.

Μάλιστα, παρά τις περί του αντιθέτου προβλέψεις πολιτικών παρατηρητών, η γεωστρατηγική αξία της χώρας παρέμεινε αναλλοίωτη για τις ΗΠΑ για μεγάλο διάστημα, μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου και παρά τη διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης, που αποτελούσε τη γενεσιουργό αιτία της αμερικανοτουρκικής συμμαχίας. Η Τουρκία από τη δεκαετία του 1990 κι εξής κατόρθωσε να αναδειχθεί σε έναν ακόμη πιο ισχυρό σύμμαχο για τις ΗΠΑ και τη Δύση συνολικά, με χαρακτηριστικά παραδείγματα τη συμμετοχή της στον Πόλεμο στον Περσικό Κόλπο το 1991, μέσω της διάθεσης της αεροπορικής βάσης του Incirlik στην αμερικανική αεροπορία. Επιπλέον, η Τουρκία είχε να παίζει το ρόλο του καθοδηγητή των τουρκόφωνων και πρώην Σοβιετικών Δημοκρατιών της κεντρικής Ασίας.

Επιπλέον, καθοριστική για την αύξηση της γεωστρατηγικής σημασίας της Τουρκίας για το δυτικό κόσμο ήταν η ανάδειξη του επονομαζόμενου «τουρκικού παραδείγματος» ως πρότυπο ισλαμικής δημοκρατίας με την άνοδο του Κόμματος Δικαιοσύνης και Ανάπτυξης (AKP) το 2001 στην εξουσία και την εμφάνιση του Recep Tayyip Erdoğan, εν μέσω της έξαρσης του φαινομένου της ισλαμικής τρομοκρατίας τη δεκαετία του 2000. Το τουρκικό μοντέλο όμως είχε άδοξο τέλος λόγω του αυξανόμενου αυταρχισμού και καταπίεσης στην εσωτερική διακυβέρνηση, ιδιαίτερα μετά την αποτυχημένη απόπειρα πραξικοπήματος του Ιουλίου του 2016 και λόγω των υπερφιλόδοξων και αναθεωρητικών βλέψεων στην εξωτερική πολιτική.

⁴⁵ Κοντός, Μιχάλης. «Η εξέλιξη των αμερικανοτουρκικών σχέσεων: Τα αίτια, τα αιτιατά και τα όρια της αμερικανοτουρκικής ρήξης» στο Δημοσιογραφία, 11.8.2019. Διαθέσιμο σε <https://dimosiografia.com/exelixa-amerikanotourkikon-scheseon/> (Πρόσβαση: 2.9.2022).

Η στρατηγική της Ελλάδας απέναντι στην Τουρκία την τελευταία πενταετία υπό το πρίσμα των μελετών των μικρών δυνάμεων

Ο Μ. Κοντός προσθέτει ότι ο τούρκος Πρόεδρος επέλεξε έκτοτε συνειδητά τη ρήξη με τη Δύση ως μέσο προώθησης ενός εναλλακτικού ισλαμικού υποδείγματος, διαμορφώθηκε σταδιακά ένα νέο περιφερειακό επίπεδο αλληλεπιδράσεων. Οι αλληλεπιδράσεις αυτές επηρέασαν βαθιά τις σχέσεις της Τουρκίας με άλλους περιφερειακούς και διεθνείς δρώντες, όπως οι Ηνωμένες Πολιτείες, η ΕΕ, το Ισραήλ, η Αίγυπτος, το Ιράν και η Συρία. Το περιστατικό με το πλοίο «Mavi Marmara» του Μαΐου του 2010 και η συνακόλουθη ρήξη στις τουρκοϊσραηλινές σχέσεις, η στροφή της Άγκυρας εναντίον του καθεστώτος Bashar Hafez al-Assad, μετά το ξέσπασμα του συριακού εμφυλίου πολέμου το 2011, καθώς και η ρήξη στις τουρκοαιγυπτιακές σχέσεις, μετά την ανάληψη της εξουσίας από τον Στρατηγό Abdel Fattah al-Sisi το 2014, αποτελούν εξελίξεις εντός αυτού του πλαισίου⁴⁶.

Ο Nicholas Danforth, συνεργάτης του ΕΛΙΑΜΕΠ στο πρόγραμμα Τουρκίας, σημειώνει την άνοιξη του 2021, μόλις αφότου έχει ξεσπάσει ο πόλεμος στην Ουκρανία, πως οι περισσότεροι αναλυτές δυσκολεύονται να προβούν σε εκτιμήσεις για την εξέλιξη και την κατάληξη της πορείας των αμερικανοτουρκικών σχέσεων, με τις σχέσεις της Τουρκίας με τις ΗΠΑ και την Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ) να δοκιμάζονται στη διάρκεια της τελευταίας πενταετίας⁴⁷. Προς διευκόλυνση μιας αναπόφευκτα βασισμένης σε εικασίες απόπειρας προβλέψεων, έχει προταθεί μία σειρά σεναρίων, τα οποία καλύπτουν τις περισσότερο και λιγότερο πιθανές περιπτώσεις, καθώς και μια αισιόδοξη αλλά και μία απαισιόδοξη εκδοχή. Ο Ντάνφορθ επισημαίνει ότι πολλές προβλέψεις βασίζονται στην υπόθεση πως όταν οι διμερείς σχέσεις φτάσουν σε ένα σημείο καμπής, ο Erdoğan θα αναγκαστεί να υποχωρήσει, επιτρέποντας στην Άγκυρα και τους αποξενωμένους συμμάχους της να κάνουν βήματα προς τα εμπρός. Άλλες πάλι ξεκινούν από το άλλο άκρο, για να καταλήξουν όμως σε παρόμοιο συμπέρασμα, θεωρώντας πως η Δύση θα συνεχίσει να υποχωρεί και κατά συνέπεια θα συντηρήσει με κάποια μορφή την παρούσα κατάσταση. Υπάρχει, μάλιστα, και η αισιόδοξη φιλοδυτική ανάλυση, σύμφωνα με την οποία, τα συσσωρευμένα προβλήματα διαχείρισης θα αναγκάσουν τον τούρκο Πρόεδρο να εγκαταλείψει αργά ή γρήγορα την εξουσία μέσω εκλογών, οδηγώντας έτσι την Τουρκία εκ νέου στον παραδοσιακό της ατλαντικό προσανατολισμό υπό νέα κυβέρνηση, ενώ υπάρχουν και αισιόδοξοι αναλυτές στην Άγκυρα οι οποίοι πιστεύουν πως η Δύση θα αλλάξει γραμμή και θα αποδεχτεί ασμένως στους κόλπους της τη «Νέα Τουρκία», αποκαθιστώντας τις διμερείς

⁴⁶ Κοντός, Μιχάλης. Ό.π.

⁴⁷ Ντάνφορθ, Νικόλας. «Τουρκία και Δύση: Άσπονδοι Σύμμαχοι» στο Πρώτο Θέμα, 19.3.2021. Διαθέσιμο σε <https://www.protothema.gr/blogs/nikolas-danforth/article/1105972/tourkia-kai-dusi-aspondoi-summahoi/> (Πρόσβαση: 7.9.2022).

Η στρατηγική της Ελλάδας απέναντι στην Τουρκία την τελευταία πενταετία υπό το πρίσμα των μελετών των μικρών δυνάμεων

σχέσεις με τους όρους του Erdoğan. Τέλος, ο Ντάνφορθ αναφέρει ότι δεν λείπουν και τα «εφιαλτικά» σενάρια, σύμφωνα με τα οποία η πλήρης ρήξη των διμερών σχέσεων καθιστά την Τουρκία είτε απείθαρχο κράτος, είτε σύμμαχο της Ρωσίας⁴⁸.

Ένα πιο πιθανό σενάριο, σύμφωνα με τις αναλύσεις διεθνολόγων που καταγράφει ο Ντάνφορθ, είναι πως τα επόμενα χρόνια θα υπάρξουν υποχωρήσεις τόσο από την πλευρά της Άγκυρας όσο και εκείνη των δυτικών της εταίρων, για την αποφυγή μιας ανεπανόρθωτης ρήξης, ακόμη και σε περίπτωση που η σχέση τους καταστεί ακόμη πιο εχθρική. Σε αυτήν τη συναλλαγή η Άγκυρα θα συνεχίσει πολλές από τις προκλητικές της δραστηριότητες, ενώ οι ΗΠΑ και η ΕΕ θα στραφούν σταδιακά σε μία πολιτική ανάσχεσης. Επιθυμώντας να αποφύγει μια πλήρη οικονομική κατάρρευση ή μία καταδικασμένη στρατιωτική σύρραξη, ο Erdoğan θα εξακολουθήσει να κινείται προσεκτικά ώστε να μην προκαλέσει κάποια ισχυρή αντίδραση. Οι ΗΠΑ και η ΕΕ από την άλλη θα εξακολουθήσουν να ασκούν πίεση, αποφεύγοντας όμως ενέργειες που θα μπορούσαν να ωθήσουν Erdoğan στα άκρα. Το ερώτημα που παραμένει είναι κατά πόσο μία αστοχία οποιασδήποτε πλευράς θα μπορούσε να εκτροχιάσει αυτή την ασταθή κατάσταση, ή από ποιο σημείο κι έπειτα η συνέχιση των σχέσεων θα γινόταν αδύνατη. Μέχρι στιγμής η Τουρκία και η Δύση έχουν καταφέρει να διαψεύσουν πολλές απαισιόδοξες προβλέψεις. Κάτι τέτοιο είναι πιθανό να συνεχιστεί και στο μέλλον, χωρίς να αποκλείεται όμως και μία απότομη ρήξη, από τους παρατηρητές, όπως καταγράφει όλη τη «βεντάλια» σεναρίων και αναλύσεων ο Ντάνφορθ⁴⁹.

Σχέσεις Τουρκίας με Ρωσική Ομοσπονδία

Οι ρωσοτουρκικές σχέσεις έχουν ένα βεβαρυμένο παρελθόν, που διακρίνεται για τη συνεχή σύγκρουση συμφερόντων και για πολλές πολεμικές συγκρούσεις από το 16^ο έως τον 20^ό αιώνα, στις οποίες αναδεικνυόταν νικητής η Ρωσία, εκτείνονται, δε, σε ένα ευρύ φάσμα, απαιτούν διαρκή άσκηση λεπτών ισορροπιών, εμπεριέχουν αρκετές ‘δόσεις’ πραγματισμού, έντονο ανταγωνισμό και ακόμη περισσότερη συναλλακτική συνεργασία. Αυτό το «μείγμα» παραμέρισε ανασταλτικούς παράγοντες, όπως την ιστορία και τη γεωγραφία, για να οικοδομηθεί μια «ειδική» και αμοιβαία επωφελής σχέση, η οποία συνεχίζει να προκαλεί

⁴⁸ Ο.π.

⁴⁹ Ο.π.

Η στρατηγική της Ελλάδας απέναντι στην Τουρκία την τελευταία πενταετία υπό το πρίσμα των μελετών των μικρών δυνάμεων

αμηχανία στη Δύση και ιδιαίτερα στις ΗΠΑ⁵⁰. Παρά το ρόλο της Τουρκίας ως δυτικό ανάχωμα έναντι της Σοβιετικής Ένωσης κατά τη ψυχροπολεμική κυρίως περίοδο, η στενή οικονομική και ενεργειακή συνεργασία οδήγησε στη σημερινή σχέση. Παρά τις υπαρκτές δυσκολίες και τις αντιθέσεις σε αρκετά ζητήματα, υπό τις ηγεσίες των Vladimir Putin και Recep Tayyip Erdoğan, Ρωσία και Τουρκία συνεργάζονται στενά σε μια σειρά πολύ σημαντικών, περιφερειακών και διεθνών, μετώπων.

Μάλιστα, στην επίσημη ιστοσελίδα του υπουργείου Εξωτερικών της Τουρκίας αναφέρεται πως η ενέργεια συνιστά ένα από τα πιο σημαντικά συστατικά των σχέσεων με τη Ρωσία. Με τα κοινά σχέδια του αγωγού TurkStream and του εργοστασίου παραγωγής πυρηνικής ενέργειας στο Akkuyu συσφίγγεται ακόμη περισσότερο η συνεργασία στον τομέα της ενέργειας. Άλλωστε, η Ρωσία αναγνωρίζεται στον ίδιο ιστότοπο ως ένας από τους κύριους προμηθευτές ενέργειας της Τουρκίας. Σημειώνονται τα εγκαίνια λειτουργίας του αγωγού μεταφοράς φυσικού αερίου TurkStream στις 8 Ιανουαρίου 2020⁵¹.

Οι έλληνες αναλυτές Αλ. Διακόπουλος και Ν. Στουρνάρας επιχειρούν μία συνοπτική ανάλυση της σημερινής κατάστασης της εξωτερικής πολιτικής Erdoğan, σημειώνοντας τα ακόλουθα για το επίπεδο των ρωσοτουρκικών σχέσεων: Η Άγκυρα επιδιώκει μια ριζική αναθεώρηση του περιφερειακού status quo, προβάλλοντας την ισχύ της σε γειτονικές περιοχές με αυξανόμενη επιθετικότητα και αδιαφορία για τη διεθνή νομιμότητα. Η Τουρκία στράφηκε από μια εξωτερική πολιτική βασισμένη στην ασφάλεια σε μία εξωτερική πολιτική βασισμένη στην ισχύ, εκμεταλλευόμενη το κενό ισχύος στην Ανατολική Μεσόγειο για να διεκδικήσει την περιφερειακή ηγεμονία, καταφεύγοντας στη χρήση «σκληρής ισχύος»⁵².

⁵⁰ Μίχος, Παναγιώτης. «Το ιδίομορφο κράμα των ρωσοτουρκικών σχέσεων» στο Βήμα, 12.1.2022. Διαθέσιμο σε <https://www.tovima.gr/2022/01/12/politics/to-idiomorfo-krama-ton-rosotourkikon-sxeseon/> (Πρόσβαση: 3.10.2022).

⁵¹ Republic of Türkiye, Ministry of Foreign Affairs. «Relations between Türkiye and the Russian Federation». Διαθέσιμο στο <https://www.mfa.gov.tr/relations-between-turkey-and-the-russian-federation.en.mfa> (Πρόσβαση: 7.11.2022).

⁵² Διακόπουλος, Αλέξανδρος και Στουρνάρας, Νίκος. «Η Τουρκία σε αναζήτηση Στρατηγικής Αυτονομίας» στο ΕΛΙΑΜΕΠ – Ασφάλεια και Εξωτερική Πολιτική, 9.6.2022. Διαθέσιμο στο <https://www.eliamep.gr/publication/%CE%B7-%CF%84%CE%BF%CF%85%CF%81%CE%BA%CE%AF%CE%B1-%CF%83%CE%B5-%CE%B1%CE%BD%CE%B1%CE%B6%CE%AE%CF%84%CE%B7%CF%83%CE%B7-%CF%83%CF%84%CF%81%CE%B1%CF%84%CE%B7%CE%B3%CE%B9%CE%BA%CE%AE%CF%82-%CE%B1%CF%85/> (Πρόσβαση: 27.10.2022).

Η στρατηγική της Ελλάδας απέναντι στην Τουρκία την τελευταία πενταετία υπό το πρίσμα των μελετών των μικρών δυνάμεων

Οι τουρκικές Ένοπλες Δυνάμεις ανέπτυξαν αυτόνομες εκστρατευτικές ικανότητες, υποστηριζόμενες από την τουρκική αμυντική βιομηχανία. Τα μαθήματα από τη Συρία προσέφεραν διδάγματα για την εξωτερική πολιτική που η Τουρκία αξιοποίησε στη συνέχεια. Η αναθεωρητική Τουρκία ενεπλάκη σε όλα τα περιφερειακά θέατρα επιχειρήσεων, υποδαυλίζοντας την αστάθεια στις περιοχές δράσης της και αποκομίζοντας σημαντικά στρατηγικά και οικονομικά οφέλη. Οι επεμβάσεις αυτές διαμόρφωσαν μια ανταγωνιστική συνεργασία και έναν στρατηγικό επανακαθορισμό των ρωσοτουρκικών σχέσεων. Από το 2016 και έπειτα, οι τελευταίες έχουν μετατραπεί σε μια ιδιότυπη συμβίωση, με τις δύο χώρες να συντονίζουν την παρουσία τους σε πολλαπλά μέτωπα. Κοινά σημεία μεταξύ των δύο χωρών μπορούν να εντοπιστούν τόσο στα απολυταρχικά μοντέλα εσωτερικής διακυβέρνησης όσο και σε ομοιότητες της στρατηγικής κουλτούρας και των επιχειρησιακών κωδίκων τους:

→ Και οι δύο χώρες είναι αναθεωρητικές, επιθετικές και διεκδικητικές στις περιφέρειές τους.

→ Και οι δύο χώρες ισχυρίζονται ότι είναι περικυκλωμένες, γεγονός που χρησιμοποιούν ως πρόσχημα για μονομερείς ενέργειες.

→ Και οι δύο χώρες έχουν στρατιωτικοποιήσει την εξωτερική τους πολιτική, διεξάγοντας υβριδικό πόλεμο, καταφεύγοντας σε πόλεμο δι' αντιπροσώπων και εκβιάζοντας χώρες που αντιστέκονται.

→ Η Άγκυρα έχει αναπτύξει ένα πλέγμα αλληλεξάρτησης με τη Μόσχα, κυρίως λόγω της επιδίωξής της να αποκτήσει στρατηγική αυτονομία από τη Δύση⁵³. Οι περισσότεροι βέβαια ερευνητές σημειώνουν ότι η αλληλεξάρτηση αυτή είναι ασύμμετρη υπέρ της Ρωσίας.

Αναφορικά με την εισβολή της Ρωσικής Ομοσπονδίας στην Ουκρανία και τον συνεχιζόμενο πόλεμο, ως την ώρα που εκπονείται η εργασία, η Τουρκία επιχειρεί να ισορροπήσει σε λεπτό σχοινί και να αναδειχθεί σε έναν έντιμο διαμεσολαβητή. Ωστόσο, διεθνείς παρατηρητές εντοπίζουν πολλά ρήγματα στις μεγαλεπήβολες φιλοδοξίες της και αμφιβάλλουν για τα στρατηγικά οφέλη που θα αποκομίσει τελικά. Το Κίεβο λόγω του πολέμου αναγκάστηκε να αναθεωρήσει προς το ρεαλιστικότερο την άποψή του για την

⁵³ Ο.π.

Η στρατηγική της Ελλάδας απέναντι στην Τουρκία την τελευταία πενταετία υπό το πρίσμα των μελετών των μικρών δυνάμεων

τουρκική εξωτερική πολιτική. Η Ουκρανία δεν θεωρεί πλέον τη σχέση με την Τουρκία ως μέρος των σχέσεών του με τη Δύση⁵⁴. Η πολυπλοκότητα της λήψης αποφάσεων στο δίλημμα Ουκρανία-Ρωσία εκ μέρους της Άγκυρας προέρχεται από τους ακόλουθους κύριους παράγοντες: την εσωτερική πολιτική κατάσταση ενόψει της εκλογικής αναμέτρησης του 2023, την περιφερειακή ασφάλεια και τις σχέσεις της Τουρκίας με τη Δύση. Η ολίσθηση της Τουρκίας από το ρόλο του ουδέτερου μεσολαβητή μεταξύ δημοκρατικής Ουκρανίας και αυταρχικής Ρωσίας προς την στάση εύνοιας της τελευταίας, θα ζημιώσει σίγουρα τη διεθνή εικόνα και φήμη της Άγκυρας και παράλληλα η αποξένωση της Τουρκίας από της Δύση θα ενισχύσει την εξάρτησή της από τη Ρωσία, με το ισοζύγιο δύναμης να γέρνει υπέρ της τελευταίας, σύμφωνα με αναλύσεις σε αμερικανικές δεξαμενές σκέψης⁵⁵.

Σχέσεις Τουρκίας με Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ)

Η πάγια και δηλωμένη -σε ανοιχτά έγγραφα, ιστότοπους και μέσα κοινωνικής δικτύωσης- θεώρηση της ΕΕ για την Τουρκία είναι πως αποτελεί έναν στρατηγικό εταίρο-κλειδί σε τομείς όπως, το κλίμα, τη μετανάστευση, την ασφάλεια, την καταπολέμηση της τρομοκρατίας και την οικονομία⁵⁶. Οι στενές σχέσεις ΕΕ-Τουρκίας ανάγονται στο 1959 και σημαντικοί σταθμοί ήταν η Συμφωνία Σύνδεσης της ΕΟΚ με την Τουρκία που υπογράφηκε στην Άγκυρα στις 12 Σεπτεμβρίου 1963 και η Τελωνειακή Ένωση μεταξύ τους, που ισχύει από το 1995 και βασίζεται στη συμφωνία της Άγκυρας του 1963 και στο πρόσθετο πρωτόκολλό της (1970). Το 1987 η Τουρκία υπέβαλε αίτηση ένταξης στην τότε Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα (ΕΟΚ) και το 1999 απέκτησε καθεστώς υποψήφιας για ένταξη χώρας⁵⁷.

Ενδεικτικές των σχέσεων ΕΕ-Τουρκίας είναι οι συζητήσεις στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο και αξίζει μία σύντομη ιστορική αναδρομή. Κατά τη σύνοδο του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου

⁵⁴ Kusa, Iliya. From Ally to Mediator: How Russia's Invasion Has Changed Ukraine-Turkey Relations στο Politika Carnegie Endowment for International Peace, 7.10.2022. Διαθέσιμο σε <https://carnegieendowment.org/politika/?fltr=&pageOn=2> (Πρόσβαση: 3.11.2022).

⁵⁵ «How long can Turkey play both sides in the Ukraine war? » στο New Atlanticist, Atlantic Council, 18.8.2022. Διαθέσιμο σε <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/new-atlanticist/how-long-can-turkey-play-both-sides-in-the-ukraine-war/> (Πρόσβαση: 13.10.2022).

⁵⁶ Ευρωπαϊκή Επιτροπή. European Neighbourhood Policy and Enlargement Negotiations: Türkiye-Background. Διαθέσιμο σε https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/enlargement-policy/turkiye_el (Πρόσβαση: 12.10.2022).

⁵⁷ Ο.π.

Η στρατηγική της Ελλάδας απέναντι στην Τουρκία την τελευταία πενταετία υπό το πρίσμα των μελετών των μικρών δυνάμεων

στις 19 Οκτωβρίου 2017⁵⁸, οι ηγέτες της ΕΕ πραγματοποίησαν συζήτηση για τις σχέσεις με την Τουρκία. Ενώ τόνισαν την απόλυτη προσήλωσή τους στη συνεργασία με την Τουρκία στον τομέα της μετανάστευσης, ανέθεσαν ταυτόχρονα στην Επιτροπή να εξετάσει αν θα έπρεπε να γίνουν περικοπές και αναπροσανατολισμός των προενταξιακών πόρων λόγω της κατάστασης στη χώρα. Οι ηγέτες συζήτησαν επίσης για την Τουρκία κατά την άτυπη σύνοδό τους τον Φεβρουάριο του 2018⁵⁹. Κατά τη διάρκεια της συνόδου, ο Πρόεδρος της Κυπριακής Δημοκρατίας Νίκος Αναστασιάδης και ο Πρωθυπουργός της Ελλάδας Αλέξης Τσίπρας ενημέρωσαν τους ηγέτες για τις τελευταίες εξελίξεις όσον αφορά τις παραβιάσεις της Τουρκίας στην Ανατολική Μεσόγειο και το Αιγαίο. Ο Πρόεδρος του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου Donald Tusk εξέφρασε την αλληλεγγύη του προς την Κύπρο και την Ελλάδα και κάλεσε την Τουρκία και σταματήσει αυτές τις δραστηριότητες⁶⁰. Το Μάρτιο του 2018 το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο καταδίκασε απερίφραστα τις συνεχείς παράνομες ενέργειες της Τουρκίας στην Ανατολική Μεσόγειο και το Αιγαίο Πέλαγος⁶¹. Τον Ιούνιο του 2019 το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο εξέφρασε σοβαρές ανησυχίες σχετικά με τις παράνομες δραστηριότητες γεώτρησης της Τουρκίας στην Ανατολική Μεσόγειο και υπογράμμισε τον αρνητικό αντίκτυπο που έχουν τέτοιες ενέργειες σε όλο το φάσμα των σχέσεων ΕΕ-Τουρκίας⁶². Τον Οκτώβριο του 2019 οι ηγέτες της ΕΕ συζήτησαν για τις σχέσεις με την Τουρκία, μεταξύ άλλων και υπό το πρίσμα της στρατιωτικής δράσης της Τουρκίας στη βορειοανατολική Συρία⁶³. Το Δεκέμβριο του 2019 οι ηγέτες της ΕΕ συζήτησαν τις σχέσεις με την Τουρκία, υπό το πρίσμα των ενεργειών της Τουρκίας στην Ανατολική Μεσόγειο και το Αιγαίο Πέλαγος. Κατήγγειλαν το μνημόνιο συνεννόησης Τουρκίας-Λιβύης για την οριοθέτηση των περιοχών θαλάσσιας δικαιοδοσίας και επιβεβαίωσαν την πλήρη αλληλεγγύη τους προς την Ελλάδα και την Κύπρο σχετικά με το θέμα

⁵⁸ Ευρωπαϊκό Συμβούλιο. «Σύνοδος του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου (19 Οκτωβρίου 2017) – Συμπεράσματα». Βρυξέλλες, 19.10.2017. Διαθέσιμο σε <https://www.consilium.europa.eu/media/21603/19-euco-final-conclusions-el.pdf> (Πρόσβαση: 9.10.2022).

⁵⁹ Ευρωπαϊκό Συμβούλιο. «Άτυπη σύνοδος των 27 αρχηγών κρατών ή κυβερνήσεων, 23 Φεβρουαρίου 2018». Βρυξέλλες, 23.2.2018. Διαθέσιμο σε <https://www.consilium.europa.eu/el/meetings/european-council/2018/02/23/> (Πρόσβαση: 9.10.2022).

⁶⁰ Ο.π.

⁶¹ Ευρωπαϊκό Συμβούλιο. «Σύνοδος του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου (22 Μαρτίου 2018) – Συμπεράσματα». Βρυξέλλες, 23.3.2018. Διαθέσιμο σε <https://www.consilium.europa.eu/media/33463/22-euco-final-conclusions-el.pdf> (Πρόσβαση: 10.10.2022).

⁶² Ευρωπαϊκό Συμβούλιο. «Σύνοδος του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου (20 Ιουνίου 2019) – Συμπεράσματα». Βρυξέλλες, 20.6.2019. Διαθέσιμο σε <https://www.consilium.europa.eu/media/39943/20-21-euco-final-conclusions-el.pdf> (Πρόσβαση: 10.10.2022).

⁶³ Ευρωπαϊκό Συμβούλιο. «Σύνοδος του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου (17 και 18 Οκτωβρίου 2019) – Συμπεράσματα». Βρυξέλλες, 18.10.2019. Διαθέσιμο σε <https://www.consilium.europa.eu/media/41128/17-18-euco-final-conclusions-el.pdf> (Πρόσβαση: 10.10.2022).

Η στρατηγική της Ελλάδας απέναντι στην Τουρκία την τελευταία πενταετία υπό το πρίσμα των μελετών των μικρών δυνάμεων

αυτό⁶⁴.

Τον Απρίλιο⁶⁵ και τον Αύγουστο του 2020⁶⁶, όπως αναγράφεται στα αποτελέσματα των βιντεοδιασκέψεων, «ορισμένα κράτη μέλη έθεσαν το ζήτημα της επιδείνωσης της κατάστασης στην Ανατολική Μεσόγειο και των σχέσεων με την Τουρκία». Την 1η και 2α Οκτωβρίου 2020⁶⁷, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο σε έκτακτη σύνοδο επιβεβαίωσε την πλήρη αλληλεγγύη του προς την Ελλάδα και την Κύπρο και τόνισε ότι στρατηγικό συμφέρον της ΕΕ είναι ένα σταθερό και ασφαλές περιβάλλον στην Ανατολική Μεσόγειο και η ανάπτυξη μιας συνεργατικής και αμοιβαίως επωφελούς σχέσης με την Τουρκία.

Κατά την τακτική σύνοδό τους δύο εβδομάδες αργότερα, στις 15-16 Οκτωβρίου, οι ηγέτες της ΕΕ εξέφρασαν τη λύπη τους για τις νέες μονομερείς και προκλητικές ενέργειες της Τουρκίας στην Ανατολική Μεσόγειο. Ζήτησαν επιτακτικά τον σεβασμό των αποφάσεων 550 και 789 του Συμβουλίου Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών και υπογράμμισαν τη σημασία του καθεστώτος των Βαρωσίων⁶⁸. Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο ζήτησε επιτακτικά από την Τουρκία να θέσει τέλος στις ενέργειες αυτές και να εργαστεί για την εκτόνωση της έντασης με συνέπεια και συνέχεια⁶⁹.

Κατά τη βιντεοδιάσκεψή τους το Νοέμβριο του 2020, οι ηγέτες της ΕΕ καταδίκασαν εκ νέου τις μονομερείς ενέργειες της Τουρκίας στην Ανατολική Μεσόγειο, ενώ το Δεκέμβριο του 2020 το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο σημείωσε την απόσυρση του τουρκικού σκάφους ‘Όγυς

⁶⁴ Ευρωπαϊκό Συμβούλιο. «Σύνοδος του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου (12 Δεκεμβρίου 2019) – Συμπεράσματα». Βρυξέλλες, 12.12.2019. Διαθέσιμο σε <https://www.consilium.europa.eu/media/41780/12-euco-final-conclusions-el.pdf> (Πρόσβαση: 10.10.2022).

⁶⁵ Ευρωπαϊκό Συμβούλιο. «Βιντεοδιάσκεψη των μελών του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου, 23 Απριλίου 2020» Βρυξέλλες, 23.4.2020. Διαθέσιμο σε <https://www.consilium.europa.eu/el/meetings/european-council/2020/04/23/> (Πρόσβαση: 10.10.2020).

⁶⁶ Ευρωπαϊκό Συμβούλιο. «Συμπεράσματα του Προέδρου του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου μετά τη βιντεοδιάσκεψη των μελών του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου, 19 Αυγούστου 2020». Βρυξέλλες, 19.8.2020. Διαθέσιμο σε <https://www.consilium.europa.eu/el/press/press-releases/2020/08/19/conclusions-by-the-president-of-the-european-council-following-the-video-conference-of-the-members-of-the-european-council-on-19-august-2020/> (Πρόσβαση: 10.10.2020).

⁶⁷ Ευρωπαϊκό Συμβούλιο. «Έκτακτη σύνοδος του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου (1 και 2 Οκτωβρίου 2020) – Συμπεράσματα». Βρυξέλλες, 2.10.2020. Διαθέσιμο σε <https://www.consilium.europa.eu/media/45920/021020-euco-final-conclusions-el.pdf> (Πρόσβαση: 9.10.2020).

⁶⁸ Κυπριακή διάλεκτος: Βαρώσια ή Βαρώσι, είναι η υπό παράνομη τουρκική κατοχή από τον Αύγουστο του 1974 περικλειστή πόλη της Αμμοχώστου στην Κύπρο. Βλ. και κατωτέρω Κεφάλαιο 3, στην περιπτωσιολογική μελέτη της κρίσης στο Αιγαίο, καλοκαίρι-φθινόπωρο 2020.

⁶⁹ Ευρωπαϊκό Συμβούλιο. «Σύνοδος του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου (15 και 16 Οκτωβρίου 2020) - Συμπεράσματα». Βρυξέλλες, 16.10.2020. Διαθέσιμο σε <https://www.consilium.europa.eu/media/46354/161020-euco-final-conclusions-el.pdf> (Πρόσβαση: 9.10.2022).

Η στρατηγική της Ελλάδας απέναντι στην Τουρκία την τελευταία πενταετία υπό το πρίσμα των μελετών των μικρών δυνάμεων

Reis' και ενέμεινε στη θέση του για συνεχή αποκλιμάκωση, ώστε να καταστεί δυνατή η ταχεία επανέναρξη των άμεσων διερρευνητικών συνομιλιών μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας. Επίσης, οι ηγέτες της ΕΕ επιβεβαίωσαν εκ νέου ότι αποτελεί στρατηγικό συμφέρον για την ΕΕ η ανάπτυξη μιας συνεργατικής και αμοιβαία επωφελούς σχέσης με την Τουρκία και τόνισαν ότι είναι σημαντικό να παραμείνουν ανοικτοί οι διάλογοι επικοινωνίας μεταξύ της ΕΕ και της Τουρκίας⁷⁰.

Κατά τη βιντεοδιάσκεψη που πραγματοποιήθηκε τον Μάρτιο του 2021, οι ηγέτες της ΕΕ χαιρέτισαν την αποκλιμάκωση στην Ανατολική Μεσόγειο και κάλεσαν την Τουρκία να απέχει από νέες προκλήσεις ή ενέργειες που παραβιάζουν το διεθνές δίκαιο⁷¹. Τον Ιούνιο του 2021 το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο υπενθύμισε το στρατηγικό συμφέρον της ΕΕ για σταθερό και ασφαλές περιβάλλον στην Ανατολική Μεσόγειο και για την ανάπτυξη συνεργατικής σχέσης με την Τουρκία. Οι ηγέτες τόνισαν την ανάγκη να διατηρηθεί η αποκλιμάκωση⁷².

Σε αυτή την ενότητα θα πρέπει να επισημανθεί ότι η ρωσική εισβολή και η συνεχιζόμενη στρατιωτική αναμέτρηση στην Ουκρανία, έχουν πυροδοτήσει, παράλληλα με τις πολιτικές, οικονομικές, ενεργειακές και κοινωνικές προκλήσεις στην Ευρώπη και μέσα στους κόλπους της ΕΕ, μία προσφυγική κρίση μεγαλύτερων διαστάσεων και από αυτήν του 2015. Εκτιμάται ότι μέχρι αρχές Νοεμβρίου 2002, ευρωπαϊκές χώρες δέχθηκαν 4,4 εκατομμύρια Ουκρανούς πρόσφυγες πολέμου, στους οποίους προστίθενται άλλοι 365.000 πρόσφυγες που κατέθεσαν για πρώτη φορά αίτηση για άσυλο, η πλειονότητα των οποίων προέρχονται από τη Συρία και το Αφγανιστάν⁷³.

Υπενθυμίζεται ότι η Ευρωπαϊκή Επιτροπή έχει εγκρίνει την πρόταση με την επωνυμία «Δράση Συνοχής για Πρόσφυγες στην Ευρώπη» (CARE), που επιτρέπει στα κράτη μέλη και στις περιφέρειες να παρέχουν επείγουσα στήριξη σε άτομα που φεύγουν από την Ουκρανία. Η

70 Ευρωπαϊκό Συμβούλιο. «Σύννοδος του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου (10 και 11 Δεκεμβρίου 2020) – Συμπεράσματα». Βρυξέλλες, 11.12.2020. Διαθέσιμο σε <https://www.consilium.europa.eu/media/47347/1011-12-20-euco-conclusions-el.pdf> (Πρόσβαση: 10.10.2022). Εκτενέστερη αναφορά γίνεται στο Κεφάλαιο 3, στην περιπτωσιολογική μελέτη της κρίσης στο Αιγαίο, 2020.

71 Ευρωπαϊκό Συμβούλιο. «Βιντεοδιάσκεψη των μελών του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου, 25 Μαρτίου 2021». Βρυξέλλες, 25.3.2021. Διαθέσιμο σε <https://www.consilium.europa.eu/el/meetings/european-council/2021/03/25/> (Πρόσβαση: 9.10.2022).

72 Ευρωπαϊκό Συμβούλιο. «Σύννοδος του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου (24 και 25 Ιουνίου 2021) – Συμπεράσματα». Βρυξέλλες, 25.6.2021. Διαθέσιμο σε <https://www.consilium.europa.eu/media/50832/2425-06-21-euco-conclusions-el.pdf> (Πρόσβαση: 9.10.2022).

73 Solomon, Erika & Pronczuk, Monika. «Refugee crisis stirs discomfort in Europe» στο The New York Times International Edition, November 5-6, 2022.

Η στρατηγική της Ελλάδας απέναντι στην Τουρκία την τελευταία πενταετία υπό το πρίσμα των μελετών των μικρών δυνάμεων

διευθύντρια του Ινστιτούτου Μεταναστευτικής Πολιτικής της Ευρώπης, με έδρα στις Βρυξέλλες, Hanne Beirens, δήλωσε πως επίκειται ένας δύσκολος χειμώνας για την Ευρώπη, η οποία βρίσκεται αντιμέτωπη με τον μεγαλύτερο αναγκαστικό εκτοπισμό μετά το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, καθώς η εμπόλεμη σύγκρουση στην Ουκρανία παρατείνεται και οι Ουκρανοί θα διαμένουν περισσότερο στις χώρες-καταφύγιο της Ευρώπης⁷⁴.

Σχέσεις Τουρκίας με κράτη στην ευρύτερη περιφέρεια (Ανατολική Μεσόγειος, Βόρειος Αφρική και Μέση Ανατολή)

Η Ανατολική Μεσόγειος αποτελεί το ιστορικό σταυροδρόμι της Ευρώπης, της Μέσης Ανατολής, της Αφρικής και της Ασίας, όπου οι περιφερειακοί κρατικοί δρώντες έχουν εμφανίσει ποικίλες πολιτικές ταυτότητες, παράλληλα με τις διαφορετικές γεωγραφικές τους θέσεις. Ενώ η Ελλάδα και η Τουρκία είναι κράτη-μέλη του ΝΑΤΟ με περίπλοκες διμερείς σχέσεις, οι άλλοι περιφερειακοί παίκτες – το Ισραήλ, η Κύπρος, η Συρία, η Αίγυπτος, η Ιορδανία και ο Λίβανος – σχηματίζουν ένα επίσης πολύπλοκο δίκτυο διμερών και πολυμερών σχέσεων. Λόγω στρατηγικής θέσης, η Ανατολική Μεσόγειος αποτελεί αναπόσπαστο τμήμα στη δυναμική οποιασδήποτε περιφερειακής ασφάλειας. Είναι το νοτιότερο μέτωπο του ΝΑΤΟ – με την Τουρκία, την Ελλάδα και το Ηνωμένο Βασίλειο (μέσω των βάσεων της Κύπρου) να συμβάλλουν στην ασφάλεια της Συμμαχίας του ΝΑΤΟ, καθώς και το νοτιότερο τμήμα της ΕΕ⁷⁵.

Υπενθυμίζεται ότι ο όρος 'Ανατολική Μεσόγειος' καλύπτει μεγάλο μέρος της περιοχής της Βόρειας Αφρικής και της Μέσης Ανατολής, περιλαμβάνοντας εννέα παράκτια κράτη και δύο κρίσιμους θαλάσσιους διαδρόμους, τα Δαρδανέλια και τη διώρυγα του Σουέζ. Οι θαλάσσιες γραμμές επικοινωνίας της παραμένουν ζωτικής σημασίας για το εμπόριο και τις μεταφορές ενέργειας σε παγκόσμιο επίπεδο, με εκτιμήσεις να αναφέρουν ότι οι εμπορικές ροές εντός της Μεσογείου αντιπροσωπεύουν το 25% του συνόλου του διεθνούς θαλάσσιου εμπορίου. Επιπλέον, επειδή η Ανατολική Μεσόγειος παρέχει τη συντομότερη θαλάσσια διαδρομή μεταξύ ασιατικών και ευρωπαϊκών αγορών, υπολογίζεται ότι σχεδόν το 12% του

⁷⁴ Ο.π.

⁷⁵ Τριανταφύλλου, Δημήτρης. «Επανεξετάζοντας την Ανατολική Μεσόγειο», ΕΛΙΑΜΕΠ, Οκτώβρης 2017. Διαθέσιμο σε <https://www.eliamep.gr/%CE%B5%CF%80%CE%B1%CE%BD%CE%B5%CE%BE%CE%B5%CF%84%CE%AC%CE%B6%CE%BF%CE%BD%CF%84%CE%B1%CF%82-%CF%84%CE%B7%CE%BD-%CE%B1%CE%BD%CE%B1%CF%84%CE%BF%CE%BB%CE%B9%CE%BA%CE%AE-%CE%BC%CE%B5%CF%83%CF%8C%CE%B3/> (Πρόσβαση: 3.8.2022).

Η στρατηγική της Ελλάδας απέναντι στην Τουρκία την τελευταία πενταετία υπό το πρίσμα των μελετών των μικρών δυνάμεων

παγκόσμιου εμπορίου και αγαθά αξίας άνω του ενός τρις δολαρίων ΗΠΑ διέρχονται ετησίως από τη διώρυγα του Σουέζ. Οι κρίσιμες εξαγωγές πετρελαίου και φυσικού αερίου από τα κράτη του Κόλπου προς τις ευρωπαϊκές αγορές αποτελούν μεγάλο μέρος αυτού του φορτίου, καθώς κάθε χρόνο περίπου το 70% των ενεργειακών αναγκών της Ευρώπης μεταφέρεται μέσω της Μεσογείου. Αυτά τα χαρακτηριστικά έχουν καταστήσει την Ανατολική Μεσόγειο έναν κρίσιμο γεωστρατηγικό άξονα, ο έλεγχος του οποίου έχει εκτεταμένες επιπτώσεις⁷⁶.

Παράλληλα με τη σημασία της Ανατολικής Μεσογείου ως διαμετακομιστικού κόμβου, κατά τις τελευταίες δεκαετίες ανακαλύφθηκαν σημαντικά υποθαλάσσια ενεργειακά κοιτάσματα. Μελέτη της Γεωλογικής Υπηρεσίας των ΗΠΑ του 2010 υπολόγισε ότι οι λεκάνες του Λεβάντε και του Δέλτα του Νείλου μπορεί να περιέχουν κατά μέσο όρο 122 και 223 τρις κυβικά πόδια αξιοποιήσιμου φυσικού αερίου αντίστοιχα, ποσότητες αρκετές για να μετατρέψουν την περιοχή σε ενεργειακό 'hot spot'. Όμως, σε τεχνικό επίπεδο, πολλά αποθέματα ανακαλύφθηκαν σε μεγάλα βάθη, ώστε η εξόρυξή τους καθίσταται δαπανηρή, ενώ οι τοπικές υποδομές και τα ελλείμματα της αγοράς επιτείνουν τις προκλήσεις. Οι διεθνολόγοι μάλιστα επικεντρώνονται στα πολυδιάστατα προβλήματα, που δυσχεραίνουν την εκμετάλλευση αυτών των αποθεμάτων. Η πολύπλοκη γεωπολιτική πραγματικότητα της περιοχής απειλεί την εκμετάλλευση αυτών των αποθεμάτων, μια πρόκληση που οργανισμοί όπως το East Med Gas Forum προσπαθούν να αμβλύνουν⁷⁷.

Η Κυπριακή Δημοκρατία συνεχίζει και η Ελλάδα εκκινεί γεωτρητικά προγράμματα εντός των Αποκλειστικών Οικονομικών Ζωνών (ΑΟΖ) τους και στο πλαίσιο μίας διαχρονικά δύσκολης γεωπολιτικής περιφέρειας⁷⁸. Πράγματι, η ευρύτερη περιοχή χαρακτηρίζεται από πολλές, διαφορετικές πολιτικές κουλτούρες, ένα βεβαρυμένο ιστορικό συγκρούσεων και ένα σύγχρονο τεταμένο στρατηγικό περιβάλλον που συντίθεται από ενδοκρατικές και διακρατικές συγκρούσεις, με πολλά στοιχεία χρόνιας αστάθειας. Η στροφή της Ουάσιγκτον προς την Ασία και η σχετική μείωση του ενδιαφέροντός της για την περιοχή της Βόρειας Αφρικής και της

⁷⁶ Διακόπουλος, Αλέξανδρος και Στουρνάρας, Νίκος. Ό.π.

⁷⁷ Theodoropoulou, Effie. Cyprus: a new, evolving energy center or possibly hub for the European Union in the Eastern Mediterranean (Diploma thesis), University of Piraeus, Department of International & European Studies - MSc in Energy, Strategy, Law and Economics, Piraeus, March 2022.

⁷⁸ Μανσέλ, Φιλίπ. Λεβάντε: Μεγαλείο και καταστροφή στη Μεσόγειο, Αθήνα: Ωκεανίδα, 2012.

Η στρατηγική της Ελλάδας απέναντι στην Τουρκία την τελευταία πενταετία υπό το πρίσμα των μελετών των μικρών δυνάμεων

Μέσης Ανατολής δημιούργησε ένα κενό ισχύος που γέννησε νέες αντιπαλότητες μεταξύ των περιφερειακών και διεθνών δρώντων⁷⁹.

Συνεπώς, οι σχέσεις της Μέσης Ανατολής με τις διεθνείς δυνάμεις έχουν αποκτήσει πολυπολικό χαρακτήρα, με τις μεγάλες δυνάμεις, όπως τη Ρωσία και την Κίνα, να ανταγωνίζονται ενεργά για επιρροή στην περιοχή, ενώ η Τουρκία ως περιφερειακή δύναμη με ένα αναθεωρητικό όραμα «μεγαλοσύνης», εμφανίζεται να εμπλέκεται σε κρίσεις σε ολόκληρη την ευρύτερη περιοχή. Ήδη από την «Αραβική Άνοιξη» που ανέτρεψε μεταπολεμικές και μεταψυχροπολεμικές περιφερειακές ισορροπίες, η Ανατολική Μεσόγειος μεταβλήθηκε και πάλι σε διαφιλονικούμενο χώρο. Η Άγκυρα εξέλαβε το γεγονός αυτό ως μια μοναδική ευκαιρία να διεκδικήσει την περιφερειακή ηγεμονία, καταφεύγοντας στη χρήση σκληρής ισχύος. Η χρόνια αστάθεια προώθησε περαιτέρω τη στρατιωτική ισχύ ως βασικό στοιχείο της εξωτερικής της πολιτικής, δεδομένων των δομικών επιπτώσεων των κενών ισχύος που δημιουργήθηκαν. Η Τουρκία ενεπλάκη ανανεωμένη σε όλα τα περιφερειακά θέατρα συγκρούσεων, υποδαυλίζοντας την αστάθεια στην περιοχή, αποκομίζοντας παράλληλα στρατηγικά και οικονομικά οφέλη⁸⁰.

Ο τουρκικός στρατός ανέπτυξε βιώσιμες εκστρατευτικές ικανότητες, ενισχυμένες από μία ισχυρή εθνική αμυντική βιομηχανία. Η Άγκυρα επενέβη πρώτη στη βόρεια Συρία, εμπνεόμενη από μεγάλες φιλοδοξίες και αντλώντας διδάγματα προς αξιοποίηση για την παρεμβατική εξωτερική πολιτική που ακολούθησε στη συνέχεια. Βέβαια, οι στρατιωτικές επεμβάσεις της Τουρκίας είχαν ως αποτέλεσμα όλο και πιο τεταμένες σχέσεις με τη Δύση, μια στρατηγική ευθυγράμμιση με τη Ρωσία, και νέες πιέσεις έναντι της ΕΕ όσον αφορά στη διαχείριση των προσφυγικών ροών⁸¹.

Οι κινήσεις της Τουρκίας στη Λιβύη αποτελούν χαρακτηριστικό παράδειγμα αναθεωρητικής μονομερούς πολιτικής κι έχουν προκαλέσει έντονες αντιδράσεις της Ελλάδας, της Αιγύπτου, της Κύπρου, της ΕΕ και μεγάλων χωρών σε διεθνές επίπεδο. Συγκεκριμένα, στις 27.11.2019 υπογράφηκε - στις 28.11.2019 δημοσιοποιήθηκε - στην Κωνσταντινούπολη, μεταξύ του τούρκου Προέδρου Recep Tayyip Erdoğan και του φερόμενου ως πρωθυπουργού

⁷⁹ Novo, Andrew R. «The Eastern Mediterranean — Time for the U.S. to Get Serious» στο Center for European Policy Analysis (CEPA), 29.3.2021. Διαθέσιμο σε <https://cepa.org/article/the-eastern-mediterranean-time-for-the-u-s-to-get-serious/> (Πρόσβαση: 27.9.2022).

⁸⁰ Διακόπουλος, Αλέξανδρος και Στουρνάρας, Νίκος. Ό.π.

⁸¹ Ό.π.

Η στρατηγική της Ελλάδας απέναντι στην Τουρκία την τελευταία πενταετία υπό το πρίσμα των μελετών των μικρών δυνάμεων

(«επικεφαλής της Κυβέρνησης Εθνικής Συμμαχίας») της Λιβύης Fayeز Mustafa al-Sarraj, το λεγόμενο «τουρκολιβυκό μνημόνιο κατανόησης», με βασικό στόχο, κατά το περιεχόμενό του, τη συνεργασία Τουρκίας και Λιβύης «για τον καθορισμό θαλάσσιων διαδικασιών» και, στην πραγματικότητα, για τη μεταξύ τους οριοθέτηση Αποκλειστικής Οικονομικής Ζώνης (ΑΟΖ).

Έλληνες και ξένοι νομικοί και πολιτικοί επιστήμονες το έχουν χαρακτηρίσει άκυρο, νομικώς ανυπόστατο και ανίκανο να παράγει έννομα αποτελέσματα. Ο τέως Πρόεδρος της Δημοκρατίας και Επίτιμος Καθηγητής της Νομικής Σχολής του ΕΚΠΑ, Προκόπιος Παυλόπουλος παρατηρεί τα ακόλουθα: «Το ως άνω «μνημόνιο» παραβιάζει, ως προς την διαδικασία κατάρτισής του αλλά και ως προς την ουσία του, σε τέτοιο βαθμό το Διεθνές Δίκαιο -κατ' εξοχήν δε το Δίκαιο της Θάλασσας κατά την 'Σύμβαση του Montego Bay' του 1982- ώστε καθίσταται νομικώς ανυπόστατο και δεν μπορεί, θεσμικώς, να παραγάγει έννομα αποτελέσματα. Την ανάγκη διαρκούς ανάδειξης του νομικώς ανυποστάτου του 'τουρκολιβυκού μνημονίου' αιτιολογεί, μεταξύ άλλων, και το γεγονός ότι όχι μόνον η μέσω τούτου σχεδιαζόμενη ΑΟΖ παραβιάζει καταφώρας τα δικαιώματα της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης ως προς την Ελληνική και, επέκεινα, την Ευρωπαϊκή ΑΟΖ. Αλλά και ενδεχόμενη εφαρμογή του στην πράξη θα δημιουργούσε ένα εξαιρετικά αρνητικό προηγούμενο, αναφορικά με την εφαρμογή της 'Σύμβασης του Montego Bay' του 1982, τόσο στο πλαίσιο του ευρύτερου θαλάσσιου χώρου της Ευρωπαϊκής Ένωσης όσο και στο διεθνές γίνεσθαι κατά την οριοθέτηση ΑΟΖ εν γένει. Επιπλέον, το 'τουρκολιβυκό μνημόνιο' εν πάση περιπτώσει δεν παράγει έννομα αποτελέσματα ως προς τρίτους -όπως π.χ. έναντι της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης- κατά την αρχή 'res inter alios acta', όπως αυτή ερμηνεύεται και εφαρμόζεται κατά την πάγια νομολογία του Διεθνούς Δικαστηρίου της Χάγης»⁸².

Περαιτέρω, αρχές Οκτωβρίου 2022, πολυπληθής τουρκική αντιπροσωπεία υπό τον τούρκο Υπουργό Εξωτερικών Mevlüt Çavuşođlu επισκέφθηκε τη Λιβύη -«κατόπιν εντολής του Προέδρου Recep Tayyip Erdoğan» και υπέγραψε συμφωνία για υδρογονάνθρακες, σε συνέχεια του παράνομου «τουρκολιβυκού μνημονίου» του 2019.

⁸² Παυλόπουλος, Προκόπιος. «Το Νομικώς Ανυπόστατο του «Τουρκολιβυκού Μνημονίου» και οι Εντεύθεν Νομικές Συνέπειες στο Πεδίο του Διεθνούς και του Ευρωπαϊκού Δικαίου» στο Syntagmawatch.gr, 9.7.2020. Διαθέσιμο σε <https://www.syntagmawatch.gr/trending-issues/to-nomikos-anypostato-tou-tourkolivykou-mnimoniou-kai-oi-entefthen-nomikes-synepeies-sto-pedio-tou-diethnous-kai-tou-evropaikou-dikaiou/> (Πρόσβαση: 24.10.2022).

Η στρατηγική της Ελλάδας απέναντι στην Τουρκία την τελευταία πενταετία υπό το πρίσμα των μελετών των μικρών δυνάμεων

Επισημως δεν έχει γίνει γνωστό ακόμα το ακριβές περιεχόμενο της συμφωνίας που υπέγραψε η τουρκική αντιπροσωπεία με την κυβέρνηση της Λιβύης. Μετά το «παράνομο μνημόνιο» Άγκυρας και Τρίπολης για την οριοθέτηση ΑΟΖ ανάμεσα στις δύο χώρες, που παραβιάζει ελληνικά κυριαρχικά δικαιώματα, πλέον γίνεται το επόμενο βήμα, αν και είναι ακόμα ασαφές το ακριβές περιεχόμενο της νέας τουρκολιβυκής συμφωνίας για τους υδρογονάνθρακες. Η Αθήνα βρίσκεται σε εγρήγορση για το ενδεχόμενο να υπάρχει πρόβλεψη στη συμφωνία για τους υδρογονάνθρακες ότι η Τουρκία θα εκμισθώνει τη λιβυκή ΑΟΖ για έρευνες.

Σύμφωνα με τα όσα έγραψε στο twitter ο Mevlüt Çavuşoğlu η Τουρκία υπέγραψε συμφωνία με την κυβέρνηση της Λιβύης για τους υδρογονάνθρακες. «Συζητήσαμε τα βήματα προς μια πολιτική λύση και τις σχέσεις μας με τον Πρωθυπουργό Abdul Hamid al-Dbeibeh. Υπογράψαμε Μνημόνια Συναντίληψης στους τομείς των Υδρογονανθράκων και του Πρωτοκόλλου» γνωστοποίησε ο τούρκος ΥΠΕΞ⁸³.

Ακόμη, το 2021 η τουρκική κυβέρνηση έκανε ένα βήμα προς τα εμπρός, για να αποκαταστήσει τους διαταραγμένους δεσμούς της με χώρες της περιοχής, συμπεριλαμβανομένου του Ισραήλ, μίας σημαντικής περιφερειακής δύναμης στην Ανατολική Μεσόγειο. Ωστόσο, μετά τις πρόωρες βουλευτικές εκλογές στο Ισραήλ την 1η Νοεμβρίου 2022, για να εκλεγούν τα 120 μέλη της 25ης Knesset (Κοινοβούλιο) και την επίτευξη κοινοβουλευτικής πλειοψηφίας από το δεξιό εθνικό στρατόπεδο του πρώην Πρωθυπουργού Benjamin Netanyahu και ανόδου ακροδεξιών κομμάτων, εν μέσω απωλειών για τα αριστερά και αραβικά κόμματα, οι πολιτικοί αναλυτές προβλέπουν μεγάλες αλλαγές στην εξωτερική και την εσωτερική πολιτική⁸⁴.

Ακόμη, η αναλύτρια Selin Nesi επισημαίνει σχετικά ότι η ήττα του Ισραηλινού πρωθυπουργού Netanyahu στις εκλογές του 2021 είχε δώσει την ευκαιρία στην Άγκυρα να εντείνει τα διπλωματικά της ανοίγματα προς το Ισραήλ. Οι διμερείς σχέσεις ενδέχεται να ακολουθήσουν διαφορετική πορεία από εκείνη της πρώτης δεκαετίας του 2000, κυρίως επειδή οι βασικές παράμετροι των σχέσεων μεταξύ Ισραήλ και Τουρκίας άλλαξαν, καθώς το Ισραήλ

⁸³ «Συμφωνία Τουρκίας – Λιβύης για υδρογονάνθρακες – Η αντίδραση της Ελλάδας», Το Βήμα, 3.10.2022. Διαθέσιμο σε <https://www.tovima.gr/2022/10/03/world/symfonia-tourkias-livyis-gia-ydrogonanthrakes-i-antidrasi-tis-elladas/> (Πρόσβαση: 22.10.2022).

⁸⁴ Noveck, Myra, Yazbek, Hiba & Sobelman, Gabby. «Familiar face pulls Israel into the unknown» στο The New York Times International Edition, 5-6 November, 2022, σ. 4.

Η στρατηγική της Ελλάδας απέναντι στην Τουρκία την τελευταία πενταετία υπό το πρίσμα των μελετών των μικρών δυνάμεων

απέκτησε νέους φίλους στη Μεσόγειο και τη Μέση Ανατολή. Μάλιστα, στο πλαίσιο του εντεινόμενου ανταγωνισμού ισχύος μεταξύ των ΗΠΑ και της Κίνας, της συνεχιζόμενης εισβολής της Ρωσίας στην Ουκρανία το 2022 και του παρόντος τοπίου ασφαλείας στη Μέση Ανατολή και την Ανατολική Μεσόγειο, οι ευκαιρίες συνεργασίας μεταξύ Ισραήλ και Τουρκίας εξακολουθούν να εξαρτώνται από την επίλυση μακροχρόνιων ζητημάτων⁸⁵.

Αναφορικά, δε, με τη συμμετοχή της Τουρκίας σε περιφερειακούς οργανισμούς της περιοχής, ενδιαφέρον παρουσιάζει η αντίδραση των χωρών μελών του Αραβικού Συνδέσμου για την παρεμβατική πολιτική της στην ευρύτερη περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου, Βορείου Αφρικής και Μέσης Ανατολής.

Η εικόνα μιας Τουρκίας που απλώνει «χέρι βοήθειας» σε όλο τον μουσουλμανικό κόσμο δεν φαίνεται να βρίσκει θετική αποδοχή στις χώρες του Αραβικού Συνδέσμου, γεγονός που προκαλεί ιδιαίτερη ενόχληση στην Άγκυρα. Στην τελευταία σύνοδο των υπουργών Εξωτερικών του Αραβικού Συνδέσμου, που πραγματοποιήθηκε, στο Κάιρο, οι παρεμβάσεις της Τουρκίας στα εσωτερικά αραβικών χωρών ήταν ένα από τα βασικά θέματα συζήτησης. Στο ανακοινωθέν που εκδόθηκε με τη λήξη της 158ης συνόδου του Συμβουλίου Υπουργών Εξωτερικών του Αραβικού Συνδέσμου, που πραγματοποιήθηκε στις 6 Σεπτεμβρίου 2022, κάλεσαν την Τουρκία να σταματήσει να παρεμβαίνει στα εσωτερικά άλλων χωρών, αναφορά κυρίως για τις τουρκικές παρεμβάσεις στα εσωτερικά ζητήματα της Λιβύης, αλλά και άλλων χωρών.

Συγκεκριμένα, η Τουρκία κατηγορείται ότι παρεμβαίνει σε χώρες της Βορείου Αφρικής, όπως η Λιβύη, αλλά και σε γειτονικές της χώρες το Ιράκ και η Συρία. Και στις τρεις αυτές χώρες καταγράφεται έντονη στρατιωτική παρουσία από πλευράς Τουρκίας. Σε ό,τι αφορά στη Λιβύη, οι τουρκικές παρεμβάσεις είναι τόσο πολιτικές όσο και στρατιωτικές με τον Πρόεδρο Erdoğan να επιδιώκει να ασκεί έλεγχο στα πολιτικά πράγματα της βορειοαφρικανικής χώρας, την οποία θέλει να χρησιμοποιήσει για να προκαλέσει προβλήματα σε άλλες χώρες, όπως στην Ελλάδα και την Αίγυπτο. Οι τουρκικές επιχειρήσεις στη Συρία και το Ιράκ γίνονται με πρόσχημα τον «πόλεμο κατά της τρομοκρατίας» και στοχεύει στην εξολόθρευση των Κούρδων. Πρόκειται για σαφές μήνυμα για τις προσπάθειες

⁸⁵ Nesi, Selin. «Τι νέο υπάρχει στην επαναπροσέγγιση μεταξύ Ισραήλ και Τουρκίας;» στο Πρόγραμμα Τουρκίας-ΕΛΙΑΜΕΠ, Policy paper 113, Οκτώβριος 2022. Διαθέσιμο σε <https://www.eliamep.gr/wp-content/uploads/2022/10/Policy-paper-113-NASI-final.pdf> (Πρόσβαση: 4.10.2022).

Η στρατηγική της Ελλάδας απέναντι στην Τουρκία την τελευταία πενταετία υπό το πρίσμα των μελετών των μικρών δυνάμεων

εργαλειοποίησης των εσωτερικών πολιτικών προβλημάτων στις προαναφερόμενες χώρες εκ μέρους της τουρκικής ηγεσίας προς ίδιον όφελος.

Ακολούθησε άμεσα ανακοίνωση του Υπουργείου Εξωτερικών της Τουρκίας με το ακόλουθο περιεχόμενο: «Στη συνεδρίαση του Συμβουλίου Υπουργών Εξωτερικών του Αραβικού Συνδέσμου υπήρξαν για άλλη μια φορά αποφάσεις και δηλώσεις που περιέχουν αβάσιμους ισχυρισμούς κατά της χώρας μας. Απορρίπτουμε πλήρως αυτές τις αποφάσεις και τις δηλώσεις»⁸⁶. Συνεχίζεται επίσης η προσπάθεια της Τουρκίας για την προβολή της εικόνας του προστάτη μουσουλμανικών ή/και τουρκογενών/τουρκόφωνων χωρών από την Ασία ως την Αφρική, συμπεριλαμβανομένης της μουσουλμανικής μειονότητας της Δυτικής Θράκης. Ενδεικτικές είναι οι συνεχείς και συχνές ανακοινώσεις του υπουργείου Εξωτερικών της χώρας, στο πλαίσιο άσκησης της δημόσιας διπλωματίας προς προβολή μίας θετικής εικόνας που εξυπηρετεί τα αναθεωρητικά σχέδιά της⁸⁷.

Η συμπεριφορά της Τουρκίας έναντι κυρίως της Ελλάδας, αλλά και της Κυπριακής Δημοκρατίας, δύο χώρες που ανήκουν στην Ανατολική Μεσόγειο και γειτνιάζουν γεωγραφικά άμεσα μαζί της, θα εκτεθεί στο επόμενο Κεφάλαιο.

⁸⁶ Πιμπίσης, Ανδρέας. «Χαστούκι στην Τουρκία για επεμβάσεις σε τρίτες χώρες» στο Φιλελεύθερο (Κύπρου), 11.9.2022. Διαθέσιμο σε <https://www.philenews.com/eidiseis/politiki/article/1549977> (Πρόσβαση: 5.10.2022).

⁸⁷ Ενδεικτικά, βλ. ανακοινώσεις υπουργείου Εξωτερικών Τουρκίας (Πρόσβαση: 7.11.2022):

1. Statement by the Ministry of Foreign Affairs regarding the Muslim Minority in Thrace (09.09.2022). Republic of Turkiye, Ministry of Foreign Affairs. Διαθέσιμο σε <https://www.mfa.gr/switzerland/en/consulate-general-geneva/news/statement-by-the-ministry-of-foreign-affairs-regarding-the-muslim-minority-in-thrace-09092022.html>

2. QA-25, 8 September 2022, Statement of the Spokesperson of the Ministry of Foreign Affairs, Ambassador Tanju Bilgiç, in Response to a Question Regarding the Report Released by the Office of the UN High Commissioner for Human Rights on the Human Rights Situation in the Xinjiang Uyghur Autonomous Region of the People's Republic of China (PRC). Republic of Turkiye, Ministry of Foreign Affairs. Διαθέσιμο σε https://www.mfa.gov.tr/sc_-25_-cin-halk-cumhuriyeti-nin-sincan-uygur-ozerk-bolge-si-ndeki-insan-haklari-durumuna-iliskin-olarak-bm-insan-haklari-yukse-komiserligi-tarafindan-yayimlanan-rapor-hk-sc.en.mfa

3. Visit of Foreign Minister Mevlüt Çavuşoğlu to Kazakhstan, 9 November 2022. Republic of Turkiye, Ministry of Foreign Affairs. Διαθέσιμο σε <https://www.mfa.gov.tr/sayin-bakanimizin-kazakistan-i-ziyareti--9-kasim-2022.en.mfa>

4. No: 335, 4 November 2022, Press Release Regarding the Attack on Mr. Imran Khan, Former Prime Minister of the Islamic Republic of Pakistan. Republic of Turkiye, Ministry of Foreign Affairs. Διαθέσιμο σε https://www.mfa.gov.tr/no_-335_-pakistan-islam-cumhuriyeti-eski-basbakani-imran-han-a-yonelik-saldiri-hk.en.mfa

5. Visit of Foreign Minister Mevlüt Çavuşoğlu to the United Arab Emirates to Attend the Sir Bani Yas Forum, 4-6 November 2022. Republic of Turkiye, Ministry of Foreign Affairs. Διαθέσιμο σε <https://www.mfa.gov.tr/sayin-bakanimizin-sir-bani-yas-forumu-na-katilmak-uzere-birlesik-arap-emirlikleri-ni-ziyareti--4-6--kasim-2022.en.mfa>

Η στρατηγική της Ελλάδας απέναντι στην Τουρκία την τελευταία πενταετία υπό το πρίσμα των μελετών των μικρών δυνάμεων

Σχέσεις Τουρκίας με Κίνα

Αναλυτές των σινοτουρκικών σχέσεων επισημαίνουν ότι αυτές χαρακτηρίζονται, κατά τις τελευταίες δύο δεκαετίες, από ένα αντιφατικό μοτίβο αμοιβαίας καχυποψίας και καλλιέργειας υψηλών προσδοκιών συνεργασίας, ιδίως στον οικονομικό τομέα. Η ανωτέρω αντίφαση έγκειται στο γεγονός ότι και οι δύο πλευρές έχουν ‘αναγνώσει’ πεδία δυνητικής οικονομικής σύμπραξης με την επιφύλαξη όμως των πολιτικών δυσχερειών και των τριβών, που υφίστανται μεταξύ των δύο χωρών εξαιτίας πρωτίστως του πολύκροτου ζητήματος των Ουιγούρων. Ακόμη, από τη διαχρονική αντιθετική στάση των τουρκικών ελίτ αναφορικά με το κομμουνιστικό καθεστώς της Κίνας, καθώς και από το γεγονός ότι η Τουρκία ήταν και είναι ενταγμένη στην Ευρωατλαντική Αρχιτεκτονική Ασφαλείας, Ωστόσο, η προοπτική εμβάθυνσης των διμερών οικονομικών σχέσεων είναι δυναμική, βάσει φιλόδοξων επενδυτικών σχεδίων, με το Πεκίνο ως ανερχόμενη υπερδύναμη να υιοθετεί το περίφημο σχέδιο «Μία Ζώνη, Ένας Δρόμος» (BRI), εντάσσοντας την Τουρκία ως συμπληρωματικό κρίκο στη σινική επενδυτική «αλυσίδα».

Ο ερευνητής Κ. Λαμπρόπουλος αναφέρει πως η Άγκυρα από την πλευρά της, υπό την ηγεσία του ΑΚΡ, διείδε στην Κίνα, δυνητικές ευκαιρίες μερικής οικονομικής ανεξάρτησης από τη Δύση, δυνατότητες διείσδυσης στην τεράστια κινεζική αγορά, προοπτική σημαντικών πρόσθετων ξένων άμεσων επενδύσεων για τη δοκιμαζόμενη τουρκική οικονομία, φιλοδοξώντας παράλληλα να συνδέσει τη δική της γεωοικονομική αρχιτεκτονική στην Ευρασία με το σινικό σχέδιο αναβίωσης του Δρόμου του Μεταξιού⁸⁸. Αν και η προοπτική της οικονομικής εμβάθυνσης των σινοτουρκικών σχέσεων, υπερτονιζόταν και απ’ τις δύο πλευρές από την πρώτη δεκαετία του 21ου αιώνα, εντούτοις οι διμερείς οικονομικές σχέσεις επηρεάζονταν από τις ανυπέρβλητες πολιτικές διαφορές.

Και οι δύο χώρες (ιδιαίτερα η Κίνα) συναρτούσαν την στρατηγική τους συμπεριφορά στις διμερείς σχέσεις, με την αποδοχή συγκεκριμένων θέσεων εκατέρωθεν εν είδει κόκκινων γραμμών. Ήτοι, το ζήτημα του τουρκογενούς μουσουλμανικού πληθυσμού των Ουιγούρων, κατέστη μέχρι πρότινος αγεφύρωτη διαφορά που εμπόδιζε την περαιτέρω ανάπτυξη των διμερών σινοτουρκικών σχέσεων. Παραταύτα η νέα δυναμική που αναπτύσσεται και από τις

⁸⁸ Λαμπρόπουλος, Κωνσταντίνος Θ. «Σχέσεις Τουρκίας-Κίνας – Η νέα δυναμική και τα όριά της» στο Geopolitical Cyprus, 18.1.2021. Διαθέσιμο σε <https://geopoliticalcyprus.org/2021/01/18/sxeseis-tourkias-kinas/> (Πρόσβαση: 10.8.2022).

Η στρατηγική της Ελλάδας απέναντι στην Τουρκία την τελευταία πενταετία υπό το πρίσμα των μελετών των μικρών δυνάμεων

δύο χώρες στο πλαίσιο ενός μετα-αυτοκρατορικού προτάγματος, προκρίνει μια «διαμερισματοποίηση» (compartmentalization) της εξωτερικής πολιτικής, αποφεύγοντας τους σκοπέλους μιας εκ των προτέρων συνολικής διευθέτησης εκκρεμών ζητημάτων προς χάριν της ευόδωσης σχεδίων αμοιβαίου οικονομικού συμφέροντος, σημειώνει ο ίδιος αναλυτής. Το κύριο ερώτημα που προκύπτει έγκειται στη δυνατότητα του προκρινόμενου μοτίβου της «διαμερισματοποίησης» να καταστήσει την σινοτουρκική συνεργασία στρατηγικής υφής⁸⁹.

Περαιτέρω, ο κοινός τόπος Κίνας-Τουρκίας παραπέμπει σε αναθεωρητικές του υφιστάμενου status quo πεποιθήσεις και συμπεριφορές αναφορικά με το καίριο ζήτημα των θαλάσσιων ορίων, με το Πεκίνο να υιοθετεί την περίφημη αυθαίρετη γραμμή με τις 9 παύλες (nine dash line) για τη θάλασσα της Νότιας Κίνας, ενώ η Άγκυρα επενδύει στο αυθαίρετο και επεκτατικό τουρκικό αφήγημα της «Γαλάζιας Πατρίδας» (mavi vatan)⁹⁰ στο Αιγαίο και ευρύτερα στην Ανατολική Μεσόγειο.

Αναφορικά με τα όρια της σινοτουρκικής συνεργασίας, οι διεθνολόγοι υπογραμμίζουν ότι μετά το αποτυχημένο πραξικόπημα στην Τουρκία το 2016, το καθεστώς Ερντογάν διαπνεόμενο από έντονο αντιδυτικισμό και εξ ανάγκης ορμώμενο, στρέφεται προς μία σαφή ευρασιατική κατεύθυνση, επιδιώκοντας αφενός, τη σταδιακή και μερική οικονομική ανεξάρτηση από την ευρωατλαντική γεωοικονομική αρχιτεκτονική αφετέρου τη σαφή πολιτική και οικονομική στήριξη της Κίνας, αναλαμβάνοντας πρωτοβουλίες εμπάθυνας με το Πεκίνο σε διάφορα επίπεδα. Η σύνδεση και ένταξη του τουρκικού Μεσαίου Διαδρόμου (MC), που θα διατρέχει την περιοχή της Κασπίας, στο κολοσιαίο σινικό σχέδιο της Μίας Ζώνης Ενός Δρόμου, αποτελεί έναν υψίστης σημασίας στρατηγικό στόχο για το καθεστώς Ερντογάν. Από την άλλη, η κινεζική ηγεσία θεωρεί τον Μεσαίο Διάδρομο δυνητικά συμπληρωματικό και μία από τις τρεις επιλογές που διαθέτει για την ευόδωση της Οικονομικής Ζώνης (SREB). Προσώρας προτιμάται ο Νότιος Διάδρομος μέσω των χωρών της Κεντρικής Ασίας που καταλήγει μεν στην Τουρκία, παρακάμπτει όμως τον Μεσαίο Διάδρομο.

⁸⁹ Ο.π.

⁹⁰ Την άνοιξη του 2019, η Τουρκία άρχισε να διακινεί την έννοια της «Γαλάζιας Πατρίδας» (mavi vatan). Πρόκειται για μία τεράστια περιοχή που καλύπτει το ήμισυ του Αιγαίου και τις υφαλοκρηπίδες Κύπρου, Καστελλόριζου, Ρόδου, Καρπάθου, Κάσου και του ανατολικού τμήματος της Κρήτης. Ακολούθησε το Νοέμβριο του 2019 η υπογραφή του τουρκοκλιβικού «συμφώνου» και το Μάρτιο του 2020 η Τουρκία κατέθεσε στον ΟΗΕ έναν χάρτη με τα όρια των περιοχών της Ανατολικής Μεσογείου που θεωρεί ότι της ανήκουν. Βλ. Συρίγος, Άγγελος και Ντόκος, Θάνας. 60 χάρτες που εξηγούν τις διαφορές Ελλάδας-Τουρκίας: Τουρκικές διεκδικήσεις σε Αιγαίο και Ανατολική Μεσόγειο – Αλφαβητάρι των ελληνοτουρκικών σχέσεων. Αθήνα: Η Καθημερινή (ειδική έκδοση), 2020, σ. 72.

Η στρατηγική της Ελλάδας απέναντι στην Τουρκία την τελευταία πενταετία υπό το πρίσμα των μελετών των μικρών δυνάμεων

Καθίσταται, συνεπώς, φανερό ότι παρά τις τουρκικές φιλοδοξίες, η σινοτουρκική εταιρική σχέση διέπεται από ασυμμετρία ισχύος υπέρ της Κίνας και σε επίπεδο γεωοικονομικών συσχετισμών.

Οι παρατηρητές των εξελίξεων στις διεθνείς σχέσεις υπογραμμίζουν ότι η νέα δυναμική των σινοτουρκικών σχέσεων μετά το 2016, εδράζεται στον κοινό τόπο του πολυπολιτισμού και στον κοινό στόχο της αποδόμησης της διεθνούς τάξης του 1945. Ακόμη, η όξυνση του σινο-αμερικανικού ανταγωνισμού, που παρατηρείται το τελευταίο διάστημα, αποτελεί ανασταλτικό παράγοντα στις τουρκικές φιλοδοξίες⁹¹. Ο αναλυτής διεθνών σχέσεων Ι. Γρηγοριάδης υπογραμμίζει σχετικά πως η εμβάθυνση των σχέσεων της Τουρκίας με την Κίνα προϋποθέτει την τουρκική σιωπή στη βάνουση καταπάτηση των δικαιωμάτων της μειονότητας των Ουιγούρων, αλλά και διακινδυνεύει την ακόμη μεγαλύτερη επιβάρυνση των αμερικανοτουρκικών σχέσεων, δεδομένου ότι η αναχαίτιση της κινεζικής απειλής έχει αναγορευθεί σε μείζονα στρατηγική προτεραιότητα της προεδρίας Joe Biden⁹².

Επιπλέον, ο σινολόγος Γ. Τζογόπουλος επισημαίνει τα ακόλουθα ειδικά για τις σινοτουρκικές σχέσεις και την επίδραση στις ελληνοτουρκικές σχέσεις⁹³: Για την Ελλάδα η διαρκής βελτίωση των σινοτουρκικών σχέσεων αποτελεί εξέλιξη που χρήζει μελέτης. Εκτός από τις σημαντικές διαφορές προσέγγισης των δύο χωρών στο ζήτημα των Ουιγούρων, αξίζει να σημειωθεί ότι η Κίνα ακολουθεί συνετή πολιτική στο Κυπριακό, απορρίπτοντας την επιθυμία της Άγκυρας για δημιουργία δύο κρατών και επιμένοντας σε λύση υπό την αιγίδα του ΟΗΕ, μεταξύ άλλων λόγω της ιδιαίτερης ευαισθησίας της στο θέμα της Ταϊβάν.

Σε αντίθεση με τη Ρωσία, η Κίνα προσπαθεί, μακριά από τη γειτονιά της, να συνεργάζεται με όλες τις χώρες, ακόμα και αν αυτές οι χώρες έχουν προβλήματα μεταξύ τους, όπως συμβαίνει με την Ελλάδα και την Τουρκία. Για αυτό οι κινεζικές τοποθετήσεις για το

⁹¹ Λαμπρόπουλος, Κωνσταντίνος Θ. «Σχέσεις Τουρκίας-Κίνας – Η νέα δυναμική και τα όριά της» στο *Geopolitical Cyprus*, 18.1.2021. Διαθέσιμο σε <https://geopoliticalcyprus.org/2021/01/18/sxeseis-tourkias-kinas/> (Πρόσβαση: 10.8.2022).

⁹² Γρηγοριάδης, Ιωάννης Ν. «Κρίσιμα Ζητήματα για την Τουρκία το 2022» στο Παγουλάτος, Γεώργιος (επιμ.), «Οι Προβλέψεις του ΕΛΙΑΜΕΠ για το 2022 – Ειδική Έκδοση», Τα Νέα, 31.12.2021. Διαθέσιμο σε <https://www.eliamep.gr/wp-content/uploads/2021/12/ELIAMEP-2022-ALL-Outlook-EL-Final-1.pdf> (Πρόσβαση: 10.8.2022).

⁹³ Τζογόπουλος, Γιώργος Ν. «Το πλέγμα των σινοτουρκικών σχέσεων και η Ελλάδα» στην Εφημερίδα των Συντακτών, 19.9.2022. Διαθέσιμο σε https://www.efsyn.gr/stiles/apopseis/359739_plegma-ton-sinotoyrkikon-sheseon-kai-i-ellada (Πρόσβαση: 13.10.2022).

Η στρατηγική της Ελλάδας απέναντι στην Τουρκία την τελευταία πενταετία υπό το πρίσμα των μελετών των μικρών δυνάμεων

θέμα της υφαλοκρηπίδας παραμένουν εξαιρετικά προσεκτικές από την εποχή του Deng Xiaoping (1904-1997) στα τέλη της δεκαετίας του 1970 μέχρι σήμερα. Ενδεικτικό της γενικότερης προσοχής με την οποία το Πεκίνο αντιμετωπίζει περιφερειακά ζητήματα ήταν πως δεν ακολούθησε τη Μόσχα στην εναντίωσή της στην ένταξη της Βόρειας Μακεδονίας στο ΝΑΤΟ το 2018. Πράγματι, ύστερα από τη Συμφωνία των Πρεσπών, η Ελλάδα εντάχθηκε στην τότε πρωτοβουλία 16+1, τον Απρίλιο του 2019. Η πρωτοβουλία των χωρών της Ανατολικής, Νοτιοανατολικής, Κεντρικής Ευρώπης και της Κίνας θα ονομάζεται πλέον «Πρωτοβουλία 17+1», με την προσθήκη και της Ελλάδας, δήλωσε τότε ο έλληνας Πρωθυπουργός Αλέξης Τσίπρας από το Dubrovnik της Κροατίας, επικυρώνοντας ουσιαστικά τη συμμετοχή της χώρας στο εγχείρημα. Πρόκειται για μία πρωτοβουλία της κινεζικής κυβέρνησης που ξεκίνησε το 2012 και αποσκοπεί στην εντατικοποίηση και επέκταση της συνεργασίας, ιδιαίτερα στον τομέα των υποδομών και της διασυνδεσιμότητας, με τα κράτη της Κεντρικής, Ανατολικής και Νοτιοανατολικής Ευρώπης. Γνωρίζοντας καλά την κινεζική εξωτερική πολιτική η Ελλάδα έχει τη δυνατότητα να υπερασπιστεί καλύτερα τα συμφέροντά της στο μεταβαλλόμενο διεθνές περιβάλλον.

Η Κίνα, ως μόνιμο κράτος-μέλος του Συμβουλίου Ασφαλείας, αυξάνει διαρκώς την ισχύ της, αλλά δεν φαίνεται να έχει, προς το παρόν, συμφέρον να αναμιχθεί άμεσα και ενεργά στα πολιτικά δρώμενα της Ανατολικής Μεσογείου. Ενδιαφέρεται πρωτίστως για την οικονομική της ανάπτυξη μέσω της διασύνδεσής της με τον κόσμο. Στο σημείο αυτό, αξίζει να σημειωθεί ο θετικός για την ελληνική και κυπριακή στρατηγική ρόλος της Κίνας στο Κυπριακό και στην έγκριση των εξαμηνιαίων εκθέσεων του Γενικού Γραμματέα του ΟΗΕ για την τακτική παράταση θητείας της Ειρηνευτικής Δύναμης των Ηνωμένων Εθνών (UNFICYP) στην Κύπρο.

Στο πλαίσιο των τεκτονικών μεταβολών της τρίτης δεκαετίας του 21^{ου} αιώνα στο σύστημα των Διεθνών Σχέσεων, ο Λαμπρόπουλος αναφέρει χαρακτηριστικά πως η αξιομνημόνευτη σινοτουρκική προσέγγιση της τελευταίας δεκαετίας εδράζεται στη συστημική μεταβολή, στο τέλος της αμερικανικής μονοπολικής στιγμής (unipolar moment) και της λεγόμενης ανόδου των Υπολοίπων (Rise of the Rest). Οι δύο χώρες ασπάζονται το κοινό όραμα ενός πολυπολικού κόσμου που θα αντικαταστήσει τη μεταπολεμική φιλελεύθερη τάξη υπό την αιγίδα των ΗΠΑ με μια νέα παγκόσμια τάξη. Η τελευταία θα βασίζεται στη μετατόπιση της οικονομικής ισχύος στην Ασία, στη διαμόρφωση νέων σφαιρών επιρροής, στο

Η στρατηγική της Ελλάδας απέναντι στην Τουρκία την τελευταία πενταετία υπό το πρίσμα των μελετών των μικρών δυνάμεων

ομότροπον της αυταρχικής διακυβέρνησης, στην εναλλακτική οικονομική αρχιτεκτονική, στην πολιτισμική υπεροχή των ασιατικών κοσμοαντιλήψεων και στην απόρριψη της δυτικής πρωτοκαθεδρίας και ηγεμονίας. Ο Ασιατικός Δράκος αποτελεί έναν δρόντα παγκόσμιου βεληνεκούς με δυνατότητες αμφισβήτησης της αμερικανικής πρωτοκαθεδρίας στο διεθνή καταμερισμό ισχύος, ενώ η Τουρκική Ημισέληνος σταδιακά επιδιώκει να καταστεί μία περιφερειακή δύναμη, με στόχους αυτόνομης πορείας στο διεθνές σύστημα, επεκτείνοντας την έννοια του κομβικού κράτους (pivot state) σε κράτος-εκκρεμές, που «φιλοδοξεί να καθορίζει την ισορροπία ισχύος στο περίφημο Κρηπίδωμα (Rimland) της Ευρασίας»⁹⁴.

Σχέσεις Τουρκίας με Αφρική

Αν και δεν προβάλλεται ευρέως στην ελληνική δημόσια σφαίρα, όπου κυριαρχούν οι ελληνοτουρκικές σχέσεις και οι τουρκικές κινήσεις στη ευρύτερη γειτονία, δεν έχει διαφύγει της προσοχής ξένων και ελλήνων παρατηρητών το μεθοδικό ‘άνοιγμα’ της Τουρκίας προς την τεράστια και πλούσια σε πόρους Αφρικανική ήπειρο⁹⁵. Μάλιστα, αποτελεί ίσως την πιο επιτυχημένη κίνηση αναπροσανατολισμού στην εξωτερική της πολιτική, την τελευταία 15ετία. Η Τουρκία ‘κέρδισε’ σταδιακά την εύνοια και την εμπιστοσύνη των αφρικανικών κρατικών ελίτ.

Οι Γρηγοριάδης και Κωσταράς επισημαίνουν σε ανάλυση του 2021 στο Πρόγραμμα Τουρκίας του ΕΛΙΑΜΕΠ πως η κρίση στη λεκάνη του Νείλου, η οποία προκλήθηκε από την κατασκευή του «Μεγάλου Φράγματος Αναγέννησης της Αιθιοπίας (GERD)» (2011-2020), λειτούργησε ως ευκαιρία για βαθύτερη τουρκική εμπλοκή στην περιφερειακή πολιτική και την επίλυση των συγκρούσεων, συμπεριλαμβανομένης της σύγκρουσης στο Tigray⁹⁶. Ο Πρόεδρος Erdoğan εγκαινίασε την ανάπτυξη σχέσεων με πολλές χώρες της Αφρικής, ξεκινώντας από τον κατασκευαστικό τομέα οικοδόμησης υποδομών, στο πλαίσιο της επονομαζόμενης

⁹⁴ Λαμπρόπουλος, Κωνσταντίνος Θ., ό.π.

⁹⁵ Φωκάς, Στυλιανός. «Δράση δυνάμεων εκτός της περιφέρειάς τους: Η διεθνής παρουσία της Τουρκίας στην Αφρική» στο Πανεπιστήμιο Μακεδονίας (διπλωματική εργασία), Θεσσαλονίκη, 2019. Διαθέσιμο σε <https://dspace.lib.uom.gr/bitstream/2159/23841/4/FokasStylianiosMsc2019.pdf> (Πρόσβαση: 2.9.2022).

⁹⁶ Γρηγοριάδης, Ιωάννης Ν. και Κωσταράς, Γεώργιος Χ. «Η αφρικανική περιπέτεια της Τουρκίας: Απολογισμός ενός νέου κεφαλαίου των ευρωτουρκικών σχέσεων» στο ΕΛΙΑΜΕΠ, Πρόγραμμα Τουρκίας, Policy paper 83, 17.9.2021. Διαθέσιμο σε <https://www.eliamep.gr/publication/%CE%B7-%CE%B1%CF%86%CF%81%CE%B9%CE%BA%CE%B1%CE%BD%CE%B9%CE%BA%CE%AE-%CF%80%CE%B5%CF%81%CE%B9%CF%80%CE%AD%CF%84%CE%B5%CE%B9%CE%B1-%CF%84%CE%B7%CF%82-%CF%84%CE%BF%CF%85%CF%81%CE%BA%CE%AF%CE%B1%CF%82/> (Πρόσβαση: 3.10.2022).

Η στρατηγική της Ελλάδας απέναντι στην Τουρκία την τελευταία πενταετία υπό το πρίσμα των μελετών των μικρών δυνάμεων

στρατηγικής του με τίτλο «Πολιτική Ανοίγματος στην Αφρική» που υιοθετήθηκε το 1998, με σκοπό να αναπτυχθούν γέφυρες με τις πολιτισμικά και γεωγραφικά ‘κοντινές’ χώρες του Maghreb (Μαρόκο, Αλγερία και Τυνησία) και τις ‘μακρινές’ της Υποσαχάριας Αφρικής⁹⁷.

Παράλληλα με την ανάπτυξη διμερών πολιτικών, οικονομικών-εμπορικών και πολιτισμικών σχέσεων και την εκτύλιξη μίας ενεργητικής πολυμερούς διπλωματίας – από το 2008 χρονολογείται η τουρκική συμμετοχή στη Διακυβερνητική Αρχή για την Ανάπτυξη (IGAD) στην Ανατολική Αφρική και στην Οικονομική Κοινότητα των Δυτικοαφρικανικών Κρατών (ECOWAS) -, η Άγκυρα επέκτεινε το διπλωματικό της αποτύπωμα στην ήπειρο από 12 πρεσβείες το 2003 σε 44 το 2022. Επιπλέον, η εφαρμογή της προσέγγισης «διπλωματίας του ηγέτη» είχε ως καρπό την επίσκεψη του Προέδρου Erdoğan σε 28 αφρικανικές χώρες, γεγονός που αποτελεί ρεκόρ για μη-Αφρικανό αρχηγό κράτους. Υπάρχει μάλιστα η υπόσχεση του η υπόσχεση για τη δημιουργία τουρκικής διπλωματικής παρουσίας σε κάθε χώρα της ηπείρου.

Οι αναλυτές διαπιστώνουν ότι η Τουρκία έχει διαμορφώσει μια επιτυχημένη και ολοκληρωμένη στρατηγική για την Αφρική τις τελευταίες δύο δεκαετίες. Σήμερα η Τουρκία συνεχίζει να επεκτείνει σταδιακά το αποτύπωμά της στην ήπειρο, ιδίως στην Ανατολική Αφρική και το Σαχέλ. Παρότι το στοίχημα του Erdoğan στη Σομαλία έχει αποδώσει μέχρι στιγμής, το γεγονός αυτό δεν αποκλείει την εμφάνιση σημαντικών προκλήσεων. Η κρίση στη λεκάνη του Νείλου για το έργο GERD μεταξύ Αιγύπτου, Αιθιοπίας, Σουδάν και Νοτίου Σουδάν⁹⁸, η επέκταση της σύγκρουσης του Tigray στις γειτονικές περιοχές και η κρατική κατάρρευση του Σουδάν είναι αλληλένδετες εντός του πλαισίου της σύγκρουσης στη Σομαλία. Μάλιστα, οι Γρηγοριάδης και Κωσταράς υποστηρίζουν ότι «παρά την τελευταία προσπάθεια εξομάλυνσης των σχέσεων της Άγκυρας με την Αίγυπτο, η θέση της στο τρίγωνο Αίγυπτος-Αιθιοπία-Σουδάν παραμένει λεπτή, καθώς οποιαδήποτε αύξηση του βαθμού στρατικοποίησης της περιοχής θα μπορούσε να οδηγήσει σε κλιμάκωση της περιφερειακής αστάθειας και σύγκρουσης και να εκθέσει την Τουρκία σε σημαντικούς κινδύνους»⁹⁹.

⁹⁷ Calabrese, John. «Building in Africa: Turkey’s “Third Way” in China’s Shadow» στο MEI@75, 21.6.2022. Διαθέσιμο σε <https://www.mei.edu/publications/building-africa-turkeys-third-way-chinas-shadow> (Πρόσβαση: 2.10.2022).

⁹⁸ Woldemariam, Michael. «Εμφρακτος Νείλος: Οι τοξικές πολιτικές των υδάτων απειλούν την δημοκρατία και την περιφερειακή σταθερότητα» στο Foreign Affairs – The Hellenic edition, 12.8.2020. Διαθέσιμο σε <https://foreignaffairs.gr/articles/72864/michael-woldemariam/emfraktos-neilos?page=show> (Πρόσβαση: 1.10.2022).

⁹⁹ Γρηγοριάδης, Ιωάννης Ν. και Κωσταράς, Γεώργιος Χ., ό. π.

Η στρατηγική της Ελλάδας απέναντι στην Τουρκία την τελευταία πενταετία υπό το πρίσμα των μελετών των μικρών δυνάμεων

Συμπερασματικά, η εξωτερική πολιτική της Τουρκίας υπό την ηγεσία του Erdoğan και ιδιαίτερα κατά την τελευταία πενταετία διαθέτει χαρακτηριστικά μίας δραστήριας, παρεμβατικής, αναθεωρητικής και μεγαλοϊδεατικής πολιτικής τόσο στην περιφέρεια της όσο και στις σχέσεις της με μεγάλες δυνάμεις, υπερκρατικούς οργανισμούς συνεργασίας και χώρες άλλων ηπείρων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ ΑΠΕΝΑΝΤΙ ΣΤΗΝ ΤΟΥΡΚΙΑ ΚΑΤΑ ΤΑ ΕΤΗ 2017-2022 ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΤΗ ΜΕΛΕΤΗ ΠΕΝΤΕ ΠΕΡΙΠΤΩΣΕΩΝ (CASE STUDIES)

Οι ενέργειες της Τουρκίας στην Ανατολική Μεσόγειο και απέναντι στην Ελλάδα (και την Κύπρο) είναι ενταγμένες στο μακροπρόθεσμο αναθεωρητικό όραμά της υπό την ηγεσία του Προέδρου Recep Tayyip Erdoğan (AKP) για την ισορροπία ισχύος στην περιφέρεια και ευρύτερα για τη θέση της ως υπολογίσιμη «μεγάλη δύναμη» στη διεθνή σκηνή.

Επισημαίνεται ότι η στρατηγική της Ελλάδας εκφράστηκε και υλοποιήθηκε το εξεταζόμενο διάστημα από δύο διαδοχικές κυβερνήσεις, που σχηματίστηκαν μετά από εθνικές βουλευτικές εκλογές: Την κυβέρνηση Συνασπισμού Ριζοσπαστικής Αριστεράς/ΣΥΡΙΖΑ και Ανεξαρτήτων Ελλήνων/ΑΝΕΛ, 23.9.2015-13.1.2018 και ΣΥΡΙΖΑ ως 8.7.2019, και τις δύο περιόδους με Πρωθυπουργό τον Αλέξη Τσίπρα, και την κυβέρνηση Νέας Δημοκρατίας (ΝΔ) που προέκυψε από τις πρόωρες βουλευτικές εκλογές στις 7.7.2019, σχηματίστηκε στις 8.7.2019 και κυβερνάει ως σήμερα με Πρωθυπουργό τον Κυριάκο Μητσοτάκη.

Θα ακολουθήσει η μελέτη τεσσάρων περιπτώσεων ελληνικής στρατηγικής απέναντι στην Τουρκία, κατά το διάστημα Ιουνίου 2017 – Οκτωβρίου 2022. Κριτήρια επιλογής είναι η μεγάλη ένταση ή/και κορύφωση φαινομένων που εμφάνισαν σε ένα συγκεκριμένο χρονικό διάστημα, η υψηλή αξία των περιπτώσεων στο σύστημα όχι μόνο των διμερών, αλλά και των περιφερειακών και διεθνών σχέσεων, καθώς και η σημασία της εξέτασης και αξιολόγησης της ακολουθούμενης στρατηγικής από την Ελλάδα, υπό το πρίσμα της θεωρίας των μικρών κρατών.

1. Μεταναστευτικό, 2020-2022

Στις 28 Φεβρουαρίου 2020 και τις αμέσως επόμενες εβδομάδες εκδηλώθηκε μεγάλη ένταση στις σχέσεις Ελλάδας και Τουρκίας, λόγω τουρκικών ενεργειών στην παραμεθόριο του Έβρου. Το μεταναστευτικό ως ζήτημα που πυροδοτεί τις ελληνοτουρκικές και τις ευρωτουρκικές σχέσεις με κινήσεις και επεισόδια που προκαλεί η Τουρκία στα χερσαία και θαλάσσια σύνορα συνεχίζεται ως σήμερα. Είχε προηγηθεί, τα προηγούμενα χρόνια, η εκρηκτική αύξηση των μεταναστευτικών ροών που είχε καταδείξει ότι τα κενά και οι ελλείψεις

Η στρατηγική της Ελλάδας απέναντι στην Τουρκία την τελευταία πενταετία υπό το πρίσμα των μελετών των μικρών δυνάμεων

αφορούσαν στο σύνολο της ΕΕ και ότι ουσιαστικά έπρεπε να αντιμετωπιστεί μια «συστημική κρίση υποδοχής», η οποία κορυφώθηκε το 2015 με περίπου 1.000.000 ανθρώπους να ζητούν άσυλο στην ΕΕ. Η συντριπτική πλειονότητα αυτών των ατόμων πέρασε από την Ελλάδα¹⁰⁰.

Η ελληνική αντίδραση στη μεταναστευτική κρίση που προκάλεσε η Τουρκία το Φεβρουάριο του 2020, ως αντικείμενο περιπτωσιολογικής μελέτης, παρουσιάζει μεγάλο ενδιαφέρον στο πλαίσιο των θεωριών της στρατηγικής των μικρών κρατών.

Η μεταναστευτική κρίση είχε ξεκινήσει πολύ νωρίτερα και στα Συμπεράσματα του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου της 15ης Οκτωβρίου 2015 τέθηκε το ζήτημα της αντιμετώπισης (μείωσης) των προσφυγικών-μεταναστευτικών ροών προς την ΕΕ ως παράγοντας που επηρεάζει πλέον την εξέλιξη των ευρωτουρκικών σχέσεων. Το ζήτημα είχε συζητηθεί και κατά τη Σύνοδο Κορυφής ΕΕ – Τουρκίας (Βρυξέλλες, 29/11/2015), όπου τέθηκε σε ισχύ το κοινό Σχέδιο Δράσης για τη μετανάστευση.

Τέλη Φεβρουαρίου 2020, η τουρκική Κυβέρνηση ανακοίνωσε αρχικά ότι σε αντίδραση για τον θάνατο 33 Τούρκων στρατιωτών στην πόλη Idlib της Βορειοδυτικής Συρίας, προχωράει μονομερώς στο άνοιγμα των συνόρων της προς την Ελλάδα για να περάσουν οι πρόσφυγες και μετανάστες που επιδιώκουν να φτάσουν στην ΕΕ. Ταυτόχρονα, δεκάδες χιλιάδες πρόσφυγες μετανάστες έφθασαν στα ελληνοτουρκικά σύνορα κατά μήκος του ποταμού Έβρου¹⁰¹. Η διακίνηση έγινε μέσω λευκών λεωφορείων και ταξί. Ο εφοδιασμός τους έγινε με τούρκικα πυρομαχικά. Η προσπάθεια διάρρηξης του φράγματος με τούρκικο τεθωρακισμένο αυτοκίνητο ευρωπαϊκής προέλευσης δεν επέφερε το ποθητό αποτέλεσμα. Οι ελληνικές αστυνομικές δυνάμεις με την βοήθεια των πολιτών κατάφεραν με πυροσβεστήρες, φωταγωγία, μεγάφωνα, καθώς και με την επισκευή του φράχτη να εμποδίσουν την άτακτη εισβολή¹⁰². Ο Πρωθυπουργός Κυριάκος Μητσοτάκης έκλεισε τελικά τα σύνορα ως μέτρο αποτροπής διασποράς του κορωνοϊού.

¹⁰⁰ «Σύνορα και κορωνοϊός: Προσφυγική πολιτική και δημόσιος λόγος την εποχή της διπλής κρίσης στην Ελλάδα», Friedrich Ebert Stiftung, Δεκέμβριος 2020. Διαθέσιμο σε <https://library.fes.de/pdf-files/bueros/athen/17366.pdf> (Πρόσβαση: 14.9.2022).

¹⁰¹ «Τουρκία (κυβερνητικές πηγές): Θα ανοίξουμε τα σύνορα για τους Σύρους πρόσφυγες προς την Ευρώπη», Capital.gr, 28.2.2020. Διαθέσιμο σε <https://www.capital.gr/diethni/3413955/tourkia-kubernitikes-piges-tha-anoixoume-ta-sunora-gia-tous-surous-prosfuges-pros-tin-europi> (Πρόσβαση: 4.12.2022).

¹⁰² «"Μπλόκο" Ελλάδας στα σύνορα με την Τουρκία - Κλειστό το τελωνείο στις Καστανιές Έβρου», Capital.gr, 28.2.2020. Διαθέσιμο σε <https://www.capital.gr/epikairota/3414068/-mploko-elladas-sta-sunora-me-tin-tourkia-kleisto-to-teloneio-stis-kastanies-ebrou> (Πρόσβαση: 4.12.2022).

Η στρατηγική της Ελλάδας απέναντι στην Τουρκία την τελευταία πενταετία υπό το πρίσμα των μελετών των μικρών δυνάμεων

Σε συνέντευξή του στο δημοσιογράφο Richard Quest του αμερικανικού δικτύου CNN, αναφερόμενος στην ελληνοτουρκική κρίση, ο Πρωθυπουργός της Ελλάδας δήλωσε στις αρχές Μαρτίου 2020: «Αυτό που αντιμετωπίζουμε αυτή τη στιγμή δεν είναι ουσιαστικά το μεταναστευτικό ή προσφυγικό πρόβλημα. Είναι μια συνειδητή απόπειρα της Τουρκίας να χρησιμοποιήσει μετανάστες και πρόσφυγες ως γεωπολιτικά πόνια για την προώθηση των δικών της συμφερόντων. Οι άνθρωποι που προσπαθούν να περάσουν στην Ελλάδα δεν προέρχονται από τη Συρία, δεν προέρχονται από το Ιντλίμπ. Ζούσαν στην Τουρκία για μεγάλο χρονικό διάστημα, οι περισσότεροι μιλούν άπταιστα την τουρκική γλώσσα. Λαμβάνουν την πλήρη υποστήριξη της τουρκικής κυβέρνησης, καθώς τους παρέχει μέσα για τη μεταφορά τους στα σύνορα και βεβαίως η Ελλάδα κάνει αυτό που κάθε κυρίαρχο κράτος έχει το δικαίωμα να κάνει: να προστατέψει τα σύνορά της για κάθε παράνομη είσοδο. Αυτό κάνουμε και αυτό θα συνεχίσουμε να κάνουμε.»¹⁰³.

Η ελληνική κυβέρνηση προσκάλεσε άμεσα υψηλόβαθμους ευρωπαίους αξιωματούχους να επισκεφθούν και να διαπιστώσουν ιδίως όμμασι την κατάσταση στον Έβρο. Ο Πρωθυπουργός Κυριάκος Μητσοτάκης υποδέχτηκε στις 3 Μαρτίου στο αεροδρόμιο της Αλεξανδρούπολης τον Πρόεδρο του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου Charles Michel, την Πρόεδρο της Ευρωπαϊκής Επιτροπής Ursula von der Leyen και τον Πρόεδρο του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου David Sassoli, τον Αντιπρόεδρο της Ευρωπαϊκής Επιτροπής αρμόδιο για την Προώθηση του Ευρωπαϊκού Τρόπου Ζωής Μαργαρίτη Σχοινά, τον Πρωθυπουργό της Κροατίας Andrej Plenković και τον αναπληρωτή Πρωθυπουργό και υπουργό Εσωτερικών της Κροατίας, Davor Božinović, χώρα που ασκούσε την Προεδρία του Συμβουλίου της ΕΕ εκείνο το εξάμηνο. Σύμφωνα με κυβερνητικές πηγές, στη σύντομη συζήτηση που είχε με τους επικεφαλής των Ευρωπαϊκών θεσμών στο αεροδρόμιο, ο Κ. Μητσοτάκης τους ενημέρωσε για την κατάσταση που επικρατεί στα σύνορα της Ελλάδας, που είναι ταυτόχρονα σύνορα της Ευρώπης.

Ακολούθησε από αέρος, με στρατιωτικό ελικόπτερο, εξέταση της κατάστασης στα ελληνοτουρκικά σύνορα κατά μήκος του ποταμού Έβρου και επίσκεψη στο στρατιωτικό Φυλάκιο 1, στον συνοριακό σταθμό των Καστανιών, και στη συνέχεια κοινές δηλώσεις του

¹⁰³ «Μητσοτάκης στο CNN: Τουρκική προβοκάτσια στα σύνορά μας - Έχουμε κάθε δικαίωμα να τα προστατέψουμε», Το Πρώτο Θέμα, 6.3.2020. Διαθέσιμο σε <https://www.protothema.gr/politics/article/982094/mitsotakis-sto-cnn-ehoume-kathe-dikaioma-na-prostatepsoume-ta-sunora-mas/> (Πρόσβαση: 17.8.22).

Η στρατηγική της Ελλάδας απέναντι στην Τουρκία την τελευταία πενταετία υπό το πρίσμα των μελετών των μικρών δυνάμεων

Έλληνα Πρωθυπουργό με τους επικεφαλής των ευρωπαϊκών θεσμών, στις Καστανιές του Έβρου.

«Οι ελληνικές ανησυχίες είναι δικές μας ανησυχίες, τα ελληνικά σύνορα είναι ευρωπαϊκά σύνορα. Δηλώνουμε την ευρωπαϊκή αλληλεγγύη προς την Ελλάδα» τόνισε από την πλευρά της η Πρόεδρος της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Η κατάσταση στα σύνορά μας δεν είναι ένα θέμα που πρέπει να χειριστεί η Ελλάδα μόνη της, είναι ευθύνη της Ευρώπης συνολικά και θα διαχειριστούμε το πρόβλημα με τάξη, με ενότητα, αλληλεγγύη και αποφασιστικότητα, πρόσθεσε. Ο Πρόεδρος του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου τόνισε ότι είναι πολύ σημαντικό σε τέτοιες καταστάσεις οι ευρωπαίοι αξιωματούχοι «να μη μένουμε στις Βρυξέλλες και να βρισκόμαστε στο πεδίο για να έχουμε την καλύτερη δυνατή κατανόηση». «Τα ελληνικά σύνορα είναι ευρωπαϊκά σύνορα», υπογράμμισε ο ίδιος και εξήρε το ρόλο της Ελλάδας στην υποστήριξη των συνόρων, γιατί ακριβώς όπως είπε «αυτό που κάνετε είναι κρίσιμης σημασίας για την ΕΕ». Εξέφρασε την απόλυτη αλληλεγγύη της ΕΕ επισημαίνοντας «είμαστε μαζί σας» και τόνισε: «Εμπιστευόμαστε την κυβέρνησή σας και για τον επιπλέον λόγο ότι αν και έχετε ένα πολύ σημαντικό έργο επιδοκιμάζουμε το ότι λειτουργείτε σύμφωνα με το ευρωπαϊκό δίκαιο». Πρόσθεσε ότι «σε ευρωπαϊκό επίπεδο θα συνεχίσουμε να εγγυόμαστε τη συμφωνία με την Τουρκία και περιμένουμε από την τουρκική πλευρά να τηρεί αυτή τη συμφωνία». Υπογράμμισε ότι η ΕΕ υποστηρίζει τις προσπάθειες του ΟΗΕ για την επίτευξη ειρηνικής λύσης στη Συρία, ώστε να δημιουργηθούν θετικές προοπτικές στο μέλλον. «Ζούμε ενεργούμε, είμαστε μαζί και μαζί πρέπει να προστατεύουμε τα σύνορά μας», κατέληξε ο Charles Michel¹⁰⁴.

Ο Έλληνας Πρωθυπουργός επισήμανε τα ακόλουθα: «Δεν πρόκειται πλέον για ένα πρόβλημα προσφυγικό και μεταναστευτικό, συνιστά μια ασύμμετρη απειλή στα ανατολικά σύνορα της Ελλάδας, που είναι και σύνορα της Ευρώπης, είναι μια κατάφωρη απόπειρα από την πλευρά της Τουρκίας να αλλάξει την ατζέντα και να στρέψει την προσοχή αλλού από την τρομερή κατάσταση στη Συρία». Ο κ. Μητσοτάκης κατηγόρησε την Τουρκία ότι παραβιάζει την Κοινή Δήλωσή της με την ΕΕ στο Μεταναστευτικό και είπε ότι οι δεκάδες χιλιάδες άνθρωποι προσπάθησαν να εισέλθουν παράνομα στην Ελλάδα τις τελευταίες μέρες δεν προέρχονται από τη Συρία, αλλά ζουν αρκετό καιρό με ασφάλεια στην Τουρκία- μιλούν

¹⁰⁴ «ΕΕ από τις Καστανιές Έβρου: 'Μαζί πρέπει να προστατεύουμε τα σύνορά μας'», Euronews & ΑΠΕ-ΜΠΕ, 4.3.2022. Διαθέσιμο σε <https://gr.euronews.com/2020/03/03/ston-evro-h-hgesia-tis-ee> (Πρόσβαση: 17.8.2022).

Η στρατηγική της Ελλάδας απέναντι στην Τουρκία την τελευταία πενταετία υπό το πρίσμα των μελετών των μικρών δυνάμεων

άπταιστα τουρκικά, είπε χαρακτηριστικά. Πρόσθεσε πως με τη σημερινή τους επίσκεψη οι επικεφαλής των ευρωπαϊκών θεσμών είχαν τη ευκαιρία να δουν τι πραγματικά συμβαίνει στα ελληνοτουρκικά σύνορα, «μακριά από την ύπουλη προπαγάνδα των ψεύτικων ειδήσεων που κυκλοφορούν για να κρύψουν την αλήθεια». Ο Πρωθυπουργός υπογράμμισε ότι «η Τουρκία κάνει πράξη την ομολογημένη απειλή της και επιχειρεί να στείλει δεκάδες χιλιάδες κατατρεγμένους ανθρώπους παρανόμως στην Ελλάδα ζητώντας ανταλλάγματα, αν και η ίδια έχει πλέον χαρακτηριστεί ασφαλής χώρα, αποτελώντας de facto την πατρίδα πολλών από αυτούς, εξακολουθεί να τους χρησιμοποιεί ως γεωπολιτικούς μοχλούς για τους δικούς της σκοπούς»¹⁰⁵.

Στην πράξη, οι ελληνικές ένοπλες και αστυνομικές δυνάμεις στον Έβρο ενισχύθηκαν εντός του Μαρτίου 2020 με δυνάμεις της Frontex προκειμένου να αποτρέψουν την παράνομη είσοδο μεταναστών στο ελληνικό και ευρωπαϊκό έδαφος¹⁰⁶. Η συμβολή τους αποδείχθηκε αμέσως και σε μακροπρόθεσμο ορίζοντα σημαντική, καθώς τα επεισόδια από τους πρόσφυγες που βρίσκονταν στην τουρκική πλευρά και οι συνεχείς ρίψεις μολότοφ, καπνογόνων ακόμη και δακρυγόνων ήταν τότε συνεχείς, αλλά οργανωμένες προσπάθειες παραβίασης των ελληνικών συνόρων συνεχίζονται ως σήμερα, παράλληλα με τη διασπορά ψευδών ειδήσεων (fake news) εκ μέρους της Τουρκίας.

Σε τεχνικό επίπεδο, η Ελλάδα αποφάσισε την κατασκευή νέου τμήματος του φράχτη και την αναβάθμιση του υφιστάμενου μέρους του φράχτη στην ελληνοτουρκική μεθόριο του Έβρου σε Υπουργικό Συμβούλιο στις 31.8.2020. Συγκεκριμένα, ο υπουργός Προστασίας του Πολίτη Μιχάλης Χρυσοχοϊδης προέβη στην ενημέρωση του Συμβουλίου για την κατασκευή νέου και την αναβάθμιση-επισκευή του υφιστάμενου τεχνητού εμποδίου και των συνοδών έργων κατά μήκος της οριογραμμής της ελληνοτουρκικής μεθορίου στην Περιφερειακή Ενότητα Έβρου. Το κόστος του έργου ανέρχεται στα 63 εκατομμύρια ευρώ, το έργο θα έχει ολοκληρωθεί το αργότερο σε 8 μήνες, ενώ την κατασκευή του φράχτη ανέλαβαν οι 4 από τις 5 μεγαλύτερες κατασκευαστικές εταιρείες της χώρας. Ο υπουργός Προστασίας του Πολίτη έκανε λόγο για ένα τεχνητό εμπόδιο με πολλαπλό χαρακτήρα, καθώς πέραν της αναχαίτισης

¹⁰⁵ «Δηλώσεις του Πρωθυπουργού Κυριάκου Μητσοτάκη στις Καστανιές Έβρου μετά την επίσκεψή του με τους επικεφαλής των θεσμών της Ευρωπαϊκής Ένωσης στα ελληνοτουρκικά σύνορα», Ελληνική Δημοκρατία – Ο Πρωθυπουργός, 3.3.2020. Διαθέσιμο σε <https://primeminister.gr/2020/03/03/23447> (Πρόσβαση: 24.9.2022).

¹⁰⁶ «Frontex launches rapid border intervention on Greek land border», Frontex-News Release, 13.3.2020. Διαθέσιμο σε <https://frontex.europa.eu/media-centre/news/news-release/frontex-launches-rapid-border-intervention-on-greek-land-border-J7k21h> (Πρόσβαση: 23.9.2022).

Η στρατηγική της Ελλάδας απέναντι στην Τουρκία την τελευταία πενταετία υπό το πρίσμα των μελετών των μικρών δυνάμεων

προσφυγικών και μεταναστευτικών ροών, τη συμβολή, όπως είπε, στην άμυνα της χώρας και την προστασία των συνόρων, ο φράχτης θα λειτουργήσει παράλληλα ως αντιπλημμυρικό έργο προστατεύοντας για γύρω καλλιέργειες και τους γειτονικούς οικισμούς¹⁰⁷.

Ο Κυβερνητικός Εκπρόσωπος Στέλιος Πέτσας, μετά το πέρας της συνεδρίας του Υπουργικού Συμβουλίου, αναφέρθηκε ακόμη στην απόπειρα παράνομης εισβολής, από 28.02.2020 έως 28.03.2020 μεγάλου αριθμού ατόμων από διάφορα σημεία των ποτάμιων και χερσαίων συνόρων του Έβρου, την οποία απέτρεψαν δυνάμεις της Ελληνικής Αστυνομίας και του Ελληνικού Στρατού. Στην επιτυχία αυτή συνέβαλαν: Πρώτον η ύπαρξη του υφιστάμενου φράχτη που κατασκευάστηκε το 2012. Και δεύτερον η άριστη συνεργασία των στελεχών της Ελληνικής Αστυνομίας και του Ελληνικού Στρατού, με τη συνδρομή και στελεχών του Πυροσβεστικού Σώματος, του Λιμενικού Σώματος και της Frontex. Κοινή διαπίστωση αυτών των Σωμάτων είναι ότι υφίσταται ανάγκη για νέο τεχνητό εμπόδιο, νέο φράχτη, στα ευάλωτα σημεία των χερσαίων τμημάτων της ελληνοτουρκικής μεθορίου. Η διαπίστωση αυτής της ανάγκης οδήγησε στην απόφαση για ενίσχυση του υφιστάμενου και κατασκευή νέου τεχνητού εμποδίου με πολλαπλό χαρακτήρα¹⁰⁸.

Έκτοτε, ελληνικά ΜΜΕ, σε συνεχή ρεπορτάζ και αναλύσεις μέχρι το Σεπτέμβριο του 2022 επισημαίνουν την ελληνική και την ευρωπαϊκή στρατηγική έναντι μίας τουρκικής πολιτικής που επιχειρεί να διαμορφώσει ένα πολύ επικίνδυνο σκηνικό τόσο στην περιοχή του Έβρου όσο στα θαλάσσια σύνορα, μεθοδεύοντας και πιέζοντας την παράνομη προώθηση μεταναστών προς την Ελλάδα.

Ευρύτερα για το ζήτημα της μετανάστευσης εντός των ηπείρων και προς την Ευρώπη, ερευνητές παρατηρούν ότι εν μέσω πανδημίας τα έτη 2020-2021, αυξήθηκαν οι εσωτερικά εκτοπισμένοι, τόσο λόγω συγκρούσεων, όπως στην Υεμένη, όσο και η αναγκαστική μετακίνηση πολλών ατόμων λόγω πολιτικών και οικονομικών συνθηκών όπως στη Βενεζουέλα, ενώ οι Ταλιμπάν επέστρεψαν στην εξουσία και οδήγησαν χιλιάδες ανθρώπους σε αναζήτηση καταφυγίου σε γειτονικές χώρες. Η Ευρώπη το 2021, χάρη και στην αποτελεσματική ελληνική αποτρεπτική πολιτική, δεν σημείωσε σημαντική αύξηση των

¹⁰⁷ «Η κατασκευή νέου φράχτη και η επέκταση του παλιού στον Έβρο συζητήθηκε στο Υπουργικό», Τα Νέα, 31.8.2020. Διαθέσιμο σε <https://www.tanea.gr/2020/08/31/politics/i-kataskeyi-neou-frakti-kai-i-epektasi-tou-paliou-ston-evro-syzitithike-sto-ypourgiko/> (Πρόσβαση 24.9.2022).

¹⁰⁸ Ο.π.

Η στρατηγική της Ελλάδας απέναντι στην Τουρκία την τελευταία πενταετία υπό το πρίσμα των μελετών των μικρών δυνάμεων

αριθμών, ούτε στα αιτήματα ασύλου ούτε στις παράτυπες αφίξεις, συγκριτικά με το παρελθόν. Ήρθε όμως αντιμέτωπη με μια σύγκρουση αξιών και με την εφαρμογή της πολιτικής ρεαλισμού 'Realpolitik'¹⁰⁹. Η λεγόμενη «εργαλειοποίηση» της μετανάστευσης, όπως εκτέθηκε παραπάνω αναφορικά με την ελληνική στρατηγική έναντι της τουρκικής πολιτικής, ανέδειξε το πρόβλημα που είχε διαφανεί το 2016 με την Κοινή Δήλωση ΕΕ-Τουρκίας. Η τελευταία ανήκει στις χώρες που αντιλαμβάνεται ότι μπορεί να «εκβιάζει» την Ευρώπη μέσω της προώθησης μεταναστών στα σύνορά της¹¹⁰, μία πολιτική που εξακολουθεί να ακολουθεί υπό την ηγεσία Erdogan (AKP).

Το φθινόπωρο του 2022, σύμφωνα με ρεπορτάζ της Μίνας Καραμήτρου για το κεντρικό δελτίο ειδήσεων του τηλεοπτικού σταθμού Open¹¹¹, οι ελληνικές αρχές κάνουν μία παράλληλη έρευνα, μέσα από τις καθημερινές συλλήψεις των παράνομων διακινητών, ώστε να μπορέσουν να συγκεντρώσουν περισσότερα στοιχεία για αυτό το μεγάλο κύκλωμα, που ξεκινάει από την Ανδριανούπολη και φτάνει μέχρι την Ελλάδα. Σύμφωνα με τα όσα καταθέτουν, όχι μόνο οι παράτυποι μετανάστες αλλά και διακινητές, από την Ανδριανούπολη, οι Τούρκοι συλλαμβάνουν Σύρους πολίτες και τούς λένε ότι είτε θα επιστρέψουν στη Συρία, είτε θα τούς μεταφέρουν στον Έβρο. Εκεί, τούς παραδίδουν σε παράτυπους διακινητές από τους οποίους ζητούν να περάσουν τους μετανάστες απέναντι. Οι ελληνικές αρχές επιχειρούν με δυσκολία να συγκεντρώσουν όσα περισσότερα στοιχεία γίνεται για το συγκεκριμένο κύκλωμα, καθώς από τα γεγονότα Φεβρουαρίου-Μαρτίου 2020 έχει διακοπεί κάθε επικοινωνία των ελληνικών και των τουρκικών αρχών, ενώ παλαιότερα διεξαγόταν μία φορά το μήνα συνάντηση, είτε σε ελληνικό είτε σε τουρκικό έδαφος, ανάμεσα σε αξιωματούχους της ασφάλειας των δύο χωρών και ανταλλάσσονταν πληροφορίες σχετικά με τα παράνομα κυκλώματα.

Τα δύο πιο πρόσφατα χαρακτηριστικά περιστατικά της τουρκικής πολιτικής στο Μεταναστευτικό η μετακίνηση και περιπέτεια ομάδας προσφύγων σε νησίδα του Έβρου (μέσα

¹⁰⁹ Βλ. θεωρητικό πλαίσιο από Morgenthau, 1^ο κεφάλαιο.

¹¹⁰ Δημητριάδη, Αγγελική. «Μετανάστευση: Νέα χρονιά, παρόμοιες προκλήσεις» στο Παγουλάτος, Γεώργιος (επιμ.), «Οι Προβλέψεις του ΕΛΙΑΜΕΠ για το 2022 – Ειδική Έκδοση», Τα Νέα, 31.12.2021. Διαθέσιμο σε <https://www.eliamep.gr/wp-content/uploads/2021/12/ELIAMEP-2022-ALL-Outlook-EL-Final-1.pdf> (Πρόσβαση: 10.8.2022).

¹¹¹ «Βήμα-βήμα το σχέδιο της Τουρκίας για προώθηση μεταναστών στον Έβρο - Καμία επικοινωνία με τις ελληνικές Αρχές για το θέμα από το 2020», Έθνος, 19.8.2022. Διαθέσιμο σε <https://www.ethnos.gr/greece/article/220852/bhmabhmatosxediothstoyrkiasgiaprootthshmetanastonebroka miaepikoinoniametisellhnikesarxesgiatothemaapoto2020> (Πρόσβαση: 14.9.2022).

Η στρατηγική της Ελλάδας απέναντι στην Τουρκία την τελευταία πενταετία υπό το πρίσμα των μελετών των μικρών δυνάμεων

Σεπτεμβρίου 2022) και το ναυάγιο στα Κύθηρα (αρχές Οκτωβρίου 2022) συνάντησαν την άμεση ελληνική αντίδραση, τόσο σε ανθρωπιστικό επίπεδο όσο και σε επίπεδο εξωτερικής πολιτικής με την επίσημη ενημέρωση ευρωπαίων εταίρων και ΟΗΕ. Ο γενικός γραμματέας Υποδοχής του υπουργείου Μεταναστευτικής Πολιτικής, Μάνος Λογοθέτης, δήλωσε για τους 38 πρόσφυγες σε νησίδα του Έβρου πως η Τουρκία σχεδίαζε να παγιδεύσει την Ελλάδα σε ένα σκληρό έρευνας και διάσωσης εντός τουρκικής επικράτειας και πως «μία τέτοια ενέργεια θα προκαλούσε πολύ σοβαρό διπλωματικό επεισόδιο». Ο Υπουργός Μεταναστευτικής Πολιτικής και Ασύλου Νότης Μηταράκης ανέφερε πως «οι συνεχείς περιπολίες στο Αιγαίο, αλλά και ο φράχτης στον Έβρο, έχουν αναγκάσει τους διακινητές να αναζητήσουν άλλες διαδρομές, εργαλειοποιώντας παράλληλα τις νησίδες του Έβρου». Ο υπουργός ανακοίνωσε πως στην Ελλάδα φιλοξενούνται τον Οκτώβριο του 2022 σε διάφορες δομές 18.000 μετανάστες από 92.000 που ήταν το 2020. Σημείωσε επίσης ότι από τις 121 δομές που υπήρχαν, πλέον λειτουργούν 34 σε όλη τη χώρα¹¹².

Όπως αναφέρει, το πρόσφατο περιστατικό «που αφορά την προώθηση αιτούντων ασύλου από την Τουρκία προς την Ελλάδα στην περιοχή του Έβρου, αποτελεί μία ακόμη απόπειρα της Τουρκίας να εργαλειοποιήσει το μεταναστευτικό - προσφυγικό και ενδεχομένως να δημιουργήσει παράλληλα συνοριακό ζήτημα». «Απέναντι σε αυτήν τη νέα απόπειρα εις βάρος των εθνικών μας συμφερόντων απαιτείται σύνεση και υπευθυνότητα από όλες τις πολιτικές δυνάμεις της χώρας μας, αντί για προσπάθεια μετατροπής του ζητήματος σε πεδίο κομματικής αντιπαράθεσης, από μερίδα της αντιπολίτευσης», τονίζει το ΥΠΕΞ στο τέλος της ανακοίνωσής του

Αναφορές σε τουρκικά ΜΜΕ, που κάνουν λόγο για σχηματισμό ομάδας χιλιάδων προσφύγων, οι οποίοι ετοιμάζονται να περάσουν από την Τουρκία στην Ελλάδα, σχολίασε ο υπουργός Μετανάστευσης και Ασύλου, Νότης Μηταράκης¹¹³. Σύμφωνα με τα δημοσιεύματα, ομάδα Σύρων που ζει στην Τουρκία, οργανώνει μεταφορά προσφύγων συμπατριωτών τους προς την Ευρωπαϊκή Ένωση. Ίδιες πληροφορίες αναφέρουν πως οι πρόσφυγες οργανώνονται μέσω καναλιού που δημιουργήθηκε στην πλατφόρμα Telegram και ήδη «ακολουθούν» 70 χιλιάδες άτομα. Από το κανάλι αυτό δίνονται πληροφορίες για το τι θα πρέπει να φέρουν μαζί

¹¹² Ο.π.

¹¹³ Ο.π.

Η στρατηγική της Ελλάδας απέναντι στην Τουρκία την τελευταία πενταετία υπό το πρίσμα των μελετών των μικρών δυνάμεων

τους οι μετανάστες για το μεγάλο ταξίδι προς την Ευρώπη, όπως υπνόσακοι, σκηνές, σωσίβια, νερό, κονσέρβες, κουτιά πρώτων βοηθειών κ.ά.¹¹⁴.

Ακόμη, ο Υπουργός Μετανάστευσης και Ασύλου της Ελλάδας επισήμανε στον τηλεοπτικό σταθμό ΣΚΑΪ¹¹⁵ πως «υπάρχει μια προσπάθεια στην Τουρκία για την εργαλειοποίηση του μεταναστευτικού, ενώ την ίδια ώρα προσπαθούν να διώξουν μετανάστες οι Τούρκοι λόγω των δικών τους οικονομικών προβλημάτων που βιώνουν». Σχετικά με τα δημοσιεύματα για την μετακίνηση των 70.000 μεταναστών, ο κ. Μηταράκης είπε πως δεν έχει ξεκινήσει ακόμα να δημιουργείται αυτό το καραβάνι με τους μετανάστες, ενώ έχει ήδη ενημερώσει την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, την Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ, τον Διεθνή Οργανισμό Μετανάστευσης, την αρμόδια επιτροπή του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου. Επιπλέον, σημείωσε πως η FRONTEX έχει πλήρη ενημέρωση και συνεργασία με την ΕΛ.ΑΣ. για το συγκεκριμένο θέμα. Στην συνέχεια ο κ. Μηταράκης ανέφερε ότι εδώ και μέρες η κυβέρνηση γνώριζε για την κίνηση αυτή, καθώς είχαν τις πληροφορίες από τις μυστικές υπηρεσίες της Ε.Ε., όπως και τον Μάρτιο του 2020, όταν οχυρώθηκε ο Έβρος.

Ο κ. Μηταράκης αναφέρθηκε και στο περιστατικό με τους 38 μετανάστες στον Έβρο και την «έμφαση που δόθηκε και στο εσωτερικό της χώρας μας και την Ευρωπαϊκή Αριστερά, που έδωσε το έναυσμα στην Τουρκία, να προσπαθεί να διαδώσει το μήνυμα ότι η Ευρώπη ανοίγει τα σύνορά της. Θέλει ιδιαίτερη προσοχή το πώς διαχειριζόμαστε επικοινωνιακά θέματα μεταναστευτικού για να μην σταλεί σε κάποιους ένα μήνυμα που μπορούν να παρερμηνεύσουν και αυτό να οδηγήσει σε μια έξαρση μέσα στην Τουρκία σε αυτούς που θέλουν να έρθουν στην ΕΕ να νομίζουν ότι η πολιτική άλλαξε. Η πολιτική δεν άλλαξε»¹¹⁶.

Στις 23.8.2022 συνεδρίασε το Κυβερνητικό Συμβούλιο Εθνικής Ασφάλειας (ΚΥΣΕΑ) υπό τον Πρωθυπουργό και αποφάσισε την επέκταση του φράχτη του Έβρου, λόγω της αυξανόμενης πίεσης για παράνομη είσοδο στην χώρα μας ατόμων, τόσο από τα χερσαία όσο και από τα θαλάσσια σύνορα της Ελλάδας. Ως μία πρώτη κίνηση για τη θωράκιση της συνοριακής γραμμής στον Έβρο, αποφασίστηκε η σταδιακή επέκταση του φράχτη σε όλο το

¹¹⁴ Ο.π.

¹¹⁵ «Μηταράκης: Έχουμε ενημερώσει Ε.Ε. και Διεθνείς Οργανισμούς για πιθανό ‘καραβάνι προσφύγων’ από την Τουρκία», Πρώτο Θέμα, 13.9.2022. Διαθέσιμο σε <https://www.protothema.gr/politics/article/1283944/mitarakis-ehoume-enimerosei-ee-kai-diethneis-organismous-gia-pithano-karavani-prosfugon-apo-tin-tourkia/> (Πρόσβαση: 12.10.2022).

¹¹⁶ Ο.π.

Η στρατηγική της Ελλάδας απέναντι στην Τουρκία την τελευταία πενταετία υπό το πρίσμα των μελετών των μικρών δυνάμεων

μήκος του ποταμού, κατά προτεραιότητα σε επίμαχα σημεία όπως αυτά προσδιορίζονται από τα συναρμόδια Υπουργεία και το ΓΕΕΘΑ. Σύμφωνα με πληροφορίες της Huffington Post, θα γίνει επέκταση συνολικά 80 χιλιομέτρων. Ο φράχτης που έχει ήδη κατασκευαστεί είναι μήκους 40 χιλιομέτρων και αθροιστικά θα φτάσει στα 120 χιλιόμετρα, επί συνόλου 180 χιλιομέτρων χερσαίων συνόρων. Δηλαδή, τα 2/3 των χερσαίων συνόρων Ελλάδας - Τουρκίας θα καλύπτονται από τον φράχτη.

Ακόμη, κατά τη συνεδρίαση του ΚΥΣΕΑ αποφασίστηκε η αναβάθμιση και η ενίσχυση των μέσων επιτήρησης. Η περαιτέρω θωράκιση των μηχανισμών φύλαξης και επιτήρησης των συνόρων, με έμφαση (και) στην κοίτη του ποταμού Έβρου, συνιστούν μέρος μίας συνολικής στρατηγικής με στόχο την οριστική αποτροπή της εργαλειοποίησης του μεταναστευτικού από μέρους της Άγκυρας, υπογράμμιζαν κυβερνητικές πηγές, πριν από τη συνεδρίαση. Είναι ενδεικτικό της σημασίας του ρόλου του υπουργείου Μετανάστευσης και Ασύλου για την ασφάλεια της χώρας το γεγονός ότι σε αυτή τη συνεδρίαση του ΚΥΣΕΑ έλαβε μέρος ο Υπουργός Μετανάστευσης και Ασύλου Νότης Μηταράκης, ο οποίος πλέον με απόφαση του Πρωθυπουργού θα συμμετέχει στις συνεδριάσεις του ΚΥΣΕΑ¹¹⁷.

Διαπιστώνεται από το χρονικό των ενεργειών και δηλώσεων της επίσημης ελληνικής πλευράς έναντι της πολιτικής της Τουρκίας στο Μεταναστευτικό ότι η Ελλάδα παρακολουθούσε στενά τις κινήσεις της άλλης πλευράς και μέχρι σήμερα αντιδρά άμεσα σε επίπεδο μίας ολοκληρωμένης στρατηγικής σε όλα τα επίπεδα, υπό την οπτική γωνία των μικρών κρατών: Επιχειρησιακό, Ενδυνάμωση υποδομών, Εξωτερική πολιτική, επικοινωνία.

Στα γεγονότα του Φεβρουαρίου 2020 στον Έβρο η ελληνική Κυβέρνηση αντιμετώπισε αποτελεσματικά την πρόκληση στο πεδίο και ταυτόχρονα στράφηκε για καταφύγιο προς την ΕΕ, καθώς προέβη σε άμεση πρόσκληση και εμπλοκή των επικεφαλής ευρωπαϊκών θεσμών στο ζήτημα, επιτυγχάνοντας να αναγάγει το διμερές ζήτημα σε ευρωπαϊκό πρόβλημα. Με αυτή τη στρατηγική κατόρθωσε τη συμμετοχή και την αξιοποίηση ευρωπαϊκών δυνάμεων και πόρων στην ελληνοτουρκική μεθόριο στον Έβρο.

¹¹⁷ Τουμάσης, Πάνος. «Επεκτείνεται ο φράχτης του Έβρου: Ολοκληρώθηκε η συνεδρίαση του ΚΥΣΕΑ υπό τον πρωθυπουργό», Huffingtonpost.gr, 31.8.2022. Διαθέσιμο σε https://www.huffingtonpost.gr/entry/epekteinetai-o-frachtes-toe-evroe_gr_6304feeee4b0e323a2594cd1 (Πρόσβαση: 17.9.2022).

Η στρατηγική της Ελλάδας απέναντι στην Τουρκία την τελευταία πενταετία υπό το πρίσμα των μελετών των μικρών δυνάμεων

Τήρησε μία σταθερή πολιτική στάση τόσο στο εσωτερικό, συγκεντρώνοντας την υποστήριξη της κοινής γνώμης, όσο και σε ευρωπαϊκούς, περιφερειακούς και διεθνείς οργανισμούς με την ανάδειξη της προσπάθειας εργαλειοποίησης του Μεταναστευτικού εκ μέρους της Τουρκίας και αντιμετώπισης της τουρκικής παραπληροφόρησης (fake news). Διέθεσε και εξακολουθεί να διαθέτει δυνάμεις και πόρους στην αντιμετώπιση της λαθρομετανάστευσης στα χερσαία και θαλάσσια σύνορα της Ελλάδας, με τη βοήθεια της ΕΕ. Στο εξεταζόμενο διάστημα αξιολογείται θετικά, ως μία αποτελεσματική στρατηγική ενός μικρού κράτους, ως ευρωπαϊκής χώρας υποδοχής ή κινδύνου υποδοχής μεγάλου αριθμού μεταναστών και ως χώρας που έχει επιλεχθεί για την πρόκληση συνεχών επεισοδίων από τη γείτονα χώρα, τόσο στο πλαίσιο των διμερών σχέσεων όσο και των ευρωτουρκικών και περιφερειακών σχέσεων στην ευρύτερη Ανατολική Μεσόγειο. Με τις συγκεκριμένες ενέργειες και εργαλεία η ελληνική Κυβέρνηση στην κρίση στον Έβρο εφάρμοσε πρακτικές της εξωτερικής εξισορρόπησης, δηλαδή τη συνεργασία με κράτη και ομάδα κρατών που συνασπίζονται απέναντι στην απειλή ενός κράτους και παράλληλα συνδύασε τις ενέργειές της με «μία στρατηγική προσέγγισης και συνεργασίας με άλλα κράτη που αντιμετωπίζουν τις ίδιες απειλές και ενώνονται από το κοινό συμφέρον»¹¹⁸. Η εξωτερική εξισορρόπηση και η στρατηγική συνεργασίας πρόσφερε στην Ελλάδα μία σειρά πλεονεκτημάτων, καθώς αύξησε τη διαθέσιμη ισχύ, τους αναγκαίους πόρους και το συντονισμό δράσεων με την ΕΕ.

Περαιτέρω, η «ασύμμετρη, υβριδικού τύπου»¹¹⁹ τουρκική πρόκληση στα χερσαία σύνορα της Ελλάδας το 2020 φαίνεται να διαφέρει ποιοτικά από τις πρότερες μεταναστευτικές προκλήσεις που αντιμετώπιζε η χώρα από το 2015. Η επιτυχής διαχείριση της κρίσης εκ μέρους της ελληνικής Κυβέρνησης, με την ενεργή, θετική συμμετοχή της ΕΕ, αναδεικνύει δύο στοιχεία θετικού παραδείγματος που αφορούν στην εσωτερική ενδυνάμωση της χώρας:

→ Μία νέα «κουλτούρα», απότοκο της στενής, αποτελεσματικής πολιτικοστρατιωτικής συνεργασίας στον Έβρο για την αντιμετώπιση της τουρκικής πρόκλησης, που απαιτούσε «κοινή επίγνωση - εικόνα της κατάστασης από τους λήπτες αποφάσεων» και «ενιαία, άμεση αντίδραση»¹²⁰

¹¹⁸ Κουσκουβέλης, Ηλίας. Εισαγωγή στις Διεθνείς Σχέσεις, ό.π., σελ. 214.

¹¹⁹ Κολοβός, Αλέξανδρος. «Κρίση στον Έβρο: Η Ολιστική Προσέγγιση και οι Προκλήσεις για Ολοκληρωμένη Δράση», ΕΛΙΑΜΕΠ, Κείμενο Πολιτικής 31/2020, Ιούνιος 2020. Διαθέσιμο σε https://www.eliamep.gr/wp-content/uploads/2020/06/31_2020_POLICY-PAPER-

[_%CE%91%CE%BB%CE%AD%CE%BE%CE%B1%CE%BD%CE%B4%CF%81%CE%BF%CF%82-%CE%9A%CE%BF%CE%BB%CE%BF%CE%B2%CF%8C%CF%82.pdf](https://www.eliamep.gr/wp-content/uploads/2020/06/31_2020_POLICY-PAPER-%CE%91%CE%BB%CE%AD%CE%BE%CE%B1%CE%BD%CE%B4%CF%81%CE%BF%CF%82-%CE%9A%CE%BF%CE%BB%CE%BF%CE%B2%CF%8C%CF%82.pdf) (Πρόσβαση: 3.12.2022).

¹²⁰ Ο.π.

Η στρατηγική της Ελλάδας απέναντι στην Τουρκία την τελευταία πενταετία υπό το πρίσμα των μελετών των μικρών δυνάμεων

→ Μία πρωτοφανή ανάδειξη της βελτιστοποίησης των δομών οργάνωσης και διοίκησης των εμπλεκόμενων μερών για την υλοποίηση της πολιτικοστρατιωτικής συνεργασίας. Ειδικά η χρήση της απαραίτητης υποδομής και των αναγκαίων εργαλείων για την ανταλλαγή πληροφοριών σχετικά με την επιτήρηση των συνόρων, καθώς και η ενίσχυση της ψηφιακής τεχνολογίας και των χρησιμοποιούμενων δικτύων επικοινωνιών, ως πυλώνες για διαλειτουργική διαχείριση ποικίλων πολιτικοστρατιωτικών ικανοτήτων.

Αυτά τα δύο νέα στοιχεία ενδυνάμωσαν εσωτερικά την Ελλάδα και συνεχίζουν να λειτουργούν και να αναβαθμίζονται για την αντιμετώπιση ασύμμετρων, υβριδικού τύπου απειλών από την Τουρκία ως σήμερα (οργανωμένα κύματα και «ανθρωπιστικά» επεισόδια με λαθρομετανάστες, fake news).

2. Κρίση πανδημίας Covid-19, 2020-2022

Ενδιαφέρον παρουσιάζει η ελληνική στρατηγική στην κρίση της πανδημίας Covid-19. Η πανδημία του Covid-19 ενέσκηψε το χειμώνα-άνοιξη του 2020 σε παγκόσμιο επίπεδο κι έχει επιφέρει και βιώνουμε ακόμη σήμερα, φθινόπωρο του 2022, τις σαρωτικές αλλαγές, σε επίπεδο συστημάτων υγείας-κοινωνικής πρόνοιας, οικονομίας, απασχόλησης, κοινωνικών διεργασιών, θεσμών και πολιτισμού στην εσωτερική πολιτική στο εσωτερικό των κρατών, αλλά και σε επίπεδο γεωπολιτικής και συστήματος διεθνών σχέσεων. Οι μελετητές συγκλίνουν στην άποψη ότι πρόκειται για ένα πολύπλευρο, παγκόσμιο φαινόμενο που διαρκεί, ίσως όχι με την ένταση που ξεκίνησε προ ανακάλυψης εμβολίων και προ εμφάνισης ασθενέστερων στελεχών του κορωνοϊού, αλλά με σημαντικές, μακροχρόνιες και βαθιές επιπτώσεις. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η ΕΕ και τα κράτη μέλη της, που ακόμη συνεργάζονται με στόχο την ενίσχυση των εθνικών συστημάτων υγειονομικής περίθαλψης και τον περιορισμό της εξάπλωσης του ιού. Ταυτόχρονα, η ΕΕ και τα κράτη μέλη της συνεχίζουν να ασχολούνται και αναλαμβάνουν δράσεις, προκειμένου να μετριάσουν τις κοινωνικοοικονομικές επιπτώσεις της πανδημίας COVID-19 και να στηρίξουν την ανάκαμψη¹²¹. Ακόμη, το έμφραγμα στην εφοδιαστική αλυσίδα και ο συνεπακόλουθος πληθωρισμός, παθογένειες που προκάλεσε η πανδημία Covid-19 στην παγκόσμια οικονομία, όχι μόνον δεν υποχώρησαν, αλλά επιδεινώθηκαν από τον πόλεμο στην Ουκρανία, που έχει οδηγήσει σε ανεξέλεγκτα επίπεδα τις

121 Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, «Πανδημία κορωνοϊού COVID-19: Η αντίδραση της ΕΕ». Διαθέσιμο σε <https://www.consilium.europa.eu/el/policies/coronavirus/> (Πρόσβαση: 2.12.2022).

Η στρατηγική της Ελλάδας απέναντι στην Τουρκία την τελευταία πενταετία υπό το πρίσμα των μελετών των μικρών δυνάμεων

τιμές των τροφίμων, της ενέργειας, των βιομηχανικών μετάλλων και των πρώτων υλών¹²². Παράλληλα, οι παρενέργειες των οικονομικών και κοινωνικών μέτρων που έλαβαν οι κυβερνήσεις εν μέσω πανδημίας είναι πλέον σαφείς, όπως η εκτόξευση του δανεισμού και του ιδιωτικού χρέους.

Τα Ηνωμένα Έθνη με το ξέσπασμα της πανδημίας προέβησαν σε μία πρώτη εκταμίευση 2 δις δολαρίων, το Μάρτιο του 2020. Ο Γενικός Γραμματέας των Ηνωμένων Εθνών António Guterres, αρχές Απριλίου του ίδιου έτους, απευθύνθηκε στη Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών με μία συναισθηματικά φορτισμένη ομιλία κι έκανε έκκληση στο αίσθημα αλληλεγγύης μεταξύ των λαών για την αντιμετώπιση του ιού με συλλογικές δράσεις. Σύνδεσε μάλιστα την νεοεμφανισθείσα πανδημία με τη διεθνή ειρήνη και ασφάλεια, δίνοντας έμφαση στον κίνδυνο μεγέθυνσης των κοινωνικών ταραχών και της βίας. Υπογράμμισε χαρακτηριστικά πως «αναμοχλεύει την έλλειψη εμπιστοσύνης σε δημόσιους θεσμούς, αν οι λαοί αντιληφθούν ότι οι αρχές τους είτε κακοδιαχειρίστηκαν την κρίση, είτε δεν υπήρξε διαφάνεια στο χειρισμό της»¹²³.

Ο Υπάτος Εκπρόσωπος & Αντιπρόεδρος της ΕΕ για θέματα εξωτερικής πολιτικής και πολιτικής ασφαλείας, Josep Borrell, την ίδια περίοδο, σημείωσε ότι οι μεγάλες κρίσεις, όπως η πανδημία του Covid-19 επιταχύνουν συνήθως τις υπάρχουσες τάσεις παγκοσμίως. Γι' αυτό, ο πιο συνετός τρόπος είναι η εξέταση των συνεπειών του Covid-19 ώστε να εντοπιστεί ο τρόπος που μπορεί η πανδημία να διευρύνει τις ήδη υφιστάμενες τρεις δυναμικές:

- το μέλλον της παγκοσμιοποίησης και του νεοφιλελευθερισμού.
- την εξέλιξη της παγκόσμιας διακυβέρνησης.
- την ανθεκτικότητα της ΕΕ και των δημοκρατικών ευρωπαϊκών πολιτικών συστημάτων κατά τη διαχείριση σοβαρών και απρόβλεπτων κινδύνων.

¹²² Σπάθη, Ρουμπίνα. «Σύνδρομο long COVID στη διεθνή οικονομία», Η Καθημερινή, 26.4.2022. Διαθέσιμο σε <https://www.kathimerini.gr/economy/561825040/syndromo-long-covid-sti-diethni-oikonomia-k/> (Πρόσβαση: 2.12.2022).

¹²³ «COVID-19 threatening global peace and security, UN chief warns», UN.org, 10.4.2020. Διαθέσιμο σε <https://news.un.org/en/story/2020/04/1061502> (Πρόσβαση 23.10.2022).

Η στρατηγική της Ελλάδας απέναντι στην Τουρκία την τελευταία πενταετία υπό το πρίσμα των μελετών των μικρών δυνάμεων

Όπως χαρακτηριστικά παρατηρεί ο Borrell για την εσωτερική διακυβέρνηση και το σύστημα περιφερειακών και διεθνών σχέσεων: «Οι τρεις αυτές δυναμικές θα διαμορφώσουν τον κόσμο μετά την κρίση του κορωνοϊού, έναν κόσμο που, κατά κάποιον τρόπο, είναι ήδη εδώ»¹²⁴.

Στο σημείο αυτό, χρειάζεται να υπογραμμιστεί ότι για την Ελλάδα η εκδήλωση της πανδημίας συνέπεσε χρονικά – Φεβρουάριο-Μάρτιο 2020 – και ασφαλώς όχι τυχαία με την τουρκική προκλητική συμπεριφορά στον Έβρο. Ο A. Guterres είχε επισημάνει στην προαναφερόμενη ομιλία του πως «σε ορισμένες περιπτώσεις συγκρούσεων, η ανασφάλεια που προκλήθηκε από την πανδημία μπορεί να δημιουργήσει κίνητρα για μερικούς δρώντες να υποδαυλίσουν περαιτέρω το διαχωρισμό και την αναστάτωση, γεγονός που θα μπορούσε να οδηγήσει σε κορύφωση της βίας και πιθανώς σε καταστροφικούς λανθασμένους υπολογισμούς, οι οποίοι με τη σειρά τους θα μπορούσαν να παγιώσουν τρέχουσες πολεμικές διενέξεις και να περιπλέξουν τις απόπειρες καταπολέμησης της πανδημίας»¹²⁵. Είναι υπό εξέλιξη ένας νέος κόσμος στην αυγή της τρίτης δεκαετίας του 21^{ου} αιώνα που η παγκόσμια κρίση της πανδημίας συντέλεσε στη μεταβολή ή επίσπευση φαινομένων σε όλα τα επίπεδα.

Μάλιστα, οι ερευνητές P. Παιδή και A. Wivel εντόπισαν κατά τη διάρκεια της πανδημίας τη διαμόρφωση νέων προτύπων κρατικής διπλωματίας, που έχουν ως εξής:

α. Περιφερειακές ομαδοποιήσεις (clusters) και δίκτυα συνεργασίας, τα οποία παρέχουν αμοιβαία υποστήριξη στη διαχείριση κρίσεων κατά τη διάρκεια της πανδημίας. Σε ένα ρευστό διεθνές σύστημα, τέτοιες ομάδες έχουν μεγαλύτερη σημασία, καθώς μπορούν να λειτουργήσουν ως δίκτυο ασφαλείας και πηγή ανθεκτικότητας για τα μικρά κράτη. Λειτουργούν ως πλατφόρμες για πολυμερείς πρωτοβουλίες που βελτιώνουν τη σταθερότητα, την ευημερία και την ασφάλεια και ενισχύουν τη θέση των συμμετεχόντων κρατών στη διεθνή διπλωματία.

β. Ακτιβισμός ομοϊδεατών κρατών, που επιδιώκουν να αξιοποιήσουν την αρχική επιτυχία των συμμετεχόντων στην αντιμετώπιση της πανδημίας, δημιουργώντας κοινότητες βέλτιστων πρακτικών και συντονίζοντας μελλοντικές ενέργειες. Επικεντρώνονται στην

¹²⁴ Borrell, Josep. «Ο κόσμος μετά τον κορωνοϊό: Η νέα πραγματικότητα είναι ήδη εδώ...», ΕΛΙΑΜΕΠ, Policy Brief 114, Απρίλιος 2020. Διαθέσιμο σε <https://www.eliamep.gr/wp-content/uploads/2020/04/Policy-Brief-Borrell-FINAL-1May2020.pdf> (Πρόσβαση: 12.10.2022).

¹²⁵ «COVID-19 threatening global peace and security, UN chief warns», UN.org, 10.4.2020, ό.π.

Η στρατηγική της Ελλάδας απέναντι στην Τουρκία την τελευταία πενταετία υπό το πρίσμα των μελετών των μικρών δυνάμεων

ανταλλαγή καλών πρακτικών για τη δημόσια ασφάλεια και την οικονομική ανάκαμψη, τη διεθνή συνεργασία για την καταπολέμηση του κορωνοϊού και τη στενότερη συνεργασία μεταξύ των μελών σε θέματα αμοιβαίου ενδιαφέροντος. Εκτός από την ενίσχυση της πολυμερούς συνεργασίας για την αντιμετώπιση των προκλήσεων που γέννησε η πανδημία του Covid-19, τέτοιες ομάδες μπορεί να στοχεύουν σε προορατικές ενέργειες έναντι άλλων προκλήσεων για την ασφάλεια της υγείας, προκλήσεις που επηρεάζουν τη διεθνή ειρήνη και ασφάλεια, καθώς και την προστασία και ανάπτυξη των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

γ. Αναζήτηση θέσης (status) εν μέσω κρίσης, καθώς τα μικρά κράτη μπορούν να βασίζονται στην επιστημονική τεχνογνωσία και να εξασφαλίσουν ένα κοινωνικό και οικονομικό δίκτυο ασφαλείας για τους πολίτες τους¹²⁶.

Το 2021 η πανδημία περιορίστηκε και εξαπλώθηκε η χρήση των επαναληπτικών δόσεων εμβολίων, αλλά οι οικονομικές και κοινωνικές επιπτώσεις παρέμειναν και ήταν ιδιαίτερα έντονες για τα μικρά κράτη, λόγω μεγέθους και εξάρτησης της οικονομίας (δάνεια, εισαγωγές) από τις δυσχερείς εξωτερικές συνθήκες. Μάλιστα, αρκετά κράτη της μεσογειακής Ευρώπης εξαρτώνται σημαντικά από τον τουρισμό και στη συμβολή του στο Ακαθάριστο Εθνικό Προϊόν (ΑΕΠ) και στη σημασία του ως πυλώνας για την εποχιακή ή/και μόνιμη απασχόληση (καταλύματα, εστίαση, πρακτορεία, κοκ.)¹²⁷.

Η πλειονότητα των παρατηρητών της συμπεριφοράς της ελληνικής Κυβέρνησης, από την άνοιξη του 2020 μέχρι σήμερα, συγκλίνει στη διαπίστωση ότι τα υγειονομικά πρωτόκολλα που εκδόθηκαν για την αποτροπή εξάπλωσης της πανδημίας του Covid-19 και την εμβολιαστική θωράκιση του γενικού πληθυσμού, όσο και τα οικονομικά και εργασιακά μέτρα που εφάρμοσε, κρίνονται, σε γενικές γραμμές, σωστά και κυρίως έγκαιρα. Σε επίπεδο μάλιστα στρατηγικής στην εξωτερική πολιτική καταγράφονται σημαντικές κινήσεις:

- Η Ελλάδα πρωτοστάτησε σε αποφάσεις της ΕΕ για την κοινή προμήθεια υγειονομικού εξοπλισμού.

¹²⁶ Pedi, Revecca & Wivel, Anders. «Small State Diplomacy after the Corona Crisis» στο The Hague Journal of Diplomacy, Vol. 15, No. 4, 26.10.2020, σσ. 611-623.

¹²⁷ Δρέττα, Ιωάννα. «Τουρισμός Και Πανδημία» στο Διανέοσις-Όργανισμός Έρευνας και Ανάλυσης, Νοέμβριος 2020. Διαθέσιμο σε <https://www.dianeosis.org/2020/11/tourismos-kai-pandimia/> (Πρόσβαση: 17.10.2022).

Η στρατηγική της Ελλάδας απέναντι στην Τουρκία την τελευταία πενταετία υπό το πρίσμα των μελετών των μικρών δυνάμεων

- Η Ελλάδα υποστήριξε και εφάρμοσε από τις πρώτες χώρες πιστά το πρόγραμμα του ευρωπαϊκού εμβολιασμού, με σαφή και αυστηρά μέτρα, καθώς και με ενημερωτικές εκστρατείες και ποικίλα κίνητρα για το γενικό πληθυσμό, αναδεικνύομενη συχνά στα ευρωπαϊκά και διεθνή ΜΜΕ σε χώρα-καλό παράδειγμα διαχείρισης της πανδημίας, σε υγειονομικό, πολιτικό και κοινωνικό επίπεδο.

- Η Ελλάδα πρωτοστάτησε και υπερασπίστηκε σθεναρά το ψηφιακό πιστοποιητικό Covid-19, το οποίο εγκρίθηκε από το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο με ευρεία πλειοψηφία ως «Ενωσιακό Ψηφιακό Πιστοποιητικό Covid». Το Ευρωπαϊκό Ψηφιακό Πιστοποιητικό Covid είναι η ψηφιακή απόδειξη ότι ένα πρόσωπο είτε έχει εμβολιαστεί κατά της νόσου Covid-19 είτε έχει υποβληθεί σε διαγνωστική εξέταση με αρνητικό αποτέλεσμα είτε έχει αναρρώσει από τη νόσο Covid-19. Τέθηκε επίσημα σε ισχύ την 1η Ιουλίου 2021 και με την πρώτη παράταση ίσχυσε μέχρι τις 13 Ιουνίου 2022 και με δεύτερη παράταση διαθέτει ισχύ μέχρι τις 30 Ιουνίου 2023. Στόχος του είναι η διευκόλυνση της ασφαλούς και ελεύθερης κυκλοφορία των πολιτών στην ΕΕ κατά τη διάρκεια της πανδημίας Covid-19.

- Η Ελλάδα και συγκεκριμένα ο Πρωθυπουργός Κ. Μητσοτάκης, ήδη το Μάρτιο του 2020, με μία τολμηρή επιστολή μαζί με 8 άλλους ευρωπαίους ηγέτες, έθεσε για πρώτη φορά το ζήτημα του κοινού Ευρωπαϊκού Δανεισμού, για να αντιμετωπιστούν οι οικονομικές συνέπειες της πανδημίας και για να οικοδομηθεί η επόμενη μέρα. Ο Έλληνας Πρωθυπουργός, σε ομιλία του το Μάρτιο του 2021, κατά την παρουσίαση του Εθνικού Σχεδίου Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας 'Ελλάδα 2.0', υπογράμμισε πως «εκείνη την εποχή πολλοί θεωρούσαν πρακτικά αδύνατη την προοπτική αυτή. Τέσσερις μήνες όμως μετά γινόταν χειροπιαστή απόφαση του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου και σήμερα αποτελεί χειροπιαστή κατάκτηση 27 λαών, της Ευρώπης με την Ελλάδα, στην πρώτη γραμμή και τότε και σήμερα.(...) Κυρίως όμως, θέλω σήμερα να τονίσω τον ρηξικέλευθο χαρακτήρα αυτού του Προγράμματος γιατί αλλάζει ουσιαστικά το υπόδειγμα της ελληνικής οικονομίας, μετατρέποντάς την σε ανταγωνιστική και εξωστρεφή, με ψηφιακό και αποτελεσματικό κράτος»¹²⁸.

- Η Ελλάδα υπήρξε μέλος του επονομαζόμενου «Smart Covid-19 Management Group», που ξεκίνησε με πρωτοβουλία του Καγκελαρίου της Αυστρίας Sebastian Kurz. Τα

¹²⁸ «Ομιλία του Πρωθυπουργού Κυριάκου Μητσοτάκη κατά την παρουσίαση του Εθνικού Σχεδίου Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας 'Ελλάδα 2.0'». Ελληνική Δημοκρατία – Πρωθυπουργός, 31.3.2021. Διαθέσιμο σε <https://primeminister.gr/2021/03/31/26142> (Πρόσβαση: 11.10.2022).

Η στρατηγική της Ελλάδας απέναντι στην Τουρκία την τελευταία πενταετία υπό το πρίσμα των μελετών των μικρών δυνάμεων

συμμετέχοντα κράτη θεωρούν τους εαυτούς τους προδρόμους και πιθανά σημεία αναφοράς για την υπέρβαση της κρίσης. Μέχρι τα μέσα Ιουνίου 2020, η ομάδα είχε ήδη συγκαλέσει τρεις συναντήσεις υψηλού επιπέδου με αντικείμενο κυρίως την ανταλλαγή καλών πρακτικών σχετικά με τη δημόσια ασφάλεια και την οικονομική ανάκαμψη, τη διεθνή συνεργασία για την καταπολέμηση του Covid-19 και την στενότερη συνεργασία μεταξύ των μελών της σε θέματα αμοιβαίου ενδιαφέροντος, λ.χ. τον τουρισμό.

- Η Ελλάδα διερεύνησε μαζί με την Κύπρο και το Ισραήλ τη συνεργασία στον τομέα του τουρισμού (εκπόνηση κοινών ελκυστικών ‘πακέτων’ για τουρίστες), που επλήγη σημαντικά από την πανδημία («διπλωματία της πανδημίας»). Ο διεθνολόγος Αρ. Τζιαμπίρης, ήδη σε ημερίδα του Πανεπιστημίου Πειραιώς το καλοκαίρι του 2020, κατέθετε προτάσεις για την εξωτερική πολιτική της Ελλάδας, σημειώνοντας πως «η πανδημία δημιουργεί ευκαιρίες συνεργασιών. Κάποτε είχαμε, ίσως κάποιος από το κοινό να την ενθουμούνται, τη λεγόμενη ‘διπλωματία των σεισμών’ μεταξύ Ελλάδος και Τουρκίας. Η πανδημία δεν ενδιαφέρεται για το αν είσαι Μουσουλμάνος, Χριστιανός ή Εβραίος. Έχουμε λοιπόν πιθανότητες να συνεργαστούμε με κράτη στην Ανατολική Μεσόγειο όπως για παράδειγμα η Αίγυπτος και το Ισραήλ στη βάση της πανδημίας σε διάφορους τομείς, όπως αυτός του τουρισμού»¹²⁹. Αυτό και έγινε στην πράξη.

- Τέλος, η Ελλάδα αξιοποίησε την ευκαιρία ανάληψης της Προεδρίας του Συμβουλίου της Ευρώπης, στο διάστημα 15.5. έως 18.11.2020, θέτοντας ως προτεραιότητα «την προστασία της ανθρώπινης ζωής και της δημόσιας υγείας σε συνθήκες πανδημίας του Covid-19: Αποτελεσματική διαχείριση μίας υγειονομικής κρίσης με πλήρη σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και των αρχών της δημοκρατίας και του κράτους δικαίου»¹³⁰. Επρόκειτο για μία επιτυχημένη ελληνική Προεδρία ενός Οργανισμού 43 χωρών-μελών, στο πλαίσιο πολύ δύσκολων συνθηκών στην Ευρώπη και τον υπόλοιπο κόσμο. Μάλιστα, στις 4.11.2020 υπεγράφη από τη συντριπτική πλειοψηφία των χωρών του Συμβουλίου της

¹²⁹ Τζιαμπίρης, Αριστοτέλης. «Ελληνική Εξωτερική Πολιτική στην Εποχή της Πανδημίας» στο Χειλά, Ειρήνη (επιμ.). COVID-19 και ‘Η Επόμενη Μέρα’: Γεωπολιτική, Οικονομία, Διεθνείς θεσμοί (Πρακτικά Διαδικτυακής Ημερίδας, 2.7.2020). Εκδόσεις Πανεπιστημίου Πειραιώς, Οκτώβρης 2020.

¹³⁰ «Παρουσίαση των προτεραιοτήτων της Ελληνικής Προεδρίας του Συμβουλίου της Ευρώπης από τον Αναπληρωτή Υπουργό Εξωτερικών, Μ. Βαρβιτσιώτη (12.05.2020)». Ελληνική Δημοκρατία, Η Ελλάδα στις Βρυξέλλες, Μόνιμη Αντιπροσωπεία στην ΕΕ, 13.5.2020. Διαθέσιμο σε <https://www.mfa.gr/brussels/monimi-antiprosopeia-ee/ellada-sten-ee/parousiase-ton-proteraioteton-tes-ellenikes-proedrias-tou-symbouliou-tes-europes-apo-ton-anaplerote-upourgo-exoterikon-barbitsiote-12052020.html> (Πρόσβαση: 9.10.2022).

Η στρατηγική της Ελλάδας απέναντι στην Τουρκία την τελευταία πενταετία υπό το πρίσμα των μελετών των μικρών δυνάμεων

Ευρώπης η «Διακήρυξη των Αθηνών», ένα πολιτικό και νομικό κείμενο αρχών για την προάσπιση της Δημοκρατίας, του Κράτους Δικαίου και των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων σε καιρό πανδημίας, ως παρακαταθήκη της Ελληνικής Προεδρίας του Συμβουλίου της Ευρώπης για τις επόμενες γενιές. Παράλληλα, ο αναπληρωτής υπουργός Εξωτερικών Μιλτιάδης Βαρβιτσιώτης ανακοίνωσε την ίδρυση Παρατηρητηρίου για τη διδασκαλία της Ιστορίας στην Ευρώπη. Ο ίδιος σε δημόσια εκδήλωση στις 11.11.2022 ανέφερε πως «μέσα από τον διάλογο, τις διαπραγματεύσεις και τους συμβιβασμούς, η Ευρώπη σημείωσε σημαντικές επιτυχίες κατά τη διάρκεια της πανδημίας, παρά τις αντιξοότητες, τους ανταγωνισμούς και τη διάρρηξη των σχέσεων εμπιστοσύνης στην παγκόσμια κοινότητα». Σημείωσε τις δυσκολίες που χρειάστηκε να ξεπεραστούν, ώστε να ληφθούν κρίσιμες αποφάσεις, όπως η κοινή προμήθεια υγειονομικού εξοπλισμού, το ψηφιακό πιστοποιητικό Covid-19, το πρόγραμμα του ευρωπαϊκού εμβολιασμού και το Ταμείο Ανάκαμψης, στην υλοποίηση των οποίων πρωταγωνιστικό ρόλο είχε η Ελλάδα και ο Πρωθυπουργός Κ. Μητσοτάκης¹³¹.

Διαπιστώνεται από την παράθεση των αποφάσεων και έμπρακτων δράσεων της ελληνικής Κυβέρνησης πως κατόρθωσε να διαχειριστεί αποτελεσματικά τη διαχείριση της πανδημίας του Covid-19 τόσο σε υγειονομικό, πολιτικό, οικονομικό και κοινωνικό επίπεδο, αλλά και σε επίπεδο εξωτερικής πολιτικής, έχοντας μάλιστα να αντιμετωπίσει παράλληλα τη μεταναστευτική κρίση στον Έβρο, απότοκο οργανωμένης τουρκικής πολιτικής.

Η Ελλάδα ως μικρή δύναμη κατόρθωσε να αντιδράσει και στις δύο παράλληλες χρονικά κρίσεις με γρήγορα αντανακλαστικά, σταθερότητα και αποφασιστικότητα. Αξιοποίησε τόσο τη συμμετοχή της στο 'καταφύγιο' της ευρωπαϊκής οικογένειας με ανάπτυξη πρωτοβουλιών για συγκεκριμένες κοινές ενέργειες (η κοινή προμήθεια υγειονομικού εξοπλισμού, το ψηφιακό πιστοποιητικό Covid-19, το πρόγραμμα του ευρωπαϊκού εμβολιασμού και το Ταμείο Ανάκαμψης), με την επίδειξη ενδιαφέροντος, αλληλεγγύης και καινοτόμων προτάσεων που προωθήθηκαν και μέσω «clusters» κοινών συμφερόντων (βλ. τουρισμός) όσο και με τη δημιουργία περιφερειακών δικτύων συνεργασίας ως μία μορφή

¹³¹ «Σημεία ομιλίας Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών Μιλτιάδη Βαρβιτσιώτη στην παρουσίαση του βιβλίου με τίτλο 'COVID-19 και 'Η Επόμενη Μέρα' (Αθήνα, 11.11.2022)». Ελληνική Δημοκρατία, Υπουργείο Εξωτερικών, 11.11.2022. Διαθέσιμο σε <https://www.mfa.gr/epikairota/diloseis-omilies/semεια-omilias-anaplerote-upourgou-exoterikon-miltiade-barbitsiote-sten-parousiase-tou-bibliou-me-titlo-covid-19-kai-epomene-mera-athena-11112022.html> (Πρόσβαση: 17.11.2022).

Η στρατηγική της Ελλάδας απέναντι στην Τουρκία την τελευταία πενταετία υπό το πρίσμα των μελετών των μικρών δυνάμεων

ακτιβισμού ομοϊδεατών κρατών για αμοιβαία υποστήριξη (λ.χ. με Ισραήλ και Κύπρο). Μία δράση που αν ληφθεί υπόψη και η ανάπτυξη της πολυεπίπεδης, πολυμερούς συνεργασίας που αναπτύσσει η Ελλάδα την τελευταία πενταετία στην ευρύτερη Ανατολική Μεσόγειο, σίγουρα συνεισφέρει στην σταθερότητα, την ευημερία και την ασφάλεια και ενίσχυσε τη θέση της (status) στη διεθνή διπλωματία. Τέλος, η Ελλάδα με μία τολμηρή και έξυπνη «επιχειρηματική» δράση, σε όλα τα επίπεδα αντιμετώπισης της πανδημίας (επιστημονική τεχνογνωσία, πρόοδος ψηφιοποίησης δημοσίου και έκδοση ψηφιακού υγειονομικού πιστοποιητικού), πέτυχε να δηλώσει και να αναβαθμίσει τη θέση και το ρόλο της στην ευρύτερη περιφέρεια και τον κόσμο, εν μέσω διπλής μάλιστα κρίσης (υγειονομικής και μεταναστευτικής).

Ο Αρ. Τζιαμπίρης σημείωνε σε επιστημονική ημερίδα το καλοκαίρι του 2020: «Η τουρκική προκλητικότητα δεν έχει σταματήσει λόγω του Covid-19, εκτός για ένα διάστημα τουλάχιστον, στον Έβρο. Αν νομίζουμε ότι η πανδημία αρκεί για να τερματιστεί ο τουρκικός αναθεωρητισμός και η συνεχιζόμενη τουρκική προκλητικότητα στην Ανατολική Μεσόγειο, κάνουμε λάθος. Επιπλέον, η μαζική μετανάστευση και τα προσφυγικά κύματα δεν είναι εξελίξεις που θα σταματήσουν. Θα ενταθούν και από την πανδημία και από την κλιματική αλλαγή και από άλλους τεχνολογικούς και πολιτικούς παράγοντες. Πρέπει να κατανοήσουμε ότι μόνο ως πραγματική ΕΕ μπορούμε να τις αντιμετωπίσουμε. Συνέπεια όλων των παραπάνω είναι ότι η Ελλάδα πρέπει με έξυπνο και συντεταγμένο τρόπο να προωθήσει και να εμβαθύνει περαιτέρω συνεργασίες με άλλα κράτη όπως η Αμερική, η Γαλλία, το Ισραήλ, η Αίγυπτος και τα Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα. Αυτό έχει ήδη αρχίσει να γίνεται. Είναι μία επιτυχία αν θέλετε, εθνική, ότι οι κυβερνήσεις αλλάζουν, οι πρωθυπουργοί αλλάζουν, οι υπουργοί αλλάζουν, αλλά οι συγκεκριμένες κατευθύνσεις σύμπραξης με αυτές τις χώρες συνεχίζονται. Στην εποχή της πανδημίας και της τουρκικής πρόκλησης η Ελλάδα χρειάζεται συμμάχους, φίλους και στοχευμένες συνεργασίες»¹³².

3. Κρίση στο Αιγαίο, καλοκαίρι 2020

Η κρίση το καλοκαίρι του 2020 στο Αιγαίο δεν αποτελεί ένα μεμονωμένο περιστατικό μεταξύ δύο γειτονικών χωρών, λόγω της αναθεωρητικής πολιτικής της μίας. Εντάσσεται σε μία μακριά αλυσίδα λεκτικής και έμπρακτης συμπεριφοράς της Τουρκίας, ένα συνεχές «γαϊτανάκι» προκλητικών δηλώσεων και παράτυπων ενεργειών, όπως φαίνεται και στο

¹³² Τζιαμπίρης, Αριστοτέλης. «Ελληνική Εξωτερική Πολιτική στην Εποχή της Πανδημίας», ό.π.

Η στρατηγική της Ελλάδας απέναντι στην Τουρκία την τελευταία πενταετία υπό το πρίσμα των μελετών των μικρών δυνάμεων

Παράρτημα Ι με το Χρονολόγιο επεισοδίων και δηλώσεων, κατά την τελευταία πενταετία. Υπενθυμίζεται ότι το τουρκικό ψήφισμα της μεγάλης Τουρκικής Εθνοσυνέλευσης περί ‘casus belli’ (αιτία πολέμου), σε περίπτωση που η Ελλάδα προχωρήσει στην επέκταση των χωρικών υδάτων στα 12 ναυτικά μίλια (ν.μ.) χρονολογείται από τον Ιούνιο του 1995¹³³.

Μάλιστα, το 2020 είχε προηγηθεί η οργανωμένη από την Τουρκία απόπειρα παράνομης εισόδου μεταναστών στον Έβρο και την ίδια περίοδο είχε ενσκήψει η πανδημία του Covid-19, που εξετάστηκαν παραπάνω. Ακόμη, η κρίση στο Αιγαίο του 2020 δεν αποτελεί απλώς ένα διμερές ζήτημα, όπως άλλωστε και το Κυπριακό πρόβλημα, καθώς εντάσσεται στην ευρύτερη περιφέρεια της Ανατολικής Μεσογείου, Βορείου Αφρικής και Μέσης Ανατολής και στο πλαίσιο των μακρόχρονων ευρωτουρκικών σχέσεων.

Συγκεκριμένα, τον Αύγουστο του 2020 οι δύο χώρες έφθασαν πολύ κοντά στην εκδήλωση «θερμού» επεισοδίου. Στις 10 Αυγούστου το τουρκικό ερευνητικό σκάφος ‘Oruc Reis’ εισήλθε στο ανατολικότερο σημείο της ελληνικής υφαλοκρηπίδας», συνοδευόμενο από βοηθητικά σκάφη και μονάδες του τουρκικού Πολεμικού Ναυτικού.

Υψηλόβαθμες κυβερνητικές πηγές στην Αθήνα την ίδια ημέρα επισήμαναν πως «δεν έχει προβεί σε έρευνες, αν και έχει απλώσει καλώδια», καθότι η παρουσία τόσων πολεμικών πλοίων και συνοδευτικών στην περιοχή καθιστά αδύνατη τη διενέργεια ερευνών λόγω του θορύβου που προκαλείται. Οι κινήσεις του παρακολουθούνται από μονάδες του ελληνικού Πολεμικού Ναυτικού, οι οποίες ανά 15 λεπτά εκπέμπουν μήνυμα ότι τα τουρκικά σκάφη βρίσκονται εντός της ελληνικής υφαλοκρηπίδας στο πλαίσιο της διαδικασίας «hailing»¹³⁴.

Την ίδια ημέρα, 10 Αυγούστου 2020, συγκλήθηκε έκτακτο Κυβερνητικό Συμβούλιο Εθνικής Ασφάλειας ΚΥΣΕΑ για τις παράνομες τουρκικές αξιώσεις και κινήσεις, υπό την προεδρία του Πρωθυπουργού Κυριάκου Μητσοτάκη, στο Μέγαρο Μαξίμου. Μετά την ολοκλήρωσή του ανακοινώθηκε πως «κατά τη διάρκεια της σύσκεψης έγινε επισκόπηση της κατάστασης στην Ανατολική Μεσόγειο και εξετάστηκαν οι τρόποι αντίδρασης στην τουρκική προκλητικότητα»¹³⁵.

¹³³ Συρίγος, Άγγελος και Ντόκος, Θάνος. Ό.π., σ. 17 και 96.

¹³⁴ «Εντός ελληνικής υφαλοκρηπίδας και υπό στενή παρακολούθηση το Ορούτς Ρέις», Euronews, 10.8.2022. Διαθέσιμο σε <https://gr.euronews.com/2020/08/10/ellada-tourkia-oruc-reis> (Πρόσβαση: 22.10.2022).

¹³⁵ «Συνεδρίαση του ΚΥΣΕΑ υπό τον Πρωθυπουργό Κυριάκο Μητσοτάκη», Ελληνική Δημοκρατία – Πρωθυπουργός, 10.8.2020. Διαθέσιμο σε <https://primeminister.gr/2020/08/10/24573> (Πρόσβαση: 1.12.2022).

Η στρατηγική της Ελλάδας απέναντι στην Τουρκία την τελευταία πενταετία υπό το πρίσμα των μελετών των μικρών δυνάμεων

Λίγο νωρίτερα, με την έκδοση αντι-NAVTEX, από τον σταθμό Ηρακλείου της Υδρογραφικής Υπηρεσίας του Πολεμικού Ναυτικού απάντησε η Ελλάδα, στην τουρκική NAVTEX που εκδόθηκε λίγο μετά τις 7:00 από τον σταθμό της υδρογραφικής υπηρεσίας της Αττάλειας για έρευνες σε περιοχή νοτίως του Καστελλόριζου. Στην ελληνική αντι-NAVTEX υπογραμμίζεται πως ο σταθμός της Αττάλειας δεν έχει τη δικαιοδοσία να εκδώσει NAVTEX για τη συγκεκριμένη περιοχή και σημειώνεται ότι η περιοχή που δεσμεύεται αναφέρεται σε παράνομη δραστηριότητα και μάλιστα σε περιοχή που επικαλύπτει την ελληνική υφαλοκρηπίδα. Μάλιστα, καλούνται οι ναυτιλόμενοι να αγνοήσουν την τουρκική Navtex¹³⁶.

Η Άγκυρα δήλωσε ότι ενεργεί εντός της δικής της ΑΟΖ. Απέναντι στις τουρκικές προκλήσεις και τη συνεχιζόμενη παραβατικότητα, οι ελληνικές ένοπλες δυνάμεις τέθηκαν σε κατάσταση υψηλής ετοιμότητας και παρακολουθούσαν κάθε εξέλιξη. Στις 11 Αυγούστου ο Πρωθυπουργός Κ. Μητσοτάκης ενημέρωσε την Πρόεδρο της Δημοκρατίας Αικατερίνη Σακελαροπούλου και τους αρχηγούς πολιτικών κομμάτων.

Τέλη Αυγούστου, ο υπουργός Εξωτερικών της Τουρκίας Mevlüt Çavuşoğlu επαναφέρει το 'casus belli' απειλώντας με πόλεμο την Ελλάδα και δηλώνει ότι το 'Oruc Reis' θα παραμείνει για ένα ακόμα τρίμηνο στην Ανατολική Μεσόγειο, ενώ ο υπουργός άμυνας Hulusi Akar, σύμφωνα με δημοσιεύματα στον τουρκικό Τύπο, έχει δώσει εντολή στο τουρκικό πολεμικό ναυτικό να ανοίξει πυρ αν χρειαστεί¹³⁷. Εν τέλει, αποφεύχθηκε το «θερμό» επεισόδιο.

Μία ακόμη απόδειξη ότι η έξοδος του 'Oruc Reis' εντός της ελληνικής υφαλοκρηπίδας εντάσσεται στην ευρύτερη αναθεωρητική τουρκική πολιτική στην Ανατολική Μεσόγειο είναι η επιθετική ρητορική του Προέδρου Recep Tayyip Erdoğan, ακριβώς τις μέρες της κρίσης. Δηλώνει ότι δεν πρόκειται να υποχωρήσει από τη στρατηγική της 'Γαλάζιας Πατρίδας'¹³⁸. «Δεν είναι τυχαίο ότι όσοι προσπάθησαν να αποκλείσουν τη χώρα μας από την Ανατολική Μεσόγειο είναι οι ίδιοι που προσπάθησαν να εισβάλουν στη χώρα μας πριν από έναν αιώνα»

¹³⁶ «Εντός ελληνικής υφαλοκρηπίδας και υπό στενή παρακολούθηση το Ορούτς Ρέις», ό.π.

¹³⁷ Λαπαναίτης, Θεοδωής. «Θέμα χρόνου η σύρραξη στο Αιγαίο» λένε οι Τούρκοι - Αμφισβητούν την ελληνική κυριαρχία στα Δωδεκάνησα», Τα Νέα, 30.8.2020. Διαθέσιμο σε <https://www.tanea.gr/2020/08/30/politics/thema-xronou-i-syraksi-sto-aigaio-lene-oi-tourkoi-amfisvitoun-tin-elliniki-kyriarxia-sta-dodekanisa/> (Πρόσβαση: 14.10.2022).

¹³⁸ Βλ. ανάλυση «Γαλάζιας Πατρίδας» στο Κεφάλαιο 2, Ενότητα «Σχέσεις Τουρκίας με Κίνα».

Η στρατηγική της Ελλάδας απέναντι στην Τουρκία την τελευταία πενταετία υπό το πρίσμα των μελετών των μικρών δυνάμεων

ανέφερε ο Τούρκος πρόεδρος, με αφορμή την 98η επέτειο της «Ημέρας της Νίκης», ενώ σε επόμενο μήνυμά του επανέλαβε την πρόθεσή του να μην υποχωρήσει στις επιδιώξεις που έχει στην Ανατολική Μεσόγειο και υπαινίχθηκε ότι δεν πρόκειται να υπαναχωρήσει από την εφαρμογή του παράνομου τουρκολιβυκού συμφώνου. «Είμαστε αποφασισμένοι να φτάσουμε στο 2023, όταν θα γιορτάσουμε την 100ή επέτειο της δημοκρατίας μας, ως μια ισχυρότερη, πιο ανεξάρτητη και πιο ευημερούσα χώρα από οικονομική, στρατιωτική, πολιτική και διπλωματική άποψη. Οι κρίσιμες επιτυχίες που έχουμε σε διάφορους τομείς είναι η σαφέστερη ένδειξη της βούλησής μας να προστατεύσουμε τα δικαιώματα και τα συμφέροντα της χώρας μας. Οι απειλές, ο εκφοβισμός και ο εκβιασμός δεν θα μας κάνουν να υποχωρήσουμε στην Ανατολική Μεσόγειο. Θα συνεχίσουμε να υπερασπιζόμαστε τα δικαιώματα που απορρέουν από το διεθνές δίκαιο και τις διμερείς συμφωνίες», υποστήριξε ο Erdoğan¹³⁹.

Ο δημοσιογράφος για θέματα εξωτερικής πολιτικής Βασίλης Νέδος επισημαίνει ότι οι δηλώσεις στελεχών της τουρκικής κυβέρνησης, από τον Πρόεδρο Recep Tayyip Erdoğan μέχρι τον τελευταίο κρίκο της προπαγανδιστικής αλυσίδας που έχει 'στηθεί' από το προεδρικό παλάτι με σκοπό το «πακετάρισμα» της ατζέντας του AKP, εντός και εκτός Τουρκίας, είναι ενταγμένες σε ένα σχέδιο το οποίο, ειδικά μετά το αποτυχημένο πραξικόπημα του 2016, έχει αποκτήσει βάθος και στέρεα θεμέλια¹⁴⁰. Πέρα από την έντονη επιθετική ρητορική του Προέδρου και άλλων Τούρκων αξιωματούχων που συναντούν την άμεση λεκτική αντίδραση της Ελλάδας, με ανακοινώσεις και δελτία Τύπου που εκδίδονται εκ μέρους του Μεγάρου Μαξίμου και κυρίως του υπουργείου Εξωτερικών, παρατηρείται ότι υπάρχουν μέρες που οι καλά οργανωμένες επιχειρήσεις παραπληροφόρησης και διασποράς ψευδών ειδήσεων δεν περιστρέφονται γύρω από ευθείες απειλές κατά της εδαφικής ακεραιότητας της Ελλάδας, αλλά είναι τμήμα ενός πολύ καλά μελετημένου «εγχειριδίου υβριδικού πολέμου». Η πρώτη γραμμή άμυνας είναι, βεβαίως, να υπάρχει μια λελογισμένη αντίδραση και αναπαραγωγή των πληροφοριών που μεταδίδονται από τα πλήρως ελεγχόμενα, κρατικά και μη, ΜΜΕ της Τουρκίας. Υπάρχει όμως και ένα δεύτερο πεδίο κυρίως προληπτικό, ώστε η προπαγάνδα της Τουρκίας να πέφτει απευθείας στο κενό, δίχως να χρειάζεται κάθε φορά να εξανίσταται η ελληνική πλευρά για τη διείσδυση που έχουν τα επιχειρήματα Erdogan σε μεγάλες δυνάμεις και οργανισμούς¹⁴¹.

¹³⁹ Λαπαναΐτης, Θεοδωής. Ο.π.

¹⁴⁰ Νέδος, Βασίλης. Τουρκία και περί δημόσιας διπλωματίας, Η Καθημερινή, 6.9.2022. Διαθέσιμο σε <https://www.kathimerini.gr/opinion/562028920/toyrkia-kai-peri-dimosias-diplomatias/> (Πρόσβαση: 10.9.2022).

¹⁴¹ Ο.π..

Η στρατηγική της Ελλάδας απέναντι στην Τουρκία την τελευταία πενταετία υπό το πρίσμα των μελετών των μικρών δυνάμεων

Η ένταση στις ελληνοτουρκικές και ευρωτουρκικές σχέσεις χωρίς άλλη κορύφωση, αλλά με συνεχή παρουσία στόλου στο Αιγαίο, συνεχίστηκε το φθινόπωρο 2020. Μάλιστα, τον Οκτώβριο του 2020, με διαδοχικές παράτυπες Navtex, η Τουρκία παρέτεινε την παράνομη γεωτρητική της δραστηριότητα στο τεμάχιο 6, στα όρια με το τεμάχιο 7, της κυπριακής ΑΟΖ. Επιπλέον, καθ' όλη τη διάρκεια του 2020, σημειώθηκαν χιλιάδες παραβιάσεις των ελληνικών χωρικών υδάτων από σκάφη του τουρκικού ναυτικού και της τουρκικής χωροφυλακής. Σύμφωνα με στοιχεία του ΓΕΕΘΑ, που προβλήθηκαν στα ελληνικά ΜΜΕ, σημειώθηκαν 3.025 παραβιάσεις των χωρικών υδάτων της Ελλάδας στους 12 μήνες του 2020. Οι περισσότερες τον Αύγουστο (625), με την κορύφωση της κρίσης του 'Oyuc Reis'. Συνολικά, το έτος 2020, σημειώθηκαν 4.423 παραβιάσεις του εθνικού εναέριου χώρου, οι περισσότερες τον Ιανουάριο του 2020 (597)¹⁴².

Σημαντικό περιστατικό που ακολούθησε τις κινήσεις του Oyuc Reis και των τουρκικών ενόπλων δυνάμεων, ενταγμένο στο όραμα της 'Γαλάζιας Πατρίδας' και της παρεμβατικής πολιτικής της Τουρκίας στο Κυπριακό, ήταν η παράνομη ενέργεια της Τουρκίας για άνοιγμα μέρους του παραλιακού μετώπου της περικλειστής πόλης της Αμμοχώστου στις 6 Οκτωβρίου, για πρώτη φορά μετά από 46 χρόνια¹⁴³.

Ο τότε Κυβερνητικός Εκπρόσωπος Κυριάκος Κούσιος ανέγνωσε κοινό ανακοινωθέν του Εθνικού Συμβουλίου που συνεδρίασε την ίδια ημέρα: «Το Εθνικό Συμβούλιο: 1. Καταδικάζει με τον πιο έντονο τρόπο τις σημερινές ενέργειες της Τουρκίας, οι οποίες παραβιάζουν τα σχετικά ψηφίσματα του Συμβουλίου Ασφαλείας των ΗΕ, και ειδικά τα ψηφίσματα του Συμβουλίου Ασφαλείας των ΗΕ 550 (1984) και 789 (1992) και καλεί την Τουρκία να ανακαλέσει και να συμμορφωθεί με τα πιο πάνω ψηφίσματα.(...)»¹⁴⁴.

¹⁴² Χασαπόπουλος, Νίκος. «2020: Η χρονιά των τουρκικών προκλήσεων [πίνακες]», το Βήμα, 22.12.2020. Διαθέσιμο σε <https://www.tovima.gr/2020/12/22/politics/2020-i-xronia-ton-tourkikon-prokliseon-pinakes/> (Πρόσβαση: 2.11.2022).

¹⁴³ Βαρώσια ή Βαρώσι αποκαλείται στην κυπριακή διάλεκτο η περικλειστή πόλη της Αμμοχώστου, που καταλήφθηκε από τις τουρκικές ένοπλες δυνάμεις εν μέσω εκχειρίδας με την επιχείρηση εισβολής «Αττίλας II», τον Αύγουστο του 1974. Η περιοχή τέθηκε υπό τουρκικό στρατιωτικό έλεγχο, αποκλείστηκε και αφέθηκε στη φθορά του χρόνου. Το Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ έχει ασχοληθεί με το καθεστώς της περικλειστής πόλης της Αμμοχώστου, σε σειρά ψηφισμάτων, κυρίως του ψηφίσματος 550 (1984) και του ψηφίσματος 789 (1992).

¹⁴⁴ «Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας προήδρευσε συνεδρίας του Εθνικού Συμβουλίου». Κυπριακή Δημοκρατία, Γραφείο Τύπου και Πληροφοριών-Ανακοινωθέντα, 6.10.2020. Διαθέσιμο σε <https://www.pio.gov.cy/%CE%B1%CE%BD%CE%B1%CE%BA%CE%BF%CE%B9%CE%BD%CF%89%CE%B8%CE%AD%CE%BD%CF%84%CE%B1-%CE%AC%CF%81%CE%B8%CF%81%CE%BF.html?id=16086#flat> (Πρόσβαση: 14.10.2022).

Η στρατηγική της Ελλάδας απέναντι στην Τουρκία την τελευταία πενταετία υπό το πρίσμα των μελετών των μικρών δυνάμεων

Την παράνομη τουρκική ενέργεια καταδίκασε την ίδια ημέρα το ελληνικό υπουργείο Εξωτερικών¹⁴⁵. Ακολούθησαν πλείστες ευρωπαϊκές και διεθνείς αντιδράσεις καταδίκης της παράνομης ενέργειας, ως αποτέλεσμα μίας συνεργατικής και ενεργητικής διπλωματίας Ελλάδας – Κυπριακής Δημοκρατίας, που προβλήθηκε ως «διπλωματικός μαραθώνιος» σε ελληνικά και κυπριακά ΜΜΕ.

Πραγματοποιήθηκε Έκτακτη Σύνοδος του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου στις 1-2 Οκτωβρίου. Στα Συμπεράσματα, Ενότητα III, Εξωτερικές σχέσεις - Ανατολική Μεσόγειος, αναγράφονται τα ακόλουθα:

«Στρατηγικό συμφέρον της ΕΕ είναι ένα σταθερό και ασφαλές περιβάλλον στην Ανατολική Μεσόγειο και η ανάπτυξη μιας συνεργατικής και αμοιβαίως επωφελούς σχέσης με την Τουρκία. Στο πλαίσιο αυτό, η επιδίωξη διαλόγου με καλή πίστη και η αποχή από μονομερείς ενέργειες που αντιβαίνουν στα συμφέροντα της ΕΕ και παραβιάζουν το διεθνές δίκαιο και τα κυριαρχικά δικαιώματα των κρατών μελών της ΕΕ αποτελεί απόλυτη προϋπόθεση. Όλες οι διαφορές πρέπει να επιλύονται μέσω ειρηνικού διαλόγου και σύμφωνα με το διεθνές δίκαιο. Στο πλαίσιο αυτό, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο επιβεβαιώνει την πλήρη αλληλεγγύη του προς την Ελλάδα και την Κύπρο, των οποίων η κυριαρχία και τα κυριαρχικά δικαιώματα πρέπει να γίνονται σεβαστά.

Η ΕΕ εκφράζει ικανοποίηση για τα πρόσφατα βήματα οικοδόμησης εμπιστοσύνης από την Ελλάδα και την Τουρκία καθώς και για την εξαγγελία ότι θα επαναλάβουν τις απευθείας διερευνητικές συνομιλίες τους με στόχο την οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας και της αποκλειστικής οικονομικής ζώνης των δύο χωρών. Οι προσπάθειες αυτές πρέπει να συνεχιστούν και να διευρυνθούν.

Παράλληλα, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο καταδικάζει έντονα τις παραβιάσεις των κυριαρχικών δικαιωμάτων της Κυπριακής Δημοκρατίας οι οποίες πρέπει να τερματιστούν. Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο καλεί την Τουρκία να απόσχει στο μέλλον από παρόμοιες ενέργειες

¹⁴⁵ «Ανακοίνωση του Υπουργείου Εξωτερικών σχετικά με τη σημερινή εξαγγελία για επέκταση της άδειας εισόδου στο παραλιακό μέτωπο των Βαρωσίων (06.10.2020)». Ελληνική Δημοκρατία, Η Ελλάδα στην Κύπρο. Διαθέσιμο σε <https://www.mfa.gr/cyprus/presveia/news/anakoinoise-tou-upourgeiou-exoterikon-skhetika-me-te-semerine-exaggelia-gia-epektase-tes-adeias-eisodou-sto-paraliako-metopo-ton-barosion-06102020.html> (Πρόσβαση: 9.10.2022).

Η στρατηγική της Ελλάδας απέναντι στην Τουρκία την τελευταία πενταετία υπό το πρίσμα των μελετών των μικρών δυνάμεων

κατά παράβαση του διεθνούς δικαίου. Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο υπογραμμίζει ότι η οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας και της αποκλειστικής οικονομικής ζώνης θα πρέπει να επιλυθεί μέσω διαλόγου και διαπραγμάτευσης καλή τη πίστει, με πλήρη σεβασμό του διεθνούς δικαίου, και καλεί την Τουρκία να αποδεχθεί την πρόσκληση της Κύπρου να συμμετάσχει σε διάλογο για τη διευθέτηση όλων των θαλάσσιων διαφορών μεταξύ Τουρκίας και Κύπρου.

Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο υποστηρίζει την ταχεία επανέναρξη των διαπραγματεύσεων υπό την αιγίδα του ΟΗΕ, και παραμένει πλήρως δεσμευμένο στη συνολική διευθέτηση του κυπριακού προβλήματος στο πλαίσιο του ΟΗΕ και σύμφωνα με τις σχετικές αποφάσεις του Συμβουλίου Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών, συμπεριλαμβανομένων των αποφάσεων 550 και 789 ΣΑΗΕ, και σύμφωνα με τις αρχές στις οποίες έχει θεμελιωθεί η ΕΕ. Το ίδιο αναμένει και από την Τουρκία. Η ΕΕ είναι πρόθυμη να συμβάλει ενεργά στην υποστήριξη των διαπραγματεύσεων, μεταξύ άλλων διορίζοντας, αμέσως μετά την επανέναρξή τους, εκπρόσωπο στην αποστολή καλών υπηρεσιών του ΟΗΕ.

Υπό τον όρο ότι θα συνεχιστούν οι εποικοδομητικές προσπάθειες να τερματιστούν οι παράνομες ενέργειες έναντι της Ελλάδας και της Κύπρου, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο συμφωνεί να δρομολογήσει θετικό πολιτικό θεματολόγιο ΕΕ-Τουρκίας με ιδιαίτερη έμφαση στον εκσυγχρονισμό της τελωνειακής ένωσης και τη διευκόλυνση του εμπορίου, τις διαπροσωπικές επαφές, τους διαλόγους υψηλού επιπέδου, τη συνεχή συνεργασία σε ζητήματα μετανάστευσης, σύμφωνα με τη δήλωση ΕΕ-Τουρκίας του 2016. (...)

Υπενθυμίζοντας και επιβεβαιώνοντας μεταξύ άλλων τα προηγούμενα συμπεράσματά του για την Τουρκία του Οκτωβρίου του 2019, σε περίπτωση ανανεωμένων μονομερών ενεργειών ή προκλήσεων κατά παραβίαση του διεθνούς δικαίου, η ΕΕ θα χρησιμοποιήσει όλα τα μέσα και τις επιλογές που έχει στη διάθεσή της, μεταξύ άλλων σύμφωνα με το άρθρο 29 της ΣΕΕ και το άρθρο 215 της ΣΛΕΕ, προκειμένου να υπερασπιστεί τα συμφέροντά της και τα συμφέροντα των κρατών μελών της. Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο θα συνεχίσει να παρακολουθεί στενά τις εξελίξεις και θα επανέλθει αναλόγως και θα λάβει αποφάσεις κατά περίπτωση το αργότερο κατά τη σύνοδό του τού Δεκεμβρίου.(...)»¹⁴⁶.

¹⁴⁶ «Έκτακτη σύνοδος του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου (1 και 2 Οκτωβρίου 2020) – Συμπεράσματα», Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, Βρυξέλλες, 2.10.2020. Διαθέσιμο σε <https://www.consilium.europa.eu/media/45920/021020-euco-final-conclusions-el.pdf> (Πρόσβαση: 29.10.2022). Από το κείμενο εντός εισαγωγικών έχει αφαιρεθεί η αρίθμηση παραγράφων.

Η στρατηγική της Ελλάδας απέναντι στην Τουρκία την τελευταία πενταετία υπό το πρίσμα των μελετών των μικρών δυνάμεων

Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο συνεδρίασε ξανά στις 10-11 Δεκεμβρίου του ίδιου έτους και στα Συμπεράσματα, Ενότητα Εξωτερικές Σχέσεις-Ανατολική Μεσόγειος, επισημαίνονται σχετικά με την παράνομη συμπεριφορά της Τουρκίας στο Αιγαίο και την Κύπρο τα εξής:

«Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο επανήλθε στα συμπεράσματά του της 1ης και 2ας Οκτωβρίου 2020 σχετικά με τις σχέσεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης με την Τουρκία υπό το πρίσμα της κατάστασης στην Ανατολική Μεσόγειο. Δυστυχώς, η Τουρκία προχώρησε σε μονομερείς ενέργειες και προκλήσεις και έχει κλιμακώσει τη ρητορική της κατά της ΕΕ, κρατών μελών της ΕΕ και ευρωπαίων ηγετών. Οι τουρκικές μονομερείς και προκλητικές δραστηριότητες στην Ανατολική Μεσόγειο συνεχίζονται, μεταξύ άλλων και στην αποκλειστική οικονομική ζώνη της Κύπρου. Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο σημειώνει την απόσυρση του τουρκικού σκάφους Oruç Reis και εμμένει στη θέση του για συνεχή αποκλιμάκωση ώστε να καταστεί δυνατή η ταχεία επανέναρξη και η ομαλή συνέχιση των άμεσων διερευνητικών συνομιλιών μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας.

Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο επιβεβαιώνει εκ νέου ότι αποτελεί στρατηγικό συμφέρον για την ΕΕ η ανάπτυξη μιας συνεργατικής και αμοιβαία επωφελούς σχέσης με την Τουρκία. Η προσφορά ενός θετικού θεματολογίου ΕΕ-Τουρκίας εξακολουθεί να ισχύει, εφόσον η Τουρκία επιδειξεί ετοιμότητα να προωθήσει μια πραγματική εταιρική σχέση με την Ένωση και τα κράτη μέλη της και να επιλύσει τις διαφορές μέσω του διαλόγου και σύμφωνα με το διεθνές δίκαιο.(...) Υπενθυμίζοντας τα συμπεράσματα της 1ης και 2ας Οκτωβρίου 2020, η ΕΕ παραμένει προσηλωμένη στην υπεράσπιση των συμφερόντων της και των συμφερόντων των κρατών μελών της, καθώς και στην προάσπιση της περιφερειακής σταθερότητας. Σε αυτό το πλαίσιο, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο:

– καλεί το Συμβούλιο να εγκρίνει πρόσθετες καταχωρίσεις βάσει της απόφασής του της 11ης Νοεμβρίου 2019 σχετικά με περιοριστικά μέτρα λόγω των παράνομων γεωτρήσεων της Τουρκίας στην Ανατολική Μεσόγειο

– καλεί τον Ύπατο Εκπρόσωπο και την Επιτροπή να υποβάλουν έκθεση σχετικά με τις εξελίξεις όσον αφορά τις πολιτικές, οικονομικές και εμπορικές σχέσεις ΕΕ-Τουρκίας, καθώς και σχετικά με τα μέσα και τις επιλογές για την ακολουθητέα πορεία,

Η στρατηγική της Ελλάδας απέναντι στην Τουρκία την τελευταία πενταετία υπό το πρίσμα των μελετών των μικρών δυνάμεων

συμπεριλαμβανομένης της επέκτασης του πεδίου εφαρμογής της προαναφερόμενης απόφασης, προς εξέταση το αργότερο κατά το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Μαρτίου του 2021.

Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο καταδικάζει τις μονομερείς ενέργειες της Τουρκίας στα Βαρώσια και ζητεί την πλήρη τήρηση των αποφάσεων 550 και 789 του Συμβουλίου Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών. Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο στηρίζει την ταχεία επανέναρξη των διαπραγματεύσεων, υπό την αιγίδα του ΟΗΕ, και παραμένει πλήρως προσηλωμένο σε μια συνολική διευθέτηση του κυπριακού ζητήματος, στο πλαίσιο του ΟΗΕ και σύμφωνα με τις σχετικές αποφάσεις του Συμβουλίου Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών και τις αρχές στις οποίες έχει θεμελιωθεί η ΕΕ. Αναμένει το ίδιο και από την Τουρκία. Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο συμφωνεί ότι αμέσως μετά την επανέναρξη των διαπραγματεύσεων υπό την αιγίδα του Γενικού Γραμματέα του ΟΗΕ, η ΕΕ θα διορίσει εκπρόσωπο στην αποστολή καλών υπηρεσιών του ΟΗΕ. Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο ζητεί από τον Υπατο Εκπρόσωπο να προωθήσει την πρόταση περί πολυμερούς διάσκεψης για την Ανατολική Μεσόγειο¹⁴⁷.(...).

Η παραπάνω περιγραφή της ελληνοτουρκικής κρίσης στο Αιγαίο, τον Αύγουστο του 2020, με την παράταξη των πολεμικών στόλων των δύο χωρών και την επαγρύπνηση των χερσαίων και αεροπορικών δυνάμεων, αποσκοπεί να καταδείξει ότι δεν αποτελεί ένα μεμονωμένο τυχαίο περιστατικό, αλλά ένα επεισόδιο που παρ' ολίγο να καταστεί «θερμό» στη μακριά λίστα αναθεωρητικών βλέψεων της Τουρκίας υπό την προεδρία του Erdogan στην Ανατολική Μεσόγειο. Άλλωστε, η τουρκική ρητορική στρατιωτικοποίησης συνεχίζεται μέχρι σήμερα, με κορυφώσεις κατά περιόδους πριν ή μετά στρατηγικές συμφωνίες της Ελλάδας (και της Κύπρου), έναρξη γεωτρήσεων στην ελληνική ή την κυπριακή ΑΟΖ, συνεδρίες διεθνών και περιφερειακών οργανισμών, κ.ά.¹⁴⁸.

Διαπιστώνεται ότι η ελληνική Κυβέρνηση ακολούθησε μία έξυπνη στρατηγική αποτροπής ενός σύγχρονου μικρού κράτους με αξιόπιστη εξωτερική πολιτική. Επέδειξε γρήγορα αντανakλαστικά, ετοιμότητα, κινητοποίηση των ενόπλων δυνάμεων σε στρατηγικό-επιχειρησιακό επίπεδο, σύμφωνα με τη θεωρία της εσωτερικής ενδυνάμωσης. Παράλληλα,

¹⁴⁷ «Σύνοδος του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου (10 και 11 Δεκεμβρίου 2020) – Συμπεράσματα», Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, Βρυξέλλες, 11.12.2020. Διαθέσιμο σε <https://www.consilium.europa.eu/media/47347/1011-12-20-euco-conclusions-el.pdf> (Πρόσβαση: 29.10.2022). Από το κείμενο εντός εισαγωγικών έχει αφαιρεθεί η αριθμηση παραγράφων.

¹⁴⁸ Νέδος, Βασίλης. «Η τουρκική στρατιωτική απειλή σε Αιγαίο, Κύπρο» στην Καθημερινή, 6.10.2022. Διαθέσιμο σε <https://www.kathimerini.gr/politics/562078330/i-toyrkiki-stratiotiki-apeili-se-aigaiο-kypro/> (Πρόσβαση: 14.11.2022).

Η στρατηγική της Ελλάδας απέναντι στην Τουρκία την τελευταία πενταετία υπό το πρίσμα των μελετών των μικρών δυνάμεων

ανέπτυξε μία έντονη διπλωματική δραστηριότητα (δηλώσεις, επισκέψεις, επιστολές, συμμετοχή σε συμβούλια κοκ.), με την ενημέρωση τόσο των ευρωπαϊκών θεσμών σε ανώτατο επίπεδο, όσο και του ΟΗΕ και άλλων περιφερειακών και διεθνών οργανισμών, για την τουρκική παραβατική συμπεριφορά στο Αιγαίο, σύμφωνα με τη θεωρία του καταφυγίου. Έκτοτε έχει υπάρξει σειρά αποφάσεων καταδίκης της επιθετικής πολιτικής της Τουρκίας στην ΕΕ και τον ΟΗΕ.

Σημειώνεται ότι κατά τη διάρκεια της κρίσης στο Αιγαίο το καλοκαίρι του 2020, δεν κατέστη δυνατό για την Ελλάδα να διασφαλίσει καταφύγιο και ενεργητική υποστήριξη, σε στρατιωτικό-επιχειρησιακό επίπεδο, ούτε στους κόλπους του ΝΑΤΟ, ούτε σε επίπεδο ΕΕ. Στην περίπτωση του ΝΑΤΟ, γιατί οι Ελλάδα και Τουρκία είναι μέλη της Συμμαχίας, οπότε σε περίπτωση μεταξύ τους αντιπαράθεσης, το ΝΑΤΟ δεν μπορεί να πάρει θέση και δεν μπορεί να παράσχει στρατιωτική συνδρομή στην Ελλάδα (άρθρο 5). Σε επίπεδο ΕΕ, ισχύει ότι η εθνική άμυνα και η ασφάλεια αποτελούν εθνική ευθύνη. Τα κράτη μέλη πρέπει να είναι σε θέση να υπερασπιστούν την επικράτεια και κυριαρχία τους. Στη Συνθήκη της Λισαβόνας υπάρχει η ρήτρα αμοιβαίας άμυνας (άρθρο 42, παράγραφος 7), η οποία προβλέπει ότι σε περίπτωση μία χώρα μέλος της ΕΕ δεχθεί επίθεση στο έδαφός της, οι άλλες χώρες οφείλουν να της παράσχουν βοήθεια και να τη συνδράμουν με όλα τα μέσα που έχουν στη διάθεσή τους, σύμφωνα με το άρθρο 51 του Καταστατικού Χάρτη του ΟΗΕ. Αυτή η υποχρέωση αμοιβαίας άμυνας δεν έχει συμπληρωθεί στον πρακτικό τομέα εφαρμογής και δεν δεσμεύει όλες τις χώρες μέλη της ΕΕ, ωστόσο δεν επηρεάζει την ουδετερότητα ορισμένων χωρών της ΕΕ και είναι συνεπής με δεσμεύσεις χωρών της ΕΕ που είναι ταυτόχρονα μέλη του ΝΑΤΟ. Σημειώνεται ότι 21 χώρες μέλη της ΕΕ, για να μπορέσουν να αντιμετωπίσουν μία ισχυρότερη απειλή, συμμετέχουν και στο ΝΑΤΟ, το οποίο και αναλαμβάνει την ευθύνη της συλλογικής άμυνας των μελών του. Επομένως, η συλλογική άμυνα της Ευρώπης (για τις 21 χώρες) είναι ευθύνη του ΝΑΤΟ, γεγονός που δεν προβλέπεται να αλλάξει στο άμεσο μέλλον¹⁴⁹.

Οι αναλυτές επισημαίνουν ακόμη ότι η ρήτρα αμοιβαίας άμυνας της Συνθήκης της Λισαβόνας, παρόλο που μοιάζει με τη ρήτρα συλλογικής άμυνας του ΝΑΤΟ, έχει συνταχθεί

¹⁴⁹ Κωσταράκος, Μιχαήλ (Στρατηγός). «Θέματα Ασφαλείας και Άμυνας στην ΕΕ – Ο ρόλος της Ελλάδος», Ομιλία στη Σχολή Εθνικής Αμύνης, 11.3.2022. Διαθέσιμο σε <https://www.defence-point.gr/news/wp-content/uploads/2022/03/20220311-%CE%A3%CE%95%CE%98%CE%91-%CE%91%CF%83%CF%86%CE%AC%CE%BB%CE%B5%CE%B9%CE%B1-%CE%BA%CE%B1%CE%B9-%CE%86%CE%BC%CF%85%CE%BD%CE%B1-%CF%83%CF%84%CE%B7%CE%BD-%CE%95%CE%95part.pdf> (Πρόσβαση: 3.11.2022).

Η στρατηγική της Ελλάδας απέναντι στην Τουρκία την τελευταία πενταετία υπό το πρίσμα των μελετών των μικρών δυνάμεων

σκόπιμα διαφορετικά από αυτήν, καθώς είναι πιο περιοριστική όσον αφορά το εδαφικό πεδίο εφαρμογής. Αυτό δημιουργεί ανησυχίες σχετικά με τη δυνητική εφαρμογή της στο θαλάσσιο πεδίο, τον κυβερνοχώρο ή το ίδιο το διάστημα, περιορίζοντας τη σημασία της απέναντι στις σύγχρονες απειλές και προκλήσεις για την ασφάλεια. Παρέμεινε αδρανής και αναξιοποίητη, μέχρι την επίκλησή της από τη Γαλλία το 2015 ως απάντηση στις επιθέσεις στη συνοικία Bataclan του Παρισιού. Η Ελλάδα σκέφτηκε την επίκλησή της το 2020, ως απάντηση στην κρίση του Αιγαίου, το καλοκαίρι του 2020. Όμως δεν προχώρησε η ιδέα αυτή στην πράξη.

Αργότερα, στις συζητήσεις γύρω από τη Στρατηγική Πυξίδα της ΕΕ¹⁵⁰, αρκετά κράτη-μέλη της ΕΕ ζήτησαν τη σαφέστερη οριοθέτησή της. Κατά τη διάρκεια του άτυπου Ευρωπαϊκού Συμβουλίου, στις Βερσαλλίες, στις 10-11 Μαρτίου 2022, η Φινλανδία και η Σουηδία αναφέρθηκαν με κοινή επιστολή τους στην ανάγκη αποσαφήνισης της διαδικασίας ενεργοποίησης της ρήτρας αμοιβαίας άμυνας. Το χάσμα μεταξύ των μελών της ΕΕ που είναι και μέλη του NATO και αυτών που δεν είναι μέλη του NATO αυξάνει περαιτέρω τη σημασία της ρήτρας¹⁵¹. Οι μελέτες για την ενίσχυση της πολιτικής ασφάλειας και άμυνας και τις δυνατότητες των μικρών κρατών μελών της ΕΕ να συνεισφέρουν σε αυτήν είναι ενδεικτικές της σημασίας του εγχειρήματος¹⁵².

Ακόμη, η Ελλάδα συνεργάστηκε στενά με την Κυπριακή Δημοκρατία, που αποτελεί μέλος της ΕΕ, αλλά όχι του NATO, η οποία αντιμετώπιζε, πέρα από το κύριο εθνικό πρόβλημα, την επιθετική πολιτική της Τουρκίας από το 2012 που ξεκίνησε το γεωτρητικό της πρόγραμμα και με αποκορύφωση την παρεμπόδιση γεωτρητικής δραστηριότητας σε αδειοδοτημένα τεμάχια της κυπριακής ΑΟΖ το 2018. Τα δύο μικρά κράτη, σχηματίζοντας μία αρκετά ισχυρή ομάδα κοινών συμφερόντων, σύμφωνα με τη θεωρία του καταφυγίου, πρόβαλαν και πέτυχαν

¹⁵⁰ «Στρατηγική πυξίδα για την ασφάλεια και την άμυνα — Για μια Ευρωπαϊκή Ένωση που προστατεύει τους πολίτες, τις αξίες και τα συμφέροντά της και συμβάλλει στη διεθνή ειρήνη και ασφάλεια». Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, 21.3.2022. Διαθέσιμο σε <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-7371-2022-INIT/el/pdf> (Πρόσβαση: 3.9.2022).

¹⁵¹ Μπλαβούκος, Σπύρος & Παγουλάτος, Γιώργος. «Η Ευρώπη μετά τον πόλεμο του Πούτιν: Η ΕΕ στη νέα ευρωπαϊκή αρχιτεκτονική ασφάλειας», 18.3.2022. Διαθέσιμο σε <https://www.eliamep.gr/publication/%CE%B7-%CE%B5%CF%85%CF%81%CF%8E%CF%80%CE%B7-%CE%BC%CE%B5%CF%84%CE%AC-%CF%84%CE%BF%CE%BD-%CF%80%CF%8C%CE%BB%CE%B5%CE%BC%CE%BF-%CF%84%CE%BF%CF%85-%CF%80%CF%8D%CF%84%CE%B9%CE%BD-%CE%B7-%CE%B5/> (Πρόσβαση: 3.11.2022).

¹⁵² Ενδεικτικά, βλ. Pedi, Revecca. «Small EU Member States and the European Security and Defence Integration» στο European Union Security and Defence, Policies, Operations and Transatlantic Challenges, October 2020, σσ. 55-73 & Pedi, Revecca. «The (Small) State of the Union: Assessing the EU's Ability to Implement Its Global Strategy» στο New Perspectives, 27(1), 2019, σσ. 43-72.

Η στρατηγική της Ελλάδας απέναντι στην Τουρκία την τελευταία πενταετία υπό το πρίσμα των μελετών των μικρών δυνάμεων

την καταδίκη της Τουρκίας ως χώρας που δυναμιτίζει την ασφάλεια και την σταθερότητα στην περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου, που δεν συνάδει με ευρωπαϊκές και διεθνείς κανόνες διεθνούς δικαίου και καλής γειτονίας. Συμπληρωματικά, Ελλάδα και Κύπρος πρόβαλαν εαυτές ως ευρωπαϊκά κράτη που σέβονται το διεθνές δίκαιο και συμβάλλουν συνεχώς στην ειρήνη, τη σταθερότητα και την ευημερία στην ευρύτερη περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου¹⁵³. Σημειώνεται ότι έκτοτε η πολιτική της Τουρκίας έχει επιφέρει σημαντικό πλήγμα στις σχέσεις της με την ΕΕ, με συνεχείς αρνητικές αναφορές και καταδικαστικές αποφάσεις που ανανεώνονται για τη συμπεριφορά της.

Επομένως, αναφορικά με την στρατηγική της Ελλάδας στο Αιγαίο, τον Αύγουστο του 2020, κρίνεται εν μέρει αποτελεσματική, αξιοποιώντας αρκετές δυνατότητες που διαθέτει, υπό το πρίσμα της θεωρίας των μικρών κρατών, χωρίς να έχει εξαντλήσει ακόμη όλες τις δυνατότητές της. Υπενθυμίζεται ότι είχε προηγηθεί η μεταναστευτική κρίση στον Έβρο και η χώρα βρισκόταν υπό την επήρεια της παγκόσμιας πανδημίας του Covid-19. Η ελληνική Κυβέρνηση κλήθηκε το 2020 να διαχειριστεί μία «αλυσίδα» κρίσεων, εν μέσω σοβαρής πανδημίας, ήτοι συνθήκες που δεν αντιμετώπισαν άλλες ευρωπαϊκές χώρες. Βέβαια, πρόκειται για μία συνεχή προσπάθεια αποτροπής τουρκικών διεκδικήσεων ως σήμερα, μία στρατηγική που εξελίσσεται σε πιο δυναμική και ενεργητική άσκηση διπλωματίας, ενώ πληθαίνουν οι γνώμες ειδικών για την ανάγκη περαιτέρω έμπρακτων κινήσεων στο Αιγαίο, υπερβαίνοντας την πολιτική του κατευνασμού που ακολούθησε η Ελλάδα τις μεταπολιτευτικές δεκαετίες. Ο μεγάλος Αμερικανός θεωρητικός του επιθετικού ρεαλισμού, J. Mearsheimer, ανέφερε ότι «η καλή τη πίστει και φιλειρηνικά υποκινούμενη εφαρμογή κατευναστικής πολιτικής αναμένεται να υπερδιεγείρει τις ορέξεις του αντιπάλου παρά να συμβάλει στην ανάδειξη του καλοκάγαθου χαρακτήρα του και, τότε, οι συνεχόμενες πιέσεις για περαιτέρω υποχωρήσεις φαντάζουν αναμενόμενες»¹⁵⁴.

Η Ελλάδα, κατά τη διάρκεια της πενταετίας 2017-2022 και υπό δύο διαδοχικές κυβερνήσεις που εκλέχθηκαν με δημοκρατικές διαδικασίες, παραμένει πιστή στις αξίες της Δύσης και φροντίζει για την εσωτερική εξισορρόπηση ως μικρό κράτος, δηλαδή τη

¹⁵³ Βλ. ανάλυση για το «καλό παράδειγμα» της Κυπριακής Δημοκρατίας σε Pedi Revecca & Kouskouvelis, Ilias. «Cyprus in the Eastern Mediterranean: A Small State Seeking for Status» στο Litsas, Spyridon N. & Tziampiris, Aristotle (edt). *The New Eastern Mediterranean: Theory, Politics and States in a Volatile Era*, Springer, 2019, σσ. 151-167.

¹⁵⁴ Mearsheimer, John J. *Η τραγωδία της πολιτικής των Μεγάλων Δυνάμεων*. Αθήνα: Εκδόσεις Ποιότητα, 2006, σ. 343.

Η στρατηγική της Ελλάδας απέναντι στην Τουρκία την τελευταία πενταετία υπό το πρίσμα των μελετών των μικρών δυνάμεων

διασφάλιση της αυτονομίας και της στρατηγικής ισχύος, επιχειρώντας να ενδυναμώσει όλους τους εσωτερικούς της τομείς: Οικονομία (εκπλήρωση δανειακών υποχρεώσεων), εξέλιξη της δημόσιας διοίκησης (λχ ψηφιοποίηση Δημοσίου), κοινωνική συνοχή, ενίσχυση της άμυνας (αγορά νέων οπλικών συστημάτων από συμμαχικές χώρες, συνεχή εκπαίδευση ανθρώπινου δυναμικού), στρατηγική δημόσιας διπλωματίας (υπουργείο Εξωτερικών). Ως σταθερό, δημοκρατικό, σύγχρονο ευρωπαϊκό κράτος στην περιφέρειά της η Ελλάδα μπορεί με την εσωτερική εξισορρόπηση¹⁵⁵ να αναπτύξει περαιτέρω στο άμεσο και μεσοπρόθεσμο μέλλον μία πολύπλευρη, δυναμική στρατηγική στην εξωτερική πολιτική, ώστε να εξασφαλίσει τη θέση (status) στο μεταβαλλόμενο σύστημα διεθνών σχέσεων.

Ο επιστημονικός συνεργάτης του ΕΛΙΑΜΕΠ Ευθ. Παπασταυρίδης σε ανάλυσή του, λίγο πριν το ξέσπασμα της κρίσης του Αυγούστου 2020, παρατηρούσε εύστοχα ότι η Ελλάδα είναι ένα παραδοσιακά ναυτικό έθνος -ο ελληνικός στόλος αντιπροσωπεύει σχεδόν το 21% του παγκόσμιου εμπορικού στόλου-, αλλά και παράκτιο κράτος με εξαιρετικά εκτεταμένη ακτογραμμή, χάρη κυρίως στα εκατοντάδες νησιά της στο Αιγαίο και στο Ιόνιο. Ακόμη, η Ελλάδα βρίσκεται σε στρατηγική γεωγραφική θέση, που συνδέει το θαλάσσιο εμπόριο μεταξύ Ανατολής και Δύσης. Ωστόσο, παρά τα χαρακτηριστικά αυτά, η Ελλάδα φαίνεται αρκετά επιφυλακτική στην άσκηση των δικαιωμάτων της βάσει του διεθνούς δικαίου της θάλασσας. Είναι εντυπωσιακό ότι η Ελλάδα δεν έχει κηρύξει καμία θαλάσσια ζώνη, έχει μόνο μία συμφωνία οριοθέτησης υφαλοκρηπίδας είναι σε ισχύ (με την Ιταλία το 1977), ενώ στις 9 Ιουνίου 2020, η Ελλάδα υπέγραψε μια δεύτερη συμφωνία περί ενός συνόρου πολλαπλής χρήσεως με την Ιταλία. Σε σχέση με το Αιγαίο, ο λόγος της επιφυλακτικότητας αυτής δεν μπορεί να είναι άλλος από τις εκκρεμείς ελληνοτουρκικές θαλάσσιες διαφορές.

Η Ελλάδα δεν έχει συνάψει ποτέ συμφωνία οριοθέτησης της υφαλοκρηπίδας με την Τουρκία, διαφορά που εκκρεμεί από τη δεκαετία του 1970, και η οποία, σύμφωνα με την Ελλάδα, είναι η μόνη νομική διαφορά μεταξύ των δύο χωρών¹⁵⁶. Από την άλλη πλευρά, η Τουρκία προσθέτει τακτικά στον κατάλογο των «νομικών διαφορών» πολλά άλλα ζητήματα, όπως, μεταξύ άλλων, ζητήματα κυριαρχίας επί ορισμένων νησιών, το καθεστώς

¹⁵⁵ Περί ενίσχυσης των οικονομικών προϋποθέσεων και ανάπτυξης μίας «ακμαίας παραγωγικής οικονομίας σε σύγχρονη οικονομική βάση», πολιτικής ενδυνάμωσης και «αυτοβοήθειας» της Ελλάδας για αντιμετώπιση εξωτερικών απειλών, βλ. Κονδύλης, Παναγιώτης. Θεωρία του Πολέμου. Αθήνα: Θεμέλιο, 2004 (δ' έκδ.).σσ. 402-409.

¹⁵⁶ Βενιζέλος, Ευάγγελος. Οριοθέτηση θαλασσιών ζωνών και ελληνοτουρκικές σχέσεις. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαδόπουλος, 2020, σσ. 15-16.

Η στρατηγική της Ελλάδας απέναντι στην Τουρκία την τελευταία πενταετία υπό το πρίσμα των μελετών των μικρών δυνάμεων

αποστρατικοποίησης άλλων νησιών, το δικαίωμα της Ελλάδας να επεκτείνει την αιγιαλίτιδα της ζώνη έως και 12 ναυτικά μίλια (ν.μ.) και την οριοθέτηση της εν λόγω ζώνης, τον εθνικό εναέριο χώρο των 10 ν.μ. της Ελλάδας, τον έλεγχο της εναέριας κυκλοφορίας στο Αιγαίο κ.ά.¹⁵⁷.

4. Στρατηγική συνεργασία Ελλάδας με άλλες χώρες και πολυμερής διπλωματία Ελλάδας

Στις 28 Σεπτεμβρίου 2021 υπεγράφη στο Παρίσι Συμφωνία μεταξύ της Κυβέρνησης της Ελληνικής Δημοκρατίας και της Κυβέρνησης της Γαλλικής Δημοκρατίας για την εγκαθίδρυση στρατηγικής εταιρικής σχέσης για τη συνεργασία στην άμυνα και την ασφάλεια¹⁵⁸.

Στις 14 Οκτωβρίου 2021 υπεγράφη στην Washington D.C. η νέα συμφωνία αμυντικής συνεργασίας (MDCA) μεταξύ Ελλάδας και ΗΠΑ. Σε αντίθεση με τις προηγούμενες συμφωνίες, η νέα συμφωνία έχει πενταετή διάρκεια, εφόσον η ελληνική πλευρά δέχθηκε το αμερικανικό επιχείρημα ότι η ετήσια ανανέωση δεν επέτρεπε την προώθηση και έγκριση επενδυτικών σχεδίων για επέκταση και εκσυγχρονισμό των εγκαταστάσεων των αμερικανικών Βάσεων στην Ελλάδα. Η συμφωνία περιλαμβάνει περίοδο "χάριτος" δύο ετών, σε περίπτωση που μία από τις δύο πλευρές την καταγγείλει, όμως το ενδεχόμενο αυτό είναι θεωρητικό από ελληνικής πλευράς, καθώς θα αποτελούσε τεράστιο πλήγμα στις ελληνοαμερικανικές σχέσεις. Επομένως, η συμφωνία μπορεί να θεωρηθεί πλέον ως αορίστου διάρκειας, σύμφωνα με τους παρατηρητές.

Αυτές οι δύο καίριες συμφωνίες αποτροπής που συνήψε η Ελλάδα με δύο μεγάλες δυνάμεις στο σύστημα των διεθνών σχέσεων το 2021, η ελληνογαλλική και η ελληνοαμερικανική συμφωνία, αποτελούν ένα πολύτιμο «καταφύγιο» ασφαλείας για τη χώρα, δηλαδή εξωτερικής ενδυνάμωσης, καθώς συνιστούν σοβαρούς παράγοντες αποτροπής της επιθετικής τουρκικής πολιτικής εναντίον εθνικών συμφερόντων της χώρας, ενώ συνεισφέρουν

¹⁵⁷ Παπασταυρίδης, Ευθύμιος. «Οι ελληνοτουρκικές διαφορές στο θαλάσσιο χώρο από την οπτική του διεθνούς δικαίου», ΕΛΙΑΜΕΠ, Policy Paper 36, Ιούλιος 2020. Διαθέσιμο σε <https://www.eliamep.gr/wp-content/uploads/2020/07/Policy-paper-36-Papastavridis-9.7-Greek-v2.pdf> (Πρόσβαση: 4.10.2022)

¹⁵⁸ «Συμφωνία Ελλάδας – Γαλλίας: Αυτό είναι το πλήρες κείμενο – Τι προβλέπει για το Αιγαίο», Το Βήμα, 28.9.21. Διαθέσιμο σε <https://www.tovima.gr/2021/09/28/politics/symfonia-elladas-gallias-ayto-einai-to-plires-keimeno-ti-provlepei-gia-to-aigaiο/> (Πρόσβαση: 1.9.2022).

Η στρατηγική της Ελλάδας απέναντι στην Τουρκία την τελευταία πενταετία υπό το πρίσμα των μελετών των μικρών δυνάμεων

και στην εσωτερική ενδυνάμωση της Ελλάδας ως μικρού κράτους, με τη διάθεση νέων αποτρεπτικών δυνατοτήτων και μέσων. Η ελληνογαλλική συμφωνία περιέχει ρήτρα αμοιβαίας στρατιωτικής συνδρομής σε περίπτωση που πληγεί εθνικό έδαφος, μετά από κοινή διαβούλευση, και η ελληνοαμερικανική συμφωνία διευρύνει την στρατιωτική παρουσία των Αμερικανών στον ελληνικό χώρο, με μεγάλη σημειολογική και αποτρεπτική αξία απέναντι σε τουρκικές ενέργειες. Σε πρόσφατη συνέντευξή του ο υπουργός Εξωτερικών της Ελλάδας, Νίκος Δένδιας, σημειώνει για το στρατηγικό βάθος των σχέσεων μεταξύ Ελλάδας και ΗΠΑ με τη Συμφωνία Αμοιβαίας Αμυντικής Συνεργασίας (MDCA) και την αгаστή συνεργασία σε Αλεξανδρούπολη και Σούδα: «(...) οι τοποθεσίες αυτές ενισχύουν την αποτρεπτική ικανότητα αντίστασης στους όποιους αναθεωρητισμούς αναφύονται στην περιοχή»¹⁵⁹.

Παράλληλα, η Ελλάδα – από κοινού με την Κυπριακή Δημοκρατία – έχει εμπλουτίσει την στρατηγική της, στο πεδίο της εξωτερικής πολιτικής, με την πρωτοβουλία ανάπτυξης και ενίσχυσης πολυμερών σχημάτων συμμαχιών με χώρες της ευρύτερης περιοχής της Ανατολικής Μεσογείου, Βορείου Αφρικής και Μέσης Ανατολής, σε διάφορους τομείς συνεργασίας. Επιδιώκεται, βέβαια, αυτές οι πολυμερείς συνεργασίες να εξελίσσονται στον ενεργειακό και αμυντικό πυλώνα, με απώτερο στόχο τη διαμόρφωση ενός ενιαίου μετώπου και «κουλτούρας» ειρήνης και σταθερότητας στην περιφέρεια και την κοινή αντιμετώπιση απειλών, είτε από αναθεωρητικές βλέψεις είτε από την ενεργειακή κρίση, την κλιματική αλλαγή, τη μεταναστευτική κρίση, κρίσεις επιδημίας ή πανδημίας, κρίσεις οικονομίας κοκ.

Ιδιαίτερης σημασίας είναι οι τριμερείς συνεργασίες Ελλάδας και Κύπρου με την Αίγυπτο και το Ισραήλ. Η τριμερής συνεργασία με την **Αίγυπτο** έχει επίσημη αφετηρία τη Σύνοδο Κορυφής των ηγετών των τριών χωρών, συγκεκριμένα του Προέδρου της Αιγύπτου, Abdel-Fattah Al-Sisi, του Προέδρου της Κυπριακής Δημοκρατίας, Νίκου Αναστασιάδη, και του Πρωθυπουργού της Ελλάδας, Αντώνη Σαμαρά (ΝΔ), που διεξήχθη στις 8-9 Νοεμβρίου 2014 στο Κάιρο και ολοκληρώθηκε επιτυχώς με την έκδοση κοινής ανακοίνωσης¹⁶⁰. Την πολύτιμη αυτή τριμερή συνεργασία έχουν συνεχίσει και επεκτείνει έκτοτε σταθερά όλες οι ελληνικές Κυβερνήσεις, κατά την εξεταζόμενη περίοδο, από το 2017 έως το 2022 (ΣΥΡΙΖΑ-ΑΝΕΛ και ΝΔ).

¹⁵⁹ Νέδος, Βασίλης. «Νίκος Δένδιας: Ελπίζω σε βελτίωση μετά τις εκλογές στην Τουρκία», Η Καθημερινή (Κύπρου), 24.7.2022, σ. 16.

¹⁶⁰ «EGYPT-GREECE-CYPRUS TRILATERAL SUMMIT CAIRO DECLARATION». Hellenic Republic, Ministry of Foreign Affairs, 9.11.2014. Διαθέσιμο σε <https://www.mfa.gr/en/current-affairs/news-announcements/egypt-greece-cyprus-trilateral-summit-cairo-declaration.html> (Πρόσβαση: 4.11.2022).

Η στρατηγική της Ελλάδας απέναντι στην Τουρκία την τελευταία πενταετία υπό το πρίσμα των μελετών των μικρών δυνάμεων

Αξίζει να επισημανθεί η ίδρυση το 2019, η υπογραφή του επίσημου καταστατικού χάρτη στις 22 Σεπτεμβρίου 2020 και η έναρξη ισχύος στις 9 Μαρτίου 2021 του υπερκρατικού οργανισμού με την επωνυμία «**East Mediterranean Gas Forum**» (EMGF or EGF or EastMed Gas Forum or EastMed)¹⁶¹ και έδρα το Κάιρο. Συμμετέχουν οι Αίγυπτος, Ελλάδα, Κύπρος, Γαλλία, Ισραήλ, Ιταλία, Ιορδανία και Παλαιστινιακή Αρχή¹⁶². Περαιτέρω, στις 19 Νοεμβρίου πραγματοποιήθηκε στην Αθήνα Τετραμερής Συνάντηση των Υπουργών Εξωτερικών της Ελλάδας, της Κύπρου, της Αιγύπτου και της Γαλλίας, στο πλαίσιο του τακτικού συντονισμού μεταξύ της Ελλάδας, της Κύπρου και της Αιγύπτου με τη Γαλλία υπό το σχήμα «3 + 1».

Η δεύτερη τριμερής συνεργασία με μεγάλη προστιθέμενη αξία για την ισορροπία δυνάμεων και τη θέση (status) των συμμετεχουσών χωρών είναι με το **Ισραήλ**. Η πρώτη Τριμερής Σύνοδος Κορυφής Ελλάδος-Κύπρου-Ισραήλ πραγματοποιήθηκε στις 28 Ιανουαρίου 2016 στη Λευκωσία. Επικεφαλής της ελληνικής αντιπροσωπείας ήταν ο Πρωθυπουργός της Ελλάδας, Αλέξης Τσίπρας. Στο πλαίσιο της Τριμερούς Συνόδου υπεγράφη Μνημόνιο Κατανόησης Ελλάδος-Κύπρου-Ισραήλ για τη Συνεργασία στον Τομέα των Υδάτινων Πόρων και υιοθετήθηκε Κοινό Ανακοινωθέν μεταξύ των τριών ηγετών¹⁶³. Αυτή τη σημαντική τριμερή συνεργασία έχουν συνεχίσει και επεκτείνει έκτοτε σταθερά όλες οι ελληνικές Κυβερνήσεις, κατά την εξεταζόμενη περίοδο, από το 2017 έως το 2022 (ΣΥΡΙΖΑ-ΑΝΕΛ και ΝΔ).

Μία αξιομνημόνευτη πτυχή της τριμερούς αυτής συνεργασίας είναι και το σχέδιο κατασκευής του έργου ηλεκτρικής διασύνδεσης **EuroAsia Interconnector**. Όπως αναγράφεται στην επίσημη ιστοσελίδα του έργου «παρόλο που η περιοχή της Μεσογείου παρουσιάζει μεγάλη ποικιλία πολιτισμών και πληθυσμών, είναι ένας χώρος σύγκλισης. Ο ενεργειακός τομέας σε αυτή τη γεωγραφική περιοχή έχει υψηλό βαθμό αλληλεξάρτησης τόσο για την ηλεκτρική ενέργεια όσο και για το φυσικό αέριο. Είναι συνεπώς αδιανόητο για την Κύπρο να παραμείνει ηλεκτρικά απομονωμένη από το υπόλοιπο Ευρωπαϊκό Δίκτυο Ενέργειας, όπως επίσης και το Ισραήλ και η Κρήτη. Η οδηγία της ΕΕ για τις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας

¹⁶¹ Βλ. ιστότοπο του Φόρουμ: <https://emgf.org/>.

¹⁶² Theodoropoulou, Effie. Cyprus: a new, evolving energy center or possibly hub for the European Union in the Eastern Mediterranean (Diploma thesis). Ό.π.

¹⁶³ «Πραγματοποίηση πρώτης Τριμερούς Συνόδου Κορυφής Ελλάδος-Κύπρου Ισραήλ (Λευκωσία, 28/01/2016)». Ελληνική Δημοκρατία, η Ελλάδα στην Κύπρο, 29.1.2016. Διαθέσιμο σε <https://www.mfa.gr/cyprus/presveia/news/pragmatopoiесе-protеs-trimerous-sunodou-koruphes-ellados-kuprou-israel-leukosia-28012016.html> (Πρόσβαση: 3.11.2022).

Η στρατηγική της Ελλάδας απέναντι στην Τουρκία την τελευταία πενταετία υπό το πρίσμα των μελετών των μικρών δυνάμεων

θέτει δεσμευτικό στόχο το 20% της τελικής κατανάλωσης ενέργειας από ανανεώσιμες πηγές έως το 2020 και για το λόγο αυτό κάθε χώρα μέλος πρέπει να υιοθετήσει σχέδια δράσης για την επίτευξη των στόχων αυτών. Τα γεγονότα αυτά αποτελούν μερικούς από τους λόγους που οδήγησαν στην υλοποίηση της ιδέας της Ηλεκτρικής Διασύνδεσης EuroAsia».(...) Το έργο ανακοινώθηκε τον Ιανουάριο του 2012 και έκτοτε έχει αναπτυχθεί σε ώριμο σύστημα διασύνδεσης, δηλαδή ένα βήμα πριν την υλοποίηση του»¹⁶⁴.

Περαιτέρω, η τριμερής συνεργασία με το Ισραήλ αναβαθμίστηκε σε επίπεδο υπουργών Εξωτερικών με τη συμμετοχή των ΗΠΑ το Μάιο του 2022. Συγκεκριμένα, στις 9 Μαΐου 2022 πραγματοποιήθηκε υπουργική τηλεδιάσκεψη του σχήματος 3+1, στην οποία συμμετείχαν ο Υπουργός Εξωτερικών των ΗΠΑ, Anthony Blinken, της Κυπριακής Δημοκρατίας, Ιωάννης Κασουλίδης, της Ελλάδας, Νίκος Δένδιας και του Ισραήλ, Yair Lapid. Στον ιστότοπο του κυπριακού υπουργείου Εξωτερικών αναφέρεται ότι, κατά την τηλεδιάσκεψη, οι τέσσερις Υπουργοί Εξωτερικών αντάλλαξαν απόψεις σχετικά με τη συγκρότηση μιας προσέγγισης «περιφερειακής πολυμέρειας» στην Ανατολική Μεσόγειο στο πλαίσιο θετικής ατζέντας, μέσω δημιουργίας προγραμμάτων συνεργασίας στους τομείς της Ενέργειας, της Κλιματικής Αλλαγής, της Γαλάζιας Οικονομίας και της Καταπολέμησης Φυσικών Καταστροφών. Ακόμη, συμφώνησαν στη διατήρηση της πολιτικής δυναμικής του σχήματος 3+1 καθώς και στη θεσμοθέτηση πολιτικού διαλόγου μεταξύ των χωρών για διάφορα θέματα και τομείς πολιτικής. Συμφώνησαν επίσης όπως εντός φθινοπώρου 2022 πραγματοποιηθεί συνάντηση του σχήματος με φυσική παρουσία, για σκοπούς αξιολόγησης της επιτευχθείσας προόδου στους επιμέρους τομείς συνεργασίας. Με το πέρας της συνάντησης, οι 4 Υπουργοί συμφώνησαν στην έκδοση κοινής δήλωσης με την οποία επιβεβαιώνουν την κοινή τους δέσμευση για προώθηση της ειρήνης, της σταθερότητας και της ευημερίας στην Ανατολική Μεσόγειο¹⁶⁵.

Επισημαίνεται, τέλος, ότι η Ελλάδα πρωτοπόρησε, τα τελευταία έτη και στη σύγκληση πολυμερών συναντήσεων εκπροσώπων χωρών της Ανατολικής Μεσογείου και της Μέσης Ανατολής. Στις 8 και 9 Σεπτεμβρίου 2016 διεξήχθη η πρώτη άτυπη Υπουργική Συνάντηση της Διάσκεψης της Ρόδου για την Ασφάλεια και τη Σταθερότητα, με πρωτοβουλία του

¹⁶⁴ «Ηλεκτρική διασύνδεση EuroAsia Interconnector: Έργο κοινούς ενδιαφέροντος της Ευρωπαϊκής Ένωσης». Διαθέσιμο σε https://www.euroasia-interconnector.com/wp-content/uploads/2018/02/EuroAsia_Interconnector_Project_and_Progress_Greek.pdf (Πρόσβαση:29.10.2022).

¹⁶⁵ «9 ΜΑΪΟΥ 2022 - ΔΕΛΤΙΟ ΤΥΠΟΥ ΚΑΙ ΚΟΙΝΗ ΔΗΛΩΣΗ ΓΙΑ ΤΗΛΕΔΙΑΣΚΕΨΗ ΥΠΟΥΡΓΩΝ ΕΞΩΤΕΡΙΚΩΝ 3+1». Κυπριακή Δημοκρατία, Υπουργείο Εξωτερικών, 9.5.2022. Διαθέσιμο σε <https://mfa.gov.cy/el/press-releases/2022/05/09/vtc-cy-gr-il-us/> (Πρόσβαση: 1.11.2022).

Η στρατηγική της Ελλάδας απέναντι στην Τουρκία την τελευταία πενταετία υπό το πρίσμα των μελετών των μικρών δυνάμεων

υπουργού Εξωτερικών Νίκου Κοτζιά της κυβέρνησης Αλέξη Τσίπρα, παρέχοντας την ευκαιρία σε υπουργούς Εξωτερικών και υψηλούς αξιωματούχους της Αιγύπτου, της Αλβανίας, της Βουλγαρίας, της Ελλάδας, των Ηνωμένων Αραβικών Εμιράτων, της Ιταλίας, της Κύπρου, του Λιβάνου, της Λιβύης, της Σλοβακίας – υπό την ιδιότητα της Προεδρεύουσας του Συμβουλίου της ΕΕ– και της Τυνησίας, να ανταλλάξουν απόψεις επί ευρύτατου φάσματος ζητημάτων που αφορούν στην ασφάλεια και τη σταθερότητα της Ανατολικής Μεσογείου και της ευρύτερης περιοχής. Σε μια εποχή πολλαπλών και σημαντικών προκλήσεων για την ασφάλεια της Ανατολικής Μεσογείου, οι συμμετέχοντες αναγνώρισαν την ανάγκη για ενισχυμένο εποικοδομητικό διάλογο, διαρκή συνεργασία και συντονισμό, μεταξύ των χωρών της ευρύτερης περιοχής -συμπεριλαμβανομένης της συνεργασίας στα πλαίσια της Ευρωπαϊκής Πολιτικής Γειτονίας (ΕΠΓ) και της Ένωσης για τη Μεσόγειο- αναφορικά με ζητήματα όπως η συνοριακή ασφάλεια, η εμπορία ανθρώπων (trafficking), η πάταξη της τρομοκρατίας, η καταπολέμηση της διασποράς όπλων, η επισιτιστική ασφάλεια, η ενέργεια, η εξασφάλιση ύδατος, οι κλιματικές αλλαγές, η διασυνδεσιμότητα, οι υποδομές και η αντιμετώπιση καταστροφών. Ταυτοχρόνως, οι συμμετέχοντες υπογράμμισαν τη σημασία πολυμερών σχημάτων, όπως η Διάσκεψη της Ρόδου για την Ασφάλεια και τη Σταθερότητα, μέσω των οποίων ενδυναμώνεται ο διάλογος, συμπληρώνοντας και στηρίζοντας, κατ' αυτόν τον τρόπο, τις προαναφερθείσες θεσμοθετημένες μορφές συνεργασίας.(...)»¹⁶⁶.

Στις 22 και 23 Μαΐου 2017 συγκλήθηκε η δεύτερη Διάσκεψη για την Ασφάλεια και Σταθερότητα, κατόπιν πάλι πρωτοβουλίας του υπουργού Εξωτερικών της Ελλάδας, Νίκου Κοτζιά, στη Ρόδο, με στόχο να φέρει κοντά χώρες μιας νευραλγικής περιοχής (Νοτιοανατολική Ευρώπη, Μεσόγειο και περιοχή του Κόλπου) που χειμάζεται από διαμάχες και γεωπολιτικούς ανταγωνισμούς. Όπως αναγράφεται στην ιστοσελίδα του υπουργείου Εξωτερικών, «το ελληνικό υπουργείο Εξωτερικών υποστηρίζει τη συλλογική δράση για την οικοδόμηση μιας ασφαλούς και ευημερούσας γειτονιάς, με απώτερο στόχο την κατοχύρωση της ασφάλειας και την αποκατάσταση της σταθερότητας στην πολυτάραχη περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου.(...)»¹⁶⁷.

¹⁶⁶ «1η Διάσκεψη της Ρόδου για την Ασφάλεια και τη Σταθερότητα, Ρόδος». Ελληνική Δημοκρατία, Κυβέρνηση, 8.9.2016. Διαθέσιμο σε <https://government.gov.gr/1-diaskepsi-tis-rodou-gia-tin-asfalia-ke-ti-statherotita-rodos/> (Πρόσβαση: 2.11.2022).

¹⁶⁷ «2η Διάσκεψη της Ρόδου για την Ασφάλεια και Σταθερότητα (22-23.05.2017)». Ελληνική Δημοκρατία, Υπουργείο Εξωτερικών, 15.5.2017. Διαθέσιμο σε <https://www.mfa.gr/exoteriki-politiki/periferiaki-politiki/2e-diaskepse-tes-rodou-gia-ten-asphaleia-kai-statheroteta-22-23052017.html> (Πρόσβαση: 2.11.2022).

Η στρατηγική της Ελλάδας απέναντι στην Τουρκία την τελευταία πενταετία υπό το πρίσμα των μελετών των μικρών δυνάμεων

Στον ιστότοπο του υπουργείου Εξωτερικών της Κυπριακής Δημοκρατίας προβάλλεται εκτενώς η ανάπτυξη της πολυμερούς διπλωματίας που επιχειρείται από την Κυβέρνηση Νίκου Αναστασιάδη (2013-2018, 2018-σήμερα): «Αποδίδοντας τη δέουσα σημασία και σεβασμό στην περιοχή γειτονίας της, η Κύπρος κατάφερε μέσα από την ιστορική της διαδρομή και ειδικότερα μέσα από συγκεκριμένες δράσεις τα τελευταία χρόνια, να οικοδομήσει άριστες σχέσεις στενής συνεργασίας με τους γείτονες της στην ιδιαίτερης γεωστρατηγικής σημασίας περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου. Η ανακάλυψη υδρογονανθράκων στην περιοχή, δημιούργησε μία νέα κατάσταση πραγμάτων και μία δυναμική που οδηγεί στην περαιτέρω ενίσχυση των σχέσεων των χωρών και στην αναβάθμιση της Ανατολικής Μεσογείου. Οι ενεργειακοί πόροι στην κυπριακή ΑΟΖ και σε άλλα κράτη της περιοχής, ενισχύουν καθοριστικά το γεωστρατηγικό ρόλο της Κύπρου και τη γεω-οικονομική σημασία της Ανατολικής Μεσογείου, προσφέροντας, μεταξύ άλλων, την ευκαιρία για συλλογικές δράσεις σε ένα ευρύ πλαίσιο θεμάτων. Στο πλαίσιο αυτό, η Ενέργεια αξιοποιήθηκε ως το εφελτήριο για την ενίσχυση των σχέσεων των κρατών της περιοχής και ως εργαλείο για την ανάπτυξη μηχανισμών πολυμερούς συνεργασίας σε μία πλειάδα θεμάτων. Με την ουσιαστική συμβολή της Κύπρου δημιουργήθηκαν μηχανισμοί τριμερούς συνεργασίας και διαλόγου, στο στάδιο αυτό, Κύπρου και Ελλάδας με το Ισραήλ, την Αίγυπτο, το Λίβανο, την Παλαιστίνη και την Ιορδανία. Οι μηχανισμοί αυτοί αξιοποιούνται ως εργαλεία ενισχυμένου διαλόγου και ως βάση οικοδόμησης περαιτέρω πολυθεματικής και πολυεπίπεδης συνέργειας σε τομείς όπως, η ασφάλεια, η ενέργεια, η οικονομία, το εμπόριο, ο πολιτισμός, η παιδεία κ.ά.»¹⁶⁸.

Το κυπριακό υπουργείο Εξωτερικών σημειώνει σχετικά με τη δυναμική της ανάπτυξης αυτής της πολυμερούς διπλωματίας ότι η πλατφόρμα συνεργασίας που έχει δημιουργηθεί και η ευελιξία δράσης που τη διακρίνει, επιτρέπει την οικοδόμηση περαιτέρω θεματικών συνεργασιών, εμπλοκής νέων μερών ή δημιουργίας νέων μηχανισμών, συμπεριλαμβανομένης της δυνατότητας συμμετοχής και άλλων κρατών ή/και περιφερειακών ή διεθνών Οργανισμών. Η δυναμική που έχει αναπτυχθεί θα μπορούσε να αποτελέσει το θεμέλιο μίας σταδιακά εξελισσόμενης θεσμοθετημένης περιφερειακής ενσωμάτωσης, σημαντικό στοιχείο του οράματος και επιδίωξης για την περιοχή. Μάλιστα, στην ιστοσελίδα αναγράφεται ότι απώτερος στόχος είναι η αξιοποίηση της αποκτηθείσας εμπειρίας από την ανάπτυξη περιφερειακής συνεργασίας για σκοπούς περαιτέρω ενίσχυσης και διεύρυνσης των σχέσεων

¹⁶⁸ «Εξωτερική Πολιτική: Στόχοι και Επιδιώξεις», Κυπριακή Δημοκρατία, υπουργείο Εξωτερικών, χ.χ. Διαθέσιμο σε <https://mfa.gov.cy/el/goals-and-objectives/> (Πρόσβαση: 7.11.2022).

Η στρατηγική της Ελλάδας απέναντι στην Τουρκία την τελευταία πενταετία υπό το πρίσμα των μελετών των μικρών δυνάμεων

και συνεργασίας της Δημοκρατίας με τις χώρες της ευρύτερης μας γεωγραφικής περιφέρειας, συμπεριλαμβανομένων των κρατών του Κόλπου¹⁶⁹.

Διαπιστώνεται ότι Ελλάδα και Κύπρος είναι δύο ευρωπαϊκά, δημοκρατικά, με σαφή δυτικό προσανατολισμό, κράτη στην ευρύτερη περιφέρεια με άριστες σχέσεις με τις περισσότερες γειτονικές χώρες, που επιδιώκουν, μέσω της συνεχούς εκδίπλωσης μίας πολυμερούς διπλωματίας, να καταστούν συνδετικοί κρίκοι της περιοχής της Ανατολικής Μεσογείου με άλλα κράτη και πολυμερή σχήματα, κυρίως με την ΕΕ, αναδεικνυόμενες σε κράτη με θετικό, γεφυροποιό και ειρηνευτικό ρόλο στο περιφερειακό και διεθνές σύστημα και κερδίζοντας πρόσθετη αξία για τη θέση (status) τους στον κόσμο.

Η Ελλάδα συνήψε ή/και αναβάθμισε την στρατηγική συνεργασία με δύο μεγάλες δυνάμεις, τη Γαλλία και τις ΗΠΑ, κατορθώνοντας να βρει καταφύγιο ασφάλειας και ταυτόχρονα να αναβαθμίσει τη θέση (status) στην περιφέρειά της και στη διεθνή πολιτική σκηνή.

Ο Ζ. Τζιάρας αναφέρει ότι Έλληνες και Κύπριοι διεθνολόγοι που παρατηρούν τα πολυμερή σχήματα συνεργασίας, που εγκαθιδρύθηκαν και σταδιακά εξελίσσονται και παγιώνονται, υποστηρίζουν ότι οι σημαντικές γεωπολιτικές μεταβολές, που συντελέστηκαν κατά την τελευταία δεκαετία στην ευρύτερη περιφέρεια της Ανατολικής Μεσογείου και Μέσης Ανατολής, διαμορφώνουν ένα νέο περιβάλλον ασφαλείας. Ο Τζιάρας επισημαίνει ότι το νέο περιβάλλον ορίζεται από τέσσερις δυναμικές: ενεργειακές ανακαλύψεις, γεωπολιτικούς ανταγωνισμούς και νέες (αν)ισορροπίες δυνάμεων, νέες ανθρώπινες επιταγές ασφαλείας και αυξημένο ενδιαφέρον στην περιοχή από εξωτερικές δυνάμεις¹⁷⁰.

Η Ελλάδα, από κοινού με την Κυπριακή Δημοκρατία, υπό το πρίσμα των μελετών των μικρών κρατών, εμφανίζεται να ενεργεί και να ελίσσεται με μία ενεργητική στρατηγική στο μεταβαλλόμενο, νέο γεωπολιτικό περιβάλλον της ευρύτερης Ανατολικής Μεσογείου. Η τριμερής συνεργασία με την Αίγυπτο διαθέτει φιλοδυτικό προσανατολισμό, με στόχο τα

¹⁶⁹ Ο.π.

¹⁷⁰ Tziarras, Zenonas (ed.) «The New Geopolitics of the Eastern Mediterranean: Trilateral Partnerships and Regional Security», *Re-imagining the Eastern Mediterranean Series: PCC Report*, 3/2019. Nicosia: PRIO Cyprus Centre. Διαθέσιμο σε [file:///C:/Users/aikla/Downloads/The%20New%20Geopolitics%20of%20the%20Eastern%20Mediterranean,%20PCC%20Report%203-2019%20%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/aikla/Downloads/The%20New%20Geopolitics%20of%20the%20Eastern%20Mediterranean,%20PCC%20Report%203-2019%20%20(2).pdf) (Πρόσβαση: 14.8.2022).

Η στρατηγική της Ελλάδας απέναντι στην Τουρκία την τελευταία πενταετία υπό το πρίσμα των μελετών των μικρών δυνάμεων

συμμετέχοντα κράτη να αναβαθμίσουν τη θέση (status) και την ισχύ τους. Παρατηρείται σύγκλιση απόψεων σε σειρά θεμάτων και κυρίως στην αντιμετώπιση της αναθεωρητικής πολιτικής της Τουρκίας, τις μεταναστευτικές ροές, στα κυριαρχικά δικαιώματα των τριών χωρών και την επίλυση του Κυπριακού. Η τριμερής συνεργασία με το Ισραήλ διαθέτει επίσης φιλοδυτικό προσανατολισμό, στα κοινά ανακοινωθέντα δεν γίνεται ρητή αναφορά στην τουρκική επιθετικότητα, αλλά υπάρχουν αναφορές στα κυριαρχικά δικαιώματα της Κυπριακής Δημοκρατίας, δεν υπάρχει αναφορά στην αραβοϊσραηλινή διένεξη, αλλά οι τομείς που καλύπτει η συνεργασία είναι ποικίλοι: Ενέργεια, τουρισμός, γεωργία, υγεία, περιβάλλον, εκπαίδευση, επιχειρηματικότητα, τεχνολογία και καινοτομία και συνεργασία της ελληνικής, κυπριακής και εβραϊκής διασποράς (lobby) στις ΗΠΑ.

Όσο αναβαθμίζεται γεωπολιτικά η Ανατολική Μεσόγειος με το δίκτυο τριμερών συνεργασιών, τόσο αναβαθμίζονται τα συμμετέχοντα κράτη, αποκτώντας θετικό πρόσημο της θέσης (status), με αποτέλεσμα την παραγωγή προστιθέμενης αξίας. Οι τριμερείς συνεργασίες που έχουν ξεκινήσει, εξελίσσονται και συνεχώς διευρύνονται μπορούν να θεωρηθούν ως καταφύγιο για την ενδυνάμωση της θέσης στο σύστημα περιφερειακών και διεθνών σχέσεων για την Ελλάδα (και την Κύπρο).

Ακόμη, δεν έχουν αναχθεί σε καταφύγιο ασφαλείας για Ελλάδα (και Κύπρο), καθώς τα σχήματα θα πρέπει να ενδυναμωθούν στον τομέα της άμυνας και ασφάλειας και να δημιουργηθούν όροι αλληλεξάρτησης. Μέχρι στιγμής, η αναβάθμιση της θέσης (status) και η προβολή μίας θετικής εθνικής εικόνας (nation branding) της Ελλάδας (και της Κύπρου) καταγράφονται ως καρποί της επιτυχημένης, έξυπνης και ευέλικτης στρατηγικής της χώρας, από κοινού με την Κύπρο. Συνεπώς, προωθείται μία θετική ατζέντα περιφερειακής συνεργασίας και η εγκατάσταση και ανάπτυξη δικτύων, ώστε να παγιωθούν οι συνέργειες και οι σχέσεις αλληλοκατανόησης μεταξύ των συμμετεχόντων κρατών στα πολυμερή σχήματα συνεργασίας.

Με τα πολυμερή σχήματα που περιγράφησαν σε αυτή την ενότητα, η Ελλάδα, από κοινού με την Κυπριακή Δημοκρατία, δραστηριοποιούνται επιτυχώς στην εξωτερική εξισορρόπηση στο πλαίσιο ενός πολυπολικού συστήματος στην ευρύτερη Ανατολική Μεσόγειο. Το δίκτυο συνεργασιών με χώρες της γειτονίας και με τη συνδρομή Μεγάλων Δυνάμεων (ΗΠΑ, Γαλλία), που εξελίσσεται και αναπτύσσεται διαρκώς, διακρίνεται από

Η στρατηγική της Ελλάδας απέναντι στην Τουρκία την τελευταία πενταετία υπό το πρίσμα των μελετών των μικρών δυνάμεων

ελαστικότητα και ευελιξία, χωρίς να αποκλείεται στο μέλλον η εξέλιξη της συνεργασίας σε επίπεδο ασφαλείας και η διεύρυνση με άλλες χώρες. Άλλωστε, ο Ηλ. Κουσκουβέλης σημειώνει αναφορικά με τη λειτουργία των πολυμερών συμμαχιών, ότι είναι «σχήματα που προκύπτουν μέσα από δύσκολες και αργές διαδικασίες»¹⁷¹. Σίγουρα, όμως, συντελούν στην εξωτερική εξισορρόπηση και την αναβάθμιση Ελλάδας και Κύπρου στην περιφέρεια και την παγκόσμια σκηνή.

¹⁷¹ Κουσκουβέλης, Ηλίας. Εισαγωγή στις Διεθνείς Σχέσεις, ό.π., σελ. 216.

Η στρατηγική της Ελλάδας απέναντι στην Τουρκία την τελευταία πενταετία υπό το πρίσμα των μελετών των μικρών δυνάμεων

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Οι εν εξελίξει τεκτονικές αλλαγές στο σύστημα Διεθνών Σχέσεων, με την επίθεση της Ρωσικής Ομοσπονδίας στα εδάφη της Ουκρανίας να μαίνεται και να παραμένει ακόμη και για τους διεθνολόγους και πολιτικούς άγνωστη η διάρκεια, η έκταση και η έκβαση της πολεμικής σύγκρουσης είναι σημαντικές για μεγάλες, μεσαίες και μικρές δυνάμεις. Είμαστε μάρτυρες των κλυδωνισμών μίας μεταμονοπολικής διεθνούς τάξης (ΗΠΑ), που τείνει να μεταμορφωθεί σε ένα πολυπολικό ή μη πολικό σύστημα, με ό,τι αυτό σημαίνει για τις μικρές δυνάμεις. Ακόμη, η γεωστρατηγική αναβάθμιση της περιφέρειας της Ανατολικής Μεσογείου, κατά την τελευταία δεκαετία, και η συνεχής προσπάθεια μίας αναθεωρητικής Τουρκίας με επιθετική εξωτερική πολιτική, υπό την ηγεσία του Recep Tayyip Erdoğan (AKP), διαμορφώνουν ένα ακόμη πιο απαιτητικό πλαίσιο δράσης για τις μικρές δυνάμεις στην ίδια περιφέρεια, όπως την Ελλάδα και την Κυπριακή Δημοκρατία.

Στην εργασία επιχειρήθηκε η μελέτη της στρατηγικής της Ελλάδας, υπό το πρίσμα των μελετών των μικρών δυνάμεων, απέναντι στην Τουρκία, κατά το διάστημα Ιουνίου 2017 – Οκτωβρίου 2022, ενώ το Χρονολόγιο σημαντικών σταθμών στις διμερείς σχέσεις και ευρύτερα στην Ανατολική Μεσόγειο, στο Παράρτημα I, επιμηκύνεται χρονικά λόγω σημασίας εξελίξεων ως τα μέσα Νοεμβρίου 2022.

Στο πρώτο Κεφάλαιο εκτέθηκε το θεωρητικό πλαίσιο για την κατανόηση λειτουργίας του συστήματος Διεθνών Σχέσεων και του αγώνα των μικρών κρατών, με συγκεκριμένη στρατηγική, να αξιοποιούν ευκαιρίες για να επιβιώσουν και να ευημερούν, με έμφαση στις παραδοχές της θεωρίας του καταφυγίου (shelter theory) και της εσωτερικής και εξωτερικής εξισορρόπησης. Τέθηκαν δύο συγκεκριμένα ερωτήματα προς απάντηση:

→ Η στρατηγική που ακολουθείται εκ μέρους των δύο διαδοχικών ελληνικών κυβερνήσεων (2017-2019 ΣΥΡΙΖΑ-ΑΝΕΛ, 2019-2022 Νέα Δημοκρατία, ΝΔ) εντάσσεται στο θεωρητικό πλαίσιο για την αύξηση της δύναμης των μικρών κρατών;

→ Η ακολουθούμενη στρατηγική της Ελλάδας είναι αποτελεσματική στην πράξη;

Η στρατηγική της Ελλάδας απέναντι στην Τουρκία την τελευταία πενταετία υπό το πρίσμα των μελετών των μικρών δυνάμεων

Στο δεύτερο Κεφάλαιο παρουσιάστηκε η εξωτερική πολιτική της Τουρκίας υπό τη διακυβέρνηση Recep Tayyip Erdoğan, κυρίως κατά την τελευταία πενταετία. Στο τρίτο Κεφάλαιο μελετήθηκαν τέσσερις (4) περιπτώσεις της ελληνικής στρατηγικής απέναντι στην Τουρκία, κατά το διάστημα Ιουνίου 2017 – Οκτωβρίου 2022: Μεταναστευτική κρίση, 2020-2022, Κρίση πανδημίας Covid-19, 2020-2022, Κρίση στο Αιγαίο, καλοκαίρι 2020 και Στρατηγική συνεργασία Ελλάδας με άλλες χώρες και πολυμερής διπλωματία Ελλάδας.

Σύμφωνα με παραδοχή των σύγχρονων θεωρητικών, τα μικρά κράτη θα πρέπει να επιλέγουν τις μάχες τους με σύνεση, να δίνουν προτεραιότητα στους πόρους τους και να προωθούν δίκτυα με άλλα μικρά κράτη που επιδιώκουν να επιβιώσουν σε μια μεταμονοπολική διεθνή τάξη. Ο πόλεμος στην Ουκρανία, που ξέσπασε το Φεβρουάριο του 2021 και συνεχίζεται ως τις μέρες που γράφεται η μελέτη δείχνει, ότι η Ελλάδα άδραξε την ευκαιρία και κατέδειξε ότι «ανήκει εις την Δύση» αμετακλήτως, σε αντίθεση με την Τουρκία που με μία αμφίδρομη στάση προσπαθεί να λειτουργήσει ως «διάυλος επικοινωνίας» μεταξύ των εμπλεκομένων αλλά και της Δύσης και να προβάλλει την εικόνα μίας ειρηνοποιού δύναμης. Η Ελλάδα, αν και πλήρως ενταγμένη στο NATO και την ΕΕ, είναι μία από τις χώρες του δυτικού συστήματος που εξακολουθεί να υφίσταται σε μεγάλο βαθμό τους κραδασμούς της Ανατολής, όπου κυριαρχούσαν επί αιώνες δύο κραταιές αυτοκρατορίες – η Οθωμανική και η Ρωσική.

Υπενθυμίζεται ότι οι συντελεστές ισχύος ενός κράτους είναι τρεις: Αντικειμενικοί (η γεωγραφία, ο πληθυσμός, οι πλουτοπαραγωγικές πηγές και οι ένοπλες δυνάμεις), λειτουργικοί (το πολιτικό σύστημα, η διοίκηση, η ικανότητα στρατιωτικής κινητοποίησης και η θέση στο διεθνές σύστημα ενός κράτους) και υποκειμενικοί (η ικανή ή ανεπαρκής ηγεσία ενός λαού και το αυξημένο ή ελλειμματικό διεθνές κύρος ενός κράτους). Στην εργασία χρησιμοποιήθηκε ο όρος μικρή δύναμη ή μικρό κράτος, σύμφωνα με τον ορισμό του Ηλία Κουσκουβέλη, ως το κράτος που «αναγνωρίζει ότι δεν μπορεί μόνο του να εξασφαλίσει την ασφάλειά του με τη χρήση των δικών του δυνατοτήτων και πρέπει να στηρίζεται κυρίως στη βοήθεια άλλων κρατών, θεσμών, διαδικασιών ή εξελίξεων για την προστασία του». Στην κατηγορία των μικρών δυνάμεων ανήκουν οι Ελλάδα και η Κυπριακή Δημοκρατία στην περιφέρεια της Ανατολικής Μεσογείου με κοινά εθνικά συμφέροντα.

Η στρατηγική της Ελλάδας απέναντι στην Τουρκία την τελευταία πενταετία υπό το πρίσμα των μελετών των μικρών δυνάμεων

Ποια είναι η βέλτιστη στρατηγική των μικρών δυνάμεων σήμερα; Τα μικρά κράτη δεν στερούνται πόρων κι έχουν ευκαιρίες και δυνατότητες σε ένα μεταβαλλόμενο, πολύπλοκο σύστημα ισχύος να ασκούν «ήπια» δύναμη μέσω της διπλωματικής υπεροχής και της φήμης. Τα μικρά κράτη αντιμετωπίζουν μια συνθήκη που τους υπαγορεύει ότι έχουν ανάγκη τη διεθνή συνεργασία, αλλά αυτή δεν είναι αρκετή, καθώς χρειάζονται εξίσου την «αυτοβοήθεια» (εσωτερική ενδυνάμωση) και την εξωτερική εξισορρόπηση. Η «αναζήτηση καταφυγίου» μπορεί επίσης να έχει σημαντικό κόστος στην αυτονομία για τα μικρά κράτη. Κατά συνέπεια δεν αρκεί μόνο η αναζήτηση του καταφυγίου, αλλά απαιτείται και μια εξισορρόπηση ανάμεσα στη διάθεση για επιρροή και στην αυτονομία, δηλαδή την ικανότητα εσωτερικής ενδυνάμωσης-αυτοβοήθειας, την ικανότητα να παράγουν μόνο τους τα μικρά κράτη αξία.

Η Ελλάδα ως μικρή δύναμη στο σταυροδρόμι τριών ηπείρων έχει να αντιμετωπίσει τη συνεχή προκλητική συμπεριφορά της Τουρκίας στην περιοχή και τις μεγάλες αλλαγές στο σύστημα Διεθνών Σχέσεων. Η στρατηγική που ακολούθησαν δύο διαδοχικές ελληνικές κυβερνήσεις στο διάστημα Ιουνίου 2017 – Οκτωβρίου 2022 φαίνεται να ακολουθεί αρκετές από τις παραδοχές της σύγχρονης θεωρίας των μικρών δυνάμεων, περί αναζήτησης καταφυγίου και εσωτερικής ενδυνάμωσης και εξωτερικής εξισορρόπησης.

Συγκεκριμένα, μελετήθηκαν και εξήχθησαν διαπιστώσεις για την ελληνική στρατηγική και την αποτελεσματικότητά της υπό το πρίσμα των μελετών των μικρών δυνάμεων, σε τέσσερεις (4) περιπτώσεις.

Στη μεταναστευτική κρίση του Φεβρουαρίου 2020 στον Έβρο, διαπιστώθηκε ότι η Ελλάδα:

1. Παρακολουθούσε στενά τις κινήσεις της άλλης πλευράς και αντέδρασε άμεσα στην τουρκική πολιτική απόπειρας εργαλειοποίησης του Μεταναστευτικού προβλήματος.
2. Αντιμετώπισε αποτελεσματικά την πρόκληση στο πεδίο και ταυτόχρονα στράφηκε για καταφύγιο προς την ΕΕ, καθώς προέβη σε άμεση πρόσκληση και εμπλοκή των επικεφαλής ευρωπαϊκών θεσμών στο ζήτημα, επιτυγχάνοντας να αναγάγει το διμερές ζήτημα σε ευρωπαϊκό πρόβλημα. Με αυτή τη στρατηγική κατόρθωσε τη συμμετοχή και την αξιοποίηση ευρωπαϊκών δυνάμεων και πόρων στην ελληνοτουρκική μεθόριο στον Έβρο.

Η στρατηγική της Ελλάδας απέναντι στην Τουρκία την τελευταία πενταετία υπό το πρίσμα των μελετών των μικρών δυνάμεων

3. Τήρησε μία σταθερή πολιτική στάση τόσο στο εσωτερικό, συγκεντρώνοντας την υποστήριξη της κοινής γνώμης, όσο και σε ευρωπαϊκούς, περιφερειακούς και διεθνείς οργανισμούς με την ανάδειξη της προσπάθειας εργαλειοποίησης του Μεταναστευτικού εκ μέρους της Τουρκίας και αντιμετώπισης της τουρκικής παραπληροφόρησης (fake news).

4. Ακολουθεί, μέχρι και σήμερα, φθινόπωρο του 2022, μία ολοκληρωμένη στρατηγική σε όλα τα επίπεδα: Επιχειρησιακό, Ενδυνάμωση υποδομών, Εξωτερική πολιτική, επικοινωνία, αναπτύσσοντας μία νέα κουλτούρα σχέσεων μεταξύ φορέων και διαμορφώνοντας ένα «καλό παράδειγμα» ενεργειών. Διαθέτει δυνάμεις και πόρους στην αντιμετώπιση της λαθρομετανάστευσης στα χερσαία και θαλάσσια σύνορα της Ελλάδας, με τη βοήθεια της ΕΕ.

Συνεπώς, η ελληνική Κυβέρνηση εμφανίζεται, στο εξεταζόμενο διάστημα, να έχει ακολουθήσει μία αποτελεσματική στρατηγική ενός μικρού κράτους, ως ευρωπαϊκής χώρας υποδοχής ή κινδύνου υποδοχής μεγάλου αριθμού μεταναστών λόγω συνεχών προσπαθειών εργαλειοποίησης του Μεταναστευτικού από την Τουρκία.

Στην **κρίση πανδημίας του Covid-19, το χειμώνα-άνοιξη 2020**, διαπιστώθηκε ότι η Ελλάδα:

1. Διαχειρίστηκε αποτελεσματικά την κρίση, τόσο σε υγειονομικό, πολιτικό, οικονομικό και κοινωνικό επίπεδο, όσο και σε επίπεδο εξωτερικής πολιτικής, έχοντας μάλιστα να αντιμετωπίσει παράλληλα τη μεταναστευτική κρίση στον Έβρο.

2. Η Ελλάδα ως μικρή δύναμη κατόρθωσε να αντιδράσει και στις δύο παράλληλες χρονικά κρίσεις με γρήγορα αντανακλαστικά, σταθερότητα και αποφασιστικότητα. Αξιοποίησε τόσο τη συμμετοχή της στο 'καταφύγιο' της ευρωπαϊκής οικογένειας με ανάπτυξη πρωτοβουλιών για συγκεκριμένες κοινές ενέργειες (η κοινή προμήθεια υγειονομικού εξοπλισμού, το ψηφιακό πιστοποιητικό COVID-19, το πρόγραμμα του ευρωπαϊκού εμβολιασμού και το Ταμείο Ανάκαμψης), με την επίδειξη ενδιαφέροντος, αλληλεγγύης και καινοτόμων προτάσεων που προωθήθηκαν και μέσω «clusters» κοινών συμφερόντων (βλ. τουρισμός) όσο και με τη δημιουργία περιφερειακών δικτύων συνεργασίας ως μία μορφή ακτιβισμού ομοϊδεατών κρατών για αμοιβαία υποστήριξη (λ.χ. με Ισραήλ και Κύπρο).

Η στρατηγική της Ελλάδας απέναντι στην Τουρκία την τελευταία πενταετία υπό το πρίσμα των μελετών των μικρών δυνάμεων

3. Εφάρμοσε μία τολμηρή και έξυπνη δράση ως «μικρή επιχείρηση» (επιστημονική τεχνογνωσία, πρόοδος ψηφιοποίησης δημοσίου και έκδοση ψηφιακού υγειονομικού πιστοποιητικού) στη διαχείριση της κρίσης, συμβάλλοντας στην σταθερότητα, την ευημερία και την ασφάλεια και ενισχύοντας τη θέση (status) της στο περιφερειακό και διεθνές σύστημα.

Συνεπώς, η ελληνική Κυβέρνηση αξιολογείται θετικά για το εξεταζόμενο διάστημα με την εφαρμογή μίας αποτελεσματικής και ιδιαίτερα επιτυχημένης στρατηγικής ενός μικρού κράτους στη διαχείριση της κρίσης του Covid-19 κι ενώ είχε παράλληλα να αντιμετωπίσει και την κρίση του Μεταναστευτικού στον Έβρο.

Στην κρίση στο Αιγαίο τον Αύγουστο του 2020, διαπιστώθηκε ότι η Ελλάδα:

1. Επέδειξε γρήγορα αντανακλαστικά, ετοιμότητα, κινητοποίηση των ενόπλων δυνάμεων σε στρατηγικό-επιχειρησιακό επίπεδο (θεωρία της εσωτερικής ενδυνάμωσης)

2. Παράλληλα, ανέπτυξε μία έντονη διπλωματική δραστηριότητα (δηλώσεις, επισκέψεις, επιστολές, συμμετοχή σε συμβούλια κοκ.), με την ενημέρωση τόσο των ευρωπαϊκών θεσμών σε ανώτατο επίπεδο, όσο και του ΟΗΕ και άλλων περιφερειακών και διεθνών οργανισμών, για την τουρκική παραβατική συμπεριφορά στο Αιγαίο.

3. Δεν μπόρεσε να διασφαλίσει καταφύγιο και ενεργητική υποστήριξη, σε στρατιωτικό-επιχειρησιακό επίπεδο, ούτε στους κόλπους του ΝΑΤΟ, ούτε σε επίπεδο ΕΕ. Στην περίπτωση του ΝΑΤΟ, γιατί οι Ελλάδα και Τουρκία είναι μέλη της Συμμαχίας, οπότε σε περίπτωση μεταξύ τους αντιπαράθεσης, το ΝΑΤΟ δεν μπορεί να πάρει θέση και δεν μπορεί να παράσχει στρατιωτική συνδρομή στην Ελλάδα (άρθρο 5). Στη Συνθήκη της Λισαβόνας της ΕΕ υπάρχει η ρήτρα αμοιβαίας άμυνας (άρθρο 42, παράγραφος 7), η οποία όμως δεν έχει συμπληρωθεί στον πρακτικό τομέα εφαρμογής και δεν δεσμεύει όλες τις χώρες μέλη της ΕΕ. Η Ελλάδα σκέφτηκε την επίκλησή της, όμως δεν προχώρησε η ιδέα αυτή στην πράξη.

4. Συνεργάστηκε στενά με την Κυπριακή Δημοκρατία, σχηματίζοντας μία αρκετά ισχυρή ομάδα δύο μικρών δυνάμεων με κοινά συμφέροντα. Από κοινού πρόβαλαν και πέτυχαν την καταδίκη της Τουρκίας εκ μέρους της ΕΕ ως χώρας που δυναμιτίζει την ασφάλεια και την

Η στρατηγική της Ελλάδας απέναντι στην Τουρκία την τελευταία πενταετία υπό το πρίσμα των μελετών των μικρών δυνάμεων

σταθερότητα στην περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου, και η συμπεριφορά της δεν συνάδει με ευρωπαϊκές και διεθνείς κανόνες διεθνούς δικαίου και καλής γειτονίας.

5. Από κοινού με την Κυπριακή Δημοκρατία πρόβαλαν εαυτές ως ευρωπαϊκά κράτη που σέβονται το διεθνές δίκαιο και συμβάλλουν συνεχώς στην ειρήνη, την σταθερότητα και την ευημερία στην ευρύτερη περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου. Σημειώνεται ότι έκτοτε η αναθεωρητική, επιθετική πολιτική της Τουρκίας έναντι Ελλάδας και Κύπρου έχει επιφέρει σημαντικό πλήγμα στις σχέσεις της με την ΕΕ, με συνεχείς αρνητικές αναφορές και καταδικαστικές αποφάσεις που ανανεώνονται για τη συμπεριφορά της μέχρι σήμερα.

Συνεπώς, η ελληνική Κυβέρνηση εμφανίζεται να ακολουθήσε στην κρίση στο Αιγαίο, τον Αύγουστο του 2020, μία εν μέρει αποτελεσματική στρατηγική, επιδεικνύοντας εγρήγορση, χωρίς διάθεση υποχωρητικότητας (επιλογή κατευνασμού) και ταυτόχρονα ψυχραιμία για την αποφυγή ενός «θερμού» επεισοδίου, ενώ παράλληλα εξέθεσε -από κοινού με την Κύπρο- τη συμπεριφορά της Τουρκίας σε ευρωπαϊκούς και διεθνείς οργανισμούς.

Στη μελέτη της **στρατηγικής συνεργασίας της Ελλάδας με άλλες χώρες και της πολυμερούς διπλωματίας**, διαπιστώθηκε ότι η Ελλάδα ήδη από το 2017 ως σήμερα με δύο διαδοχικές Κυβερνήσεις:

1. Συνήψε ή/και αναβάθμισε την στρατηγική συνεργασία με δύο μεγάλες δυνάμεις, τη Γαλλία και τις ΗΠΑ, κατορθώνοντας να βρει καταφύγιο ασφάλειας και ταυτόχρονα να αναβαθμίσει τη θέση (status) στην περιφέρειά της.

2. Από κοινού με την Κύπρο, επιδεικνύει μία ενεργητική στρατηγική στο μεταβαλλόμενο, νέο γεωπολιτικό περιβάλλον της ευρύτερης Ανατολικής Μεσογείου

3. Από κοινού με την Κύπρο, επιδιώκει μέσω της συνεχούς ανάπτυξης μίας πολυμερούς διπλωματίας, να καταστούν οι δύο μικρές δυνάμεις συνδεδετικοί κρίκοι της περιοχής της Ανατολικής Μεσογείου με άλλα κράτη και πολυμερή σχήματα, κυρίως με την ΕΕ, προβάλλοντας ένα θετικό, γεφυροποιό και ειρηνευτικό ρόλο στο περιφερειακό και διεθνές σύστημα και κερδίζοντας πρόσθετη αξία για τη θέση (status) τους στον κόσμο.

Η στρατηγική της Ελλάδας απέναντι στην Τουρκία την τελευταία πενταετία υπό το πρίσμα των μελετών των μικρών δυνάμεων

4. Με την ενδυνάμωση και διεύρυνση του δικτύου πολυμερούς συνεργασίας, μπορεί να εξελιχθεί σε καταφύγιο για την ενδυνάμωση της θέσης, με την προοπτική να αναχθεί σε καταφύγιο ασφαλείας, εφόσον δημιουργηθούν όροι αλληλεξάρτησης.

Συνεπώς, η ελληνική Κυβέρνηση εμφανίζεται σταθερά να ακολουθεί με τη σύναψη συμφωνιών στρατηγικών συνεργασιών με δύο μεγάλες δυνάμεις του συστήματος Διεθνών Σχέσεων και με την ανάπτυξη της πολυμερούς διπλωματίας στην ευρύτερη Ανατολική Μεσόγειο, μία επιτυχημένη εθνική (που ακολουθείται από όλες τις Κυβερνήσεις της τελευταίας σχεδόν δεκαετίας) στρατηγική, που 'ενοχλεί' την Τουρκία και κρύβει δυναμική να καταστεί για την Ελλάδα και την Κύπρο, καταφύγιο ασφαλείας στο μέλλον.

Καταληκτικά, η στρατηγική της Ελλάδας, την τελευταία πενταετία, απέναντι στην Τουρκία, υπό το πρίσμα μελετών των μικρών δυνάμεων, φαίνεται να εμπεριέχει πολλά από τα στοιχεία που προτείνουν οι θεωρητικοί για τις δυνατότητες στρατηγικής των μικρών κρατών, και να είναι αρκετά επιτυχημένη στην πράξη. Ιδιαίτερα στις περιπτώσεις της αντιμετώπισης της μεταναστευτικής κρίσης στον Έβρο το 2020 και της διαχείρισης της πανδημίας του Covid-19, η Ελλάδα συμπεριφέρθηκε με γρήγορα αντανακλαστικά, σταθερότητα, αποφασιστικότητα, ψυχραιμία, τόλμη και καινοτομία ως «μικρό επιχειρηματικό» κράτος. Και στις άλλες δύο περιπτώσεις, στην κρίση στο Αιγαίο το 2020 και την αποφυγή «θερμού» επεισοδίου και με την στρατηγική συνεργασία με μεγάλες δυνάμεις και τη συμμετοχή σε πολυμερή σχήματα συνεργασίας στην ευρύτερη Ανατολική Μεσόγειο, η Ελλάδα επέδειξε και συνεχίζει να επιδεικνύει μία ενεργητική διπλωματία για την εξεύρεση καταφυγίου ασφαλείας απέναντι στην τουρκική απειλή.

Βέβαια, υπάρχουν ακόμη δυνατότητες περαιτέρω ανάπτυξης της στρατηγικής εκ μέρους της Ελλάδας, καθώς όλες οι ανωτέρω προκλήσεις που εξετάστηκαν, το Μεταναστευτικό, η πανδημία Covid-19, η παράνομη τουρκική συμπεριφορά στο Αιγαίο και οι μεταβολές στην Ανατολική Μεσόγειο, συνεχίζονται. Ειδικά εκ μέρους της Τουρκίας δεν προβλέπεται κάποια σύντομη μεταβολή της αναθεωρητικής πολιτικής της. Παράλληλα με τη συνεχή αναζήτηση καταφυγίου (εξωτερική εξισορρόπηση) με συνεχείς συνέργειες με κράτη με κοινό προσανατολισμό και συμφέροντα και στρατηγικές συνεργασίες) και την αναβάθμιση της θέσης (status) της στο περιφερειακό και το διεθνές σύστημα, η ελληνική Κυβέρνηση θα πρέπει να φροντίσει να αναπτύξει την εσωτερική ενδυνάμωση (αυτοβοήθεια): Ισχυρή

Η στρατηγική της Ελλάδας απέναντι στην Τουρκία την τελευταία πενταετία υπό το πρίσμα των μελετών των μικρών δυνάμεων

οικονομία, ενίσχυση ενόπλων δυνάμεων, παραγωγή καινοτόμου αμυντικού εξοπλισμού (επιχειρηματικό κράτος), αξιοποίηση επιστημονικού δυναμικού της χώρας (παροχή κινήτρων για επιστροφή επιστημονικού προσωπικού από το εξωτερικό), εκμετάλλευση φυσικού πλούτου της χώρας, σύγχρονη δημόσια διοίκηση και ψηφιοποίηση υπηρεσιών (επιτελικό κράτος) και κοινωνική συνοχή.

Αναφορικά με την εξωτερική εξισορρόπηση, η πλειονότητα των διεθνολόγων και πολιτικών διαπιστώνει ότι το μεταβαλλόμενο πολύπλοκο σύστημα αυξάνει την τρωτότητα όσων κρατών δεν λαμβάνουν επαρκή μέτρα για την ασφάλειά τους με την ευρεία έννοια, πόσω μάλλον των μικρών δυνάμεων. Η Ελλάδα θα πρέπει να αδράξει την ευκαιρία και μαζί με άλλα κράτη με τις ίδιες ιδέες να συμβάλλει ενεργά ώστε η Ευρώπη να προχωρήσει στην υλοποίηση της στρατηγικής της αυτονομίας. Στη συζήτηση για το μέλλον της Στρατηγικής Πυξίδας της ΕΕ, η Ελλάδα χρειάζεται να συμμετάσχει στη διαδικασία αποσαφήνισης για την ενεργοποίηση της ρήτρας αμοιβαίας άμυνας, ώστε η Ένωση, παράλληλα με το ΝΑΤΟ, να καταστεί ένα καταφύγιο ασφαλείας για τα κράτη μέλη της. Η ενίσχυση αυτής της διάταξης θα πρέπει να αποτελέσει προτεραιότητα της Ελλάδας.

Η Ελλάδα θα πρέπει να συνεχίσει στον άναρχο, μεταβαλλόμενο και συχνά για την ίδια εμπορούμενο από κινδύνους και απειλές κόσμο που την περιβάλλει, υιοθετώντας μία πραγματιστική, πολυδιάστατη, προνοητική, ευέλικτη και αποτελεσματική στρατηγική για την επιβίωση, την ανάπτυξη και την ευημερία της. Είναι ένα σταθερό, δημοκρατικό, σύγχρονο, ευρωπαϊκό κράτος, με σαφή δυτικό προσανατολισμό και με σημαντική γεωστρατηγική θέση, ικανό να συνεχίσει να αναπτύσσει την εσωτερική ενδυνάμωση, δρώντας προορατικά, δημιουργικά και με καινοτόμο πνεύμα, ενώ παράλληλα είναι ικανό να ενισχύει περαιτέρω την εξωτερική εξισορρόπηση, ώστε να αναγνωρίζεται ως «θετική» δύναμη και να διασφαλίζει μία διαρκώς ενισχυόμενη θέση (status) με προστιθέμενη αξία για τους συμμάχους και αποτρεπτική δύναμη για τους αντιπάλους στο σύστημα Διεθνών Σχέσεων.

Η στρατηγική της Ελλάδας απέναντι στην Τουρκία την τελευταία πενταετία υπό το πρίσμα των μελετών των μικρών δυνάμεων

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

«Όταν τα όπλα σου στομώσουν κι η ορμή σου εξανεμιστεί,
όταν η δύναμή σου εξαντληθεί κι ο θησαυρός σου ξοδευτεί,
οι γειτονικοί ηγεμόνες θα εκμεταλλευτούν τη δυσχερή σου
θέση για να δράσουν. Τότε, ακόμη κι αν έχεις σοφούς
συμβούλους, κανένας δεν θα μπορέσει να καταστρώσει
καλά σχέδια για το μέλλον» (Σουν Τζου, 425-221 π.Χ.)¹⁷².

Στο παραπάνω απόφθεγμα του σοφού αρχαίου Κινέζου στρατηγιστή και στοχαστή, χιλιάδες χρόνια πριν από τις σύγχρονες θεωρίες και την πρακτική των Διεθνών Σχέσεων, συμπυκνώνεται η ουσία της ανάγκης αποτελεσματικής στρατηγικής των κρατών, πολύ περισσότερο των μικρών, της εφαρμογής της θεωρίας του καταφυγίου και της εσωτερικής ενδυνάμωσης (αυτοβοήθειας) και της εξωτερικής εξισορρόπησης.

Η Ελλάδα ως μικρή, δημοκρατική, φιλειρηνική δύναμη, με «θετική αξία» στην περιφέρειά της, θα πρέπει στο παρόν και το μέλλον – από κοινού με την ομοεθνή Κυπριακή Δημοκρατία ως υπολογίσιμη «συμμαχία των καλών δυνάμεων» στην περιοχή - να επαγρυπνά, να είναι προορατική, να αδράχνει κάθε ευκαιρία και να αξιοποιεί έξυπνα κάθε δυνατότητα, ιδέα, μέσο και πόρο, τόσο για τη συμβολή στην περιφερειακή και διεθνή ασφάλεια, σταθερότητα και ειρήνη, όσο και για την ενίσχυση, ανάπτυξη, ευημερία και επιβίωση του Ελληνισμού.

¹⁷² Σου Τζου. Η τέχνη του πολέμου. Αθήνα: Εκδόσεις Παπασωτηρίου, 2013, σ. 106.

**Η στρατηγική της Ελλάδας απέναντι στην Τουρκία την τελευταία πενταετία
υπό το πρίσμα των μελετών των μικρών δυνάμεων**

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΒΙΒΛΙΑ

Βενιζέλος, Ευάγγελος. Οριοθέτηση θαλασσιών ζωνών και ελληνοτουρκικές σχέσεις. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαδόπουλος, 2020.

Κάπης, Βασίλης, «Υψηλή Στρατηγική και μικρά κράτη: Έννοιες ασύμβατες;», σσ. 1-23 στο Σαββίδης, Πέτρος (επιμ.). Άμυνα και Ασφάλεια μικρών κρατών: Η περίπτωση της Κύπρου. Λευκωσία: Εκδόσεις Αρματολός, 2021.

Κολιόπουλος, Κωνσταντίνος. Η στρατηγική σκέψη από την αρχαιότητα έως σήμερα. Αθήνα: Εκδόσεις Ποιότητα, 2008 (β' έκδοση).

Κονδύλης, Παναγιώτης. Θεωρία του Πολέμου. Αθήνα: Θεμέλιο, 2004 (δ' έκδ.).

Κουσκουβέλης, Ηλίας. Θεωρία Διεθνών Σχέσεων στο Ψυχρό Πόλεμο: Αποτροπή και πυρηνική στρατηγική. Αθήνα: Εκδόσεις Ποιότητα, 2007 (β' έκδ.).

Κουσκουβέλης, Ηλίας. Λήψη αποφάσεων, κρίση, διαπραγμάτευση: Θεωρία και πρακτική. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση, 1997.

Μανσέλ, Φιλίπ. Λεβάντε: Μεγαλείο και καταστροφή στη Μεσόγειο, Αθήνα: Ωκεανίδα, 2012.

Νέδος, Βασίλης. «Νίκος Δένδιας: Ελπίζω σε βελτίωση μετά τις εκλογές στην Τουρκία», Η Καθημερινή (Κύπρου), 24.7.2022, σ. 16.

Ντόκος, Θάνος και Τσάκωνας, Παναγιώτης. Στρατηγική Εθνικής Ασφαλείας: Οικοδομώντας το Ελληνικό Μοντέλο στον 21ο αιώνα, Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση, 2005.

Παιδή, Ρεβέκκα Κ. Θεωρία του Καταφυγίου των μικρών κρατών στην Ανώτατη Διακλαδική Σχολή Πολέμου, 19^η Εκπαιδευτική Σειρά, Διάλεξη, 16.2.2022.

Η στρατηγική της Ελλάδας απέναντι στην Τουρκία την τελευταία πενταετία υπό το πρίσμα των μελετών των μικρών δυνάμεων

Παιδή, Ρεβέκκα Κ. Theory of International Relations: Small States in the International System. Πανεπιστήμιο Μακεδονίας (Διδακτορική Διατριβή), 2016.

Παπαπολυβίου, Πέτρος, Άγγελος Μ. Συρίγος, Ευάνθης Χατζηβασιλείου. Το Κυπριακό και το Διεθνές Σύστημα, 1945-1974: Αναζητώντας θέση στον κόσμο. Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη, 2013.

Πλατιάς, Αθανάσιος. Διεθνείς σχέσεις και στρατηγική στον Θουκυδίδη. Αθήνα: Βιβλιοπωλείον της Εστίας, 2010 (στ' έκδοση).

Σαββίδης, Πέτρος (επιμ.). Άμυνα και Ασφάλεια μικρών κρατών: Η περίπτωση της Κύπρου. Λευκωσία: Εκδόσεις Αρματολός, 2021.

Σου Τζουν. Η τέχνη του πολέμου. Αθήνα: Εκδόσεις Παπασωτηρίου, 2013.

Συρίγος, Άγγελος και Ντόκος, Θάνος. 60 χάρτες που εξηγούν τις διαφορές Ελλάδας-Τουρκίας: Τουρκικές διεκδικήσεις σε Αιγαίο και Ανατολική Μεσόγειο – Αλφαβητάρι των ελληνοτουρκικών σχέσεων. Αθήνα: Η Καθημερινή (ειδική έκδοση), 2020.

Τζιάρρας, Ζήνων. Διεθνής Πολιτική στην Ανατολική Μεσόγειο: Τουρκία, Κύπρος και δίκτυα συνεργασίας σε μία «νέα» υπο-περιφέρεια. Αθήνα: Παπαζήσης, 2020.

Τζιάρρας, Ζήνων. 8+2 Μύθοι για την Τουρκική Εξωτερική Πολιτική. Λευκωσία: Geopol Publishing, 2022.

Χειλά, Ειρήνη (επιμ.). COVID-19 και 'Η Επόμενη Μέρα': Γεωπολιτική, Οικονομία, Διεθνείς θεσμοί (Πρακτικά Διαδικτυακής Ημερίδας, 2.7.2020). Εκδόσεις Πανεπιστημίου Πειραιώς, 2022.

Bull, Hedley, Η άναρχη κοινωνία: Μελέτη της τάξης στην παγκόσμια πολιτική. Αθήνα: Εκδόσεις Ποιότητα, 2001.

**Η στρατηγική της Ελλάδας απέναντι στην Τουρκία την τελευταία πενταετία
υπό το πρίσμα των μελετών των μικρών δυνάμεων**

Huntington, Samuel P. Η σύγκρουση των πολιτισμών και ο ανασχηματισμός της παγκόσμιας τάξης. Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη, 2019 (γ' έκδ.).

Marshall, Tim. Αιχμάλωτοι της Γεωγραφίας. Αθήνα: Διόπτρα, 2019.

Mearsheimer, John J. Η τραγωδία της πολιτικής των Μεγάλων Δυνάμεων. Αθήνα: Εκδόσεις Ποιότητα, 2006.

Waltz, Kenneth N. Θεωρία Διεθνούς Πολιτικής. Αθήνα: Εκδόσεις Ποιότητα, 2011.

Aron, Raymond. Paix et guerre entre les nations. Paris: Calmann-Lévy, 1962.

Bailes, Alyson J. K., Thayer, Bradley A. & Thorhallsson, Baldur. «Alliance theory and alliance 'Shelter': the complexities of small state alliance behaviour» στο Third World Thematics: A TWQ Journal, 1:1, 9-26, 2016.

Baker Fox, Annette. The Power of Small States: Diplomacy in World War II. Chicago: The University of Chicago Press, 1959.

Bertel, Wæver, Ole & Wivel Anders (eds). Polarity in International Relations: Past, Present, Future, Palgrave MacMillan, 2022.

Contessi, Nicola P. «Foreign and Security Policy Diversification in Eurasia: Issue Splitting, Coalignment» στο Problems of Post-Communism, London: Routledge, 2015, σσ. 299-311.

Crandall, Matthew & Allan, Collin. «Small States and Big Ideas: Estonia's Battle for Cybersecurity Norms» στο Contemporary Security Policy, 36:2, 2015, σσ. 346-368.

Keohane, Robert O. «The Big Influence of Small Allies» στο Foreign Policy, No. 2, Spring, 1971, σσ. 161-182.

Mearsheimer, John J. Η τραγωδία της πολιτικής των Μεγάλων Δυνάμεων. Αθήνα: Εκδόσεις Ποιότητα, 2006.

**Η στρατηγική της Ελλάδας απέναντι στην Τουρκία την τελευταία πενταετία
υπό το πρίσμα των μελετών των μικρών δυνάμεων**

Matthews, Ron & Yan, Nellie Zhang. «Small Country ‘Total Defence’: A Case Study of Singapore» στο *Defence Studies*, 7:3, 2007, σσ. 376-395.

Morgenthau, Hans, Thompson, Kenneth and Clinton, David. *Politics Among Nations*, 7th Edition. New York: McGraw Hill Education, 2005.

Noveck, Myra, Yazbek, Hiba & Sobelman, Gabby. «Familiar face pulls Israel into the unknown» στο *The New York Times International Edition*, 5-6 November, 2022, σ. 4.

Pedi, Revecca. «Small EU Member States and the European Security and Defence Integration» στο *European Union Security and Defence, Policies, Operations and Transatlantic Challenges*, October 2020, σσ. 55-73.

Pedi Revecca & Kouskouvelis, Ilias. «Cyprus in the Eastern Mediterranean: A Small State Seeking for Status» στο Litsas, Spyridon N. & Tziampiris, Aristotle (edt). *The New Eastern Mediterranean: Theory, Politics and States in a Volatile Era*, Springer, 2019, σσ. 151-167.

Pedi Revecca & Sarri, Katerina. «From the ‘Small but Smart State’ to the ‘Small and Entrepreneurial State’: introducing a framework for Effective Small State Strategies within the EU and Beyond» στο *Baltic Journal of European Studies*, 9(1), 2019, σσ. 3-19.

Pedi, Revecca & Wivel, Anders. «Small State Diplomacy after the Corona Crisis» στο *The Hague Journal of Diplomacy*, Vol. 15, No. 4, 26.10.2020, σσ. 611-623.

Pedi, Revecca. «The (Small) State of the Union: Assessing the EU’s Ability to Implement Its Global Strategy» στο *New Perspectives*, 27(1), 2019, σσ. 43-72.

Pedi, Revecca & Wivel, Anders. «What future for small states after unipolarity? Strategic opportunities and challenges in the post-American world order» στο Græger, N., Heurlin, B., Wæver, O., Wivel, A. (eds), *Polarity in International Relations: Governance, Security and Development*. Palgrave Macmillan, 2022, σσ. 127-147.

Η στρατηγική της Ελλάδας απέναντι στην Τουρκία την τελευταία πενταετία υπό το πρίσμα των μελετών των μικρών δυνάμεων

Pedi, Revecca. «Small States in Europe as a Buffer between East and West» στο Small States Cheltenham: Edward Elgar. Baldacchino, G., & Wivel, A. (eds) Handbook on the Politics of Small States. Cheltenham: Edward Elgar, 2020.

Rickli, Jean-Marc. «European small states' military policies after the Cold War: from territorial to niche strategies» στο Cambridge Review of International Affairs, Volume 21, Number 3, September 2008, σσ. 307-325.

Solomon, Erika & Pronczuk, Monika. «Refugee crisis stirs discomfort in Europe» στο The New York Times International Edition, November 5-6, 2022.

Theodoropoulou, Effie. Cyprus: a new, evolving energy center or possibly hub for the European Union in the Eastern Mediterranean (Diploma thesis), University of Piraeus, Department of International & European Studies - MSc in Energy, Strategy, Law and Economics, Piraeus, March 2022.

ΑΡΘΡΑ & ΜΕΛΕΤΕΣ ONLINE

«1η Διάσκεψη της Ρόδου για την Ασφάλεια και τη Σταθερότητα, Ρόδος». Ελληνική Δημοκρατία, Κυβέρνηση, 8.9.2016. Διαθέσιμο σε <https://government.gov.gr/1i-diaskepsi-tis-rodou-gia-tin-asfalia-ke-ti-statherotita-rodos/> (Πρόσβαση: 2.11.2022).

«2η Διάσκεψη της Ρόδου για την Ασφάλεια και Σταθερότητα (22-23.05.2017)». Ελληνική Δημοκρατία, Υπουργείο Εξωτερικών, 15.5.2017. Διαθέσιμο σε <https://www.mfa.gr/exoteriki-politiki/periferiaki-politiki/2e-diaskepse-tes-rodou-gia-ten-asphaleia-kai-statheroteta-22-23052017.html> (Πρόσβαση: 2.11.2022).

«9 Μαΐου 2022 - Δελτίο Τύπου και Κοινή Δήλωση για Τηλεδιάσκεψη Υπουργών Εξωτερικών 3+1». Κυπριακή Δημοκρατία, Υπουργείο Εξωτερικών, 9.5.2022. Διαθέσιμο σε <https://mfa.gov.cy/el/press-releases/2022/05/09/vtc-cy-gr-il-us/> (Πρόσβαση: 1.11.2022).

Η στρατηγική της Ελλάδας απέναντι στην Τουρκία την τελευταία πενταετία υπό το πρίσμα των μελετών των μικρών δυνάμεων

«Ανακοίνωση του Υπουργείου Εξωτερικών σχετικά με τη σημερινή εξαγγελία για επέκταση της άδειας εισόδου στο παραλιακό μέτωπο των Βαρωσίων (06.10.2020)». Ελληνική Δημοκρατία, Η Ελλάδα στην Κύπρο. Διαθέσιμο σε <https://www.mfa.gr/cyprus/presveia/news/anakoinose-tou-upourgeiou-exoterikon-skhetika-me-te-semerine-exaggelia-gia-epektase-tes-adeias-eisodou-sto-paraliako-metopo-ton-barosion-06102020.html> (Πρόσβαση: 9.10.2022).

«Βήμα-βήμα το σχέδιο της Τουρκίας για προώθηση μεταναστών στον Έβρο - Καμία επικοινωνία με τις ελληνικές Αρχές για το θέμα από το 2020», Έθνος, 19.8.2022. Διαθέσιμο σε <https://www.ethnos.gr/greece/article/220852/bhmabhmatosxediothstoyrkiasgiaproothhshmetanastonstonebrokamiaepikoinoniametiselhnikesarxesgiatothemaapoto2020> (Πρόσβαση: 14.9.2022).

Γρηγοριάδης, Ιωάννης Ν. «Κρίσιμα Ζητήματα για την Τουρκία το 2022» στο Παγουλάτος, Γεώργιος (επιμ.), «Οι Προβλέψεις του ΕΛΙΑΜΕΠ για το 2022 – Ειδική Έκδοση», Τα Νέα, 31.12.2021. Διαθέσιμο σε <https://www.eliamep.gr/wp-content/uploads/2021/12/ELIAMEP-2022-ALL-Outlook-EL-Final-1.pdf> (Πρόσβαση: 10.8.2022).

Γρηγοριάδης, Ιωάννης Ν. και Κωσταράς, Γεώργιος Χ. «Η αφρικανική περιπέτεια της Τουρκίας: Απολογισμός ενός νέου κεφαλαίου των ευρωτουρκικών σχέσεων» στο ΕΛΙΑΜΕΠ, Πρόγραμμα Τουρκίας, Policy paper 83, 17.9.2021. Διαθέσιμο σε <https://www.eliamep.gr/publication/%CE%B7-%CF%86%CF%81%CE%B9%CE%BA%CE%B1%CE%BD%CE%B9%CE%BA%CE%AE-%CF%80%CE%B5%CF%81%CE%B9%CF%80%CE%AD%CF%84%CE%B5%CE%B9%CE%B1-%CF%84%CE%B7%CF%82-%CF%84%CE%BF%CF%85%CF%81%CE%BA%CE%AF%CE%B1%CF%82/> (Πρόσβαση: 3.10.2022).

«Δηλώσεις του Πρωθυπουργού Κυριάκου Μητσοτάκη στις Καστανιές Έβρου μετά την επίσκεψή του με τους επικεφαλής των θεσμών της Ευρωπαϊκής Ένωσης στα ελληνοτουρκικά

Η στρατηγική της Ελλάδας απέναντι στην Τουρκία την τελευταία πενταετία υπό το πρίσμα των μελετών των μικρών δυνάμεων

σύνορα», Ελληνική Δημοκρατία – Ο Πρωθυπουργός, 3.3.2020. Διαθέσιμο σε <https://primeminister.gr/2020/03/03/23447> (Πρόσβαση: 24.9.2022).

Δημητριάδη, Αγγελική. «Μετανάστευση: Νέα χρονιά, παρόμοιες προκλήσεις» στο Παγουλάτος, Γεώργιος (επιμ.), «Οι Προβλέψεις του ΕΛΙΑΜΕΠ για το 2022 – Ειδική Έκδοση», Τα Νέα, 31.12.2021. Διαθέσιμο σε <https://www.eliamep.gr/wp-content/uploads/2021/12/ELIAMEP-2022-ALL-Outlook-EL-Final-1.pdf> (Πρόσβαση: 10.8.2022).

Διακόπουλος, Αλέξανδρος και Στουρνάρας, Νίκος. «Η Τουρκία σε αναζήτηση Στρατηγικής Αυτονομίας» στο ΕΛΙΑΜΕΠ – Ασφάλεια και Εξωτερική Πολιτική, 9.6.2022. Διαθέσιμο στο <https://www.eliamep.gr/publication/%CE%B7-%CF%84%CE%BF%CF%85%CF%81%CE%BA%CE%AF%CE%B1-%CF%83%CE%B5-%CE%B1%CE%BD%CE%B1%CE%B6%CE%AE%CF%84%CE%B7%CF%83%CE%B7-%CF%83%CF%84%CF%81%CE%B1%CF%84%CE%B7%CE%B3%CE%B9%CE%BA%CE%AE%CF%82-%CE%B1%CF%85/> (Πρόσβαση: 27.10.2022).

Δρέττα, Ιωάννα. «Τουρισμός Και Πανδημία» στο Διανέοσις-Οργανισμός Έρευνας και Ανάλυσης, Νοέμβριος 2020. Διαθέσιμο σε <https://www.dianeosis.org/2020/11/tourismos-kai-pandimia/> (Πρόσβαση: 17.10.2022).

«ΕΕ από τις Καστανιές Έβρου: ‘Μαζί πρέπει να προστατεύουμε τα σύνορά μας’», Euronews & ΑΠΕ-ΜΠΕ, 4.3.2022. Διαθέσιμο σε <https://gr.euronews.com/2020/03/03/ston-evro-h-hgesia-tis-ee> (Πρόσβαση: 17.8.2022).

«Έκτακτη σύνοδος του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου (1 και 2 Οκτωβρίου 2020) – Συμπεράσματα», Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, Βρυξέλλες, 2.10.2020. Διαθέσιμο σε <https://www.consilium.europa.eu/media/45920/021020-euco-final-conclusions-el.pdf> (Πρόσβαση: 29.10.2022).

«Εντός ελληνικής υφαλοκρηπίδας και υπό στενή παρακολούθηση το Ορούτζ Ρέις», Euronews, 10.8.2022. Διαθέσιμο σε <https://gr.euronews.com/2020/08/10/ellada-tourkia-oruc-reis> (Πρόσβαση: 22.10.2022).

Η στρατηγική της Ελλάδας απέναντι στην Τουρκία την τελευταία πενταετία υπό το πρίσμα των μελετών των μικρών δυνάμεων

«Εξωτερική Πολιτική: Στόχοι και Επιδιώξεις», Κυπριακή Δημοκρατία, υπουργείο Εξωτερικών, χ.χ. Διαθέσιμο σε <https://mfa.gov.cy/el/goals-and-objectives/> (Πρόσβαση: 7.11.2022).

Ευρωπαϊκή Επιτροπή. European Neighbourhood Policy and Enlargement Negotiations: Türkiye-Background. Διαθέσιμο σε https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/enlargement-policy/turkiye_el (Πρόσβαση: 12.10.2022).

Ευρωπαϊκό Συμβούλιο. «Σύνοδος του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου (19 Οκτωβρίου 2017) – Συμπεράσματα». Βρυξέλλες, 19.10.2017. Διαθέσιμο σε <https://www.consilium.europa.eu/media/21603/19-euco-final-conclusions-el.pdf> (Πρόσβαση: 9.10.2022).

Ευρωπαϊκό Συμβούλιο. «Άτυπη σύνοδος των 27 αρχηγών κρατών ή κυβερνήσεων, 23 Φεβρουαρίου 2018». Βρυξέλλες, 23.2.2018. Διαθέσιμο σε <https://www.consilium.europa.eu/el/meetings/european-council/2018/02/23/> (Πρόσβαση: 9.10.2022).

Ευρωπαϊκό Συμβούλιο. «Σύνοδος του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου (22 Μαρτίου 2018) – Συμπεράσματα». Βρυξέλλες, 23.3.2018. Διαθέσιμο σε <https://www.consilium.europa.eu/media/33463/22-euco-final-conclusions-el.pdf> (Πρόσβαση: 10.10.2022).

Ευρωπαϊκό Συμβούλιο. «Σύνοδος του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου (20 Ιουνίου 2019) – Συμπεράσματα». Βρυξέλλες, 20.6.2019. Διαθέσιμο σε <https://www.consilium.europa.eu/media/39943/20-21-euco-final-conclusions-el.pdf> (Πρόσβαση: 10.10.2022).

Ευρωπαϊκό Συμβούλιο. «Σύνοδος του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου (17 και 18 Οκτωβρίου 2019) – Συμπεράσματα». Βρυξέλλες, 18.10.2019. Διαθέσιμο σε <https://www.consilium.europa.eu/media/41128/17-18-euco-final-conclusions-el.pdf> (Πρόσβαση: 10.10.2022).

Η στρατηγική της Ελλάδας απέναντι στην Τουρκία την τελευταία πενταετία υπό το πρίσμα των μελετών των μικρών δυνάμεων

Ευρωπαϊκό Συμβούλιο. «Σύνοδος του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου (12 Δεκεμβρίου 2019) – Συμπεράσματα». Βρυξέλλες, 12.12.2019. Διαθέσιμο σε <https://www.consilium.europa.eu/media/41780/12-euco-final-conclusions-el.pdf> (Πρόσβαση: 10.10.2022).

Ευρωπαϊκό Συμβούλιο. «Βιντεοδιάσκεψη των μελών του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου, 23 Απριλίου 2020» Βρυξέλλες, 23.4.2020. Διαθέσιμο σε <https://www.consilium.europa.eu/el/meetings/european-council/2020/04/23/> (Πρόσβαση: 10.10.2020).

Ευρωπαϊκό Συμβούλιο. «Συμπεράσματα του Προέδρου του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου μετά τη βιντεοδιάσκεψη των μελών του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου, 19 Αυγούστου 2020». Βρυξέλλες, 19.8.2020. Διαθέσιμο σε <https://www.consilium.europa.eu/el/press/press-releases/2020/08/19/conclusions-by-the-president-of-the-european-council-following-the-video-conference-of-the-members-of-the-european-council-on-19-august-2020/> (Πρόσβαση: 10.10.2020).

Ευρωπαϊκό Συμβούλιο. «Έκτακτη σύνοδος του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου (1 και 2 Οκτωβρίου 2020) – Συμπεράσματα». Βρυξέλλες, 2.10.2020. Διαθέσιμο σε <https://www.consilium.europa.eu/media/45920/021020-euco-final-conclusions-el.pdf> (Πρόσβαση: 9.10.2020).

Ευρωπαϊκό Συμβούλιο. «Σύνοδος του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου (15 και 16 Οκτωβρίου 2020) - Συμπεράσματα». Βρυξέλλες, 16.10.2020. Διαθέσιμο σε <https://www.consilium.europa.eu/media/46354/161020-euco-final-conclusions-el.pdf> (Πρόσβαση: 9.10.2022).

Ευρωπαϊκό Συμβούλιο. «Σύνοδος του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου (10 και 11 Δεκεμβρίου 2020) – Συμπεράσματα». Βρυξέλλες, 11.12.2020. Διαθέσιμο σε <https://www.consilium.europa.eu/media/47347/1011-12-20-euco-conclusions-el.pdf> (Πρόσβαση: 10.10.2022).

Η στρατηγική της Ελλάδας απέναντι στην Τουρκία την τελευταία πενταετία υπό το πρίσμα των μελετών των μικρών δυνάμεων

Ευρωπαϊκό Συμβούλιο. «Βιντεοδιάσκεψη των μελών του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου, 25 Μαρτίου 2021». Βρυξέλλες, 25.3.2021. Διαθέσιμο σε <https://www.consilium.europa.eu/el/meetings/european-council/2021/03/25/> (Πρόσβαση: 9.10.2022).

Ευρωπαϊκό Συμβούλιο. «Σύννοδος του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου (24 και 25 Ιουνίου 2021) – Συμπεράσματα». Βρυξέλλες, 25.6.2021. Διαθέσιμο σε <https://www.consilium.europa.eu/media/50832/2425-06-21-euco-conclusions-el.pdf> (Πρόσβαση: 9.10.2022).

Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, «Πανδημία κορωνοϊού COVID-19: Η αντίδραση της ΕΕ». Διαθέσιμο σε <https://www.consilium.europa.eu/el/policies/coronavirus/> (Πρόσβαση: 2.12.2022).

«Η κατασκευή νέου φράκτη και η επέκταση του παλιού στον Έβρο συζητήθηκε στο Υπουργικό», Τα Νέα, 31.8.2020. Διαθέσιμο σε <https://www.tanea.gr/2020/08/31/politics/i-kataskeyi-neou-frakti-kai-i-epektasi-tou-paliou-ston-evro-syzytithike-sto-ypourgiko/> (Πρόσβαση 24.9.2022).

«Ηλεκτρική διασύνδεση EuroAsia Interconnector: Έργο κοινού ενδιαφέροντος της Ευρωπαϊκής Ένωσης». Διαθέσιμο σε <https://www.euroasia-interconnector.com/wp-content/uploads/2018/02/EuroAsia-Interconnector-Project-and-Progress-Greek.pdf> (Πρόσβαση:29.10.2022).

Κολοβός, Αλέξανδρος. «Κρίση στον Έβρο: Η Ολιστική Προσέγγιση και οι Προκλήσεις για Ολοκληρωμένη Δράση», ΕΛΙΑΜΕΠ, Κείμενο Πολιτικής 31/2020, Ιούνιος 2020. Διαθέσιμο σε https://www.eliamep.gr/wp-content/uploads/2020/06/31_2020_POLICY-PAPER-%CE%91%CE%BB%CE%AD%CE%BE%CE%B1%CE%BD%CE%B4%CF%81%CE%BF%CF%82-%CE%9A%CE%BF%CE%BB%CE%BF%CE%B2%CF%8C%CF%82.pdf (Πρόσβαση: 3.12.2022).

Κοντός, Μιχάλης. «Η εξέλιξη των αμερικανοτουρκικών σχέσεων: Τα αίτια, τα αιτιατά και τα όρια της αμερικανοτουρκικής ρήξης» στο Δημοσιογραφία, 11.8.2019. Διαθέσιμο σε <https://dimosiografia.com/exelixi-amerikanotourkikon-scheseon/> (Πρόσβαση: 2.9.2022).

Η στρατηγική της Ελλάδας απέναντι στην Τουρκία την τελευταία πενταετία υπό το πρίσμα των μελετών των μικρών δυνάμεων

Κωσταράκος, Μιχαήλ (Στρατηγός). «Θέματα Ασφαλείας και Άμυνας στην ΕΕ – Ο ρόλος της Ελλάδος», Ομιλία στη Σχολή Εθνικής Αμύνης, 11.3.2022. Διαθέσιμο σε <https://www.defence-point.gr/news/wp-content/uploads/2022/03/20220311-%CE%A3%CE%95%CE%98%CE%91-%CE%91%CF%83%CF%86%CE%AC%CE%BB%CE%B5%CE%B9%CE%B1-%CE%BA%CE%B1%CE%B9-%CE%86%CE%BC%CF%85%CE%BD%CE%B1-%CF%83%CF%84%CE%B7%CE%BD-%CE%95%CE%95part.pdf> (Πρόσβαση: 3.11.2022).

Λαμπρόπουλος, Κωνσταντίνος Θ. «Σχέσεις Τουρκίας-Κίνας – Η νέα δυναμική και τα όριά της» στο Geopolitical Cyprus, 18.1.2021. Διαθέσιμο σε <https://geopoliticalcyprus.org/2021/01/18/sxeseis-tourkias-kinas/> (Πρόσβαση: 10.8.2022).

Λαπαναΐτης, Θεodorής. «Θέμα χρόνου η σύρραξη στο Αιγαίο» λένε οι Τούρκοι - Αμφισβητούν την ελληνική κυριαρχία στα Δωδεκάνησα», Τα Νέα, 30.8.2020. Διαθέσιμο σε <https://www.tanea.gr/2020/08/30/politics/thema-xronou-i-syrraksi-sto-aigaio-lene-oi-tourkoi-amfisvitoun-tin-elliniki-kyriarxia-sta-dodekanisa/> (Πρόσβαση: 14.10.2022).

«Μητσοτάκης στο CNN: Τουρκική προβοκάτσια στα σύνορά μας - Έχουμε κάθε δικαίωμα να τα προστατέψουμε», Το Πρώτο Θέμα, 6.3.2020. Διαθέσιμο σε [https://www.protothema.gr/politics/article/982094/mitsotakis-sto-cnn-ehoume-kathe-dikaioma-na-prostatepsoume-ta-sunora-mas/](https://www.protothema.gr/politics/article/982094/mitsotakis-sto-cnn-ehoume-kathe-dikaioma-na-ta-prostatepsoume-ta-sunora-mas/) (Πρόσβαση: 17.8.22).

«Μηταράκης: Έχουμε ενημερώσει Ε.Ε. και Διεθνείς Οργανισμούς για πιθανό ‘καραβάνι προσφύγων’ από την Τουρκία», Πρώτο Θέμα, 13.9.2022. Διαθέσιμο σε <https://www.protothema.gr/politics/article/1283944/mitarakis-ehoume-enimerosei-ee-kai-diethneis-organismous-gia-pithano-karavani-prosfugon-apo-tin-tourkia/> (Πρόσβαση: 12.10.2022).

Μίχος, Παναγιώτης. «Το ιδιόμορφο κράμα των ρωσοτουρκικών σχέσεων» στο Βήμα, 12.1.2022. Διαθέσιμο σε <https://www.tovima.gr/2022/01/12/politics/to-idiomorfo-krama-ton-rosotourkikon-sxeseon/> (Πρόσβαση: 3.10.2022).

Η στρατηγική της Ελλάδας απέναντι στην Τουρκία την τελευταία πενταετία υπό το πρίσμα των μελετών των μικρών δυνάμεων

Μπλαβούκος, Σπύρος & Παγουλάτος, Γιώργος. «Η Ευρώπη μετά τον πόλεμο του Πούτιν: Η ΕΕ στη νέα ευρωπαϊκή αρχιτεκτονική ασφάλειας», 18.3.2022. Διαθέσιμο σε <https://www.eliamep.gr/publication/%CE%B7-%CE%B5%CF%85%CF%81%CF%8E%CF%80%CE%B7-%CE%BC%CE%B5%CF%84%CE%AC-%CF%84%CE%BF%CE%BD-%CF%80%CF%8C%CE%BB%CE%B5%CE%BC%CE%BF-%CF%84%CE%BF%CF%85-%CF%80%CE%BF%CF%8D%CF%84%CE%B9%CE%BD-%CE%B7-%CE%B5/> (Πρόσβαση: 3.11.2022).

«"Μπλόκο" Ελλάδας στα σύνορα με την Τουρκία - Κλειστό το τελωνείο στις Καστανιές Έβρου», Capital.gr, 28.2.2020. Διαθέσιμο σε <https://www.capital.gr/epikairoτητα/3414068/-mploko-elladas-sta-sunora-me-tin-tourkia-kleisto-to-teloneio-stis-kastanies-ebrou> (Πρόσβαση: 4.12.2022).

Νέδος, Βασίλης. «Τουρκία και περί δημόσιας διπλωματίας». Η Καθημερινή, 6.9.2022. Διαθέσιμο σε: <https://www.kathimerini.gr/opinion/562028920/toyrkia-kai-peri-dimosias-diplomatias/> (Πρόσβαση: 23.9.2022).

Νέδος, Βασίλης. «Η τουρκική στρατιωτική απειλή σε Αιγαίο, Κύπρο» στην Καθημερινή, 6.10.2022. Διαθέσιμο σε <https://www.kathimerini.gr/politics/562078330/i-toyrkiki-stratiotiki-apeili-se-aigaio-kypro/> (Πρόσβαση: 14.11.2022).

«Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας προήδρευσε συνεδρίας του Εθνικού Συμβουλίου». Κυπριακή Δημοκρατία, Γραφείο Τύπου και Πληροφοριών-Ανακοινωθέντα, 6.10.2020. Διαθέσιμο σε <https://www.pio.gov.cy/%CE%B1%CE%BD%CE%B1%CE%BA%CE%BF%CE%B9%CE%BD%CF%89%CE%B8%CE%AD%CE%BD%CF%84%CE%B1-%CE%AC%CF%81%CE%B8%CF%81%CE%BF.html?id=16086#flat> (Πρόσβαση: 14.10.2022).

«Ομιλία του Πρωθυπουργού Κυριάκου Μητσοτάκη κατά την παρουσίαση του Εθνικού Σχεδίου Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας 'Ελλάδα 2.0'». Ελληνική Δημοκρατία – Πρωθυπουργός, 31.3.2021. Διαθέσιμο σε <https://primeminister.gr/2021/03/31/26142> (Πρόσβαση: 11.10.2022).

Η στρατηγική της Ελλάδας απέναντι στην Τουρκία την τελευταία πενταετία υπό το πρίσμα των μελετών των μικρών δυνάμεων

Παγουλάτος, Γεώργιος (επιμ.), «Οι Προβλέψεις του ΕΛΙΑΜΕΠ για το 2022 – Ειδική Έκδοση», Τα Νέα, 31.12.2021. Διαθέσιμο σε <https://www.eliamep.gr/wp-content/uploads/2021/12/ELIAMEP-2022-ALL-Outlook-EL-Final-1.pdf> (Πρόσβαση: 10.8.2022).

Παπασταυρίδης, Ευθύμιος. «Οι ελληνοτουρκικές διαφορές στο θαλάσσιο χώρο από την οπτική του διεθνούς δικαίου», ΕΛΙΑΜΕΠ, Policy Paper 36, Ιούλιος 2020. Διαθέσιμο σε https://www.eliamep.gr/wp-content/uploads/2020/07/Policy-paper-36-Papastavridis-9.7_Greek-v2.pdf (Πρόσβαση: 4.10.2022).

«Παρουσίαση των προτεραιοτήτων της Ελληνικής Προεδρίας του Συμβουλίου της Ευρώπης από τον Αναπληρωτή Υπουργό Εξωτερικών, Μ. Βαρβιτσιώτη (12.05.2020)». Ελληνική Δημοκρατία, Η Ελλάδα στις Βρυξέλλες, Μόνιμη Αντιπροσωπεία στην ΕΕ, 13.5.2020. Διαθέσιμο σε <https://www.mfa.gr/brussels/monimi-antiprosopia-ee/ellada-sten-ee/parousiase-ton-proteraioteton-tes-ellenikes-proedrias-tou-sumbouliou-tes-europes-apo-ton-anaplerote-upourgo-exoterikon-barbitsiote-12052020.html> (Πρόσβαση: 9.10.2022).

Παυλόπουλος, Προκόπιος. «Το Νομικώς Ανυπόστατο του «Τουρκολιβυκού Μνημονίου» και οι Εντεύθεν Νομικές Συνέπειες στο Πεδίο του Διεθνούς και του Ευρωπαϊκού Δικαίου» στο Syntagmawatch.gr, 9.7.2020. Διαθέσιμο σε <https://www.syntagmawatch.gr/trending-issues/to-nomikos-anypostato-tou-tourkolivykou-mnimoniou-kai-oi-entefthen-nomikes-synepeies-sto-pedio-tou-diethnous-kai-tou-evropaikou-dikaiou/> (Πρόσβαση: 24.10.2022).

Πιμπίσης, Ανδρέας. «Χαστούκι στην Τουρκία για επεμβάσεις σε τρίτες χώρες» στο Φιλελεύθερο (Κύπρου), 11.9.2022. Διαθέσιμο σε <https://www.philenews.com/eidiseis/politiki/article/1549977> (Πρόσβαση: 5.10.2022).

«Πραγματοποίηση πρώτης Τριμερούς Συνόδου Κορυφής Ελλάδος-Κύπρου Ισραήλ (Λευκωσία, 28/01/2016)». Ελληνική Δημοκρατία, η Ελλάδα στην Κύπρο, 29.1.2016. Διαθέσιμο σε <https://www.mfa.gr/cyprus/presveia/news/pragmatopoiese-protres-trimerous-sunodou-koruphes-ellados-kuprou-israel-leukosia-28012016.html> (Πρόσβαση: 3.11.2022).

Η στρατηγική της Ελλάδας απέναντι στην Τουρκία την τελευταία πενταετία υπό το πρίσμα των μελετών των μικρών δυνάμεων

«Στρατηγική πυξίδα για την ασφάλεια και την άμυνα — Για μια Ευρωπαϊκή Ένωση που προστατεύει τους πολίτες, τις αξίες και τα συμφέροντά της και συμβάλλει στη διεθνή ειρήνη και ασφάλεια». Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, 21.3.2022. Διαθέσιμο σε <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-7371-2022-INIT/el/pdf> (Πρόσβαση: 3.9.2022).

Σπάθη, Ρουμπίνα. «Σύνδρομο long COVID στη διεθνή οικονομία», Η Καθημερινή, 26.4.2022. Διαθέσιμο σε <https://www.kathimerini.gr/economy/561825040/syndromo-long-covid-sti-diethni-oikonomia-k/> (Πρόσβαση: 2.12.2022).

Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Στρατηγική πυξίδα για την ασφάλεια και την άμυνα - Για μια Ευρωπαϊκή Ένωση που προστατεύει τους πολίτες, τις αξίες και τα συμφέροντά της και συμβάλλει στη διεθνή ειρήνη και ασφάλεια. Διαθέσιμο σε <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-7371-2022-INIT/el/pdf> (Πρόσβαση: 3.8.2022).

«Συμφωνία Ελλάδας – Γαλλίας: Αυτό είναι το πλήρες κείμενο – Τι προβλέπει για το Αιγαίο», Το Βήμα, 28.9.21. Διαθέσιμο σε <https://www.tovima.gr/2021/09/28/politics/symfonia-elladas-gallias-ayto-einai-to-plires-keimeno-ti-provlepei-gia-to-aigaiio/> (Πρόσβαση: 1.9.2022).

«Συμφωνία Τουρκίας – Λιβύης για υδρογονάνθρακες – Η αντίδραση της Ελλάδας», Το Βήμα, 3.10.2022. Διαθέσιμο σε <https://www.tovima.gr/2022/10/03/world/symfonia-tourkias-livyis-gia-ydrogonanthrakes-i-antidراسi-tis-elladas/> (Πρόσβαση: 22.10.2022).

«Συνεδρίαση του ΚΥΣΕΑ υπό τον Πρωθυπουργό Κυριάκο Μητσοτάκη», Ελληνική Δημοκρατία – Πρωθυπουργός, 10.8.2020. Διαθέσιμο σε <https://primeminister.gr/2020/08/10/24573> (Πρόσβαση: 1.12.2022).

«Σύνοδος του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου (10 και 11 Δεκεμβρίου 2020) – Συμπεράσματα», Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, Βρυξέλλες, 11.12.2020. Διαθέσιμο σε <https://www.consilium.europa.eu/media/47347/1011-12-20-euco-conclusions-el.pdf> (Πρόσβαση: 29.10.2022).

Η στρατηγική της Ελλάδας απέναντι στην Τουρκία την τελευταία πενταετία υπό το πρίσμα των μελετών των μικρών δυνάμεων

«Σύνορα και κορωνοϊός: Προσφυγική πολιτική και δημόσιος λόγος την εποχή της διπλής κρίσης στην Ελλάδα», Friedrich Ebert Stiftung, Δεκέμβριος 2020. Διαθέσιμο σε <https://library.fes.de/pdf-files/bueros/athen/17366.pdf> (Πρόσβαση: 14.9.2022).

Τζιαμπίρης, Αριστοτέλης. «Ελληνική Εξωτερική Πολιτική στην Εποχή της Πανδημίας» στο Χειλά, Ειρήνη (επιμ.). COVID-19 και 'Η Επόμενη Μέρα': Γεωπολιτική, Οικονομία, Διεθνείς θεσμοί (Πρακτικά Διαδικτυακής Ημερίδας, 2.7.2020). Εκδόσεις Πανεπιστημίου Πειραιώς, Οκτώβρης 2020. Διαθέσιμο σε <https://www.des.unipi.gr/files/publications/Covid19-kai-i-epomeni-mera-ebook.pdf> (Πρόσβαση: 11.11.2022).

Τζιάρρας, Ζήνων. «Γεωπολιτικός αναθεωρητισμός και Ουκρανικό». Geopolical Cyprus: Eastern Mediterranean & Middle East Insights, 6.4.2022. Διαθέσιμο στο <https://geopoliticalcyprus.org/2022/04/06/anatheoritismos-kai-oukraniko/> (Πρόσβαση: 1.8.2022).

Τζογόπουλος, Γιώργος Ν. «Το πλέγμα των σινοτουρκικών σχέσεων και η Ελλάδα» στην Εφημερίδα των Συντακτών, 19.9.2022. Διαθέσιμο σε https://www.efsyn.gr/stiles/apopseis/359739_plegma-ton-sinotoyrkikon-sheseon-kai-i-ellada (Πρόσβαση: 13.10.2022).

Τουμάσης, Πάνος. «Επεκτείνεται ο φράχτης του Έβρου: Ολοκληρώθηκε η συνεδρίαση του ΚΥΣΕΑ υπό τον πρωθυπουργό», Huffingtonpost.gr, 31.8.2022. Διαθέσιμο σε https://www.huffingtonpost.gr/entry/epekteinetai-o-frachtes-toe-evroe_gr_6304feeee4b0e323a2594cd1 (Πρόσβαση: 17.9.2022).

«Τουρκία (κυβερνητικές πηγές): Θα ανοίξουμε τα σύνορα για τους Σύρους πρόσφυγες προς την Ευρώπη», Capital.gr, 28.2.2020. Διαθέσιμο σε <https://www.capital.gr/diethni/3413955/tourkia-kubernitikes-piges-tha-anoixoume-ta-sunora-gia-tous-surous-prosfuges-pros-tin-europi> (Πρόσβαση: 4.12.2022).

Τριανταφύλλου, Δημήτρης. «Επανεξετάζοντας την Ανατολική Μεσόγειο», ΕΛΙΑΜΕΠ, Οκτώβρης 2017. Διαθέσιμο σε <https://www.eliamep.gr/%CE%B5%CF%80%CE%B1%CE%BD%CE%B5%CE%BE%CE%>

**Η στρατηγική της Ελλάδας απέναντι στην Τουρκία την τελευταία πενταετία
υπό το πρίσμα των μελετών των μικρών δυνάμεων**

[B5%CF%84%CE%AC%CE%B6%CE%BF%CE%BD%CF%84%CE%B1%CF%82-%CF%84%CE%B7%CE%BD-%CE%B1%CE%BD%CE%B1%CF%84%CE%BF%CE%BB%CE%B9%CE%BA%CE%AE-%CE%BC%CE%B5%CF%83%CF%8C%CE%B3/](#) (Πρόσβαση: 3.8.2022).

Φωκάς, Στυλιανός. «Δράση δυνάμεων εκτός της περιφέρειάς τους: Η διεθνής παρουσία της Τουρκίας στην Αφρική» στο Πανεπιστήμιο Μακεδονίας (διπλωματική εργασία), Θεσσαλονίκη, 2019. Διαθέσιμο σε <https://dspace.lib.uom.gr/bitstream/2159/23841/4/FokasStylianosMsc2019.pdf> (Πρόσβαση: 2.9.2022).

Χασαπόπουλος, Νίκος. «2020: Η χρονιά των τουρκικών προκλήσεων [πίνακες]», το Βήμα, 22.12.2020. Διαθέσιμο σε <https://www.tovima.gr/2020/12/22/politics/2020-i-xronia-ton-tourkikon-prokliseon-pinakes/> (Πρόσβαση: 2.11.2022).

Χωραφάς, Βαγγέλης και Ναλμπάντης, Πολυχρόνης. «Μικρά κράτη, συμμαχίες και ένοπλες συγκρούσεις: Το ζήτημα της Ελλάδας». Huffington Post.gr, 7.7.2021. Διαθέσιμο σε https://www.huffingtonpost.gr/entry/mikra-krate-semmachies-kai-enoples-seykroeseis-to-zetema-tes-elladas_gr_60e44740e4b0ad1785e01b86 (Πρόσβαση: 12.9.2022).

Ayrault, Jean-Marc & Steinmeyer, Walter. «A strong Europe in a world of uncertainties» στο Voltairenet.org. Διαθέσιμο σε <https://www.voltairenet.org/article192564.html> (Πρόσβαση: 3.10.2022).

Borrell, Josep. «Ο κόσμος μετά τον κορωνοϊό: Η νέα πραγματικότητα είναι ήδη εδώ...», ΕΛΙΑΜΕΠ, Policy Brief 114, Απρίλιος 2020. Διαθέσιμο σε <https://www.eliamep.gr/wp-content/uploads/2020/04/Policy-Brief-Borrell-FINAL-1May2020.pdf> (Πρόσβαση: 12.10.2022).

Calabrese, John. «Building in Africa: Turkey’s “Third Way” in China’s Shadow» στο MEI@75, 21.6.2022. Διαθέσιμο σε <https://www.mei.edu/publications/building-africa-turkeys-third-way-chinas-shadow> (Πρόσβαση: 2.10.2022).

Η στρατηγική της Ελλάδας απέναντι στην Τουρκία την τελευταία πενταετία υπό το πρίσμα των μελετών των μικρών δυνάμεων

«COVID-19 threatening global peace and security, UN chief warns», UN.org, 10.4.2020. Διαθέσιμο σε <https://news.un.org/en/story/2020/04/1061502> (Πρόσβαση 23.10.2022).

«EGYPT-GREECE-CYPRUS TRILATERAL SUMMIT CAIRO DECLARATION». Hellenic Republic, Ministry of Foreign Affairs, 9.11.2014. Διαθέσιμο σε <https://www.mfa.gr/en/current-affairs/news-announcements/egypt-greece-cyprus-trilateral-summit-cairo-declaration.html> (Πρόσβαση: 4.11.2022).

«Frontex launches rapid border intervention on Greek land border», Frontex-News Release, 13.3.2020. Διαθέσιμο σε <https://frontex.europa.eu/media-centre/news/news-release/frontex-launches-rapid-border-intervention-on-greek-land-border-J7k21h> (Πρόσβαση: 23.9.2022).

«How long can Turkey play both sides in the Ukraine war?» στο New Atlanticist, Atlantic Council, 18.8.2022. Διαθέσιμο σε <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/new-atlanticist/how-long-can-turkey-play-both-sides-in-the-ukraine-war/> (Πρόσβαση: 13.10.2022).

Kusa, Iliya. From Ally to Mediator: How Russia's Invasion Has Changed Ukraine-Turkey Relations στο Politika Carnegie Endowment for International Peace, 7.10.2022. Διαθέσιμο σε <https://carnegieendowment.org/politika/?fltr=&pageOn=2> (Πρόσβαση: 3.11.2022).

Nesi, Selin. «Τι νέο υπάρχει στην επαναπροσέγγιση μεταξύ Ισραήλ και Τουρκίας;» στο Πρόγραμμα Τουρκίας-ΕΛΙΑΜΕΠ, Policy paper 113, Οκτώβριος 2022. Διαθέσιμο σε <https://www.eliamep.gr/wp-content/uploads/2022/10/Policy-paper-113-NASI-final.pdf> (Πρόσβαση: 4.10.2022).

Novo, Andrew R. «The Eastern Mediterranean — Time for the U.S. to Get Serious» στο Center for European Policy Analysis (CEPA), 29.3.2021. Διαθέσιμο σε <https://cepa.org/article/the-eastern-mediterranean-time-for-the-u-s-to-get-serious/> (Πρόσβαση: 27.9.2022).

No: 335, 4 November 2022, Press Release Regarding the Attack on Mr. Imran Khan, Former Prime Minister of the Islamic Republic of Pakistan. Διαθέσιμο σε https://www.mfa.gov.tr/no_-335_-pakistan-islam-cumhuriyeti-eski-basbakani-imran-han-a-yonelik-saldiri-hk.en.mfa (Πρόσβαση: 7.11.2022).

Η στρατηγική της Ελλάδας απέναντι στην Τουρκία την τελευταία πενταετία υπό το πρίσμα των μελετών των μικρών δυνάμεων

QA-25, 8 September 2022, Statement of the Spokesperson of the Ministry of Foreign Affairs, Ambassador Tanju Bilgiç, in Response to a Question Regarding the Report Released by the Office of the UN High Commissioner for Human Rights on the Human Rights Situation in the Xinjiang Uyghur Autonomous Region of the People's Republic of China (PRC). Διαθέσιμο σε https://www.mfa.gov.tr/sc_-25_-cin-halk-cumhuriyeti-nin-sincan-uygur-ozerk-bolgesi-ndeki-insan-haklari-durumuna-iliskin-olarak-bm-insan-haklari-yuksekkomiserligi-tarafindan-yayimlanan-rapor-hk-sc.en.mfa (Πρόσβαση: 7.11.2022).

Republic of Türkiye, Ministry of Foreign Affairs. «Relations between Türkiye and the Russian Federation». Republic of Türkiye, Ministry of Foreign Affairs. Διαθέσιμο στο <https://www.mfa.gov.tr/relations-between-turkey-and-the-russian-federation.en.mfa> (Πρόσβαση: 7.11.2022).

Statement by the Ministry of Foreign Affairs regarding the Muslim Minority in Thrace (09.09.2022). Republic of Türkiye, Ministry of Foreign Affairs. Διαθέσιμο σε <https://www.mfa.gr/switzerland/en/consulate-general-geneva/news/statement-by-the-ministry-of-foreign-affairs-regarding-the-muslim-minority-in-thrace-09092022.html>. (Πρόσβαση: 7.11.2022).

Thorhallsson, B. «Studying small states: A review» στο Small States & Territories, 1(1), 2018, σσ. 17- 34. Διαθέσιμο σε <https://www.um.edu.mt/library/oar/bitstream/123456789/44443/4/SST-MS9-Thorhallsson-FINAL.pdf> (Πρόσβαση: 12.9.2022).

Tziarras, Zenonas. «International Competition and Cooperation in the New Eastern Mediterranean», International Studies, 28.6.2021. Διαθέσιμο σε <file:///C:/Users/aikla/Downloads/International%20Competition%20and%20Cooperation%20in%20the%20New%20Eastern%20Mediterranean.pdf> (Πρόσβαση: 30.9.2022).

Tziarras, Zenonas (ed.) «The New Geopolitics of the Eastern Mediterranean: Trilateral Partnerships and Regional Security», Re-imagining the Eastern Mediterranean Series: PCC Report, 3/2019. Nicosia: PRIO Cyprus Centre. Διαθέσιμο σε

**Η στρατηγική της Ελλάδας απέναντι στην Τουρκία την τελευταία πενταετία
υπό το πρίσμα των μελετών των μικρών δυνάμεων**

[file:///C:/Users/aikla/Downloads/The%20New%20Geopolitics%20of%20the%20Eastern%20Mediterranean,%20PCC%20Report%203-2019%20%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/aikla/Downloads/The%20New%20Geopolitics%20of%20the%20Eastern%20Mediterranean,%20PCC%20Report%203-2019%20%20(2).pdf) (Πρόσβαση: 14.8.2022).

Tziarras, Zenonas. «The Ukraine War and Turkey as a “Third Pole” in a New International Order», PRIO Middle East Centre, Policy Brief, 01/2022. Διαθέσιμο σε <https://cyprus.prio.org/utility/DownloadFile.ashx?id=45&type=publicationfile&fbclid=IwAR1VCXqS4w1nlam7C94V53ZZaULgNYXEL8mVqW-cB61f7Iywk9A7PGNQJ0k> (Πρόσβαση: 16.8.2022).

Tanchum, Michaël (editor). Eastern Mediterranean in uncharted waters: Perspectives on Emerging Geopolitical Realities. Ankara: Konrad Adenauer Stiftung (KAS) Turkey, Kas/4 Security, 2020 Διαθέσιμο σε https://www.kas.de/documents/283907/10938219/Eastern+Mediterranean+in+Uncharted+Waters_KAS+Turkey.pdf/6f554da1-93ac-bba6-6fd0-3c8738244d4b?version=1.0&t=1607590823989 (Πρόσβαση: 5.10.2022).

Visit of Foreign Minister Mevlüt Çavuşoğlu to Kazakhstan, 9 November 2022. Republic of Türkiye, Ministry of Foreign Affairs. Διαθέσιμο σε <https://www.mfa.gov.tr/sayin-bakanimizin-kazakistan-i-ziyareti--9-kasim-2022.en.mfa> (Πρόσβαση: 7.11.2022).

Visit of Foreign Minister Mevlüt Çavuşoğlu to the United Arab Emirates to Attend the Sir Bani Yas Forum, 4-6 November 2022. Republic of Türkiye, Ministry of Foreign Affairs. Διαθέσιμο σε <https://www.mfa.gov.tr/sayin-bakanimizin-sir-bani-yas-forumu-na-katilmak-uzere-birlesik-arap-emirlikleri-ni-ziyareti--4-6--kasim-2022.en.mfa> (Πρόσβαση: 7.11.2022).

Woldemariam, Michael. «Έμφρακτος Νείλος: Οι τοξικές πολιτικές των υδάτων απειλούν την δημοκρατία και την περιφερειακή σταθερότητα» στο Foreign Affairs – The Hellenic edition, 12.8.2020. Διαθέσιμο σε <https://foreignaffairs.gr/articles/72864/michael-woldemariam/emfraktos-neilos?page=show> (Πρόσβαση: 1.10.2022).

**Η στρατηγική της Ελλάδας απέναντι στην Τουρκία την τελευταία πενταετία
υπό το πρίσμα των μελετών των μικρών δυνάμεων**

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ι

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΟ ΕΛΛΗΝΟΤΟΥΡΚΙΚΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ

ΙΟΥΝΙΟΣ 2017-ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ 2022

Καταγράφονται κύρια περιστατικά-σταθμοί στις ελληνοτουρκικές σχέσεις και παράλληλες σημαντικές εξελίξεις στην ευρύτερη περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου, της Βορείου Αφρικής και της Μέσης Ανατολής, κατά την τελευταία πενταετία και συγκεκριμένα στο χρονικό διάστημα από τον Ιούνιο 2017 μέχρι το Νοέμβριο 2022.

2017

22-23/5: Σύγκληση δεύτερης Διάσκεψης για την Ασφάλεια και Σταθερότητα, κατόπιν πρωτοβουλίας του Υπουργού Εξωτερικών, Νίκου Κοτζιά, στη Ρόδο, με στόχο να φέρει κοντά χώρες μιας νευραλγικής περιοχής (Νοτιοανατολική Ευρώπη, Μεσόγειο και περιοχή του Κόλπου) που χειμάζεται από διαμάχες και γεωπολιτικούς ανταγωνισμούς.

Απρίλιος: Το τουρκικό σειсмоγραφικό σκάφος «Barbaros» (πλήρες: Barbaros Hayreddinpaşa) επανήλθε στην περιοχή της κυπριακής ΑΟΖ, όπου είχε κινηθεί παράνομα ήδη τα έτη 2013-2015, και με νέα παράνομη Navtex, προχώρησε στον κόλπο Αμμοχώστου, μέχρι και στο ύψος του Ακρωτηρίου του Αποστόλου Αντρέα (κατεχόμενα).

Ιούλιος: Η Τουρκία κορύφωσε τις σοβαρές προκλήσεις, δεσμεύοντας παράτυπα μεγάλη θαλάσσια περιοχή δυτικά της Πάφου για σειсмоγραφικές έρευνες με το «Barbaros», που διήρκεσαν μέχρι και το τέλος του έτους.

28/6-7/7: Πενταμερής Διάσκεψη στο Crans Montana Ελβετίας για επίλυση του Κυπριακού προβλήματος και τελική αποτυχία συμφωνίας λύσης. Επισημαίνεται ότι το 2015 είχε ξεκινήσει νέος γύρος διακοινοτικών συνομιλιών στο Κυπριακό μεταξύ του Προέδρου Αναστασιάδη και του τουρκοκύπριου ηγέτη Μουσταφά Ακιντζί. Επρόκειτο για τη δεύτερη μεγάλη προσπάθεια εξεύρεσης λύσης στο Κυπριακό μετά την απόρριψη του Σχεδίου Ανάν από την Ελληνοκυπριακή Κοινότητα το 2004. Ακόμη, το 2016 είχε προηγηθεί η διάσκεψη στο

Η στρατηγική της Ελλάδας απέναντι στην Τουρκία την τελευταία πενταετία υπό το πρίσμα των μελετών των μικρών δυνάμεων

Mont Pelerin Ελβετίας. Αμέσως μετά την ατυχή κατάληξη των εργασιών της Διάσκεψης στο Crans Montana, ο Γενικός Γραμματέας (Γ.Γ.) του ΟΗΕ Antonio Guterres εκφράζει τη λύπη του¹⁷³ Λίγο αργότερα, ο ίδιος σε συνέντευξη στην Καθημερινή Κύπρου εκφράζει την ισχυρή πεποίθηση ότι στο Κραν Μοντανά χάθηκε μία ιστορική ευκαιρία, εκφράζει ο ΓΓ (Γ.Γ.) του ΟΗΕ, Αντόνιο Γκουτέρες, στην έκθεση για την αποστολή των καλών του υπηρεσιών στο Κυπριακό. Επαναβεβαιώνει την ετοιμότητα των Ηνωμένων Εθνών να βοηθήσουν τις πλευρές όταν αποφασίσουν από κοινού σε μια διαδικασία με την αναγκαία πολιτική βούληση, για να ολοκληρώσουν τη στρατηγική συμφωνία που αναδυόταν στο Κραν Μοντανά, ξεκαθαρίζοντας ότι στο μέλλον, θα πρέπει να επιτευχθεί συμφωνία σε στρατηγικό επίπεδο για τα βασικά εκκρεμή ζητήματα τα οποία θα αποτελέσουν τη βάση για τη συνολική διευθέτηση¹⁷⁴. Παράλληλα μιλά και για την αναγκαιότητα της εφαρμογής ΜΟΕ, ιδίως τώρα που υπάρχει πολιτική αβεβαιότητα στη διαδικασία. Η 12σέλιδη έκθεση του Γ.Γ. ΟΗΕ έχει ημερομηνία 28 Σεπτεμβρίου και ανεπίσημο αντίγραφο επιδόθηκε στα μέλη του Συμβουλίου Ασφαλείας αργά το απόγευμα της Παρασκευής. Καλύπτει την περίοδο από τις 15 Μαΐου 2015 και μέχρι τις 11 Αυγούστου 2017.

7/12: Επίσκεψη Προέδρου Τουρκίας Recep Tayyip *Erdogan* στην Ελλάδα. Ήδη πριν την επίσκεψη θέτει ζήτημα αλλαγής της Συνθήκης της Λωζάννης (1923), προκαλώντας την αντίδραση του Προέδρου της Ελληνικής Δημοκρατίας, Προκόπη Παυλόπουλου. Στο πλαίσιο της συνάντησης με τον Πρωθυπουργό Αλέξη Τσίπρα, ο τούρκος Πρόεδρος άνοιξε όλη τη ‘βεντάλια’ των διαφορών των ελληνοτουρκικών σχέσεων, ενώ κατά τις επαφές του με τη μειονότητα στην Κομοτηνή, χρησιμοποίησε ‘πατερναλιστικό’ λόγο, δημιουργώντας αμηχανία ή ακόμη και εκνευρισμό στην ελληνική πλευρά.

2018

16/1: Πρώτη Τριμερής Σύνοδος Κορυφής Ελλάδας - Κύπρου – Ιορδανίας στη Λευκωσία¹⁷⁵. Μεγάλος αριθμός τουρκικών εναερίων και θαλάσσιων παραβιάσεων στην περιοχή του Αιγαίου.

¹⁷³ Βλ. <https://www.un.org/sg/en/content/sg/press-encounter/2017-07-07/secretary-general-remarks-closure-conference-cyprus>

¹⁷⁴ «Γκουτέρες: Χάθηκε μια ιστορική ευκαιρία στο Κραν Μοντανά», Η Καθημερινή Κύπρου/ΚΥΠΕ, 30.9.2017. Διαθέσιμο σε <https://www.kathimerini.com.cy/gr/politiki/gkoyteres-xathike-mia-istoriki-eykairia-sto-kran-montana> (Πρόσβαση:23.10.2022).

¹⁷⁵ «Πρώτη Τριμερής Σύνοδος Κορυφής Ελλάδας- Κύπρου – Ιορδανίας (Λευκωσία, 16.1.2018)», Ελληνική Δημοκρατία – Η Ελλάδα στον κόσμο – Πρεσβεία της Ελλάδας στη Λευκωσία, 16.1.18. Διαθέσιμο σε

Η στρατηγική της Ελλάδας απέναντι στην Τουρκία την τελευταία πενταετία υπό το πρίσμα των μελετών των μικρών δυνάμεων

13/2: «Θαλάσσιο συμβάν στην περιοχή των Ιμίων: Περί ώρα 23:40 χθες (σ.σ. 13/2), στη θαλάσσια περιοχή ανατολικά των Ιμίων, εντός ελληνικών χωρικών υδάτων, τουρκική ακταιωρός πραγματοποίησε επικίνδυνους ελιγμούς κατά παράβαση των Διεθνών Κανόνων Αποφυγής Συγκρούσεων και προσέκρουσε στην πρυμναία αριστερή πλευρά του Πλοίου Ανοικτής Θαλάσσης (Π.Α.Θ.) "090" του Λιμενικού Σώματος – Ελληνικής Ακτοφυλακής, το οποίο εκτελούσε διατεταγμένη περιπολία στην περιοχή. Από τη σύγκρουση προκλήθηκαν υλικές ζημιές στο Π.Α.Θ. Λ.Σ – ΕΛ.ΑΚΤ. "090", ενώ δεν υπήρξε τραυματισμός μέλους πληρώματος. Το εν λόγω Π.Α.Θ. αποκτήθηκε με χρηματοδότηση της Ευρωπαϊκής Ένωσης, με σκοπό την επιτήρηση των θαλασσιών ελληνικών και ευρωπαϊκών συνόρων»¹⁷⁶.

Μάρτιος: Το τουρκικό σειсмоγραφικό σκάφος «Barbaros» κινείται σε μεγάλη περιοχή μεταξύ της χερσονήσου Καρπασίας (κατεχόμενα) και των τουρκικών ακτών.

Απρίλιος-Ιούλιος: Η Τουρκία στέλνει το «Barbaros» βορειοανατολικά της Κύπρου από το ακρωτήρι του Αποστόλου Αντρέα (κατεχόμενα) μέχρι και τον κόλπο της Αλεξανδρέττας και τα σύνορα με τη Συρία. Η παρουσία του τουρκικού σειсмоγραφικού στην ίδια περιοχή, επεκτάθηκε χρονικά μέχρι και το Σεπτέμβριο, με το «Barbaros» να ακουμπά σχεδόν τους βράχους μπροστά από τον Απόστολο Αντρέα.

Οκτώβριος: Μετά τις απειλές της Τουρκίας για γεωτρήσεις στην κυπριακή ΑΟΖ, ξεκίνησε την πρώτη γεώτρηση με το γεωτρύπανο «Fatih», στα ανοικτά του κόλπου της Αττάλειας, χωρίς να εισέλθει σε περιοχές κυριαρχικών δικαιωμάτων της Κυπριακής Δημοκρατίας.

18/10 (ξημερώματα): Το τουρκικό ερευνητικό σκάφος «Barbaros» επιχειρεί να εισέλθει σε τμήμα της ελληνικής υφαλοκρηπίδας, στα όρια με την κυπριακή, για σεισμικές έρευνες. Η απάντηση της φρεγάτας «Νικηφόρος Φωκάς» που επιτηρούσε το τουρκικό πλοίο ήταν ακαριαία: «Απομακρυνθείτε, δεν έχετε άδεια για την πραγματοποίηση ερευνών στην ελληνική υφαλοκρηπίδα». Αρχικά το «Barbaros» αρνήθηκε να φύγει, αλλά λίγη ώρα αργότερα απομακρύνθηκε από το σημείο. ΜΜΕ: Αποφυγή «θερμού» επεισοδίου.

<https://www.mfa.gr/cyprus/presveia/news/prote-trimeres-sunodos-koruphes-elladas--kuprou-iordanias-leukosia-1612018.html> (Πρόσβαση: 7.8.22).

¹⁷⁶ Ανακοίνωση υπουργείου Ναυτιλίας Ελλάδας, 13.2.2018.

Η στρατηγική της Ελλάδας απέναντι στην Τουρκία την τελευταία πενταετία υπό το πρίσμα των μελετών των μικρών δυνάμεων

20/12: Πέμπτη Τριμερής Σύνοδος Κορυφής Κύπρου – Ελλάδας – Ισραήλ, με επικεφαλής τους Πρωθυπουργούς του Ισραήλ Benjamin Netanyahu και της Ελλάδας Αλέξη Τσίπρα και τον Πρόεδρο της Κυπριακής Δημοκρατίας Νίκο Αναστασιάδη στην πόλη Beer Sheva του Ισραήλ.

2019

8/5: Η Τουρκία ξεκινά την πρώτη γεώτρηση σε ξένα ύδατα, εντός της κυπριακής ΑΟΖ με το γεωτρύπανο «Fatih». Μέχρι τον Οκτώβριο του 2022 πραγματοποιήθηκαν ακόμα επτά γεωτρήσεις, εκ των οποίων σε δύο περιπτώσεις η μετακίνηση του γεωτρύπανου από την πρώτη γεώτρηση στη δεύτερη ήταν σε απόσταση μερικών εκατοντάδων μέτρων και θεωρείται ότι είναι στον ίδιο στόχο. Συγκεκριμένα, τρεις παράνομες γεωτρήσεις διεξήχθησαν νότια της χερσονήσου της Καρπασίας (κατεχόμενα), περίπου 20 χιλιόμετρα από τις ακτές. Οι δύο έγιναν σε πολύ κοντινή απόσταση μεταξύ τους και μία ανατολικότερα προς το ακρωτήριο του Αποστόλου Ανδρέα. Άλλη μία, παράνομη γεώτρηση, έγινε στο τεμάχιο 8 στον περι-Ερατοσθένειο δακτύλιο, σε σημείο που είχε προγραμματίσει προηγουμένως να πραγματοποιήσει γεώτρηση η ιταλική εταιρεία ENI. Άλλες τρεις παράνομες γεωτρήσεις -εκ των οποίων επίσης οι δύο σε πολύ κοντινή απόσταση- πραγματοποίησε η Τουρκία δυτικά της Κύπρου, εντός της κυπριακής ΑΟΖ.

14/10: Σύγκληση του Συμβουλίου της ΕΕ για ποικίλα θέματα, συμπεριλαμβανομένης της δράσης της Τουρκίας στη βορειοανατολική Συρία και της παράνομης γεωτρητικής δραστηριότητας εντός της κυπριακής ΑΟΖ.

17-18/10: Συνεδρίαση Ευρωπαϊκού Συμβουλίου για μία σειρά θεμάτων, όπως την αποχώρηση του Ηνωμένου Βασιλείου, το μακροπρόθεσμο προϋπολογισμό της ΕΕ, τη διεύρυνση της ΕΕ, τη Τουρκία, το κλίμα και τις προτεραιότητες για την επόμενη πενταετία. Οι ηγέτες της ΕΕ συζήτησαν για τις σχέσεις με την Τουρκία, μεταξύ άλλων και υπό το πρίσμα της στρατιωτικής δράσης της Τουρκίας στη βορειοανατολική Συρία και προσυπέγραψαν τα συμπεράσματα του Συμβουλίου της 14ης Οκτωβρίου 2019, στα οποία καταδικάζεται η μονομερής στρατιωτική δράση της Τουρκίας και καλείται η Τουρκία να την τερματίσει, να αποσύρει τις δυνάμεις της και να σεβαστεί το διεθνές ανθρωπιστικό δίκαιο. Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο προσυπέγραψε επίσης τα συμπεράσματα του Συμβουλίου της 14ης Οκτωβρίου 2019 σχετικά με τις παράνομες δραστηριότητες γεώτρησης της Τουρκίας στην ΑΟΖ της Κύπρου και

Η στρατηγική της Ελλάδας απέναντι στην Τουρκία την τελευταία πενταετία υπό το πρίσμα των μελετών των μικρών δυνάμεων

επαναβεβαίωσε την πλήρη αλληλεγγύη του προς την Κύπρο, όσον αφορά τον σεβασμό της κυριαρχίας και των κυριαρχικών της δικαιωμάτων, σύμφωνα με το διεθνές δίκαιο και κάλεσε την Επιτροπή και την Ευρωπαϊκή Υπηρεσία Εξωτερικής Δράσης να υποβάλουν προτάσεις σχετικά με πλαίσιο περιοριστικών μέτρων. Η απόφαση θα επανεξετάζεται τακτικά και θα ανανεώνεται ή θα τροποποιείται, ανάλογα με την περίπτωση, εάν το Συμβούλιο κρίνει ότι δεν έχουν επιτευχθεί οι στόχοι της¹⁷⁷.

27/11: Υπεγράφη στην Κωνσταντινούπολη ένα «μνημόνιο συνεργασίας» μεταξύ της Τουρκικής Κυβέρνησης και της Προσωρινής Κυβέρνησης Εθνικής Συμφωνίας της Λιβύης, το οποίο όριζε τη δικαιοδοσία στη θάλασσα καθώς και τη στρατιωτική συνεργασία και ασφάλεια των δύο πλευρών. Αμέσως μετά είδαν το φως της δημοσιότητας χάρτες που έδειχναν τις συμφωνηθέντες θαλάσσιες ζώνες με τις οποίες καταπατούνταν τα θαλάσσια δικαιώματα της Ελλάδας. Από την πρώτη στιγμή, η επίσημη ελληνική πλευρά τόνισε ότι το περιεχόμενο του εν λόγω «μνημονίου/συμφωνίας» Τουρκίας-Λιβύης παραβιάζει κατάφωρα το Διεθνές Δίκαιο της Θάλασσας και δεν παράγει έννομα αποτελέσματα. Σχετικές ενέργειες έγιναν και στο πλαίσιο του ΟΗΕ.

2020

28/2: Μεταναστευτικό - Έναρξη επεισοδίων στον Έβρο, στα χερσαία ελληνοτουρκικά σύνορα.

9/3: Συνάντηση στις Βρυξέλλες των ηγετών της ΕΕ, Charles Michel και Ursula von der Leyen, με τον Πρόεδρο της Τουρκίας Recep Tayyip Erdoğan. Οι ηγέτες συζήτησαν για τις διμερείς σχέσεις, την εφαρμογή της δήλωσης ΕΕ-Τουρκίας για τη μετανάστευση, την ασφάλεια και τη σταθερότητα στην περιοχή και την κρίση στη Συρία.

Τέλη Απριλίου: Το γεωτρύπανο «Fatih» αποχώρησε από την Ανατολική Μεσόγειο για να πραγματοποιήσει γεώτρηση στη Μαύρη Θάλασσα. Ακολούθησε νέα παράνομη γεώτρηση από το γεωτρύπανο «Yanuz», εντός του τεμαχίου 7 της κυπριακής ΑΟΖ και στις 20/4 το «Yanuz»

¹⁷⁷ Ευρωπαϊκό Συμβούλιο-Συμβούλιο της ΕΕ, 17-18 Οκτωβρίου 2019: Κυριότερα αποτελέσματα, Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, 18.10.2019. Διαθέσιμο σε <https://www.consilium.europa.eu/el/meetings/european-council/2019/10/17/> (Πρόσβαση: 23.9.2022). Βλ. και πλήρες κείμενο Συμπερασμάτων του Συμβουλίου της ΕΕ στην ελληνική γλώσσα. Διαθέσιμο σε <https://www.consilium.europa.eu/media/41128/17-18-euco-final-conclusions-el.pdf> (Πρόσβαση: 23.9.2022).

Η στρατηγική της Ελλάδας απέναντι στην Τουρκία την τελευταία πενταετία υπό το πρίσμα των μελετών των μικρών δυνάμεων

ξεκίνησε νέα παράνομη γεώτρηση, στο τεμάχιο 6, κοντά στα όρια με το τεμάχιο 7 της κυπριακής ΑΟΖ.

9/6: Υπογραφή στην Αθήνα Συμφωνίας Ελλάδας – Ιταλίας για τη μεταξύ τους **οριοθέτηση Αποκλειστικής Οικονομικής Ζώνης (ΑΟΖ)**, αναβαθμίζοντας έτσι σημαντικά και επεκτείνοντας τη συμφωνία για την υφαλοκρηπίδα που έχουν συνάψει οι δύο χώρες ήδη από το 1977. Ο Έλληνας υπουργός Εξωτερικών Νίκος Δένδιας έκανε λόγο για ιστορική μέρα και σημαντική εξέλιξη, τονίζοντας πως «η συμφωνία επιβεβαιώνει το δικαίωμα των νησιών σε θαλάσσιες ζώνες καθώς και τη μέση γραμμή της συμφωνίας του 1977 για την οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας Ελλάδας - Ιταλίας» και σημειώνοντας πως κατοχυρώνει και τα συμφέροντα των Ελλήνων αλιέων. «Σταθερή επιδίωξή μας είναι η οριοθέτηση θαλασσιών ζωνών με όλους τους γείτονές μας στο πλαίσιο του διεθνούς δικαίου» είπε ο υπουργός, προσθέτοντας πως η οριοθέτηση θαλασσιών ζωνών επιτυγχάνεται με έγκυρες συμφωνίες, όχι με ανυπόστατες όπως αυτή Τουρκίας - Sarraj κι όχι με μονομερείς καταθέσεις συντεταγμένων.

10/7: Το Ανώτατο Δικαστήριο της Τουρκίας αποφάσισε να απορρίψει την απόφαση με την οποία το 1935 η Αγία Σοφία στην Κωνσταντινούπολη μετατράπηκε από τζαμί σε μουσείο. Άμεσες διεθνείς αρνητικές αντιδράσεις, ένταση στις ελληνοτουρκικές σχέσεις.

6/8: Υπογραφή στο Κάιρο συμφωνίας Ελλάδας – Αιγύπτου για την οριοθέτηση της Αποκλειστικής Οικονομικής Ζώνης (ΑΟΖ) μεταξύ των δύο κρατών. Στις 24/12 τ.έ. το Γραφείο Νομικών Υποθέσεων της Γραμματείας των Ηνωμένων Εθνών ανήρτησε στην επίσημη ιστοσελίδα της Διεύθυνσης Ωκεάνιων Υποθέσεων και του Δικαίου της Θάλασσας του ΟΗΕ τη συμφωνία Ελλάδας-Αιγύπτου.

Αύγουστος: Πολύ κοντά στην εκδήλωση ε/τ «θερμού» επεισοδίου. Αποστολή τουρκικού ερευνητικού σεισμογραφικού σκάφους “Oruç Reis” σε περιοχή εντός της ελληνικής υφαλοκρηπίδας.

Οκτώβριος: Με διαδοχικές παράτυπες Navtex, η Τουρκία παρέτεινε τη γεωτρητική δραστηριότητα στο τεμάχιο 6, στα όρια με το τεμάχιο 7, της κυπριακής ΑΟΖ¹⁷⁸.

¹⁷⁸ «Η πειρατική στρατηγική της Τουρκίας στην κυπριακή ΑΟΖ» στο Capital.gr, 4.10.2020. Διαθέσιμο σε <https://www.capital.gr/diethni/3485314/i-peiratiki-stratigiki-tis-tourkias-stin-kupriaki-aoz> (3.9.2022).

Η στρατηγική της Ελλάδας απέναντι στην Τουρκία την τελευταία πενταετία υπό το πρίσμα των μελετών των μικρών δυνάμεων

2021

Δεν σημειώθηκε καμία πρόοδος στις διερευνητικές συνομιλίες Ελλάδας-Τουρκίας, καθώς η τελευταία παρέμεινε ανένδοτη στο αίτημά της να παραμείνουν αμετάβλητα στα 6 ν.μ. τα χωρικά ύδατα της Ελλάδας, ακόμα και για την αιγιαλίτιδα της ηπειρωτικής Ελλάδας. Κάτι τέτοιο αποτελεί σαφή υπαναχώρηση των τουρκικών θέσεων της δεκαετίας του 2019, όπου η Τουρκία είχε αποδεχθεί τη δυνατότητα διεύρυνσης της ελληνικής αιγιαλίτιδας ζώνης στα 12 ν.μ., τουλάχιστον για τα ηπειρωτικά εδάφη.

Ταυτόχρονα μια νέα άποψη κυριάρχησε στις τουρκικές αντιλήψεις, καθιστώντας όλο και πιο δυσχερή την εξεύρεση λύσης στα ελληνοτουρκικά: η **σύζευξη του ζητήματος της κυριαρχίας των ακραίων ανατολικών ελληνικών νησιών με το θέμα της αποστρατικοποίησής τους**. Η Τουρκία διατείνεται ότι τα νησιά αυτά παραχωρήθηκαν στην Ελλάδα με τον όρο να παραμείνουν διαρκώς αποστρατικοποιημένα και στον βαθμό που ο όρος αυτός παραβιάζεται από την Ελλάδα, τότε η κυριαρχία επ' αυτών πρέπει να αμφισβητηθεί¹⁷⁹.

28/7: 3^η Τριμερής Σύνοδος Κορυφής Ελλάδος – Ιορδανίας – Κύπρου στην Αθήνα, Υπογραφή Κοινής Δήλωσης¹⁸⁰.

17/9: Οι ηγέτες των Μεσογειακών χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης (**EUMED9**) υπογράφουν τη «Διακήρυξη της Αθήνας για την κλιματική αλλαγή και το περιβάλλον στη Μεσόγειο», ζητώντας την πλήρη εφαρμογή του Μηχανισμού Πολιτικής Προστασίας της ΕΕ και την ουσιαστική ενίσχυση των μέσων της RescEU στη Μεσόγειο.

¹⁷⁹ «Χρήστος Ροζάκης: Μια ανασκόπηση της εξωτερικής πολιτικής για το 2021», Τα Νέα, 30.12.21. Διαθέσιμο σε <https://tomanifesto.gr/christos-rozakis-mia-anaskopisi-tis-exoterikis-politikis-gia-to-2021/> (Πρόσβαση: 10.9.22).

¹⁸⁰ «Κοινή Δήλωση: 3η Τριμερής Σύνοδος Κορυφής Ελλάδος – Ιορδανίας – Κύπρου Αθήνα, 28 Ιουλίου 2021», Ελληνική Δημοκρατία – Πρωθυπουργός, 28.7.21. Διαθέσιμο σε <https://primeminister.gr/2021/07/28/27109> (Πρόσβαση: 1.9.22).

Η στρατηγική της Ελλάδας απέναντι στην Τουρκία την τελευταία πενταετία υπό το πρίσμα των μελετών των μικρών δυνάμεων

28/9: Υπογραφή στο Παρίσι Συμφωνίας μεταξύ της Κυβέρνησης της Ελληνικής Δημοκρατίας και της Κυβέρνησης της Γαλλικής Δημοκρατίας για την εγκαθίδρυση στρατηγικής εταιρικής σχέσης για τη συνεργασία στην άμυνα και την ασφάλεια¹⁸¹.

13/10: Υπογραφή στην Αθήνα συμφωνίας ηλεκτρικής διασύνδεσης Ελλάδας – Αιγύπτου, που αφορά την πρώτη διασύνδεση της Ευρώπης με την Αφρική στην περιοχή της Νοτιοανατολικής Μεσογείου.

14/10: Υπογραφή στην Washington D.C. της νέας συμφωνίας αμυντικής συνεργασίας μεταξύ Ελλάδας και ΗΠΑ.

19/10: 9η Τριμερής Σύνοδος Κορυφής Ελλάδος-Κύπρου-Αιγύπτου - Κοινή Διακήρυξη¹⁸².

7/12: Συνάντηση Κορυφής Ελλάδας – Ισραήλ – Κύπρου στην Αθήνα – Υπογραφή Κοινής Διακήρυξης της Τριμερούς Συνόδου Κορυφής Ελλάδος-Κύπρου-Ισραήλ¹⁸³.

2022

24/2: Έναρξη εισβολής της Ρωσικής Ομοσπονδίας στην Ουκρανία.

2/3: Κυρώθηκαν από την Ολομέλεια της Βουλής των Ελλήνων, με ευρεία πλειοψηφία, οι συμβάσεις του υπουργείου Εθνικής Άμυνας οι οποίες αφορούν:

– Πρώτον, την τεχνική διευθέτηση του τομέα της ακαδημαϊκής έρευνας μεταξύ του υπουργείου Εθνικής Άμυνας εκπροσωπούμενου από τη Σχολή Εθνικής Άμυνας (ΣΕΘΑ) και του υπουργείου Άμυνας της Ιταλικής Δημοκρατίας (εκπροσωπούμενου από το Στρατιωτικό Κέντρο Στρατηγικών Μελετών) που είχε υπογραφεί στις 29/11/2017 στην Αθήνα.

– Δεύτερον, τη συμφωνία με την Κυπριακή Δημοκρατία όπου επιδιώκεται η εξειδίκευση κανονισμών προστασίας των διαβαθμισμένων πληροφοριών μεταξύ της χώρας μας και της

¹⁸¹ «Συμφωνία Ελλάδας – Γαλλίας: Αυτό είναι το πλήρες κείμενο – Τι προβλέπει για το Αιγαίο», Το Βήμα, 28.9.21. Διαθέσιμο σε <https://www.tovima.gr/2021/09/28/politics/symfonia-elladas-gallias-ayto-einai-to-plires-keimeno-ti-provlepei-gia-to-aigaiο/> (Πρόσβαση: 1.9.22).

¹⁸² 9η Τριμερής Σύνοδος Κορυφής Ελλάδος-Κύπρου-Αιγύπτου | Κοινή Διακήρυξη, Ελληνική Δημοκρατία – Πρωθυπουργός, 7.12.21. Διαθέσιμο σε <https://primeminister.gr/2021/10/19/27737> (Πρόσβαση: 9.9.22).

¹⁸³ Κοινή Διακήρυξη της Τριμερούς Συνόδου Κορυφής Ελλάδος-Κύπρου-Ισραήλ, Ελληνική Δημοκρατία – Πρωθυπουργός, 7.12.21. Διαθέσιμο σε <https://primeminister.gr/2021/12/07/28147> (Πρόσβαση: 9.9.22).

Η στρατηγική της Ελλάδας απέναντι στην Τουρκία την τελευταία πενταετία υπό το πρίσμα των μελετών των μικρών δυνάμεων

Κυπριακής Δημοκρατίας. Καθορίζονται ειδικότερα, όροι και προϋποθέσεις που διέπουν την αμοιβαία προστασία διαβαθμισμένων πληροφοριών.

– Τρίτον, τη συμφωνία με το κράτος του Ισραήλ για τον καθορισμό πλαισίου και γενικών όρων που διέπουν τη συνεργασία της Υδρογραφικής Υπηρεσίας του Ελληνικού Πολεμικού Ναυτικού και του υδρογραφικού κλάδου του Πολεμικού Ναυτικού του Ισραήλ¹⁸⁴.

15/9: Την ανησυχία του για την κλιμάκωση της συνεχιζόμενης τουρκικής ρητορικής περί σύνδεσης της κυριαρχίας των ακραίων ανατολικών ελληνικών νησιών με το θέμα της αποστρατικοποίησής τους εξέφρασε, μιλώντας με κοινοβουλευτικούς συντάκτες, ο έλληνας υπουργός Εξωτερικών Νίκος Δένδιας. «Είναι πολύ στενάχωρο αυτό που συμβαίνει, και ως προς την ουσία» ανέφερε, σημειώνοντας ότι «θέμα νησιών δεν είχε τεθεί ποτέ». Δυστυχώς, πρόσθεσε, αν υπάρχει κάτι κακό είναι ότι εγκλωβίζεται και η Τουρκία και η τουρκική κοινή γνώμη. Όπως είπε ο υπουργός Εξωτερικών, από το παράνομο τουρκολιβικό μνημόνιο και μετά, η τουρκική ηγεσία έχει κάνει επιλογές που δεν αφήνουν κανένα πεδίο συνεννόησης. Παρατήρησε ωστόσο, ότι (λόγω της τουρκικής συμπεριφοράς) έχει δημιουργηθεί ένα επίπεδο διεθνούς αντίδρασης¹⁸⁵.

17/9: Απόφαση του Υπουργείου Εξωτερικών των ΗΠΑ να προχωρήσει στην ολική άρση του εμπάργκο όπλων σε βάρος της Κυπριακής Δημοκρατίας¹⁸⁶.

20/9: Ο Πρόεδρος της Τουρκίας Erdoğan από το βήμα της 7ης Γενικής Συνέλευσης του ΟΗΕ επιτέθηκε με ακραίους χαρακτηρισμούς εναντίον της Ελλάδας σχετικά με το Προσφυγικό και τις σχέσεις των δύο χωρών στο Αιγαίο, κλιμακώνοντας κι άλλο την ένταση με την Αθήνα. Αυτή η ενέργεια θεωρείται μέρος της συντονισμένης προσπάθειας της Τουρκίας για δυσφήμιση της Ελλάδας σε όλα τα fora και σε μια σειρά θεμάτων, την οποία έχει υιοθετήσει τους τελευταίους μήνες η Άγκυρα.

¹⁸⁴ «Ομιλία ΥΕΘΑ Νικόλαου Παναγιωτόπουλου στη Βουλή περί των Σ/Ν του ΥΠΕΘΑ για τις κυρώσεις Συμφωνιών & Τεχνικής Διευθέτησεως μεταξύ Ελλάδος, Κύπρου & Υπουργείων Ιταλίας και Ισραήλ», Ελληνική Δημοκρατία – Υπουργείο Εθνικής Αμυνας, 2.3.22. Διαθέσιμο σε <https://www.mod.mil.gr/omilia-yetha-nikolaoy-panagiotopoyloy-sti-voyli-peri-ton-s-n/> (Πρόσβαση: 4.9.22).

¹⁸⁵ «Ν. Δένδιας: Η συμπεριφορά της Άγκυρας έχει εγκλωβίσει τις ελληνοτουρκικές σχέσεις», Euronews, 15.9.22. Διαθέσιμο σε <https://gr.euronews.com/2022/09/15/dendias-h-sympertifora-ths-agkyras-exei-egklobisei-tis-ellhnotyrikikes-sxeseis> (Πρόσβαση: 20.9.22)

¹⁸⁶ Δελτίο Τύπου Υπουργείου Εξωτερικών Κυπριακής Δημοκρατίας, 17.9.22. Διαθέσιμο σε <https://mfa.gov.cy/el/press-releases/2022/09/17/arms-embargo-total-lifting-itar-restrictions/> (Πρόσβαση: 18.9.22).

Η στρατηγική της Ελλάδας απέναντι στην Τουρκία την τελευταία πενταετία υπό το πρίσμα των μελετών των μικρών δυνάμεων

Στην ομιλία του αρχικά αναφέρθηκε στο ζήτημα του Προσφυγικού και δήλωσε ότι «αυξάνονται οι ελληνικές θηριωδίες στο Αιγαίο και στην Ανατολική Μεσόγειο. Ενώ εμείς παλεύουμε να αποτρέψουμε τους θανάτους μωρών, η Ελλάδα μετατρέπει το Αιγαίο σε νεκροταφείο προσφύγων με τις παράνομες και απερίσκεπτες απωθήσεις της». Ο κ. Ερντογάν, κρατώντας φωτογραφίες νεκρών παιδιών, τις έδειξε στο ακροατήριο και δήλωσε ότι «την περασμένη εβδομάδα, ο 4χρονος Αμπντούλ Βαχάμπ και ο 9 μηνών Ασίμ πέθαναν μαζί με τις οικογένειές τους, καθώς η ελληνική ακτοφυλακή βύθισε το φουσκωτό τους. Έχει έρθει η ώρα η Ευρώπη και ο ΟΗΕ να σταματήσουν αυτές τις βιαιότητες που αποτελούν εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας». «Η Τουρκία υπερασπίζεται μέχρι τέλους τα δικαιώματα και τα συμφέροντά της σε Αιγαίο και Ανατολική Μεσόγειο, δεν θα παγιδευτεί στα παιχνίδια όσων ακολουθούν στρατηγική έντασης με στόχο πολιτικής σκοπιμότητας», υπογράμμισε. Ο ίδιος συνέχισε καλώντας τη διεθνή κοινότητα να αναγνωρίσει τα κατεχόμενα στην Κύπρο ως «Τουρκική Δημοκρατία της Βόρειας Κύπρου» και μίλησε για «καταπίεση κατά των Τουρκοκυπρίων» με τα εμπάργκο, που «πρέπει να σταματήσουν». Ο Πρόεδρος της Τουρκίας ισχυρίστηκε πως η Ελλάδα ακολουθεί επίσης «πολιτικές καταπίεσης και διακρίσεων» κατά της μουσουλμανικής «τουρκικής μειονότητας»¹⁸⁷.

Αυστηρή και άμεση ήταν η απάντηση του υπουργού Εξωτερικών Νίκου Δένδια από τη Νέα Υόρκη στους προκλητικούς και ισχυρισμούς του Προέδρου της Τουρκίας κατά της Ελλάδας από του βήματος της Γενικής Συνέλευσης του ΟΗΕ. *«Οι τοποθετήσεις της Τουρκίας κάθε φορά διευρύνουν τα πλαίσια τα οποία καλείται να αντιμετωπίσει η ανθρώπινη λογική. Η χώρα η οποία εργαλειοποιεί το μεταναστευτικό, θέτοντας σε κίνδυνο δεκάδες χιλιάδες ανθρώπινες ζωές, έρχεται να κατηγορήσει την Ελλάδα ακόμα και για εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας, χρησιμοποιώντας μάλιστα ψευδή στοιχεία, τα οποία έχουν απαντηθεί εδώ και δέκα ημέρες. Η χώρα, η οποία ευθέως απειλεί με πόλεμο, η χώρα η οποία έχει εκδώσει casus belli, η χώρα η οποία αμφισβητεί την ελληνική κυριαρχία στα νησιά του Αιγαίου, έρχεται να μιλήσει για σχέσεις καλής γειτονίας. Η χώρα η οποία κατέχει εδάφη ξένων χωρών, μεταξύ των οποίων της Κυπριακής Δημοκρατίας, έρχεται να μιλήσει για συνθήκες ασφάλειας και συνεννόησης στην Ανατολική Μεσόγειο»,* τόνισε ο Ν. Δένδιας¹⁸⁸.

¹⁸⁷ Μανώλης, Κωστίδης. «Επιχείρηση δυσφήμισης της Ελλάδας – Τι εκτιμούν αναλυτές για την ομιλία Ερντογάν στον ΟΗΕ», Η Καθημερινή, 21.9.22. Διαθέσιμο σε <https://www.kathimerini.gr/politics/562053715/epicheirisi-dysfimisis-tis-elladas-ti-ektimoun-analytes-gia-tin-omilia-erntogan-ston-oie/> (Πρόσβαση: 22.9.22).

¹⁸⁸ Γιαγκίνης, Ιωάννης. «Επίθεση Ερντογάν στην Ελλάδα από το βήμα της ΓΣ του ΟΗΕ: ‘Κάνει εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας’», Euronews, 21.9.22. Διαθέσιμο σε <https://gr.euronews.com/2022/09/20/epithesi-erdogan-stin-ellada-apo-to-wima-tis-gs-to8-oie> (Πρόσβαση: 22.9.22).

Η στρατηγική της Ελλάδας απέναντι στην Τουρκία την τελευταία πενταετία υπό το πρίσμα των μελετών των μικρών δυνάμεων

20/9: Δηλώσεις υπουργού Ενέργειας Τουρκίας *Fatih Dönmez* για (επαν)έξοδο του ερευνητικού σκάφους “Oruç Reis” στη Μεσόγειο.

23/9: Ομιλία Π/Θ της Ελλάδας Κωνσταντίνου Μητσοτάκη στις Εργασίες της 77ης Συνόδου της Γενικής Συνέλευσης των Ηνωμένων Εθνών¹⁸⁹. Ομιλία Προέδρου Κυπριακής Δημοκρατίας Νίκου Αναστασιάδη στις Εργασίες της 77ης Συνόδου της Γενικής Συνέλευσης των Ηνωμένων Εθνών¹⁹⁰.

3/10: Υπογραφή "μνημονίου συνεργασίας" μεταξύ της κυβέρνησης εθνικής ενότητας (GNU) της Λιβύης και της Τουρκίας στον τομέα των υδρογονανθράκων.

Ανακοίνωση ελληνικού υπουργείου Εξωτερικών εκδόθηκε την ίδια ημέρα, που ανέφερε πως «η Ελλάδα παρακολουθεί ιδιαίτερα στενά τις εξελίξεις στη Λιβύη και ιδιαίτερα την υπογραφή "μνημονίου συνεργασίας" μεταξύ της κυβέρνησης εθνικής ενότητας (GNU) της Λιβύης και της Τουρκίας στον τομέα των υδρογονανθράκων. Η Ελλάδα έχει κυριαρχικά δικαιώματα στην περιοχή, τα οποία προτίθεται να υπερασπιστεί με όλα τα νόμιμα μέσα, με πλήρη σεβασμό στο Διεθνές Δίκαιο της Θάλασσας. Υπενθυμίζεται ότι η Ελλάδα έχει προβεί σε οριοθέτηση της ΑΟΖ της με την Αίγυπτο, συμφωνία, η οποία έχει συναφθεί με σεβασμό στο Διεθνές Δίκαιο της Θάλασσας. Παράλληλα, η Ελλάδα διατηρεί, όπως ορίζει η Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για το Δίκαιο της Θάλασσας, δικαίωμα *ipso facto* και *ab initio* σε υφαλοκρηπίδα, η οποία, ελλείψει διμερούς συμφωνίας ορίζεται με τη μέση γραμμή. Τέλος, επισημαίνεται ότι το τουρκολιβυκό "μνημόνιο" του 2019 είναι παράνομο, άκυρο και ανυπόστατο. Ως εκ τούτου, ουδείς έχει δικαίωμα να το επικαλείται. Οποιαδήποτε αναφορά ή ενέργεια σε εφαρμογή του εν λόγω "μνημονίου" θα είναι εκ των πραγμάτων παράνομη και αναλόγως της βαρύτητας της, θα υπάρξει αντίδραση τόσο σε διμερές επίπεδο, όσο και σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης και

¹⁸⁹ «Ομιλία του Πρωθυπουργού Κυριάκου Μητσοτάκη στην 77η Σύνοδο της Γενικής Συνέλευσης του ΟΗΕ», Ελληνική Δημοκρατία – Πρωθυπουργός, 23.9.22. Διαθέσιμο σε <https://primeminister.gr/2022/09/23/30245> (24.9.22).

¹⁹⁰ «Ομιλία του Προέδρου της Δημοκρατίας κ. Νίκου Αναστασιάδη στις Εργασίες της 77ης Συνόδου της Γενικής Συνέλευσης των Ηνωμένων Εθνών», Γραφείο Τύπου και Πληροφοριών – Ανακοινωθέντα, 23.9.22. Διαθέσιμο σε <https://www.pio.gov.cy/%CE%B1%CE%BD%CE%B1%CE%BA%CE%BF%CE%B9%CE%BD%CF%89%CE%B8%CE%AD%CE%BD%CF%84%CE%B1-%CE%AC%CF%81%CE%B8%CF%81%CE%BF.html?id=30241#flat> (Πρόσβαση: 24.9.22).

Η στρατηγική της Ελλάδας απέναντι στην Τουρκία την τελευταία πενταετία υπό το πρίσμα των μελετών των μικρών δυνάμεων

NATO. Η Ελλάδα θα συνεχίσει να ενημερώνει τους εταίρους και συμμάχους της για τον αποσταθεροποιητικό ρόλο της Τουρκίας.(...)»¹⁹¹.

11/10: Ανακοίνωση του υπουργείου Εξωτερικών της Ελλάδας αναφορικά με τη συμφωνία μεταξύ του Ισραήλ και του Λιβάνου για την οριοθέτηση των θαλασσιών ζωνών τους. Αναφέρεται πως «η Ελλάδα χαιρετίζει την επίτευξη Συμφωνίας μεταξύ του Ισραήλ και του Λιβάνου για την οριοθέτηση των θαλασσιών ζωνών τους, μέσω και των διαμεσολαβητικών προσπαθειών των ΗΠΑ και ιδιαίτερα του Ανώτατου Συμβούλου για Ενεργειακή Ασφάλεια Amos Hochstein. Η Συμφωνία αυτή θα συμβάλλει στην ειρήνη και σταθερότητα στην Ανατολική Μεσόγειο, η οποία ήδη αντιμετωπίζει σειρά προκλήσεων. Καταδεικνύει ότι η διευθέτηση διαφορών μεταξύ χωρών όσον αφορά την οριοθέτηση θαλασσιών ζωνών είναι δυνατή μόνον μέσω του σεβασμού του Διεθνούς Δικαίου. Ως εκ τούτου αποτελεί παράδειγμα, το οποίο οφείλουν να ακολουθήσουν όλες οι χώρες της περιοχής». Στην ανακοίνωση προστίθεται ότι η Ελλάδα έχει ήδη συνάψει δύο συμφωνίες για την οριοθέτηση της ΑΟΖ, με Ιταλία και Αίγυπτο¹⁹² και έχει συμφωνήσει με την Αλβανία για την παραπομπή του ζητήματος στο Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης¹⁹³.

8/11: Δελτίο Τύπου του Συμβουλίου της ΕΕ για την απόφασή του να παρατείνει για ένα ακόμη έτος το καθεστώς κυρώσεων, που αφορά στις μη εξουσιοδοτημένες γεωτρήσεις της Τουρκίας στην Ανατολική Μεσόγειο, μετά την επανεξέταση του πλαισίου περιοριστικών μέτρων για την τουρκική δραστηριότητα. Το καθεστώς κυρώσεων θα συνεχίσει ως εκ τούτου να ισχύει μέχρι τις 12 Νοεμβρίου 2023. Με την απόφαση αυτή η Ευρωπαϊκή Ένωση διατηρεί τη δυνατότητα να επιβάλει στοχευμένα περιοριστικά μέτρα σε φυσικά ή νομικά πρόσωπα που ευθύνονται για/ή εμπλέκονται σε μη εξουσιοδοτημένες δραστηριότητες γεώτρησης για υδρογονάνθρακες στην Ανατολική Μεσόγειο. Ως εκ τούτου, η Ευρωπαϊκή Ένωση θα διατηρήσει τη δυνατότητα

¹⁹¹ «Ανακοίνωση του Υπουργείου Εξωτερικών αναφορικά με την υπογραφή "μνημονίου συνεργασίας" μεταξύ της κυβέρνησης εθνικής ενότητας (GNU) της Λιβύης και της Τουρκίας στον τομέα των υδρογονανθράκων». Ελληνική Δημοκρατία, Υπουργείο Εξωτερικών, 3.10.2022. Διαθέσιμο σε <https://www.mfa.gr/epikairoτητα/diloseis-omilies/anakoynose-tou-upourgeiou-exoterikon-anaphorika-me-ten-upographe-mnemoniou-sunergasias-metaxu-tes-kuberneses-ethnikes-enotetas-gnu-tes-libues-kai-tes-tourkias-ston-tomea-ton-udrogonanthrakon.html> (Πρόσβαση: 18.10.2022).

¹⁹² Βλ. ανωτέρω στο Χρονολόγιο.

¹⁹³ «Ανακοίνωση του Υπουργείου Εξωτερικών αναφορικά με την επίτευξη συμφωνίας μεταξύ του Ισραήλ και του Λιβάνου για την οριοθέτηση των θαλασσιών ζωνών τους». Ελληνική Δημοκρατία, Υπουργείο Εξωτερικών, 11.10.2022. Διαθέσιμο σε <https://www.mfa.gr/epikairoτητα/diloseis-omilies/anakoynose-tou-upourgeiou-exoterikon-anaphorika-me-ten-epiteuxe-sumphonias-metaxu-tou-israel-kai-tou-libanou-gia-ten-oriothetese-ton-thalassion-zonon-tous.html> (Πρόσβαση: 15.10.2022). Βλ και Χαρίτος, Γαβριήλ. «Η Energean σε ρόλο εγγυητή: Το παζλ της θαλάσσιας οριοθέτησης Ισραήλ-Λιβάνου και η ελληνοϊσραηλινή στρατηγική συνεργασία». Ο Φιλελεύθερος (Κύπρου), 7.8.2022, σ. 21. Επίσης, Ιωάννου, Γιάννης. «Πώς ενδιαφέρει την Κύπρο η συμφωνία». Η Καθημερινή (Κύπρου), 16.10.2022, σ. 7.

Η στρατηγική της Ελλάδας απέναντι στην Τουρκία την τελευταία πενταετία υπό το πρίσμα των μελετών των μικρών δυνάμεων

να επιβάλλει στοχευμένα περιοριστικά μέτρα σε πρόσωπα ή οντότητες που ευθύνονται για παράνομες δραστηριότητες γεώτρησης για υδρογονάνθρακες στην Ανατολική Μεσόγειο ή εμπλέκονται σε τέτοιες δραστηριότητες. Οι κυρώσεις συνίστανται, για τα μεν πρόσωπα, σε ταξιδιωτική απαγόρευση στην ΕΕ και στη δέσμευση περιουσιακών στοιχείων, για τις δε οντότητες στη δέσμευση περιουσιακών στοιχείων. Επιπλέον, απαγορεύεται σε πρόσωπα και σε οντότητες της ΕΕ να διαθέτουν κεφάλαια σε όσους περιλαμβάνονται στους καταλόγους. Επί του παρόντος, σε κυρώσεις υπόκεινται δύο άτομα. Η απόφαση θα τεθεί σε ισχύ την επομένη της δημοσίευσής της στην Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Το καθεστώς κυρώσεων κατά των παράνομων δραστηριοτήτων γεώτρησης στην Ανατολική Μεσόγειο αποτελεί άμεσο επακόλουθο των συμπερασμάτων που ενέκρινε το Συμβούλιο στις 14 Οκτωβρίου 2019 και επικύρωσε το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο στις 17 και 18 Οκτωβρίου 2019, στα οποία η ΕΕ επιβεβαίωσε την πλήρη αλληλεγγύη της προς την Κύπρο, όσον αφορά τον σεβασμό της κυριαρχίας και των κυριαρχικών της δικαιωμάτων, σύμφωνα με το διεθνές δίκαιο και κάλεσε την Επιτροπή και την Ευρωπαϊκή Υπηρεσία Εξωτερικής Δράσης να υποβάλουν προτάσεις σχετικά με πλαίσιο περιοριστικών μέτρων. Η απόφαση επανεξετάζεται τακτικά και ανανεώνεται ή τροποποιείται, ανάλογα με την περίπτωση, εάν το Συμβούλιο κρίνει ότι δεν έχουν επιτευχθεί οι στόχοι της¹⁹⁴.

Τα ελληνικά και κυπριακά ΜΜΕ πρόβαλαν ευρέως το θέμα ως «Παράταση στις κυρώσεις της ΕΕ στην Τουρκία για τις γεωτρήσεις στην κυπριακή ΑΟΖ»¹⁹⁵.

* Σημειώνεται ότι οι υποσημειώσεις με βιβλιογραφικές αναφορές καταγράφονται μόνο στο Παράρτημα Ι και δεν έχουν προστεθεί στη γενική Βιβλιογραφία της εργασίας.

¹⁹⁴ «Ανατολική Μεσόγειος: Το Συμβούλιο παρατείνει για ένα ακόμη έτος το καθεστώς κυρώσεων για παράνομες γεωτρήσεις», Ευρωπαϊκό Συμβούλιο – Συμβούλιο της ΕΕ, Δελτίο Τύπου, 8.11.2022. Διαθέσιμο σε <https://www.consilium.europa.eu/el/press/press-releases/2022/11/08/eastern-mediterranean-council-prolongs-the-sanctions-regime-over-unauthorised-drilling-activities-for-a-further-year/> (Πρόσβαση: 12.11.2022).

¹⁹⁵ Ενδεικτικά, βλ. <https://www.alphanews.live/politics/paratasi-stis-kyroseis-tis-ee-stin-toyrkia-gia-tis-geotriseis-stin-kypriaki-aoz>